T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DÖRDÜNCÜ NESİL SAVAŞ KAPSAMINDA TÜRKİYE İÇİN STRATEJİ TARTIŞMALARI

ABDULLAH ŞENGÖNÜL

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ORHAN GÖKÇE

KONYA-2018

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası v

Doktora Tezi Kabul Formu vi

Teşekkür viii

Özet ix

Summary x

Kısaltmalar ve Simgeler xii

Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ KAVRAMI VE 4. NESİL SAVAŞ 5

1.1 Savaş Olgusunun Anlam ve Kapsamı 5

1.2 Savaş Kavramını Tanımlama Biçimleri 9

1.3 Savaş Olgusunun Evrimi: Nesil Anlayışı 16

1.3.1 Birinci Nesil Savaş 21

1.3.2 İkinci Nesil Savaş 23

1.3.3 Üçüncü Nesil Savaş 25

1.3.4 İlk Üç Nesil Savaşa İlişkin Genel Değerlendirme 28

1.4 İlk Üç Nesil Bağlamında Dördüncü Nesil Savaş 31

1.4.1 Dördüncü Nesil Savaşın Özellikleri 40

1.4.2 Dördüncü Nesil Savaş Kavramının Tanımı 44

1.4.3 Dördüncü Nesil Savaş Tamamen Yeni Bir Olgu Mu? 46

1.5 Dördüncü Nesil Savaş Kavramının Benzer Kavramlarla Karşılaştırması . 55

1.5.1 Dördüncü Nesil Savaş ve Hibrit Savaş 57

1.5.2 Dördüncü Nesil Savaş ve Asimetrik Savaş 63
1.5.3 Vekâlet Savaşları 70
1.5.4 Sosyolojik Savaş 73
1.6 Değerlendirme 74

İKİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ NESİL SAVAŞIN YÖNTEM VE BİLEŞENLERİ 76
2.1. Dördüncü Nesil Savaşın Kapsamı 76
2.2. Dördüncü Nesil Savaşın Amaç ve Yöntemleri 79
2.3. Dördüncü Nesil Savaşın Aktör Sorunu 94
2.4. Tehdit kavramı 97
2.5. Savaşın Evrim Esasları ve Dördüncü Nesil Savaş 98
2.6. Dördüncü Nesil Savaşın Bileşenleri 108
2.6.1. Askeri Boyut 109
2.6.2. Siyasi Boyut 113
2.6.3. Siber Güç 114
2.6.4. Hukuki Boyut 117
2.6.5. İstihbari Boyut 120
2.6.6. Kamu Diplomasisi 123
2.6.7. Ekonomik ve Mali Boyut 126
2.6.8. Terörizm ve Gerilla Taktikleri 130
2.6.9. Kamuoyu 133
2.6.10. Özel Askeri Birlikler ve Para-Militer Yapılar 137
2.6.11. Diğer Bileşenler 139
2.7. Değerlendirmeler 142
2.8. Dördüncü Nesil Savaş Ekseninde Devlet Dışı Aktör Analizi: Bölücü Terör Örgütü Örneği 144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ NESİL SAVAŞ KAPSAMINDA TÜRKİYE İÇİN STRATEJİ ÖNERİLERİ 151

3.1. Dördüncü Nesil Savaşın Etkileri 151

3.2. Strateji Kavramı 152

3.3. Dördüncü Nesil Savaşla Mücadelede Stratejiler Oluşturma İhtiyacı 154

3.3.1. Doktrindeki Görüşler 155

3.3.1.1. Dördüncü Nesil Savaşta Bazı Stratejiler 157

3.3.1.2. Felç Stratejisi Modeli 158

3.3.2. Düşmanın Stratejilerini Belirlemek 158

3.4. Zorluklarının Gözetilmesi Gerekliliği 160

3.4.1. Yeni Stratejik Çevre (Ortam) 162

3.4.2. Gelecekteki (Dördüncü Nesil) Savaşın Sonuçları ve Gelişen Görünümleri 165

3.5. Moral Düzeyinin Hedef Alınması 168

3.5.1. Psikolojik Savaş 169

3.5.2. Algı 170

3.5.3. Zihinsel Moral Operasyonel Taktik Stratejileri 172

3.6. Mevcut Ulusal Stratejiler Güncellenmelidir 173

3.6.1. Sınırlarınızı Bilmek (Know Your Limits) 173

3.6.2. Bürokrasiden Arındırma 175

3.6.3. Liderlik ve Koordinasyon 176

3.6.4. Uluslararası İşbirliği 177

3.6.5. Eğitim ve Eğitilmiş Personel 178

3.6.6. Sosyal Medya 181

3.6.6.1. İnternet Ağlarında Savaş 182

3.6.6.2. İdeoloji ve Dini İnançları Kullanma 185
3.6.6.3. İkna Amacı 187
3.7. Farkındalık 188
3.7.1. Anlama ve Anlatma 189
3.7.2. Aydınlatma 190
3.7.3. Tarama / Değerlendirme 191
3.8. Stratejik Araştırma Merkezi 191
3.8.1. Oluşumu 191
3.8.2. Stratejik Düşünmeye Önem Verilmelidir 192
3.8.3. Mevcut ve Olası Tehditleri Algılama 193
3.8.4. Başetme Yaklaşım ve Yolları 193
3.8.5. Aktif Saldırıları Durdurma ve Sona Erdirme 194
3.8.6. Mücadelede Doğru Adımları Belirleme 194
3.8.7. Öngörülerde Bulunma 195
3.8.8. Dünyada Uygulanan Stratejilerden Yararlanma 195
3.8.8.1. Mücadele Modelleri 196
3.8.8.2. Yabancı Ülkelerdeki Doktrin ve Stratejik Çalışmalar 198
3.8.9. Stratejileri Kontrol ve Güncelleme 201
3.8.10. Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Stratejiler 201
3.8.11. Sabırlı Olmak 202
3.9. Diğer Stratejiler 202
SONUÇ 204
KAYNAKÇA 209

Teşekkür

Bu çalışmayı yapmak için, ilham, inanç ve imkan veren Yüce Allah'a, çalışmaya eser vasfı kazandırması dileklerimle şükrediyorum. Çalışma ortamı ve alanı sağlaması münasebetiyle Devletime minnettarım. Bu vesile ile Devletimizin bekası için can veren Aziz Şehitlerimize rahmet diler, Gazilerimize sıhhat ve selamet temenni eder, her alanda Devletimizin bekası ve iyiliği için düşünenlere ve çalışanlara şükranlarımı arz ederim. Çalışma içerisinde atıfta bulunduğum, faydalandığım eser ve kaynak sahiplerine ve bu çalışma için katkı sağlayan arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Zaman ve durum fark etmeksizin daima katkı ve desteklerini büyük bir özveriyle gördüğüm, çok kıymetli Hocam Prof. Dr. Orhan GÖKÇE'den bir teşekkürden daha çok ödenemeyecek hakları için helallik diliyorum. Akademik hayata katılmama vesile olan Sayın Prof. Dr. İnci VARİNLİ Hocama saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Değerli Hocalarımın şahsında bu zamana kadar üzerimde emeği olan tüm hocalarıma da hassaten teşekkür ederim.

Her insanın hayatında arkadaş ve dostları vardır. Ancak bazı hayatlarda sadece bir "can dostu" bulunur. Hayatın çok yönünü birlikte gördüğüm, Can Dostum Doç. Dr. Ali KARAGÜLMEZ'in benim ve bu çalışmanın ruhuna dair mümtaz katkıları burada belirtilmelidir.

Son olarak, bu çalışma öncesi ve süresince, kahrımı çeken değerli ailemin tüm fertlerine ve evladım Ali Berat'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışma konusunun kritik önemine binaen faydalı olmasını diler, istemsiz de olsa muhtemel eksiklik ve hatalarının şahsıma ait olduğunu belirtmek isterim.

Abdullah ŞENGÖNÜL

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	ABDULLAH ŞENGÖNÜL
	Numarası	154128001003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	PROF. DR. ORHAN GÖKÇE
	Tezin Adı	DÖRDÜNCÜ NESİL SAVAŞ KAPSAMINDA TÜRKİYE İÇİN STRATEJİ TARTIŞMALARI

Özet

Dördüncü Nesil Savaş, değişim ve dönüşümleri ile yeni bir format kazanan savaş anlayışının son evresi olarak görülmektedir. Savaşın cephe ile birlikte daha geniş bir alana yayılması sonucu birçok farklı boyutu da içerdiği anlaşılmıştır. Dördüncü nesil savaş esasında, teknolojik ve askeri üstünlüğe sahip olan konvansiyonel yapıların ve devletlerin, bu üstünlüğü korumak, güçlendirmek ve devam ettirmek arzularının karşısında yer alan tehditleri tespit etmek ve önlem almak üzere geliştirdikleri bir bakış açısının ürünü olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda birçok kez yeni savaş anlayışının dezavantajlarına karşı uyaralar yapılmış ve stratejik konseptlerin önerildiği görülmüştür.

Bu çalışma, savaşın evrim süreci içerisinde dördüncü nesil savaş anlayışını, özellikleri, amaç ve yöntemleri, esasları ve boyutları üzerinden incelenmiştir. Yapılan taramanın sonucu elde edilen verilerin işlenmesi ile birlikte Türkiye'ye yönelik strateji önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kavramlar: Dördüncü Nesil Savaş, Savaşın Evrimi, Strateji,

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	ABDULLAH ŞENGÖNÜL
	Numarası	154128001003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ■
	Tez Danışmanı	PROF. DR. ORHAN GÖKÇE
	Tezin İngilizce Adı	FOURTH GENERATION WAR STRATEGY UNDER DISCUSSION FOR TURKEY

Summary

Fourth generetion war is seen as the last phase of war understanding that gained a new format with its alteration and transformation. It is also understood that war has included many various dimensions as a result of spreading to a larger area with battlefronts. Fundamentally, fourth generation war has been evaluated as output of a view developed by structures and countries who have technological and military speriority to identify and take precaution for menaces against their desire to protect , empower and maintain their supremacy. In this context, warnings have been made many times against the disadvantage of new war perception and proposals of strategical concepts have been seen .

This work has analyzed the fourth generation war perception within the process of evolution of war ower its dimensions, basics, methods, aims and characteristics. By commenting the datum obtained as a result of scan, strategical advices have been given to Turkey.

Key words: Fourth Generation War , Evolution of War , Strategy.

Kısaltmalar

AB : **Avrupa Birliği**
ABD : **Amerika Birleşik Devletleri**
BM : **Birleşmiş Milletler**
CDI : **Central for Defence Information**
DOD : **Defence Of Deparmans**
EOH : **Etki Odaklı Harekat**
MRP : **Military Reform Project**
OODA : **Observe Orient Decide Act**
NATO : **North Atlantic Treaty Organization**
RMA : **Revolution in Military Affairs**
SAM : **Strateji Araştırma Merkezi**
UN : **United Nations**
USA : **United State of America**
YY : **Yüzyıl**

Giriş

Yaratılışından bugüne kadar varlığını koruyup, sürdürme gayesinde olan insanlık bu hedefini, zaman içinde birçok değişkene bağlı olarak farklı biçimlerde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Öncelikle insan, hayatta kalmakla yola çıkıp bunu devam ettirmek isterken, hem hürriyetini sağlam bir zeminde tutmak, hem de bunun önünde var olan engelleri etkisiz hale getirmek için gayret göstermiştir. Yaratılışı, inançları, insana mahsus özelliklerinin de bir sonucu olarak, insanlığın ve insanın, değerler etrafında kitleler oluşturma, olabildiğince geniş bir alana tesir etme arzusu daima görülmüş ve güncelliğini korumuştur.

Bahsedilen gerçeklik içerisinde, günümüze kadar yapılagelen incelemelerde öne çıkan kritik kavramlar söz konusudur. Tez konumuz açısından bu kavramların başlıcaları, *"strateji", "savaş" "güvenlik"* ve *"tehdit"* biçiminde görülmektedir.

Tarihsel süreçte insanlığın varlık mücadelesinde ortaya koyduğu çabalar ve mücadeleler, çoğunlukla *"çatışma"* ve bunun ileri boyutu olan *"savaş"* şeklinde yaşanan sayısız örneğe sahne olmuştur.

İlk devirlerde doğrudan doğruya, yüz yüze ve fiziksel eksenli ortaya çıkan ve *"sıcak savaş"* olarak da nitelendirilen çatışmalar, nesillere bağlı olarak yeni boyutlar kazanmıştır.

Birinci ve ikinci nesil savaşları, çoğunlukla geleneksel (ulus) devlet savaşları olarak ortaya çıkmış, üçüncü nesil savaşlar ise manevra savaşları şeklinde görülmüştür. Her üç nesil savaşı da *"sıcak savaş"* türlerinden kabul edilmektedir. Tez konumuz olan dördüncü nesil savaşları ise kısaca belirtilen her üç nesil savaş türünün bazı etkilerini taşımakla birlikte, dışında kalan, cepheleri, sınırları ve çarpışma alanları belirgin olmayan, geleneksel savaşların pek çok bileşeninden uzak, günümüzün hızla yaygınlaşan savaş türüdür.

Dördüncü nesil savaşları ile diğer geleneksel üç savaş türünün kesişen en temel noktası, *"savaş"* kavramıdır; ancak dördüncü nesil savaşları, günümüzün modern

dünyasının ortaya çıkardığı, kendisine özgü (suigeneris) özellikleri bünyesinde taşımaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan dördüncü nesil savaş anlayışı neredeyse hayatın tamamına tesir edecek mahiyette geniş bir yelpazeye hitap etmektedir. Dolayısıyla sınırlılık ve metodoloji konusunda da mümkün olduğunca savaşın evrimi ile ortaya çıkan dördüncü nesil savaş çerçevesinin ana hatları ile çizilmesine gayret edilmiştir. Temel sınırlar, yüzeysel genişlikte, savaşın evrimi, derinlikte de boyutları ve bileşenlerinin tespit edilerek, anlamı, amaçları ve uygulama yöntemlerini tasavvur etmek üzere işaretlenmiştir. Çalışmanın metodolojisi, literatür taramasının yanı sıra uygulamalar ve yansımaların gözlemlenmesi ve içerik analizi yöntemleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Zira daha önce benzer minvalde veya ilişki de bir çalışma olmaması hasebiyle birden çok metodolojinin kullanılması zorunluluğunu doğmuştur. Böylece yapılan değerlendirme sonucunda çalışma muhtelif üç bölümden meydana gelmiştir.

Birinci Bölümde, savaş kavramı ve dördüncü nesil savaş, teorik açıdan ele alınmıştır. Bu kapsamda dördüncü nesil savaş öncesi dönem ve savaş anlayışı ele alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Dördüncü nesil savaşın yeni bir olgu olup olmadığına ilişkin tartışmalar sonucunda, birçok düşünür ve bakış açısı üzerinde yapılan gözlemler sonucunda, eskiye dair unsurları ihtiva etse de araçlar ve boyutlar bazında yenilikler bulunduğu anlaşılmıştır. Önceki nesiller ile arasında görülen önemli farklılıkların başında önceki nesillerde savaşın sadece bir bileşeni ve özellikle "sıcak savaş" unsurları tercih edilirken, dördüncü nesil savaşın sahip olduğu birçok bileşenin en az ikisinin kombinasyonu ile icra edilmesi gelmektedir.

Dördüncü nesil savaşa ilişkin ortaya çıkan değerlendirmeler bağlamında kavramsal çerçevesi ve özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan verilen doğrultusunda kapsayıcı ve nitelikli bir kavram tanımlaması üretilmiştir. Çalışmanın ortaya koyduğu yeniliklerin bir kısmı da bu noktada zuhur etmiştir. Dördüncü nesil savaşın kavramsal boyutta benzer nitelikleri taşıdığı öne sürülen, hibrit savaş, asimetrik savaş ve sosyolojik savaş kavramları ile kıyaslanmasında benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bu çerçevede özellikle hibrit savaşın içerik analizi projeksiyonunda dördüncü nesil savaş ile araçlar düzeyinde yakınlığı tespit edilmiştir.

Diğer taraftan, asimetrik savaş ve sosyolojik savaş unsurları ve özellikleri itibarıyla dördüncü nesil savaşın alt bileşenleri hükmünde mukadder oldukları anlaşılmıştır.

İkinci Bölümde, özellikleri ve nitelikleri bağlamında tanımlaması gerçekleştirilen dördüncü nesil savaşın, daha önce birçok düşünür ve teorisyen tarafından ortaya atılan bileşenleri ilk kez olmak üzere bir araya toplanmış ve analiz edilmiştir. Kapsamı, amaç ve yöntemleri detayları ile değerlendirilmiştir. Bir diğer yandan da savaşın önceki nesillerdeki gibi alanı tanımlanamadığı için aktör ve tehdit bağlamında tartışılmasına yer verilmiştir. Zira önemli özellikleri arasında zihin karıştırmak ve düşmana kendini göstermemek gibi faktörler yer aldığı için savaşın başlama zamanı ve mekanı, kim tarafından başlatıldığı belirsizdir. Bu duruma karşı geliştirilecek stratejilerde tehdit ve aktör olma ihtimali bulunan unsurlara ilişkin niteliklerin ele alınması uygun bulunmuştur.

Dördüncü nesil savaşın incelemesinde daha kapsamlı bir çerçeve kurmak adına esaslar ve bileşenler olmak üzere tasnife gidilmiştir. Lind ve arkadaşları (1989) savaşın evrim geçirmesi ve dönüşümünde fikir ve teknolojinin belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Kaldor (2002), Creveld (1991) ve Freedman (2015) gibi teorisyenler teknoloji ve fikir esasına katılmakla birlikte etkileyici diğer esasların da olacağını öne sürmektedir. Bu bağlamda yapılan değerlendirmeler ışığında ekonomik kaynak esasları, enformasyon/bilgi esasları ve moral/ahlak esasları eklenerek savaşın bileşenlerinin tespitinde beş temel esas belirlenmiştir. Böylece savaşın bileşenlerinin tespiti gerçekleştirilmiştir.

İkinci Bölümde savaşın tam anlamıyla evreninin tespit edilmesine çalışmıştır. Esaslar ve bileşenler ilişkisi sonucu yapılan değerlendirmelerin sağlaması amacıyla bir dördüncü nesil savaş faaliyetinin analizi yapılmıştır. Türkiye'nin önemli sorunlarından birisi olan bölücü terör örgütünün eylem, yöntem ve argümanları üzerinden devlet dışı bir aktörün tehdit özellikleri ve dördüncü nesil savaş bileşenleri içerisinde ilgili olanlar ile değerlendirmesine yer verilmiştir.

Üçüncü Bölümde dördüncü nesil savaş konseptine dair stratejik temalar ele alınmıştır. Lind (1989, 1994), hiçbir yapının dördüncü nesil savaşın dışında kalamayacağını ve erken tespit edenin hızla yol alacağını ifade etmektedir. Dördüncü

nesil savaşı “anlamak” ve yöntemlerini tespit etmek, mücadele stratejilerinin isabet ettirilmesinde hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda son bölümde özellikle stratejik ortamın tespiti, düşmanları belirlemenin önemi kullanılan yöntemler ve hedef alınan ana unsurların neler olduğu tartışılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda da gelecekte dördüncü nesil savaşın etki ve derinlik olarak hangi seviyeye ulaşacağına dair öngörüler yer almaktadır.

Aynı zamanda teorik olarak tahayyül edilen mücadele konseptinin arzulanan neticeyi sağlaması için mücadele verenlerin sınırlarını ve güçlerini iyi anlamaları zorunluluğu vardır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmelerde *“know your limits”* (sınırlarını bilmek) konusunu anlamak gerekmektedir. Böylece mücadeleye kalkışmak ya da savaşı başlatmak üzere sahip olduğumuz avantaj ve dezavantajları bilerek yöntem geliştirebiliriz.

Dördüncü nesil savaş doktrininde yer alan mücadele ihtiyacı ve bu ihtiyaç için gerekli stratejilerin tespit edilmesi noktasında ulusal düzeyde akademik, siyasi ve bürokratik anlamda büyük bir yoksunluk göze çarpmaktadır. Bu hususta çalışmanın sağladığı en önemli yeniliklerin başında kuşkusuz dünyada henüz yeni oluşan stratejik ortamı tanımak ve Türkiye’nin geniş bir yelpazeden katılımcılarla oluşan Stratejik Araştırma Merkezi (SAM) kurulması önerilmektedir.

Sonuç kısmında ise yapılan çalışmanın genel bir perspektif ile değerlendirmesi yer almaktadır. Bu kapsamda tezde ulaşılan neticeler belirtilerek analizlerin özetle yorumlamasına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ KAVRAMI VE 4. NESİL SAVAŞ

Savaş kavramı, ilk üç nesil savaş türü ile dördüncü nesil savaş arasındaki en temel ortak noktadır. Dördüncü nesil savaşın anlaşılabilmesi için öncelikle *"savaş kavramı"*nı ele almak gerekmektedir.

Dördüncü savaş kavramının içeriksel olarak anlam ve kapsamını belirleyebilmek için öncelikle, her ne kadar konu en ince detayına kadar ele alınıp tartışılmış ise de yine de burada savaş kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda kısaca savaş kavramı üzerinde durulmaya çalışılmaktadır.

1.1 Savaş Olgusunun Anlam ve Kapsamı

Kavramsal çerçevesinin çizilmesinde en fazla zorlanılan konuların başında savaş ve bu terim ile birlikte anılan kavramlar gelmektedir. Savaş olgusu, dar bir çerçeveye sığdırılamayan, devirlere ve zamana göre içeriği sürekli değişen bir yapı olmuştur. Bugüne kadar İncelenmesi ve araştırılmasında, askeri, siyasi, ekonomik, kültürel ve daha birçok açıdan ayrı ayrı ele alınarak irdelenmiştir. Öyle ki tıp alanında dahi normal seyretmesi beklenen gidişatın aksine ortaya çıkan durumlara ilişkin, kimi zaman savaş politiği etrafında mücadeleler ve değerlendirmeler artmıştır.

Kavramın tanımlanmasında, çalışmanın yapıldığı disiplin ile ilgili ihtiyaç hasıl olan kısımlar anlatılırken, diğer disiplinler açısından bir karmaşa doğurması ihtimal dahilindedir (Varlık, 2013:117). Bu sebeple savaş kelimesinin tanımlanmasında, sadece askeri alanla sınırlı geleneksel yaklaşımın aksine, multidisipliner bir bakış açısıyla, siyasi, toplumsal, hukuki ve ilgisine göre diğer disiplinleri de gözeten bir çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Aslında böyle bir bakış açısı, dördüncü nesil savaşları için gerekli ve kaçınılmazdır. Bununla birlikte tez konusu açısından savaş kavramının, dördüncü nesil savaşlarının iyi bir şekilde ortaya konulabilmesi açısından sınırlandırılmasını da bir gereklilik olarak ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda tez çalışmasının kapsamı, doğrudan dördüncü nesil savaş olgusu ve bu unsura doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden jeopolitik ve jeostratejik değerlendirmeleri gündem edinen bilimler olarak sınırlandırılmıştır. Savaş ve strateji kavramlarının öteden beri ortak bir zemini işgal ettiği gerçeğinden hareketle savaşın evrimleri sonucunda şu anda "en son" hal olan 4. Nesil Savaş tanımlanırken çok geniş bir bilgi evrenini taramayı şart kılmaktadır.

Savaşın ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ve yaklaşımlar mevcuttur. İnsanoğlunun varoluşundan bu yana savaş da eksik olmadığı için savaş kavramı günümüzde de üzerinde en fazla durulan konuların başında gelmektedir.

Sun Zi (2006), savaşın sadece askeri boyutunun olmadığını, bunun özellikle devletler için hayati öneminin olduğunu öne sürer. Bir başka ifadeyle savaş, devleti ve milleti aynı istikamette mücadeleye sevk eden muhteşem bir var olma çabasıdır (2006: 35). Savaşların esnası ya da icrası klasik savaşlardan günümüze değin cephe ve ordu düzeninde, çatışma yaşadığı karşı taraf ya da taraflara iradesini kabul ettirme arzusu olarak görülmektedir (Eslen, 2003:14). Carl Von Clausewitz (2015), unsurları üzerinden tartışarak en sonunda savaşı, irade kabul ettirme kültürü olarak tanımlamıştır (2015:18-44). Clausewitz'in savaş tanımı günümüze değin çok sayıda bilimsel yayında farklı açılardan değerlendirilmiştir. Örneğin İngiliz tarihçi John Keegan, Clausewitz'in savaş tanımını eleştirerek, savaşın, şiddete başvurmanın ve kültürler arası çatışmanın bir sonucu olduğunu ifade etmiştir (akt. Eslen, 2013:15). Ayrıca Clausewitz'in savaşın politik bir araç olduğunu öne sürmesi ya da savaşın, politikaların başka araçlarla devamı olduğunu belirtmesi (Clausewtiz, 2015: 45) Keegan tarafından yine benimsenmemiştir (akt. Eslen, 2013: 15).

Bütün bunların öncesinde ise Sun Zi'ye göre iyi bir lider, düşmanı savaşmadan mağlup eden liderdir. Daha da ötesinde en büyük zafer düşman direncini kırarak, onu tesirsiz hale getirmektir (2016: 49). Bu bağlamda Sun Zi, savaşın, *"amaca ulaşmak için en son çare olan bir araç olduğu"*nu dolaylı bir şekilde ifade etmiştir. Diğer yandan öğretide henüz savaş kavramının içeriğinin doldurulmasında ve tanımlanmasında tartışmaların bitirilemediği rahatlıkla söylenebilir. Savaş tanımlama çabasında olan teorisyenler elbette sadece bu kadarla sınırlı değildir.

Savaşın tanımlanmasında ilke olarak savaş taktik ve stratejilerinden önce savaşların neden yapıldığını değerlendirmekte yarar görülmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması ile birlikte artık savaşların biçimsel değerlendirmeleri ayrıntılarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Kenneth Waltz (2001), "Man, the State and War" savaşların nedenselliği üzerinde, insan doğası, devletlerin politik yapılanması ve uluslararası sisteme hakim olma amaç ve arzuları üzerinden üç başlıkta ifade etmektedir. Hatta Waltz, Kitabının son bölümünde savaş kavramını, *"anarşi"* ile ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır (2001:19). İlk iki adım, açıklamada yetersiz kalsa da üçüncü adımın yani uluslararası sisteme hakim olma arzularının savaşın nedenselliği açısından daha etkili bir açıklama olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü savaşların görünen nedeni politik çıkarlar olarak bilinse de asıl neden uluslararası boyutta bunu engelleyecek meşru bir üst otoritenin olmaması gösterilmektedir (bkz. Gürcan, 2011: 129).

Savaşın nedenlerinin amaçlara göre tasnif edilmesi en yaygın ve bunun yanında çok farklı dağılım gösteren bir yoldur (Varlık, 2003:122). Bu bağlamda yapılan en genel tanımlamalardan biri olan Quincy Wright'ın yaklaşımına göre savaşın; teknolojik, hukuki, sosyo-politik ve kültürel sebepleri vardır (Akt. Yalçınkaya ve Türkeş, 2008: 68). Yine Varlık'ın bildirdiği üzere, Kalevi J. Holsti, savaşın nedenlerini 24 ana başlıkta[*] toplamaktadır(2003:122), Bunun yanı sıra savaşın nedenlerinin anlaşılmasında rasyonel ve pragmatist (faydacı) yaklaşımların savaşı anlamak için yeterli olmayacağı ifade edilmektedir (Creveld, 2009:116). Bu perspektif içerisinde savaşın nedenlerine ilişkin birçok bakış açısı geliştirildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmeler içerisinde öne çıkan nedenlerin ortak kümesi oluşturulduğunda bir takım başlıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlar (Varlık, 2003:122): "Sınır/toprak savaşları", "hegemonya savaşları", "ihtilal/ideoloji savaşları", "bağımsızlık savaşları", "din ve mezhep savaşları", "veraset savaşları", "iç savaşlar", "ekonomik ve hukuk" eksenli savaşlar olmak üzere dokuz temel başlık altında değerlendirilmektedir.

[*] "*Holsti, savaşların nedenlerini; toprak, stratejik toprak, sınır, ulusal kurtuluş/devlet yaratma, ulusal birleşme/tahkim, ayrılma/devlet yaratma, ticaret/denizcilik, ticaret/doğal kaynaklar, sömürgecilik rekabeti, ulusal/ticari çıkarları koruma, dindaşları koruma, soydaşları koruma, etnik/dini birleşme, müttefike destek/yardım, ideolojik liberalleşme, hükûmet oluşturma, devletin birliğini muhafaza, antlaşma şartlarını kabul ettirme, bölgesel hakimiyeti muhafaza, hanedanlık/veraset, devletin/rejimin varlığı, özerklik ve güç dengesi olmak üzere 24 ana başlık altında tasnif etmiştir.*" (Varlık, 2003:122)

Bir başka açıdan ilave etmek gerekirse, sosyal bilimler ve dolayısıyla siyaset biliminde savaşların saha taktikleri ve filli savaş kuvvetlerinin uygulayacakları tekniklere yön vermesi beklenmemelidir. Clausewitz'e (2015) göre tesir alanı olarak savaşın, özellikle Fransız İhtilalinden sonra devlet ve millet bütünlüğü bağlamında *"toplumsal boyutta"* ele alınması da savaşın, nitelik değiştirme aşamalarında bir mihenk taşı olduğuna işaret etmektedir. Savaş ve siyaset arasında kurulan ilişkiye Keegan gibi düşünürler eleştiri yöneltse de birçok kuram sahibi bu düşüncenin günümüzde dahi geçerliliği olduğuna inanmaktadır (Karaosmanoğlu, 2011: 12). Bütüncül olarak ele alındığında, savaşların genel olarak *"güçlü"* aktörler tarafından hedeflerine konulan odakları *"bir şekilde"* etkisiz hale getirme girişimleri olarak betimlenebilir. Güçlü olanların bu durumuna karşı, zayıf olanların ortaya koydukları tutum genellikle değişmemiştir. Hatta Peloponnesos (Pelopones) Savaşı, Atinalı elçiler ile Melos Adası Halkı arasında geçen konuşmalar yukarıda bahsedilen iddianın tarihi bir misali niteliğindedir (Orhan, 2012: 15). Bu konuşmalarda Melos Halkı "Melian Diyalogları" (Gürcan, 2011: 131) Thucydides[*]'ten aktarıldığı şekliyle şöyledir:

"Sizin hazırlığınız savaş için. Bu görüşme de zaten boşuna. Ya size köle olmamızı ya da ölmemizi istiyorsunuz. Ordularınız bizden güçlü, askerleriniz bizden fazla, ama biz direneceğiz ve adalet için savaşacağız."

Pelopennesos Savaşında, Atinalı yayılmacılara karşı direnen Melos Adası Halkı ifade ettikleri gibi savaşmışlar ve sonunda yenilmişlerdir. Özellikle uluslararası sistemde ve disiplinde savaş, politika kabul ettirmenin son ve belirleyici yoludur. Bir başka ifadeyle, savaşların hangi dönemde olursa olsun temel amacı, üstünlüğün güç ile vurgulanarak kabul ettirilmesidir. Bu da politik bir amacın gerçekleştirilmesinde araç vasfında kabul edilmektedir (Clausewitz, 2015: 67).

Savaşın kuramsallaştırılarak ilk incelenmesi ile bilimsel hale getirilmesi ve siyasal bir kavram olduğunu ifade etmesi otoriteleşme özelliğini perçinlemektedir (Erkem, 2015:20). Hatta Gray'ın (2010) Clausewitz'ten yararlanarak ABD ordusunun savaş prensiplerini eleştirmesi de bu gerçeğe katkı sağlamaktadır. 51 yıllık hayatında

[*] Thucydides, (Thukydides) Pelopones Savaşında bizzat bulunarak yazdığı bilgiler sebebiyle ilk tarihçi ya da savaş tarihçisi olarak kabul edilir (Çimen ve Göğebakan, 2010:31)

eserler veren ve "On War" adlı eseri ölümünden sonra kitaplaştırılan Clausewitz'e göre savaşlar, birbirini hedef seçen odakların enerjilerinin son noktasına kadar kullanması ile kazanılabilir (Clausewitz, 2015: 37). Burada kazanmak için bir irade konulması ve bu iradenin tartışılması ve tanınması gerekliliğini işaret etmektedir. Clausewitz, irade gücünü, destekleyici olarak halkın iradesi ve direnme gücünün tahmini için düşman iradesi olmak üzere iki kanatta değerlendirir. Halkın da sürece dahil edilmesi savaşın siyasal bir kavram olarak değerlendirilmesinde bir kesişim noktası olarak ortaya çıkmaktadır.

Netice itibarıyla, insanlık tarihine ilişkin incelemelerde belki de en karmaşık ve değişken nitelikte olgusu olan "savaş"ın nedenleri, niteliği ve kapsamı konusunda net bir görüş birliğinde söz etmek pek mümkün gözükmemektedir. 5.560 yıllık insanlık tarihi sürecinde yaklaşık 14.500 savaşın meydana geldiği ifade edilmektedir. Bunun anlamı ise, ortalama yaşamış olan yaklaşık 185 kuşaktan sadece 10 tanesi savaş ile tanışmamış olduğu gerçeğidir (Karabulut, 2017:125). Her yıl için ortalama 2 savaşın yaşandığı, insanlık tarihine adeta savaşların tarihi olduğunu söylenebilir (Aslan, 2008:235). Bu gerçeklerden de hareketle bu kadar geniş bir zaman dilimi ve tüm yaşamı kuşatan bir kavramın tanımlanmasında kolektif bir tanım birliği olmaması gayet normal görülmektedir.

1.2 Savaş Kavramını Tanımlama Biçimleri

Dilimizde savaş genelde şu açılımlarla kullanılmaktadır:

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde savaş, askeri açıdan "Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk"; genel olarak "uğraşma, kavga, mücadele"; insanlar dışında "hayvanların birbirleriyle yaptığı mücadele; bunun dışında ise "bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele" şeklinde belirtilmiştir. Oxford Sözlüğünde (İngilizce) şu ifade yer almaktadır: birden çok ülke arasında veya farklı gruplar arasındaki silahlı çatışma hali savaş olarak tanımlanmıştır (Oxford Dictionary, 2016)

Savaş, "devletin devamlılığını (bekâsını) sağlamak, milli menfaatleri savunmak, millî hedefleri elde etmek amacı ile başta askeri güç olmak üzere, devletin

maddi ve manevi bütün güç ve kaynaklarının, hiçbir sıkıntıya düşmeksizin kullanılmasını gerçekleştiren, silahlı mücadeledir" (Şener, 2001:688).

"Savaş" kelimesi, Eski Yüksek Almanca kelimeden, "Werran" yani karıştırmak anlamındadır. Siyaset bilimi teorisyenlerinden Quincy Wright (1983), savaş konusundaki bir incelemesinde, halkın zihninde çoğaltılmış savaşın çoklu ve çelişik anlamlarını tespit etmesi üzerine şu kısımları ilave etmiştir: *"korkunç bir veba, kaçınılmaz bir hata, işe yaramaz bir anakronizm, ilginç bir macera, faydalı bir enstrüman ya da meşru bir yasal işlem."* (1983:3) Ayrıca bir diğer siyaset bilimi teorisyeni Jack Levy ve William Thompson, savaş konusunu "siyasi örgütler arasında sürekli, koordine edilmiş şiddet" olarak tanımlamaktadır (2010:5). Bununla birlikte öğretide, savaş tanımı üzerinde tartışmalar devam etmektedir ve sözlüklerdeki kadar belirgin bir tanımdan söz etmek oldukça güçtür.

Savaşın tanımlanmasında öğretide Clausewitz[*], kuşkusuz en büyük otoriterlerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Clausewitz, ortaya koyduğu meşhur üçlemeleri ile savaşın kavramsal açıdan daha anlaşılır olmasını amaçlamaktadır. Bu üçlemeler savaşın ve savaşma ihtimali bulunan toplumun temayülünü tahsis etmek için önem taşımaktadır. Savaşın temayülünde yer alan üçlemenin ilk adımında *"kin, nefret ve şiddet"* yer alırken, ikincisinde *"ihtimal ve tesadüfler"* görülür; üçüncüsünde ise *"siyasal amaçlar ve mantıksal hesaplar"* bulunur. Üçlemenin ilk adımı, husumetin odağı olan halka, ikinci adımı komutanların olduğu için orduya, sonuncusu da doğrudan siyasal bir kurum sıfatıyla hükümete dayandırılır (Yalçınkaya, 2008:59). Üç eğilimin dayandığı üç odak olan, *"halk"*, *"ordu"* ve *"hükümet"* kelimeleri Clausewitz üzerinden savaş tanımlamalarında kullanılacak metodolojinin ana unsurunu da oluşturmaktadır.

[*] Clausewtiz, 1780 Prusya'da doğmuş 1832 yılında kolera hastalığına yakalanarak hayatını kaybetmiştir. Çok genç yaşta savaşa girmiş (Prusya-Fransa savaşı 1793-94) Prusya Savaş Akademisi Müdürlüğüne atanmıştır. Askeri yeteneklerinin takdir edilmesi sonucunda yine erken yaşta tuğgeneralliğe terfi ettirilmiştir. Waterloo Savaşında etkili olmuştur. Savaş tecrübelerini "Savaş Üzerine" (On War) adlı eserde toplamıştır. Eseri hazırlamadan önce savaşın küçük çaplı ve mütevazı gerekçelerle sürdürüldüğü düşüncesi özellikle Napolyon'u anlamaya başladıkça değişmiş ve ömrünün son döneminde daha kapsamlı bir bakış açısı için yeniden bir hazırlık yapmıştır. Öldüğünde eserini henüz tamamlayamamıştı. Eşi onun hatırası için eseri yayınlamak için çok uğraşmıştır. Clausewtiz, hem askeri tecrübesi hem de araştırmaları ile savaşın esaslı bir incelemesinde son dönemin mihenk taşı olan eserini yazmıştır. (Freedman,2015:159)

Savaş kavramının tanımlanmasında sadece tahayyüle dayalı bir yol benimsenerek yapılacak değerlendirmelerin yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Tam manasıyla bir savaş tanımını tek cümlede toplamanın da mümkün olmadığını, literatürde yer alan çalışmaların neredeyse tamamında farklı bir bakış açısı geliştirilmiş olması açıkça oraya koymaktadır. Bu çalışmada, savaşların tarih içerisinde meydana geliş süreçlerinde edindiği sıfatların ekseninde bir bakış açısına yer verilmektedir. Çünkü savaş, tarih boyunca evrimsel değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Yapılan ya da yapılacak olan tanımlamalarda bu husus göz ardı edildiği takdirde eksik veya etkisiz bir üretim riski barındırabilir.

Bahsedilen kabulün bir örneği olarak, Batının Orta Çağ erken dönemi için de geçerli olan, iki rakip grup arasında meydana gelen uyuşmazlığın çatışma ile giderilmesi üzerine dövüşçülerinin çarpışması savaşın bir ritüeli hatta karakteri olduğu tanımı mevcuttur (Chaliand, 2009:22). Bu tanım kuşkusuz zaman içerisinde savaş üzerinde görülen evrimlerle gerekçesiyle bütünü kuşatacak niteliğini doğal olarak yitirmekte ve eksiklik barındırmaktadır. Aynı doğrultuda Gürcan'ın Stanford Felsefe sözlüğünden yaptırdığı *"war"* taraması, silahlı gruplar arasında kast içeren maksatlı ve genel bir çatışma hali ifadesi ile sonuçlanmıştır (2011:137). Bu tanım doğru olarak kabul edilmekle birlikte yeterli olmadığı Sun Zi den itibaren görülmektedir. Savaşın, farklı şekillerde tanımlanması, ontolojik oluşumundan, kavrama ilişkin bilginin kaynağının ilgi alanı ile incelemenin yönü ve düzeyinden, kapsam ve boyutundan ve epistemolojik yapısı kaynaklanmaktadır (Varlık, 2013:117). Bu türde ve benzer sebeplerle yapılacak tanımlama için hem güncel yaklaşımlar hem de tarihin derinliklerinde öne çıkan bazı tanımları değerlendirmek *"bütünü kuşatmak"* adına ihtimam ifade etmektedir.

Savaş, bazı kaynaklarda aşağıda yer aldığı gibi tanımlanmaktadır:

- Savaş, dünya üzerinde insanoğlunun yaşam mücadelesidir (Eski Ahit'te Eyyüb'ün Kitabı Bölüm 7:1) (Aktaran: Greene, 2014:17).
- Savaş, sonunda hızlı ve atılgan bir saldırıya geçilmek üzere, akla uygun tedbirlere dayanan ve büyük bir uyanıklıkla sürdürülen savunmadan ibarettir. Napolyon Bonapart

- Tarafların kuvvet kullanarak çatışması savaştır. Çiçero (Keskin, 1998:67).
- Savaş, devletin var olması için ön koşuldur. Kenneth Waltz (Aktaran: Schneider, 1960:283).
- Savaş, politik amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılan araçtır (Clausewitz: 2015:40).
- Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ise KKT 100-5 Harekât Talimnamesi savaşı, *"düşmanın mücadele azim ve kararını yok etmek, dost iradesini düşmana kabul ettirmek, bir bölgeyi kontrol altına almak, düşmanın fiziki varlığını yok etmek maksadıyla stratejik, operatif ve taktik seviyelerde verilen silahlı mücadele*" olarak tanımlamaktadır (Gürcan, 2011:138).

Bahsedilen çerçevede tanımlamaları çoğaltmak mümkündür. Sürekli ifade edildiği gibi savaşın fiili halinin yaşadığı değişim süreci, tanımların da kendini yenilemesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Savaşın algılanma şeklinin tarih boyunca farklılık göstermesi sebebiyle çok zor da olsa bir tipolojisini çıkarmak (Chaliand, 2009:22) ve belirleyici özelliklerini vurgulamak önem arz etmektedir.

Savaşın belirleyici özelliklerini Varlık'a atıfla şu şekilde belirlemek mümkündür; (2013: 118-120)

- Kuvvet kullanımı,
- Düşmanca bir tutum ya da eylem içermesi,
- Hukuki bir durum ya da sonuç oluşturması,
- Failin Devlet olması (Geleneksel savaş anlayışına göre).

Varlık'ın bu tasnifi Clausewitz, Hart ve Freedman'ın önemle vurgu yaptığı *"amaç"* unsurunu göz ardı etmiştir. Birçok ilave yapılması için müsait bir alan olması hasebiyle listeye amaç başlığı eklenebilir. Ayrıca failin devlet olması kabulü de tek başına artık geçerlilik barındırmamaktadır. Tabii ki bu kısmını Varlık da geleneksel savaşlar için ileri sürdüğünü kabul etmektedir (Varlık, 2013:121). Örneğin Suriye'de devam eden iç savaşın tarafları arasında yaşanan çatışmalarda devlet dışı unsurların da kendi aralarında hedef konumda oldukları bilinmektedir. (Dursunoğlu, 2014:29)

Buraya kadar yapılan tüm tartışmaların sonunda yapılacak bir savaş tanımlamasında elde edilen tüm unsurların yanı sıra Hz. Peygamber Efendimiz (SAV) Hadis-i Şeriflerinde *"Harp hileden ibarettir"* buyurduğunu (İbn-u Haldun, 2015:84) özellikle belirtmek gerekmektedir.

Açıklamalar ışığında bir tanım yapılması istenirse;

Savaş, meşruiyet taşıyan bir devlet otoritesinin ya da meşruiyet amacı taşıyan bir grubun, silahlı, bilimsel, teknolojik, ekonomik, dolaylı ve doğrudan, siyasal ve sosyal kuvvet uygulayarak, hedefine koyduğu amacını gerçekleştirmek üzere legal ve illegal yollarla uyguladığı, zaman ve mekan tasavvuru da barındıran hamleler bütünü olarak tanımlanmaktadır.

Zaman içerisinde değişimler karşısında yöntem ve kapsamı değişebilien savaşın amacı ise sahip olduğu olanakları planlı ve belirlediği yüksek strateji dahilinde kullanarak, sınırlarını genişletmek sahip olduğu kaynakları korumak ve güçlendirmek, ülke sahibi olmak, yeni kaynak ve ekonomik güç sahibi olmak, teknoloji geliştirmek, kendisine tehdit oluşturabilecek odakları etkisiz hale getirmek veya istikrarsızlaştırmak, hedef topluma iç karışıklık ya da yok olma tehdidi oluşturmak için değerlerini ve ahlaki yapısını erozyona uğratmaktır.

Hiçbir tanım, kuşkusuz kapsayıcı ve nihai olamaz. Zaten olması da beklenemez. Zira savaşın sürekli bir evrim ve değişime tabi olduğu gerçeğinden hareket edilirse her dönem için dünyada daha farklı tanımlamaların olması beklenmektedir.

Savaşın evrimlerinde şüphesiz geçişleri belirleyen kullanılan teknikler ve metotlarla birlikte stratejiler de göze çarpmaktadır. Pelopennesos bir milat değildir. Ancak savaş gereçlerinin evrimlerinde önemli bir noktadır. Pelopennesos Savaşından önce de benzer durumların yaşanmışlığı, en az sonrasında yaşananlar kadar güçlü bir gerçekliktir. Her dönemin sahip olduğu argümanlar ve bu argümanların çeşitliliği savaşın evrimlerini açıklamak için oldukça önemlidir. Savaşın meydana gelmesinde ve icrasında Machiavelli (2014), meşhur *"Savaş Sanatı"* eserinin 1. kitabında savaş alışkanlıklarının ve askeri tutumların antik zamanlardan çıkarılan dersler olduğunu

belirtmesi, savaşın evrimlerinin birbirine bağlantılı olarak geliştirildiğinin bir başka ifadesidir. (2014:13)

Bahsedilen evrimin gelişiminde Waltz, bir davranış bilimcisi olarak, savaş olgusunun değişimini anlatmıştır. Bu noktada Rousseau'ya ait değerlerin tamamını vermese de savaşın geleneksel anlayıştan sınırların dışına taştığını ve daha farklı küresel güç aktörleri tarafından müdahalelere açık hale getirildiğini savunmaktadır. (Schneider, 1960:13) 2000'li yıllar için bu değerlendirme, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında artık dünyanın eskisi gibi olmadığını, savaş evriminin yeni bir profile büründüğünü göstermektedir. Aşağıda yer alan tablo üzerinde de anlaşılacağı gibi savaşların artık devletlerarası olmasının dışında yeni odak ve aktörlerle yürütüldüğü gerçeği iyice açığa çıkmıştır. Savaşın gelişim ya da evrimi çerçevesinde bir ayrımının yapılmasında, bakış açılarına göre değerlendirmeler yapılmıştır. Savaşın Dördüncü Nesil olarak kabul edilmesinin yanı sıra daha farklı boyutlardan tasnifi de mümkündür. Bu ayrımı iyi bir biçimde derleyen Gürcan'ın tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: Savaşın doğasını ve evrimini açıklamaya çalışan teoriler (Gürcan, 2011:133)

TEORİSYEN	**1. AŞAMA**	**2.AŞAMA**	**3.AŞAMA**	**4.AŞAMA**	**5.AŞAMA**
Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton (1989)	Ulus-devlet Öncesi Savaşlar	**1.Nesil Savaş** Klasik Savaşlar (1648- 1830) Zirvesi: Napolyon Savaşları	**2. Nesil Savaş** Topyekün Endüstri Savaşları (1830-1918) Zirvesi: I. Dünya Savaşı	**3. Nesil Savaş** Manevra Savaşları (1918-1948) Zirvesi: 1991 Körfez Savaşı	**4. Nesil Savaş** Gayri-Nizami Harp Türevleri (1948'den bu güne, özellikle 11 Eylül Sonrası) Zirvesi: ABD'nin Irak ve Afganistan İşgalleri
Martin Van Creveld (1991)	Aletler çağı	Makineler çağı	Sistemler çağı	Otomasyon çağı	
D.J. Hanle (1989)	Ortaçağ Dönemi (Fiziksel beceriler)	Klasik Dönem (grup becerileri)	Erken Modern Dönem (teknik beceriler)	Geç Modern Dönem (sevk ve idare becerileri)	Nükleer Dönem (sosyal beceriler)
Toffler (1993)	**1.Dalga:** Tarım Toplumu		**2. Dalga:** Endüstri Toplumu		**3. Dalga:** Bilgi Toplumu
Arquilla ve	Kılıç dönemi	Kitle ve Endüstri	Manevra Savaşları		Birbirinden

Rondfelt (2000)		Savaşları Dönemi	Dönemi	Türeyen Savaşımsı Çatışmalar
Qiao Liang ve Wang Xiangsui	Sınırlı Ortaçağ Savaşları		Sınırlı imparatorluklar ve ulus-devletler Savaşları (Zirve noktası 1991 Körfez Savaşı ve Kara-Hava Muharebe doktrini)	Sınırsız Post-modern Savaşlar

Savaşın evrimlerini açıklayan tablo esasında tarihi gelişim sürecini de ifade etmesi açısından önemli görülmektedir. Elbette tarihsel gelişim süreci açısından incelenmesi gereken başkaca teoriler de bulunmaktadır. Sun Zi ile Machiavelli, savaşın sanat boyutunda değerlendirilmesinde önemli yer tutmaktadır. Savaşın evrimlerinin her dönemi, ayrı ayrı incelemelerin konusunu teşkil edebilir. Burada artık Dördüncü Nesil Savaş'ın bu zamana kadar yapılmış tanımları ile birlikte daha önce hiç karşılaşılmamış teoriye uygun halde incelenmiş alt başlıklarını ele almak ana temaya yaklaşmak açısından önem taşımaktadır. Teorisyenlerin, savaş evrimlerini açıklama çalışmalarının her birinde ayrı bir dönem adı verilmesi bakış açılarının bir ürünüdür. Martin Van Creveld (1989), savaşın gelişim ve dönüşümünü, aletler, makineler, sistemler ve otomasyon odaklı çerçevede açıklamıştır. Sebebi ise 1989 yılında yayınlanan *"Technology and War"* adlı eserinde belirtildiği gibi "Savaş ve askeri stratejilerin başarı şartı, kurgulanmasında teknolojinin kullanılmasına bağlıdır" ilkesi ile açıklanabilir. Benzer biçimde diğer teorisyenler de bulundukları koşulların ve ilgi alanlarının üzerinden teknik bir savaş evrimi metodu sunmaktadır.

Bahsedilen sunumlar içerisinde, gerek kapsamı gerekse ortaya çıkışından itibaren geliştirdiği etki alanı olarak her geçen gün daha da fazla kabul gören William S. Lind ve arkadaşları (20049 tarafından geliştirilen nesiller konseptinde savaş evrimi açıklaması bu çalışmanın tema evreninde temelini teşekkül ettirmektedir. 1989 yılında geliştirilen ve kuramsal boyuta ulaştırılan konsept, Dördüncü Nesil Savaş olarak adlandırılmıştır (2004:12). Hemen burada belirtmek gerekir ki, savaş tanımlarında bir tarafın diğer tarafa karşı meşruiyet kazandırma ya da amacını kabullendirme mücadelesi olan *"savaş"* esasında Sun Zi ile birlikte dillendirilen ancak ismi bir türlü konulamayan bir kavram vardır.

Tartışmalarda ciddi bir yer edinen bu kavram, muharebelerde amaca ulaşmak için kullanılacak teknikler diye adlandırılmasına karşın (Clausewitz, 2015:68) bazıları da bu kavramın sadece muharebeden yararlanma sanatı olarak daraltılmasını eleştirmektedir (Hart, 2015:443). Bahsedilen ve önemli kaynaklardan yola çıkarak burada da tartışılması gereken bu kavram *"strateji"* olarak adlandırılmaktadır.

Dördüncü Nesil Savaş, sadece militarist bir müdahale esnasını veya fiziksel olarak düşmanı çökertmeyi değil, aynı zamanda hatta daha fazla onu içten çökertmeyi isteyen, stratejik ağırlık merkezini çözümlemeyi amaçlayan bir harp tekniğidir (Lind, 1989:22). Bir başka ifadeyle, aşağıda tanımlamasında da yer verildiği üzere, Dördüncü Nesil Savaş demek, tüm yönleriyle hayatın tamamını kapsayan, hakim olma hissi için kurgulanan, büyük ölçekli bir strateji kültürünü de ihtiva etmektedir. Bütün mücadeleleri açıklayabilmek adına, bilimsel bir zemin kurgulanması için Dördüncü nesil savaş ve strateji kavramının bütünleşik ilişkisinin ispatlanması ve açıklanması paranoya ya da hayal-kurgu handikabına düşmemek için önem taşımaktadır. Öyle ki, demokratik sistem içerisinde ve hatta demokrasi söylemleri ile birlikte, barışçı yaklaşımlar sergilenerek dahi yürütülebilecek bir savaş konseptinin "strateji" gibi sihirli bir kavramla açıklanmasının ehemmiyeti tartışılmaz halde görülmektedir. Dördüncü Nesil Savaş konseptinin tanımlanma ve boyutlarının açıklanmasından sonra strateji için ayrı bir açıklama yapmanın büyük bir fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Stratejinin boyutları itibarı ile ele alınmasında taktik, strateji ve yüksek strateji basamakları (Hart, 2015:447) ile ele alınması dördüncü nesil savaşın hem kapsamının hem de daha önce ele alınmamış ve unsurları olarak kategorileştirilmemiş bir bünyesini kurgulamak için önem taşımaktadır.

1.3 Savaş Olgusunun Evrimi: Nesil Anlayışı

Tarih boyunca savaşın, çok çeşitli ve zengin bir gelişim evresi olmuştur. Hatta bu zenginliğin boyutu geliştirilen teori ve kuramlarla birlikte görülmektedir. Kuram geliştiriciler, savaşın evriminde yaptıkları çalışmalarda, modern zamanların öncesinde dahi savaşın sadece orduların karşılaştığı mücadeleler olmadığını belirtmiştir. Savaş sadece içinde bulunulan zamanın değil, geleceğin şekillendirilmesi ve hatta geleceğin planlanması için de ayrı bir önem taşımaktadır. Gelecekte yapılacak savaşların nasıl

olacağı ve hangi unsurlar üzerinden yürütüleceği üzerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Bu iddianın gerçeklik zeminini oluşturabilmek için ise savaşın, yukarıda yer alan tabloda görüleceği gibi evrimsel açıdan tasnifinde belirtilen tarihsel sürecini de izlemek gerekmektedir. İnceleme ile anlaşılacağı gibi pek çok teorisyen ve özellikle stratejist, savaşın tarihsel gelişim kısımlarını kurgulama ihtiyacı hissetmiştir. Hattı zatında bu tasnif tarih biliminde de görüleceği gibi elzem bir hali işaret etmektedir. Bunun yanı sıra içerisinde bulunduğumuz savaş kuşağının da kapsamı itibarı ile ihtiva ettiği unsurların belirlenmesi ve bu unsurlar üzerinden Türkiye'ye tesiri, çalışma içerisinde ayrı bir ehemmiyet göstermektedir. Bu çerçevede çalışmaya esas alınan Lind'e göre nesil (Lind, 2004:12), Freedman için kuşak (Freedman, 2015:407) olarak adlandırılan kısım tercih edilmiştir.

Burada savaş evrimleri içerisinde nesil/kuşak tercihi, bir rastlantı ya da gelişigüzel değildir. Zira Sun Zi ile başlayan ve bugüne değin devam eden savaş kuramları arasında siyasal iktidarın askeri saha ile ilişkilerini açıklamada en yakın ve en güncel kuramlardan biri William S. Lind ve arkadaşlarına ait Dördüncü Nesil Savaş kuramıdır. Ayrıca savaş evrimleri arasında geçişin ve son dönemin açıklanmasında stratejik açıdan Lind tarafından ortaya koyulan teorinin seçilmesinde, Lawrence Freedman'ın ABD'nin çağın temposunu yakalayan, zamanın en kuvvetli devleti olmakla beraber entelektüel yenilikçilik açısından da en ileri ülkesi olduğu gerekçesine dayandırılmaktadır. Bu ülkede üretilen politik-stratejik ve toplumsal temele dayalı güncel teorilerin daha geçerli ve uygulama açısından daha fazla gündem oluşturacağı kanaati de belirleyici etmenlerdendir (Freedman, 2015: 22-23). Elbette Freedman geçmişte çağın temposunu yakalayan Antik Yunan'ı ve 19. Yüzyılın Almanya'sını görmezden gelmemiştir. Fakat tarihsel derinlikte, Antik Yunan, Rus Çarlıkları ve Çin hakkında bazı bahisler olmakla beraber, Türk Dünyasına neredeyse hiç yer verilme ihtiyacı hissedilmemesi de ayrıca belirtilmelidir. Burada hem tarihsel derinlik hem de coğrafi ve kültürel açıdan daha geniş bir alan ele alınabilir, ancak sonuç üretmek adına imkansızlık taşıyacağı endişesini de dile getirmektedir (Freedman, 2015: 21). Buna karşın, özellikle Machiavelli'nin Savaş Sanatında ve bu eserin incelemesini yapan Felix Gilbert de tarihten alınan derinlikle beraber aynı çağın farklı kültür ve dengelerinin bir arada incelenmesi gerektiğini öne sürmektedir. (Gilbert, 2015: 17 Ed.

Earle) Gilbert'in daha önce dile getirdiği bu husus, Freedman tarafından da zaten kabul edilmiş ve kendisi özellikle "Batı Dünyası" eksenli bir girişimde bulunduğunu ifade etmiştir. (Freedman, 2015: 24) Bunların yanı sıra Lind ise geçmişte yaşanan savaşlardan yeterince ders almak ve zamanın ötesini tüm dünya üzerinde düşünmek adına hareket edemeyenlerin yok olacağını öne sürmüştür. (Lind, 1994: 14) Bu çalışmada ise Türkiye orjinli olmak üzere Dördüncü Nesil Savaş konseptinin etkileşim sahası üzerinden stratejik değerlendirme ve analiz çabaları yer almaktadır.

Savaşın nesil bağlamında evrimini açıklamada Hüseyin Kemal BAYAZIT'ın (2006) tasnifi esas alınmaktadır (2016:48).

1. Nesil

- **İnsan gücü**: M.Ö. 1648-1915

(1.nci Dünya Savaşı başlamadan önce bitti)

2. Nesil

- **Ateş Gücü:** 1918-1939

  (2.nci Dünya Savaşı başlamadan önce bitti)

3. Nesil

- **Manevra:** 2.ci Dünya Savaşı Yılları (1939 - 1945)

4. Nesil

- **Hibrit Savaşlar ve Vekalet savaşları, Taşeron Örgütler:**

  1945-Günümüz

Bu noktadan hareketle, mevcut yaklaşımlar içerisinde, Pentagon başta olmak üzere önemli merkez ve strateji kuruluşlarında savaşın değişen yüzü temasıyla Dördüncü Nesil Savaş konusunun, önemli bir hareket ve düşünme sahası meydana getirdiği söylenebilir. Çalışmanın tema merkezinde bu yaklaşımın var olma sebebi de dünyayı dizayn etmek ve gücünü artırarak korumak üzere süreklilik gösteren güç merkezlerinin, strateji dünyasını anlamak ve bu duruma yönelik analizler eşliğinde Türkiye'nin konumunu tespit ederek, Dördüncü Nesil Savaşın unsurlarını Türkiye

bağlamında tartışmak, esaslarını ve bileşenlerini tespit etmek ve bunlara karşı mücadelede önlem ve strateji geliştirmektir.

Bahsedilen teorik temadan sonra Dördüncü Nesil Savaş kuramı, kuramı geliştiren Lind'in görüşleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılmaktadır.

Dördüncü Nesil Savaş tanımlamasında, askeri stratejiler, deniz hakimiyeti, hava kuvvetleri, piyade unsurları üzerinden geçmiş döneme ilişkin tasnifler yapılmıştır. Dördüncü Nesil ifadesini anlamlı kılan ise yukarıda yer alan tablodan da anlaşılacağı gibi geçiş dönemleri diyalektik analizler ile kısımlara ayrılmış olmasına dayalıdır. Lind ve arkadaşları savaşın değişen yüzünü bu kısımlar üzerinden tanımlamışlardır. Bu kapsamda savaşın dönemleri sadece askeri taktiklere dayalı olmaktan çıkarılmış, bunun yanı sıra, stratejik boyutlar, bilgi ve teknoloji unsurları eklenmiştir. Lind ve arkadaşları askeri alanda devrim için geçmişten gelen Amerikan tecrübelerinden de etkilenmişlerdir. Hatta savaş esirlerinin çıkarlar doğrultusunda kullanılmasını (Davis, 1912:356) da geleceğe yön vermek adına ele aldıkları görülmektedir.

Kuramın ortaya çıkmasında etkili olan ana düşünce, değişen koşullara ayak uydurma ve dizayn etme sorununda ileri gelmektedir. Bunun yanı sıra ABD'nin etki alanını güçlendirerek genişletmesinin karşısında yer alan tehditlere karşı başarısız olma ihtimalinin de etkili olduğu öne sürülmektedir (Junio, 2009: 244).

Devlet, Westphalia Antlaşması (1648) ile eline geçirdiği kuvvet kullanmadaki tekeli koruyamamış ve zayıflamıştır (Münkler, 2003:9). Özellikle 1980 sonrası devlet toplum ilişkilerinin yeniden dizaynında sivil toplum ve sermaye gruplarının da sürece dahil olması devletin *"güçlü ve zayıf"* kavramları etrafında tartışılmasına yol açmıştır. (G. Gökçe, 2007: 7-8) Son zamanlarda savaş ve çatışmalarda, devlet ordularından ziyade vekaleten desteklenen devlet dışı silahlı gruplar sıklıkla görülmektedir. (Münkler, 2003:9) Bahsedilen ifade de vekalet savaşlarının bir başka amacı ise devlet meşruiyetini tartışmalı hale getirmektedir (Gökçe G., 2007:8).

Devlet tartışmalarına yer verilmesinde ortaya çıkan zorunluluk, Dördüncü Nesil Savaşların temel hedefinin devletlerin *"bir şekilde"* toplumsal desteğini azaltarak zayıflamasını sağlamak hatta çökmesini ve bağımlı hale getirilmesi

arzusundan kaynaklanmaktadır (Lind vd, 2004: 15). Başka bir ifadeyle devletin zemin kaybetmesi üzerine oluşan bu resimde Weber geleneğinden etkilenen düşünürlerin devletin işlevini *"güvenlik, refah ve hukuk devleti temeli"*ne oturtarak açıklamaktadır. Bu bağlamda, bir devleti zayıflatmak ve hata çökertmek için öncelikle güvenlik işlevini yerine getirmemesi ve böylece "yönetilemezlik" algısının oluşturulması hedeflenmektedir. Bunun en bariz örnekleri Irak ve Suriye'dir. Devleti meşruiyeti öncelikle "can ve mal" güvenliği üzerinden tanımlanmaktadır. Eğer bir toplumda devlet, kişileri mal ve can güvenliğini sağlayamadığı algısı oluşursa bu durumda devlete güvende azalacak ve toplum devletin yöneticilerinden uzaklaşacaktır (Gökçe G., 2007,2012, 2016,2017; Gökçe O., 2015, 2017). Dördüncü nesil savaş ile birlikte yapılmak istenen tam da burada belirtilen düşüncelerden ibarettir.

Savaşların, geçmiş dönemden beri meydana gelmesinde belirleyici unsur olan devlet iradesi, Clausewitz'in üçlemelerinde olduğu gibi halk ve ordu ile de bütünlük içerisinde temerküz etmektedir. Bu bahisle savaşın evrimleşmesi süreçlerinde de daima *"özne statüsü"*nün devlete ait olduğu anlaşılmaktadır. Özne statüsü, kimi zaman etken bir çatı halini ifade ederken; kimi zaman da edilgen bir mahreç ürünü olarak görülmektedir. Böylece savaşın etki kuşaklarında daima devleti bulmak da mümkün sayılmaktadır.

Bütüncül bir zaman evreninde savaşın kuşaklara ayrılması, tipolojisi, türleri ve çeşitli boyutlarda kavramsal yapısı da, Dördüncü Nesil Savaşı hem tanımlamak hem de anlamak için mühim bir konuma sahiptir. Aksi takdirde zorlamayla dar alana ikamet ettirmek, bütünü yakalamak ya da konsepti kurmak adına kolaya kaçmak veya görmezden gelmek olacaktır. Bu hedeften ötürü, meramı, hedefe uygun sergilemek adına savaşın kuşakları üzerinde belirleyici kesitlerine göz atmak da yarar vardır. Bir başka ifadeyle Dördüncü Nesil Savaşın daha önceki üç nesil ile ilişkisini anlamak amacıyla bazı görüşlere biraz daha yakından bakmak gerekmektedir.

Savaş evrimi tartışmalarına kuşak ya da nesil boyutundan katılan, son dönemin başlıca yabancı teorisyen ve stratejist isimleri arasında, kuramlaştırma sürecini başlatan William S. Lind, Lawrence Freedman, Joe Katzman, Thomas X. Hammes, István Resperger, Bálint Somkuti, Timothy J. Junio, Candace de Russy ve Pat Phelan sayılabilir. Burada yer alan isimler özellikle 1989 yılında Lind tarafından ilk kez

Dördüncü Nesil Savaş kavramının ortaya konulmasından sonra fikir beyan edenler üzerinden ele alınmıştır. Elbette isimleri çoğaltmak mümkündür. Türkiye'de ise Metin Gürcan, Ramazan Kurtoğlu, Ali Bilgin Varlık, Bilal Karabulut ve Haldun Yalçınkaya gibi asker kökenli ve uluslararası arası ilişkiler alanında çalışmalar yapan çok kıymetli isimler mevcuttur. Dördüncü Nesil Savaşı "Hibrit Savaş/Tehdit" başlığında iletişim, algı ve propaganda boyutunu özellikle terör ve medya bağlamında ilk ve en etkili işleyenlerin başında ise şüphesiz bu çalışmanın fikir babası Prof. Dr. Orhan Gökçe ve ekibinin geldiği iddia edilebilir. Bu çalışma ile birlikte strateji alanında da etkisini daha fazla hissettirmesi planlanmaktadır. Şuana dek ismi verilenlerin fikir ve düşünceleri, savaşın önceki nesillerini tartışmaya başlayarak değerlendirilebilir.

1.3.1 Birinci Nesil Savaş

İlk üç kuşağın her biri, belirli taktik zorluklar karşısında teknik çözüm biçiminde geliştiği belirtilmektedir. Teknik gelişmelerin etkisi bariz bir halde görülürken, savaş nesillerindeki değişiklikler öncelikle teknik faktörlere atfedilerek sorun daha da basitleştirilmiştir. İlk nesil savaşın, barut, tüfek ve topun keşfinden değil, aynı zamanda Avrupa'da feodal bir sistemden hükümdarlar tarafından yönetilen devletlere geçişte ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal yapılardan da geliştiği ifade edilmektedir. (Hammes, 2006: 195)

Savaşın evrim boyutunda, "Dördüncü Nesil" ifadesini anlamlı hale getiren daha önceki nesillerin incelenmesi, birçok kritik yapma imkânı sağlamaktadır. Savaşın birinci nesli, (askeri kol ve hat şeklinde sıralanmış askeri birliklerin karşılaştığı savaş) kabaca 1648'ten 1860'a kadar devam eden, düzenli ordular ile yapılan muntazam harp meydanı savaşıdır (Lind, 1989:23). Bu muntazamlık, askeri kültür açısından da bir düzen ve askeri terbiyeyi tesis etmiştir. Üniformalar, selam verme, rütbelerin dikkatli şekilde sınıflandırılması gibi askeri, sivillerden ayıran pek çok unsur, birinci nesil savaşın ortaya çıkardığı uygulamalardır ve tüm bunlar bir askeri düzen ve terbiyeyi beraberinde getirmiştir (Lind, 1994: 35).

Birinci nesil savaş, namlusu yivsiz eski tip tüfeklerin kullanıldığı zamanların taktiklerini yansıtır (Lind, 1994:35). Bu taktikler teknolojik faktörlere kısmen cevap

verebilmek için (iyi şekilde teçhiz edilmiş atış yapmaya hazır birlikler) ve sosyal durum ve fikirleri (Fransız Devrim ordusu devrim şevk ve ruhunu ayrıca az eğitimli acilen askere çağrılmış birlikleri) yansıtmaktadır. Teknik açıdan, güvenilir pütürlü musket tüfeklerin seri üretimi ve hafif topçu silahlarının geliştirilmesi savaşın değişmesine katkıda bulunmuştur (Hammes, 2006:201). Kısacası, ilk nesil savaşın zirvesinde yer alan Waterloo Savaşında[*], doğrudan ateş silahlarını ve ordunun gücünü tam manasıyla sağlamak için siyasi, ekonomik, sosyal ve teknik arenalarda değişiklikler yapılması gerekmiştir.

Modası geçmiş namlusu yivsiz eski tip tüfeklerin daha yeni teknolojiye sahip olanlarla değiştirilmesine rağmen, birinci nesil savaşın taktikleri ile günümüzde de, özellikle savaş alanının doğrusallığı düzeni isteğiyle karşılaşılmaktadır. En belirgin olarak Napolyon tarafından ve az sayıda komutan tarafından bireysel olarak uygulanan, harekât sanatı, birinci nesil savaşta bir konsept olarak benimsenmemiştir (Luvaas, 1999: 46).

Netice itibariyle 1648 Westphalia Antlaşması ile birlikte modern çağın başladığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda yapılan değerlendirmeler ışığında modern dönem savaşlarının ilk kısmı birinci nesil savaş olarak nitelikleri ile birlikte ele alınmıştır. Durumun tahlilinde sadece batı merkezli girişimler bilimsel açıdan açıklayıcı olarak değerlendirilse de tam anlamıyla kuşatıcı olarak görülmemektedir. Zira Batı dünyasını savaşın evrim ve değişimlerine sevk eden etkenler de ele alınmalıdır. Bir başka ifadeyle Batı'nın bu evrimleri takip etmesinin ardında, tarihte üç tane Ağustos Savaşı bu değişimler açısından önemli görülmektedir. 1071 Malazgirt, 1526 Mohaç ve 1922 Büyük Taarruz Batı'nın mecburi dönüşüme giriştiği hadiseleri

[*] Waterloo Savaşı, Napolyon savaşlarının sonuncusu ve en etkilisi olarak bilinir. 18 Haziran 1815 tarihli savaş, Brüksel'in 13 km güneyinde bir tarafta Napolyon Bonaparte komutasındaki Fransız Ordusu karşısında ise İngiltere Wellington Dükü Arthur Welleshey, ve Beyaz Rusya (Prusya) General Brücher komutasındaki ittifak güçleri yer almaktadır.(Bu savaşa Carl Von Clausewitz'de katılmıştır.) Napolyon ikinci kez geçtiği Fransa'nın başından savaşı kaybetmesi sonucu büyük bir hüsranla St. Helen'e sürgüne yollandı. Savaşın önemi, Avrupa'nın Fransız İmparatorluğu amacını gerçekleştirmesi açısından yapılan değerlendirmelerle daha da artmaktadır. Hatta bu durum Victor Hugo'nun Sefiller adlı eserinde "sadece savaşın değil, dünyanın yüzünün değişmesini" biçiminde ifade edilmiştir. Bu savaştan sonra Avrupa'yı Fransız İhtilali öncesine kavuşturma çabaları görülmektedir. Bu hedef için çaba gösterenlerin başında olan İngiltere, Yeni ve tek süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Waterloo Savaşına atfedilen önem, İngiltere'nin süper güç olmasının yanı sıra savaş tekniklerinde yeni bir kuşağa geçilmesi açısından da önem taşımaktadır (Çimen ve Göğebakan, 2010: 255-263).

betimlemektedir (Ortaylı, 2016:42). Bu üç savaşın da muhatabının Osmanlı ve Türk orduları olması da ilerleyen kısımlarda görüleceği gibi üstünlüğü ele geçiren Batı'nın yeni hasmının profil ve portresini oluşturmaktadır. Askeri kültür ve savaş alanının düzensizleşmesi arasındaki çelişkinin giderek büyüdüğü ileri sürülmektedir. Askeri terbiye ve düzen ile savaş alanı nizamının, önceleri uyum içerisindeyken sonraları git gide birbirine ters düşmesi (Lind, 1989:25), sanayi devriminin katkıları ve teknolojik gelişmeler (Gürcan, 2011: 29), birinci nesil konseptinin revize gerekçeleri olarak değerlendirilebilmektedir. Birinci nesil savaş konsepti ana hatları ile bu şekilde açıklandıktan sonra şimdi de ikinci nesil savaş konsepti üzerinde durulmaya çalışılmaktadır.

1.3.2 İkinci Nesil Savaş

Endüstri devrimi ve teknolojik gelişmelerin tarihin tüm boyutunda olduğu üzere savaş ilke ve prensiplerini de etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Bu etkileşim ile birlikte ikinci nesil savaş kavramının ortaya çıktığı görülmektedir.

İkinci nesil savaş, askeri düzen ve terbiye kültürü ile askeri ortam arasındaki çelişkiye karşı ortaya çıkmış bir yanıt niteliğindedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız Ordusu tarafından geliştirilen İkinci Nesil Savaş çoğunlukla kitlesel topçu ateşi olarak yapılan ateş gücü hususunda bir çözüm aramıştır (Lind, 1989:24). Amaç karşı tarafa savaş gücü kaybı verdirerek yıpratmaktır. Bu doktrin, Fransızlar tarafından topçu ateşi gibi ağır silahlarla fethetmek, piyade birlikleriyle işgal etmek olarak tarif edilmiştir. İkinci nesil savaş, askerler için bir takım ilave yükümlülükler ve önemli avantajlar sağlamıştır. Kurallar, hareket, prosedürler ve emirlere riayet etmek, inisiyatif almaktan çok daha önemli olmuştur. Askeri unsurların, eş zamanlı hareket edebilmesini tehlikeye attığı için inisiyatif alınması istenmemiştir (Lind, 1989:27). Bu durum savaş alanında koordinasyon ve yönetim kademesine ilave sorumluluklar yüklemiştir. Savaş alanında birbirinden farklı unsurların (piyade, topçu, süvari, levazım sıhhiye ve diğer yardımcı hizmet birimleri) ortaya çıkması bahsedilen ilave sorumlulukların boyutlarıdır (Hammes, 2006:193).

Elbette teknolojik gelişim ve özellikle sanayi devrimi bir takım avantajlar da sağlamaktadır. Şöyle ki; telgrafın kullanım alanının genişlemesi ile haberleşme olanakları güçlendirilmiştir. Ayrıca savaş gemilerinin, buhar motorları ve zırh teknolojileri ile donatılması ise Amiral Mahan'a ilham veren savaşın kaderini tayin edecek kadar etkili bir deniz gücü ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyılda demiryolları ağı vasıtasıyla hem personel hem de araç gereç sevkiyatı, manevra ve kuvvet kaydırma hususlarında *"hız"* ve koordinasyon kolaylığı sağlamıştır. Bu sebeple ikinci nesil savaş, *"topyekün endüstri savaşları"* olarak da adlandırılmıştır (Gürcan, 2011: 88).

İkinci nesil savaş sadece silah ve sevk organizasyonundan ibaret görülmemektedir. Özellikle siyasal ve toplumsal açıdan da önemli değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu bağlamda insan faaliyeti yelpazesinde de değişiklik gerektirdiği öne sürülmektedir. Ulus devletin siyasi yapısı Napolyon Savaşları'nın bitiminde esasen yerinde iken, devletlerin vergi ihtiyacının, Waterloo ve Marne arasındaki 100 yıllık dönemde çarpıcı biçimde arttığı gözlemlenmektedir. Batı Avrupa'daki kişi başı GSYİH, 1800-1915 yılları arasında neredeyse üç kat artarken, nüfus %50 artmıştır (Hammes, 2006: 201). Kişi başına GSYİH yükselişi, büyük nüfus artışı ve hükümet kontrolünün önemli ölçüde belirginleşmesi bir araya geldiğinde, Avrupa'daki toplumlarda sağlanan vergiye dayalı devlet serveti büyük ölçüde gelişim göstermiştir. Bu servet vasıtasıyla, silahları ve tükettiği çok miktarda mühimmatı üretmek için büyük bir endüstriyel çıktıya da ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle geniş demiryolu sistemleri ve bunları destekleyen telgraf şebekelerini tesis ve koordine etmek için mali kaynaklar gerekli olmuştur (Gürcan, 2011: 90). Devletler, orduların asker sayıları yüz binlerden milyonlar ile ifade edilir hale gelmesi sonucu daha büyük maliyetleri karşılamak zorunda kalmıştır. Bahsi geçen gerekçelerle toplum savaşın finansı için daha fazla vergi ihtiyacının muhatabı olmuştur (Hammes, 2006: 194). Neticede politik, ekonomik, sosyal ve teknik açıdan bir bütün olarak savaş ikinci nesil haliyle bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

İkinci Nesil Savaş, disiplin ve düzen açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Disiplin, günümüzde de tüm güvenlik birimleri için en tepeden en alta kadar keskin bir şekilde vazgeçilemez bir zorunluluk olarak görülmektedir. Hali hazırda askeri veya güvenlik sınıfı hizmetlerinde disiplin ve nizam geçerliliğini korumaktadır. Düzenli

askeri yapı ve askeri birliklerin ilk olarak Mete Han ile birlikte gerçekleştirildiğini de burada belirtmek gerekmektedir. ABD ordusu bunu, Birinci Dünya Savaşı sürecinde Fransızlardan öğrenmiştir. Bu, Afganistan ve Irak'ta yürütülen savaşlarda da yaşandığı üzere ABD'nin savaş sistemi olarak görülmüştür. Amerikalılar için savaş, verilen bir görevde savaşın kaderini belirlemek için emri harfiyen yerine getirmek demektir (Lind, 1994: 35). ABD'nin Kaliforniya ve Kentucky Fort Knox askeri eğitim merkezlerinde hala Fransızlardan esinlendikleri topçu mantığını işletmesi de Lind tarafından eleştirilmektedir. İkinci nesil savaşın sonunda daha önce haberleşme ve gözlem için kullanılan uçaklara bombalama yeteneği kazandırılmıştır. Böylece hava saldırılarının, hatta havacılığın topçu ateşinin yerini alan daha kuvvetli bir savaş enstrümanı olduğu ileri sürülmektedir (Lind, 1994:35).

Sonuç itibarıyla, ikinci nesil savaş anlayışı, Birinci Dünya Savaşı (DS) ile zirveye ulaşmıştır. Uygulaması ise savaşan birliklerin sivillerden uzak, mevzileri belirli bir alan savaşı şeklinde karşılıklı çarpışmasını ifade etmektedir. En bariz örneklerinin başında ise kuşkusuz Çanakkale Savaşı'ndaki çarpışmalar gelmektedir. Zaten 1. Dünya Savaşında 100 milyondan fazla askerin savaştığı ve 57 milyon askerin hayatını kaybettiği (Gürcan, 2011: 89) gerçeği savaşın en önemli niteliksel özelliğini de sergilemektedir. Bir başka ifadeyle savaşın bu kuşağında temel amaç, savaşan düşman birliklerinin fiziksel varlığını yok etmek ve müdafaa niteliğini çökertmek olarak ifade edilmektedir. Tam da bu sebeple cephe kayıpları sebebiyle savaşın bu kuşağı da evrime uğramak durumunda kalmıştır.

1.3.3 Üçüncü Nesil Savaş

Savaşın bu kuşağının ortaya çıkmasında -bir önceki evrimde de belirtildiği gibi- cephe ve mevzide karşılıklı yakın ve sıcak mesafe çatışmaları, asker ve ekonomik kayıpların artması etkili olmuştur. Bunun yerine yeni bir anlayış geliştirilmiş ve düşmanın savunma ya da saldırı düzeni oluşturmasına imkân ve zaman tanımadan hız ve manevra yeteneği yüksek bir strateji konsepti benimsenmiştir. Bu noktada öne sürülen ifadelerin ispatı ise Almanların meşhur "Blitzkrieg"* ("Yıldırım Savaşı") ile

* Blitzkrieg, ("yıldırım savaşı"), yakın hava desteğiyle zırhlı, motorlu veya mekanize piyade oluşumlarının etkili bir biçimde yoğunlaşmasıyla ön plana çıkan, saldıran bir kuvvetin rakibin savunma

uyguladığı yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Hammes, 2004: 128). Savaşın bu kuşağının "manevra" olarak betimlenmesi (Gürcan, 2011:90) uygulama konseptinden doğmaktadır.

Üçüncü nesil savaş, ateş gücü ve zayiat verdirmekten daha ziyade hız, baskın, fiziksel olduğu kadar psikolojik kayıp verdirmek üzerine kurulmuştur. Üçüncü nesil savaş orduları, saldırıda taktiksel olarak, düşmana gerisinden saldırıp, onu ilelebet ve tamamen yok etmeye yoğunlaşmaktadır. Bu nesil savaşın sloganı, yaklaş ve çökert yerine, *"uzaktan kuşat ve yok ettir"* şeklindedir (Lind: 1994: 36). Savaşın yoğunluğu, düşmanın en zayıf olduğu tespit edilen -genellikle kanatları olan- tek bir noktada toplanmaktadır; birçok kez en zayıf nokta, kanatlar olarak seçilmektedir (Gürcan, 2011:91). Savunma durumunda ise düşmanı üzerine çekmek, daha sonra da tamamıyla çaresiz bırakmak amaçlanır (Glantz, 2010:14).

Üçüncü nesil savaşta, askeri terbiye ve kültür gibi taktikler de değişir. Askeri birlikler dışarıya odaklanır. 19. yüzyıl savaşları boyunca, Alman subayları rutin olarak karşılaştıkları sorunları, aldıkları emirlere uymayarak çözme imkânı bulabilmişlerdir. Emirlerin kendisi istenen sonucu tanımlamakla birlikte, metotlar ile ilgili bir bilgi sunmamış olabilir. İnisiyatif, emre itaatten daha önemlidir. (Hatalar, çok fazla inisiyatif almaktan ötürü ortaya çıktığı sürece hoş görülebilir). Tüm bunlar dayatılan değil, kişisel, kendinden doğan disipline bağlıdır. Alman İmparatorluk Ordusu ve Nazi Silahlı Birlikleri bu konuda gösteriş yapsalar da gerçekte, ast üst arasındaki emir komuta zinciri çökmüştür (Lind: 1994:37). Savaşın bu kuşağı ile birinci kuşak arasında emir komuta disiplinin sistemli bir çözülmeye tabi kaldığı görülmektedir.

Siyasi iklim gelecekteki savaşçılar arasında büyük farklılıklar gösterirken, ekonomik faktörler katılan tüm ülkelerde benzer niteliktedir. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın ekonomik açıdan konvansiyonel tarzda ordu disiplini kurma kudretine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hatta ABD, tıpkı Almanlar gibi "Blitzkrieg" taktiğini

---

hattına kısa, hızlı güçlü saldırılarla girdiği bir savaş yöntemidir. Bu yöntem manevra tekniği olarak da adlandırılır. Saldırı ataklarında, hız ve sürpriz kullanarak hedefi yerinden oynatıp müdafaa planlarını bozmayı hedefler. Blitzkrieg, manevra savaşında kombine silahlar kullanarak cepheyi sürekli yer değişikliğine yöneltir. Böylece hedefin veya düşmanın düzenini ve ahengini bozmaya ve daha sonra tamamen imha etmeye (Vernichtungsschlacht: İmha Savaşı) yönelik bir savaş anlayışıdır. Manevra savaşı Adolf Hitler tarafından büyük bir başarı ile icra edilmiştir (Glantz, 2010:14, Frieser, 2005:6, Clarck, 2012:22)

gerçekleştirebilecek ülkeler arasında gösterilmektedir (Hammes, 2006: 129). Birinci Dünya Savaşından sonra her millet, yeni kuşak savaşa entegre olabilmek, başta personel donanımı olmak üzere ihtiyaç duyulan diğer ekipman ve bilgi düzeyini sağama çaba ve gayretlerini taşımaktadır.

Üçüncü nesil savaşın ana argümanları, hız ve akıl üstünlüğüne dayalı manevra ve parçalayarak yıpratma, düşman tahkimatını ricate zorlamak ya da bütünlüğünü dağıtarak küçük parçalar haline gelmesi ve böylece teslim olması veya ortadan kaldırılması üzerine inşa edilmektedir. Bir başka ifadeyle bütünlüğü bozulan bir ordunun, lojistik ihtiyaçları ve emir komuta düzeni dağılmaya mahkûm sayılmaktadır. Böylece bütüncül güç yerine küçük ve etkisizleştirilmiş küçük parçalarla düşman bloğunu kırmak hedeflenmektedir. Ayrıca teknolojik imkânlar, savaş gemileri, torpidolar ve tanklar, ateş gücü bakımından manevra ve hız kabiliyetini artırdığı için savaşın seyrini değiştirecek nitelikte görülmektedir. Bu gerçeklere dayalı olarak ise üçüncü nesil ile savaş olgusunun *"enine ve derinlemesine"* gelişme boyutu kazandığı ifade edilmiştir (Gürcan, 2011: 91).

Birinci Dünya Savaşı sırasında geliştirilen taktikleri yürütmek için yalnızca askeri bir düzende ordu kurmak kifayetli görülmemektedir. Bunun yanı sıra siyasi irade, entelektüel dürüstlük ve stratejik zorunluluk da gerekmektedir. Mütemmim cüz sıfatında bünye arz eden bu husus, var olan tüm iradeler ve devletler için de geçerliliği mutlak bir durumu ifade etmektedir (Hammes, 2004:22-23).

Üçüncü nesil savaşın manevra ve taktik boyutuna bir misal de Türk Tarihinde görülmektedir. Türk Ordusu Sakarya Savaşı'nda ikinci nesil savaş kuşağının özelliklerini taşımasına rağmen Gazi Mustafa Kemal'in feraset emsali idaresiyle üçüncü nesil savaş teknikleri ile Yunan ordusunu denize dökmüştür. Savaşta Başkomutan Trikopis'in teslimiden sonra kaos ve karmaşa görülmüş ve savaş artık kaçma-kovalama biçimine bürünmüştür (Ortaylı, 2014: 169). Askeri açıdan değerlendirme, düşmanın belli bir mevzi tahkimatı yerine, satıh merhalesinde ele alınması ve lojistik desteğinin kesilmesi ile ordu düzeni dağıtılmıştır. Böylece savaşın geniş bir alana yayılması taktiği, yunan ordusunun Sakarya Nehri etrafında çembere alınarak savaşın kazanılması sonucunu doğurmuştur (Gürcan, 2011:91). Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sadece Liderliği değil aynı zamanda askeri dehası ile birlikte Türk

Ordusunun ilk kez üçüncü nesil niteliğinde harekat tarzı gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu savaşın ardından Gazi Mustafa Kemal'in şu veciz söylemi tarihe kazınmıştır:

"Hatt-ı müdafaa yoktur; sath-ı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır"

1.3.4 İlk Üç Nesil Savaşa İlişkin Genel Değerlendirme

Sun Zi'den başlayıp modern zamanlarda Clausewitz ile devam eden ve bugüne ulaşan formlarında savaş felsefesi, evrim sürecini etkileyen unsurları açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda savaş evrimleri görüldüğü gibi nesil/kuşak tasnifleri üzerinden değerlendirilmiştir. İlk üç nesil savaş evresini kapsayacak bir analizin, Dördüncü Nesil Savaşın, kavramsal açıdan ortaya konulmasında, tanımlamasında ve boyutlarının açıklanmasında yararlı ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Böylece hem yekun bir analiz hem de sistematik bir savaş konseptini daha iyi sergileme alanı oluşturulabilecektir. Haddi zatında Lind, Hammes ve Katzman da aynı perspektiften meseleyi tekemmüle sevk etmişlerdir.

Savaşın nesiller üzerinde yapılan değerlendirmesinde etkili olan kavramlar ve bazı önemli gerçekler görülmektedir. Yukarıda yer alan görüşler eşliğinde bu hususlar aşağıda irdelenmektedir:

Birinci nesil savaş, kitlesel bir iş gücüne sahip, yivsiz namlulu silahlar eşliğinde gerçekleştirilen savaşların dönemini ifade etmektedir (Katzman, 2002: 42). Bunun yanı sıra sosyal durum ve fikirleri ile savaşan ordularda, millet bilincine dayalı bir öğreti ile birlik ve beraberlik şevki aşılaması söz konusudur (Lind, 1989: 28).

İkinci nesil savaş, yoğun ateş gücüne dayanmaktadır (Hammes, 2004:192). Taktiklerin ateş ve harekâta dayanması hasebiyle topçu ve piyade sınıfına büyük önem verilmiştir (Katzman, 2002: 42). Taktikler, ateş ve hareket üzerine temellendirilmiştir. Savunma, halâ tüm sızma hareketlerini önleme ve saldırı da yana doğru dağınık nizamda yayılan küçük gruplardan oluşan hatların hareketi ile sağlanmıştır. Teknoloji, bu kuşağın gelişiminde etkili olmakla birlikte, değişimin öncü faktörünün, fikirler

olduğu öne sürülmektedir[*] (Lind, 1989: 29). Ayrıca Lind vd. göre, ikinci nesil savaş taktikleri, 1980'den beri yürürlükte olan ABD doktrinin temelini oluşturur ve halen sahadaki Amerikan güçlerince uygulanmaktadır. Bu çerçevede savaşın değişim ve evrim sürecinde kuşaklar arasında kesin çizgili bir sınır çizmek de doğru görülmemektedir. Her dönem kuşağın bir öncekinden hatta daha öncekinden emare ve değerler taşıdığı da bu izah ile meşruiyet zeminine ulaşmaktadır.

Üçüncü nesil savaş, manevra ve gerçek zamanlı iletişimi *"hız"* prensibiyle temel almıştır. Bunun en çarpıcı örneğinin *"Blitzkrieg"* olduğu ifade edilmektedir (Gürcan, 2011:90). Saldırı, düşmanın ana muharip kuvvetlerini by-pass etmek, kesmek ve çökertmek yerine sızmaya dayandırılırken, düşmanı yok etmek istenmemektedir. Tahakküm altına alarak esir statüsünde ya da kendi hizmetinde kullanmanın daha etkin olacağı kanaatinin önde tutulduğu görülmektedir (Katzman, 2002:192). 1939'da Almanların Yıldırım Savaşı anlayışı üçüncü nesil için zirve kabul edilmektedir. Bu kabulün en temel gerekçesi ise düşman unsurların masa planlarının sahaya uygulamasına fırsat vermeden, öngörülemeyen sarsıntılara yol açması olarak gösterilmektedir. Bundan böyle belirli cephe ve mevzi dönemi eski önemini yitirmiş ve sivillerin de yerleşim alanlarına dahil olan bir çatışma süreci ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı için çizilen ölüm envanteri tablolarındaki korkunç insan kayıplarının da temel sebebinin, üçüncü nesil anlayışında yattığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir.

İlk üç nesil savaşın gelişimini izlerken bir takım tespitler yapmak mümkündür. Bunlardan ilki, hiçbiri geçiş sürecinde ani bir değişime uğramamıştır. İkincisi, her yeni nesil, toplumun spektrumu boyunca gelişmelere ihtiyaç duymuştur. Her biri, gelecek kuşağın gelişmesi için gerekli koşulları oluşturmak için politik, ekonomik, sosyal ve

[*] Lind vd. tarafından teknoloji ve fikirlerin değişim ve dönüşümdeki etkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Teknoloji, kendisini ağır topçu ateşi ve bombardıman uçakları gibi niteliksel ve endüstrileşmiş ekonominin ürünü olan askeri malzemelerin savaşı gibi niceliksel olarak açıkça göstermiştir. İkinci nesil savaş, ilk kez Prusya ordusunun farkına vardığı ve resmi olarak kabullendiği harekât sanatıdır. Fikirler ve teknoloji, değişimi beraber gerçekleşmiştir. Fikirlerin kaynağı Napolyon'un seferleri üzerine yapılmış Prusya çalışmalarıdır. Teknolojik faktörler, Von Moltke'nin tasavvurunu da içeren modern taktiksel ateş gücü ile manda altına alınmış alanı kuşatma savaşı ve tren yolu-telgraf gibi imkânların kullanılmasını içerir. Detaylı içerik için bkz.: Lind, William S., Maj John F. Schmitt, and Col Gary I. Wilson (1994). Fourth Generation Warfare: Another Look, Marine Corps Gazette, pp: 34-37.

teknolojik alanlarda büyük değişikliklerin ihtiyaç olduğunu hissettirmektedir. Bir başka ifadeyle, her bir kuşak bir öncekinden etkilenerek ve onun izlerini de taşıyarak olgu süreçlerini gerçekleştirmektedir. Hatta üçüncü nesil savaşın, birinci nesil savaştan etkilenmesi de söz konusudur. Bu da konumuz açısından şu anlama gelmektedir: Nasıl ki savaşın önceki nesiller birbirinden etkilenmiş iseaynı şekilde dördüncü nesil savaşında önceki kuşaklardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle çalışmanın ilerleyen kısımlar da Dördüncü Nesil Savaşın hangi unsurlar üzerinden etkilendiği de ele alınıp tartışılmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü ve son tespit, her başarılı nesil, düşmanın arka tarafına doğru daha da derinleşmek için toplumdaki değişiklikleri kullanıp savaşı sadece saha ya da cepheye sıkıştırmak yerine çok boyutlu olarak ilerletmek istemektedir. Bu arzu ve amaçların teknolojik gelişimlere dayalı olarak daha büyük bir ihtirasla kendini hissettirmesi de Dördüncü Nesil Savaş anlayışının doğum habercisi olarak kabul edilmektedir. (Hammes, 2004: 199) Her kuşağın geçiş sürecinde teknoloji ve fikirlere vurgu yapılması (Lind, 1989: 26 ve 1994:36) da bu gerçeğin bir diğer nitelikli ispatı olarak kabul edilmektedir. Bir başka bakış asından da Lind, savaşın tüm doğasını *"teknoloji"* ve *"strateji"* üzerinden değerlendirmektedir.

Savaşın evrimsel gelişimini yakından takip etmek yöneticiler, askerler ve millet açısından varoluş meselesi olarak da betimlenmektedir. Alman Gen Franz Uhle-Wettler Nato Savunma Okulu Dergisinde yer alan makalesinde bunu şöyle ifade etmiştir: *"Geçmişte bir kumandan, (Clausewitz kastediliyor) bir sonraki savaşın bugünküne hatta geçmiştekine benzeyeceğini bilirdi. Bu ona geçmişte ve bugün uygulanan taktikleri analiz etme imkânı verirdi. Günümüz askeri birlik komutanları artık bu imkâna sahip değiller. Onlar sadece bir önceki savaştan tecrübe edinemeyenlerin büyük olasılıkla bir sonraki savaşı kaybedeceğini tahmin edebiliyor"* (Aktaran: Lind, 1994:35)

Sonuç olarak, savaşın evrimleri sürecinde, en az eleştiri alan teorinin ortaya çıkış serüvenin de temel teferruatı buraya kadar resmedilen biçimde ele alınmıştır. Savaşın nesil evrimlerinin birbirine cevaplar geliştirerek mevcut ve son haline

kavuştuğu da belirtilmektedir* (Freedman, 2015:408). Bundan sonraki kısmın ana temasında, askeri, istihbari, siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik, dini ve dahi bireyin ve toplumun hayatın olağan akışı dışında karşılaşacağı durumları da bir savaş konseptinde değerlendiren teorinin derinlemesine ve çok boyutlu incelemesine yer verilmektedir.

1.4 İlk Üç Nesil Bağlamında Dördüncü Nesil Savaş

Son yıllarda Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde savaş ya da toplumsal katmanlar arasında şiddet ve türevlerini içeren genel bir huzursuzluk halinin hakim olduğu görülmektedir. Bu iddianın en yoğun olduğu merkezlerin de kahir ekseriyetinin Müslüman coğrafyası olduğu gözlemlenmektedir.

Tarih boyunca güç ve hakimiyet anlayışı, dinamik performans sergileyerek sürekli el değiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyu süren coğrafya ve cihan hakimiyeti, birçok sebebe dayalı olarak Batı'nın eline geçmiştir. Son yıllarda ise bu hakimiyetin konumu ABD'de olmasına karşın yine de tartışmalıdır (Freedman, 2015: 22-23). Fakat bariz bir gerçek var ki; o da hedefte Müslüman dünyasının *"İslamofobi"* etiketiyle yer almasıdır.

İslamofobi kavramı ilk kez 1991 yılında dile getirilse de (Quarishi, 2005: 60) 11 Eylül saldırılarından sonra daha çok gündeme gelmiştir (Haddad, 2002:19). Kelime anlamı İslam korkusu, terim anlamı olarak da Müslümanlara ve İslam dinine karşı katı bir tutumla ayrımcılık ve ön yargı ihtiva etmektedir (Fredman S., 2001:121) Aynı zamanda ortaya atılan bu kavram, kin, düşmanlık gibi demokratik değerlere uymayan ve ötekileştirme süreci başlatan akıl dışı bir yaklaşımı ifade ettiği için resmi söylemler de genellikle inkar edilmektedir. Ancak bunun karşısında hem saha araştırması hem de içerik analizi yöntemi aracılığı ile yapılan incelemelerde* Avrupa'da sürekli

* Freedman, ilk üç nesil için, hatlar ve birlikler, kitlesel araçlar ve blitzkrieg tasnifini uygun görmüştür. Bunu değerlendirmesinde Jason Vest araştırmaları etkili olmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. Vest 4G Warfare, Atlantic Magazine, Aralık 2001.

* Bu konuda iki temel eser karşımıza çıkmaktadır. İbrahim Kalın'a ait İslam ve Batı adlı eserde İslam Medeniyeti ve Batı'nın çatışma argümanlarına karşı tarihsel derinliği olan bir değerlendirme etraflıca ele alınmıştır. Diğer çalışması ise Prof. Orhan Gökçe ve Prof. Gülise Gökçe tarafından kaleme alınan "İslam ve Avrupa" adlı eserdir. Bu çalışma ise Avrupa toplumlarının İslam'a bakışı ve öne çıkan düşmanlığın kaynaklarını kapsamlı bir algı araştırması ile değerlendirmektedir. Kitabın, İslamofobinin

yükselen İslamofobi gerçeği açıkça gözler önüne serilmektedir. Bu gidişatın sonucunda siyasal iktidarlar eskisi gibi yalanlama ihtiyacı dahi hissetmemektedir (Gökçe O ve Gökçe G, 2015:15-16).

Tabi bu değerlendirmelerde Batı ve özellikle Avrupa'nın yaptığı ayrımcı ve nefret odaklı düşüncelerin ışığında yürümek şecaat arz ederken sirkate düşmekten mütevellit olabilecektir. Bu gerekçe ile Batı veya Hristiyan ve Yahudilerin tamamı aynı gaflete meyil etmemişlerdir. Örneğin Haçlı seferlerine karşı Müslümanlar ve Yahudiler birlikte mücadele etmiştir. Bir başka örnek ise 1968 sonrasında İsrail'in yayılmacı politikalarına karşı Hristiyan Araplar ve Müslümanların aynı safta oldukları görmezden gelinmemelidir (Kalın, 2017:20-21).

Siyasi ve askeri açıdan güçlü konumda bulunanlar, daha önce incelenen ilk üç nesil üzerinden de görüldüğü gibi bu gücü korumak, etki alanını daha güçlü ve kalıcı kılmak adına çalışma ve gayretler göstermektedir. Esasında savaşın ilk üç nesline bir yorum getirmek gerekirse, yeryüzünde zuhur eden bütün bu hadiselerin kökeni, meşruiyetini ve tahakkümünü diğerlerine kabul ettirme arzusu oluşturmaktadır. Bu arzularında büyük bir çoğunluğu milli ve manevi amaçlarla kitle ve taraftar bulmaktadır. Örneğinin Türk Milleti'nin İslam ile onurlanmasından önce cihan hakimiyeti anlayışı varken, İslamiyet'e müntesip olduktan sonra İlay-ı Kelimetullah ve Nizam-ı Alem davası mukaddes bir ülkü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern dönemin son merhalesinde üçüncü nesil savaş ile birlikte gücün Batı orijinli bir alana kayması sonucu, hakim odakların hamleleri daima, hakimiyet sahipliğinin sabit ve mukadder kalması çabalarını açıkça göstermektedir. İşte tam da bu noktada temel öğretinin *"teknoloji", "fikir"* ve *"strateji"* olarak belirlenmesi asla sıradan veya tesadüfi kabul edilmemelidir.

Dünya savaş olgusunun, en vahşi ve kanlı boyutundan en sinsi projeksiyonuna kadar birçok evresini yaşamıştır. Bahsedilen konuda birçok lider, teorisyen, tarihçi,

---

Müslümanları ve dolayısıyla Ülkemizi hedef alması ciddi bir sorundur ve sadece iktidar tarafından çözümlenmesi beklenmemesi gerektiğine yaptığı vurgudan sonra sonsöz cümlesi ise oldukça anlamlıdır*: "Bu sorunla hep birlikte mücadele etmemiz gerekir. Mücadele de, boş sloganla, öfkeyle, komplo suçlamasıyla ve hakaretle değil, ancak rasyonel, sistemli ve bilgiye dayalı yürütülürse başarılı olur."* Bu konuda detaylı bilgi: için bkz. Prof. Dr. Orhan Gökçe & Prof. Dr. Gülise Gökçe "İslam ve Avrupa" Çizgi Yayınevi 2015, Diğer eser ise, İbrahim Kalın "İslam ve Avrupa" İsam Yayınları 2017

asker ve stratejistin, eylem ve düşüncelerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Konunun güncel çağda tartışılmasında birbirinden farklı odaklardan kesitler görünse de paydaş olunan en önemli obje, savaşın son halinin, sadece askeri ya da siyasal yapı ile değil, daha çok toplum ve topluma ait değerlerin hem erozyonu hem de dezenformasyonu yoluyla aslının bozulmasını amaçlaması kanaatinde görülmektedir. Bir başka ifadeyle, son zamanların savaşı, sadece silah ve teknoloji gücü ile değil, düşman seçilen unsurların, sosyal ve beşeri müktesebatının zamanla eritilerek yok edilmesi yoluyla icra edildiği gerçeği ile yüz yüze gelinmektedir. Çünkü yeni dönem artık, asker-sivil ayrımı yapmaksızın devletin dahi tek odak olmadığı, hatta savaşın bazen tarafı olmadığı bir dönemi anlamlandırmaktadır (Junio, 2009: 251).

Dördüncü Nesil Savaş, ilk üç nesil ile benzerlikler içermekle birlikte, stratejik açıdan ve eğilimleri ile birlikte önemli farklılıklar göstermektedir. Hatta uygulama alanı ve birbirinden farklı sahaları ile oldukça geniş bir dünyayı ifade etmektedir. Bu gerçek ise dördüncü nesil savaşa ilişkin, genel kapsayıcı bir tanım yapmayı oldukça zorlaştırmaktadır.

Dördüncü nesil savaş kuramını geliştiren Lind*, John Boyd'un takipçisi ve enerjik reformcu olarak da tanınmaktadır (Freedman, 2015; 408). Kuramın temel amaçlarının başında, gelecekte yaşanacak savaşlara ilişkin stratejik çıkarımlar ihtiyacı gösterilmektedir. Bu bağlamda, ABD'nin sürekli göçmen alarak çok kültürlülüğün getirdiği çatışma ortamında üstünlüğünü kaybedeceği de belirtilmektedir. Teori,

* William S. Lind, 1947 ABD doğumlu, politik-strateji ve savaş yazarıdır. Bir dönem senatör danışmanlıkları yapmıştır. Kaliforniya Piyade Okulu ve Kentucky Zırhlı birlikler eğitim okulunda dersler vermiştir. Arkadaşları ile birlikte savaşın nesillere ayrılması çalışmalarını yaparak geleceğin savaşının ne olacağı ve nasıl icra edilebileceği hususunda ev toplantılarına kadar uzanan bir çalışma temposu ile teorisini geliştirmiştir. Freedman, kuramın gelişiminde Boyd'un *"Ahlaki"* ve *"Bilişsel"* değerler yaklaşımından etkilendiğini ifade etmektedir. İlk kez 1989 da Marine Corps Gazetesinde "The Changing Face of War" adlı makalesi ile teorisini sergilemiştir. Ardından 1994 ve 2004 yıllarında da savaşın evrimini nesiller üzerinden incelemiştir. Son yıllarda artan bir popülariteye sahiptir. Son olarak ABD Başkanı Trump ile görüşmesinde stratejilerini aktardığı ifade edilmektedir. Lind, kuramının ABD'nin tehdit altında olduğu ve yeni nesil savaşı Pentagonun anlayamadığını ifade etmektedir. Bunun için hala stratejiler geliştirmektedir. Daha detaylı bilgi için Bkz; Lind, William S. (2004). Understanding Fourth Generation War, Mılıtary Revıew, September-October 2004, Lind, William S., Maj John F. Schmitt, and Col Gary I. Wilson (1994). Fourth Generation Warfare: Another Look, Marine Corps Gazette, Lind, William S., Keith Nightengale, John F Schmitt, Joseph W Sutton, Gary Wilson (1989). The Changing Face of War: Into the Forth Generation. Marine Corps Gazette (pre-1994), 73, 10; ProQuest Direct Complete, https://www.traditionalright.com/?s=lind (Erişim Tarihi 22.05.2017)

ABD'nin teknolojik, ekonomik, askeri ve siyasi üstünlüğü bulunmasına rağmen yeni kuşak ile bunları kaybedeceği iddiasını da barındırmaktadır. Hatta bu konuda ABD'nin pasif kaldığı için tehdidin daha etkili olduğu anlatılmaktadır.[*] Bu kanaate sahip olan Lind ve arkadaşlarının yanı sıra, Thomas X. Hammes, Pat Phelan, Joe Katzman, Timoty Junio ve Lawrence Freeadman gibi isimler başta olmak üzere birçok kişi teori üzerinde kanaat ve görüş beyan etmektedir.

Elbette bu süreç tek yönlü olmayacaktır. Hoffman (2007a, 2007b, 2009) öncülüğündeki muhalif ve eleştirel bakış açısına sahip olanlara da yer verilmesi gerekmektedir. Hoffman dışında da en etkili muhaliflerden birisi kuşkusuz Antulio Echevarria (2005, 2007) olarak göze çarpmaktadır. Düşüncesinde, dördüncü nesil savaş yaklaşımı, tarihi veriler açısından yetersiz, zaten fazlaca bulunan karmaşıklık oluşturmaya namzettir. Bu sebeple bahsedildiği şekilde gerçekleşmesi de mümkün gözükmemektedir (Echevarria, 2005:2). Tarihsel ayrım hususunda, seçici tarih ve fakir teori (Freedman, 2015: 409), üzerine çekilen tarihin düzensiz ve çoğunlukla "çok seçici" olduğu (Hoffman, 2007: 18) ve yeni bir şey öğretmediğini geçmişin tekrarı olduğunu (Timoty, 2009:248) ifade edenler de vardır. Zaten Lind ve diğerleri yeni bir şey olmadığını fikir ve teknoloji ekseninde geliştirilmiş bir konsept olduğunu başında belirtmişlerdir (1989:23).

Devam eden eleştirilerde, dördüncü nesil savaş, komplo teorileri olarak adlandırılabilecek durumlarla birlikte, paranoyak bir geleceği ifade etmektedir. Bu beyanda bulunan Echevarria (2005), hemen ardına şunu da eklemektedir: Gelişmiş ülkelerin bu türde yöntemlere başvurdukları ve bu yöntemleri uygulamak için, terörist örgütler ile yapılanmalar kurabildikleri gereceğini de ifade etmiştir. Bu durumun geçmişte de örneklerinin olduğu öne sürülmektedir. Hatta Mao'nun daha önce bu durumu tespit ettiği için fikir babası olduğu da yine Echevarria tarafından iddia edilmiştir(2005:3-4). Albay Hammes, bu kısımdaki eleştirileri oldukça etraflı bir biçimde açıklamaktadır.

[*] Bu iddiayı ortaya çıkaran ilginç bir gelişmenin açıklanması gerekmektedir. ABD'nin yeni nesil konsept için kararlılık gösterememesi eleştirilmiştir. Bunun karşısında ise Afganistan'daki Tora Bora mağaralarındaki El Kaide sığınaklarında 1989 yılında yayınlanan makalenin kopyalarının bulunduğu 1994 yılında yayınlanan makalesinde belirtilmiştir. Yukarıda yer alan kaynaklardan detaylı bilgi edinmek mümkündür.

Sun Zi, düşmanın planlarını bozmak üzere iç karışıklık çıkartma ve ayaklanma hakkında -casus kullanımı bölümünde - düşüncelerini istihbarat evreninde belirtmiştir (Sun Zi, 2016:140). Clausewitz de benzer tartışmayı yapmıştır (Hammes, 2004:282). Her ikisinin de açıkça Mao'yu etkilediği ifade edilmektedir. Fakat Mao'nun, düzensiz savaş benzeri direnişi, yalnızca konvansiyonel güçler yenildiğinde kullanılacak bir yardımcı savaş biçimi olarak değil, savaşın içerisinde olağan bir yaklaşım olarak da ilk uygulayan kişi olduğu gerçeği kabul edilmektedir. Mao, gerilla tipi mücadeleyi esas savaşın üç aşamalı teorisinin bir aşaması olarak görmektedir. Bu bağlamda da konvansiyonel olmayan tekniğin (aynı zamanda gerilla savaşı olarak adlandırır) tek başına savaş kazandırma niteliğinde olmadığını savunur (Timoty, 2009:253). Tam bu noktada Hammes eleştiriye karşı; "Madem Mao, gerilla tipini ve iç karışıklığa bağlı çatışmanın bir savaş kazandırmaya yetmediğini ifade ediyor, o halde dördüncü nesil savaş teorisinin fikir babası olduğu nasıl öne sürülebilir?" sorusunu sormaktadır (Hammes, 2004: 282). Ancak Hammes aynı yerde Mao taktiklerini ve ideolojisini, özellikle yerel koşullara uyarlamada iyi olduğunu ifade etse de bu değerinin onu yeni bir savaş türü için bir baba yapmayacağını da ifade etmektedir (Hammes, 2004: 282).

Dördüncü nesil savaşa ilişkin eleştirilere karşı savunucuların imdadına Hoffman yetişmektedir. Öyle ki Hoffman teoriyi eleştirirken aynı zamanda diğer eleştirenlerin gözden kaçırdığı bir takım önemli hususları da ortaya koymaktadır. Hoffman, Dördüncü nesil savaş kapsamında yer alan bilişsel ve sanal boyutun kritik öneme sahip olduğunu iddia etmektedir. Hatta Batı toplumlarının bu halk hareketi ile birlikte bu boyutların oluşturacağı tehlikeye duyarsız kalmasının sonsuza dek sürmeyeceğine de işaret etmektedir (2009:6). Şiddetli eleştirileri ile tanıdığımız Echevarria da daha sonra, ABD ordusunun kusursuz konvansiyonel gücüne karşı rakiplerinin düzensiz savaş metotlarına yöneleceğini, bu sebeple de yeni tarza karşı dönüşüm ekseninde yapılması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir (2010: 11). Echavarria'nın, Clausewtiz'in askeriyeyi politakanın altında görmesinin ortaya çıkartacağı başarısızlığa vurgu yapmak üzere bu eleştirileri yönelttiği düşünülebilir. Clausewitz'in iktidar-ordu-halk üçlemesinin sürekli tekrar edeceği ve aynı sonucu doğuracağı düşünülen determinist ve döngü bakımında da dairesel bir motivasyon oluşturduğu için birbiri üzerinde olmadığı belirtilmektedir (Clausewtiz, 2015:94,

Freedman, 2015:166). Buna rağmen politika savaşın koşullarını ortaya koyabilir ancak "gramerini" tasavvur etmeye kalkışması halinde başarısızlıkla sonuçlanma risklerinden bahsetmektedir. Her üç paradigmanın da döngü içerisinde olsa da arasında politikanın belirleyici olduğu durum ve yaklaşımların devletin bekasına kadar uzayan geniş bir politik çıkmazları sunacağı için eleştirildiği görülmektedir (Echevarria,2007:96)

Karşılıklı olarak savunanlar ve eleştirenler skalasına bakıldığında açık bir görüntü oluşmaktadır. Fikir ileri sürenlerin tamamı savaşın değişim ve evrim konusunda mutabık kalmışlardır. Tartışma daha çok savaşın nasıl değiştiği ve bu değişimin hangi alanlar üzerinde ve nasıl bir etki ile tasnif edilmesi gerektiği soruları üzerinde odaklanmaktadır. Ancak yine belirtmek gerekir ki savaşı tanımlama konusunda görülen farklılıklardan dolayı evrim aşamalarında da mümtaz düzeyde bir ittifak bulunması oldukça zor gözükmektedir. Hem savunanlar hem de eleştirenler bu gerçeği yer yer ifade etmektedir. Ayrıca eleştirenler arasında en şiddetli tona sahip Echevarria 2005'ten 2010 yılına kadar düşünce dünyasında farklı bir süzgeç kurmuş ve başlangıçtaki eleştirilerine rağmen dönüşümün zaruretini açıklamıştır. Hoffman ayrı bir otorite olarak hem eleştir hem de savunucu tarafta görülmektedir ki; dördüncü nesil savaş ve hibrit savaş/tehdit konularında ortaya sürdüğü görüşler bu durumu bilimsel nesnellik etrafında gözler önüne sermektedir. Ancak tanımlama sorunları hala devam etmektedir. Tanımlamayı kolaylaştırmak adına savunma ve eleştiri taraflarının irdelenmesi önem taşımaktadır.

Böylece halâ bir sorun odağı olarak eksik kalan tanımlama için konsept oluşturulması gerekmektedir. Bu hususa esaslı bir ihtiyaç vardır. Zira kuramdan sonra ortaya çıkan savaş tiplerinin tasnifine ve sosyal bilimler ile entegre bir zemine, bugüne değin yapılan yerli/yabancı taramalarda ve araştırmalarda tam manasıyla rastlanılamamaktadır. Bu bağlamda elde edilen verilerin düzenli biçimde incelenmesi ile kapsayıcı olacağına inanılan ve bilimsel açıdan şümulü belirli bir yenilik ihtiyacının giderilmesi de tasarlanmaktadır. Bir başka ifade ile dördüncü nesil savaş tanımını yapan Lind'den sonra bilinen ve kabul edilen mevcut savaş türlerinin tamamını kapsayacak ve toparlayacak bir adım atılması amaçlanmaktadır. Böylece tüm

tartışmaların, paranoya veya komplo teorisi sıfatı yüklenmeden bilimsel evrende kollektif akla hizmet etmesi hedeflenmektedir.

Dördüncü nesil savaş, karşısında istihsal kabiliyetine erişen tüm çevrelerin tanımlama hususunda hassasiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Dünyanın bu alanda en güçlü devleti olarak kabul edilen ABD (Freedman, 2015: 23), üçüncü nesil savaş anlayışını tatbik ile ilgilenirken, Pentagon'un dördüncü nesil savaş yönünde temayülü gözlemlenmektedir (Lind, 1989:24). Dolayısıyla merkezdeki soru bu yeni kuşağın detayları ile tanımlanması üzerine kurulmalıdır. Çünkü bu değişimin üzerinde duran ve şekillendirmeye çalışan Pentagon gibi çok önemli bir odağın olduğu açıkça görülmektedir. Savaş ortamının fiilen zuhur etmediği zamanlarda veya kısmen de olsa barış dönemi olarak adlandırılan evrelerde siyasi ve askeri birimlere, savaş için hazır olmak veya hazırlanmak gibi çok önemli bir misyon tevdi edilmektedir (Lind, 1989: 24).

Önceki nesillerdeki değişimlerin ve özellikle de ikinci nesilden üçüncüye geçişteki değişimlerin birkaç merkezi fikre damga vurduğu belirtilmektedir. Bunlardan dört tanesinin, dördüncü nesle bakiye olarak kalacağı ve gerçekten onun etkisini daha da artıracağı ifade edilmektedir. Birincisi emirlerdir. Her nesil değişimi savaş alanındaki askeri dağılım ve yerleşim nizamı ve düzeninden büyük ölçüde etkilenir (Hammes, 2004:245). Dördüncü Nesil Savaşın, çelikten(silah ve savaş araçlarından) ziyade daha kapsamlı bir zihin savaşı olması ve kapsama alanının düşman toplumun hayatının tamamını kuşatması muhtemeldir (Katzman, 2002:194). İkincisi, merkezi lojistiğe olan bağımlılığın azalmasıdır. Savaş alanındaki askeri dağılım ve yerleşim nizamı, askeri birliklerin geçiş yolu üzerine yerleşmenin artan önemiyle birlikte, büyük ölçüde düşmanın sırtından geçinme kabiliyetini gerektirecektir (Lind, 1989:26).

Üçüncüsü daha çok manevra ve taktiksel yer değiştirme üzerine yoğunlaşmıştır. Artık askeri sayısı ve silah gücü en baskın faktör olmayacaktır. Gerçekten askeri birliğin büyüklüğü, hedefe varmanın çok kolay olduğu zamanlarda bir dezavantaj olabilir. Sayı olarak az, manevra kabiliyeti yüksek, atik birlikler, sonuca ulaşabilmek adına daha kararlı olabilecektir. Aksi takdirde Almanlar tarafından gerçekleştirilen, Yıldırım Harekâtı gibi eylemlere maruz kalan birliklerin ve

dolayısıyla toplumların varlığını sürdürmesinin imkansız hale geleceği de anlaşılmaktadır. Dördüncüsü, düşmanı fiziksel olarak çökertmek yerine, onu içerden fethetmek amacındadır. Bu kısımda da devletin kuvvet kullanımında sahip olduğu tekeli kaybetme sorunu ile karşı karşıya kalacağı öne sürülmektedir. (Creveld, 2000:68) Savaş için nüfus desteği ve düşman kültürü gibi şeyleri de hedefe koymaktadır. Bu süreçte düşmanın stratejik ağırlık merkezinin doğru belirlenmesi hayati önem taşımaktadır. (Lind, 1989:27)

Dördüncü nesil savaş esasında Lind tarafından belirtildiği gibi önceki nesillerden tamamen bağımsız ve kesin çizgilerle ayrılmış bir anlayışı ifade etmemektedir. Bu kuşaklar arası geçişler, gizli ambalajlı olaylar değildir, ancak öğelerle birlikte bir süreklilik parçası olarak tespit edilmektedir (Phelan, 2011: 17). Dördüncü nesil, teorinin savunucularının dediği gibi, adem-i merkeziyetçiliğin ve inisiyatifin üçüncü kuşaktan aldığı söylenmektedir; ancak bu devletlerdeki savaş değişiklikleri şiddet tekelini kaybetmektedir ve devlet dışı muhaliflerle savaşmak zorunda kalmaktadır. (Junio, 2009:255)

Dördüncü nesil savaş hakkında gizemli hiçbir şey olmadığı, siyasi ve askeri karar vericiler tarafından oluşturulduğu, gelişimini ve büyümesini sürdürdüğü de öne sürülmektedir. Düzenli ordu savaşı kullanarak yok edemeyecekleri düşmanlarla karşı karşıya kaldıklarında farklı bir yol denemek üzere bu yöntemin kullanıldığı da bildirilmektedir (Hammes: 2004: 258). Hammes burada en kritik değerlendirmelerden birini yapmaktadır. Şöyle ki, Hammes'e göre dördüncü nesil savaş yeni bir icat değildir. Sun Zi'den beri bilinen ve Clausewitz tarafından savaşın iktidar temelli olduğunu öne süren yaklaşımlarının nihai temerküzünden ibarettir. Aslolan ise bu ihtiyacın nereden hasıl olduğuna ilişkin çözüm arayışlarına yöneliktir. İşte bu çözüm arayışları sonucunda ortaya çarpıcı bir gerçek çıkmaktadır. Aşağıda yer alan hususların da bu çalışmanın ortaya çıkmasında etkileyici unsurlar arasında olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Dördüncü nesil savaşın, Batı kültüründen olmayan İslami veya Asya geleneğinin de bir ürünü olarak ortaya çıkabileceği öngörülmektedir. Gerçek şu ki, teknolojik olarak çok güçlü olmayan İslam dünyası gibi bazı Batılı olmayan bölgelerin, teknolojiden ziyade, fikirler ve inançlar aracılığıyla dördüncü nesil savaş

geliştirebileceği ve hatta başarıyla yürütebileceği bariz bir endişe ürünü olarak öngörü biçiminde sunulmaktadır (Lind, 1994: 37).

Batı dünyasının, *"Hilal ile Haç"* mücadelesinde yaşadıklarını sadece acıları üzerinden hatırlarken, haksızlık ve zulüm boyutlarını objektif değerlendirmeyi yeğlemediği görülmektedir. Bilimsel çalışmalarda bu yönde bir açıklamanın aidiyete dayalı duygusallık olduğunun öne sürülmesi de bu hususta hiç dikkate alınacak bir eleştiri olarak kabul edilmemektedir. Zira Lind tarafından geliştirilen teorinin ana omurgasını oluşturan makalesinde şu ifadeler yer almaktadır (1989:27):

"Şimdi kendimizi Hristiyan Batının en eski ve değişmez düşmanı olan İslam ile yüz yüze bulduk. İslam, Viyana'nın ikinci Türk kuşatması karşısındaki stratejik savunmasından üç yüzyıl sonra stratejik dışa doğru yayılmasını sürdürmektedir. Dördüncü nesil savaşta göçmenlerin işgali en az bir devletin orduları ile yürüteceği işgal kadar tehlikeli olabilir. Dördüncü nesil savaş, bizim sadece Kaynak 9'da ifade ettiklerimizden ibaret değildir. Meselenin özü, devlet meşruluğu konusundaki evrensel bunalımda yatar ve pek çok ülke dördüncü nesil savaşı kendi topraklarında sürdürecektir. Amerika, kapalı siyasal sisteme sahip olmasından dolayı (Hangi parti kazanırsa kazansın devlet yine aynı şekilde güçlüdür ve aslında hiçbir şey değişmez) çok-kültürlülüğün zehirli ideolojisi dördüncü nesil savaşın kendi toprağında yetişen en tehlikeli türünün en önemli adayıdır."

Yukarıda yer alan ifadelerin özünde *"Hristiyan Batı"* söylemi şayet bir duygusallık eleştirisi getirilecekse en açık örneğini oluşturur. Bilim üretenlerin ve bu çalışmadan da istifade edecek olanların tamamı yeryüzünde yapılan tüm savaşların millet ve inanç ekseninde olduğunu göz önünde tutmaları gerekmektedir. Bu sebeple yeni nesil savaşa neden ayak uydurma zorunluluğu taşındığı daha rahat görülebilecektir. Hatta her kimin, onu ilk olarak fark eder, anlar ve nesilsel bir değişikliği uygularsa, kesin bir avantaj kazanacağı belirtilmektedir. Buna karşılık, bu değişime geç kalan, yakalayamayan ya da karşısında olan bir ulusun, feci şekilde hezimete uğrayacağı kesin bir ifade ile öne sürülmüştür (Lind, 1989: 22).

Dördüncü Nesil Savaş kavramını tanımlamaya çalışmadan önce kavramın özelliklerini belirlemek daha anlamlı gözükmektedir. Zira daha önce genel kabul

görmüş belirli bir çerçeve olmadığı için kapsamlı bir tarama sonucunda ortaya çıkarılan bazı bakış açıları ele alınarak dayanak tesisi temin edilmiş sistemli bir yaklaşım ortaya çıkarılabilecektir. Bu nedenle aşağıda önce kavramın özellikleri üzerinde durulmaktadır.

1.4.1 Dördüncü Nesil Savaşın Özellikleri

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında Dördüncü Nesil Savaşın karakteristik özelliklerini ve kapsama alanına ilişkin çerçeveyi çizmeye biraz daha yaklaşabildiğimizi düşünmekteyiz. Çünkü anlaşılabilir bir tanımlama ve boyutlarının tespiti için özellikleri üzerinde analiz önem ihtiva etmektedir. Dördüncü Nesil Savaş için en önemli unsurların başında kuşkusuz savaş ve barış gibi birbirine zıt iki durumun arasında flu bir hal olduğunu ifade ederek başlamak gerekmektedir. Buna gerekçe olarak ise harp meydanlarının tanımsız olması hayatın ve coğrafyanın her alanını eninde ve derinlemesine kuşatması gösterilmektedir (Lind, 1989:27). Hatta bir başka açıdan sadece askeri boyutu olmaması aynı zamanda siyasi, kültürel toplumsal ve dini motifler barındırması sebebiyle de alan ve biçimi tariften vareste tutulmaktadır. Sivil ve asker arasındaki fark kaybolabilir. Eylemler, tüm katılanların bilinçaltı derinliği, onların sadece fiziksel mevcudiyetini değil sosyal kültürel durumlarını da eş zamanlı olarak içerecektir (Lind, 1994:27).

Saldırılara açık olma ihtimalinden dolayı, hava sahası, sabit iletişim merkezleri ve büyük karargâhlar gibi temel askeri tesisler nadir, az bulunur olacaktır; aynı durum bu bahsi geçenlerin sivil karşılığı olan hükümet binaları (üretim tesisleri kadar bilgi ve teknoloji merkezleri de dâhil), güç tesisleri ve endüstriyel alanlar için de geçerli olacaktır (Hammes, 2006:61). Ancak Lind'e göre tüm bu etkenler üçüncü nesil savaşta mevcuttur; dördüncü nesil savaş onları sadece daha da belirgin ve önemli hale getirmektedir (1989:27).

Dördüncü Nesil Savaş'ın genel karakteristik özelliklerini hem derleyip hem de düzenleyerek sıralamak önem taşımaktadır. Bunlar:

- Devlet savaş tekelini kaybeder. (Junio, 2009:256)

- Sivil - Asker ayrımını ortadan kaldıran, muharip tarafları devletler olduğu kadar, devlet dışı aktörlerin de yer aldığı bir durum söz konusudur. (Hammes, 2004: 209)
- Politik, ekonomik, sosyal ve askeri olmak üzere mevcut tüm ağları kullanır (Junio, 2009:257). Ekonomik manipülasyon, medyanın desteklediği finansal manevralar söz konusudur. (Resperger, 2016: 75)
- Fikir, teknoloji ve strateji ekseninde incelenir. (Lind, 1994: 34)
- Hız, zihin karışıklıkları ve yönlendirme süreçlerini esas alır (Boyd, 1995)
- Etki Odaklı Harekat ve Gözlem, Yönlendirme, Karar ve Harekat (OODA) döngüsü ile stratejileri teşekkülr ettirilir (Boyd, 1976, Warden, 1993)*
- Küçük birlikler ile çok boyutlu kuşatmaları güçlendirir. Örneğin küçük bir askeri birlikle daha yüksek teknolojiye sahip silahların kullanılması ve küçük bir siber saldırı grubuyla çok etkili bir çözümleme yapılabilir. (Lind, 1989:26)
- Temel hedef, düşmanı çökertmektir. Bu noktada düşmanın medeniyet yapısına ve unsurlarına doğrudan saldırı düzenlemek öne çıkmaktadır. (Lind, 1989:26) Bir daha yeniden savaşmasını engelleyerek, düşman unsurları bir arada tutan (din, kültür, gelenek, gibi milli ve manevi) değerlerin, medya, sosyal yaşam formları, ekonomik enstrümanlar ve eğitim faaliyetlerinin kontrolü ve sistematik olarak çökertme aracı olarak kullanılması sağlanmaktadır.
- İdeolojik, insan hakları ve diğer algı tabanlı operasyonların çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır (Resperger, 2016:75). Silah kullanmadan ve taraf olmadan düşman unsurların kendi iç dinamikleri üzerinde çatışma ortamına çekilerek (on yıllarla ifade edilen) uzun yıllar boyunca zayıflatılmasını tesis etmektir (Phelan, 2011:19). Toplumların etnik, siyasi, din-mezhep, ekonomik ve diğer unsurlar üzerinden iç karışıklıklara sevk edilmesini sağlayarak siyasi iktidar ve

* Her iki kavramda dördüncü nesil savaşın amaç ve yöntemleri kısmında açıklanmıştır.

devlet meşruiyetini yok etme girişimleri örnek gösterilebilir. Bugünkü düşmana karşı çıkmak - yeni savaşın analistleri ısrar ederse - milli birlik, çözüm ve ahlaki güvenin benzeri görülmemiş rezervlerine ihtiyacı öne çıkartmaktadır. Zafer artık öncelikle askeri üstünlüğe dayalı olmaktan çıkmış, artık zeki bombalar ve kitle orduları değil, siyasi irade ve seferberlik belirleyici faktörler olarak kabul edilmektedir (Russy, 2003:57).

- Medyanın, özellikle TV haberlerinin yönlendirilmesi ile oldukça karmaşık psikolojik harp yürütülmektedir. Bazı teröristler bu oyunun nasıl oynanacağını gayet iyi bilir. Daha ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse, düşman kuvvetleri TV haberlerinin avantajını kolaylıkla kullanabilir; gerçek şu ki, düşmanının zayiatı sivil kayıplar kadar tesirli olur. Eğer biz düşmanın bir kentini bombalarsak, düşman sivillerinin ölü bedenlerinin resimleri, akşam haberlerinde ülkenin tüm oturma odalarına taşınır. Böylece askeri bir başarı (askeri bir hedefi vurduğumuz varsayalım) bizim için ciddi bir yenilgiye dönüşebilir (Lind, 1994:37).
- Düşmanın kendisine savaş açan devleti tanıyamaması ve savaşı başlatan devletin bunu doğrudan kendisi değil, vekaleten bazı savaşçı/çatışmacı gruplara (terör örgütleri gibi) destek vererek yaptırması ve olaylar karşısında gizli özne olarak konuşlanılması da Dördüncü Nesil Savaşın önemli karakteristiklerinden sayılmaktadır. Savaşı neyin karakterize edeceği, kiminle ve ne için savaşıldığından ziyade düşmanın nasıl savaştığı konusunda büyük değişiklikler olarak değerlendirilmektedir. Savaşı kimin yaptığı hususundaki değişim, hedef odağın dost mu düşman mı söyleme zorluklarından dolayı tam olarak konumlandırılamamaktadır (Lind, 1994:36). Bu bağlamda bir değerlendirme ile savaşan unsurların savaş biçimi ve hedef düşmanın flu hale gelmesi sorunun daha da karmaşık hale taşınmasını beraberinde getirmektedir. Böylece Dördüncü Nesil Savaş kendisini ayrıştırıcı olan en tipik özelliklerinden birisi olan karmaşık yapıyı ortaya koymaktadır.

- Dördüncü Nesil Savaş'ın temel doktrinlerinden birisi de savaşı kendi topraklarından uzak tutmak ve mümkün olduğu kadar da göçmen ya da etnik kökene dayalı çatışma ihtimallerini ortadan kaldırmayı önemsemektedir. Dördüncü nesil savaşta göçmenlerin işgali en az bir devletin orduları ile yürüteceği işgal kadar tehlikeli olabilir. Meselenin özü, devlet meşruluğu konusundaki evrensel bunalımda yatar ve pek çok ülke dördüncü nesil savaşı kendi topraklarında sürdürecektir (Lind, 1989:27).

Sonuç itibari ile buraya kadar sıralanan karakteristik özellikleri çoğaltmak mümkündür. Temel olarak Dördüncü Nesil Savaş'ın, hedef ülkeyi yıpratmak, hedef ülkenin yönetimi ile halkının arasına aşmak, savaşı uzun süre boyunca, askeri, siyasi, ideolojik, ekonomik, kültürel, toplumsal ve hatta Lind'in tabiriyle yaşamın tamamını kuşatan hamleleri karakteristik özellik olarak bünyesinde barındığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Dördüncü Nesil Savaş, boyutları üzerinden bir değerlendirilmeye ve savaş tipleri ile ilişkisinin açıklanmasına ihtiyaç vardır. Böylece kapsamlı bir tanım için tüm argümanların destekleyici bir biçimde sergilenmesi bilimsel bütünlük açısından büyük önem taşımaktadır.

Literatürde Dördüncü Nesil Savaşın yeni bir konsept olup olmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Tartışmaya tekrar girmeden burada şunu belirtmekle yetinmek istiyoruz: Dördüncü Nesil Savaş, önceki kuşakları reddeden ve kendisini sil baştan yeniden tanımlayan bir karaktere sahip değildir. Tam aksine tekraren dikkat çekildiği üzere dördüncü nesil savaş, kendine has özgünlükte değil o bir geriye dönüş, özellikle de devletlerin yükselişi öncesine dönüş; o zamanlarda olduğu gibi şimdi de, sadece devletlerin ve hükümetlerin değil pek çok farklı oluşumun savaşını açıklamayı amaçlamaktadır. Bu savaşların açılma gerekçelerinin, sadece kendi siyasetlerini yaymak değil, farklı nedenlerle de olabileceği öne sürülmektedir. (Lind, 1994: 37) Savaşı kazanmak için kendilerini askeri güç kullanmakla sınırlandırmadan, hedefe ulaşmak üzere organize edilmiş farklı araçların uygulamaya konulabileceği tecrübelere bağlı olarak öngörülmektedir.

Bahsedilen gerekçeler doğrultusunda Dördüncü Nesil Savaş, Lind ve arkadaşları tarafından 1989 yılında kavramsal olarak ortaya çıkarıldığında ve daha

sonra 2004 yılına kadar yaptıkları ev sohbetlerine kadar varan geniş çalışmalarında belirli bir tartışma düzeyine çıkarılmıştır. Devam eden sürece bilimsel açıdan dahil olanların yaklaşımları da gelişim süreci olarak devam ettirilmektedir. Tüm bu girişimleri burada aktarmaya kalkışmak sadece bir kitabı geçecek niteliktedir. Amaç, mevcudun tekrarı değil, bunların analitik - eleştirel bir süzgeçten geçirerek konumuz açısından bir analiz çerçevesi oluşturmak amacı taşıdığı için burada sonlandırarak kavramı tanımlama girişimlerinde bulunulmaya çalışılmaktadır. Tanımlama sürecinin ardından kavramın boyutları ve geçmişten günümüze kadar tartışılan savaş tiplerinin Dördünce Nesil Savaşın kaynağını da göstermeye çalışılmaktadır.

1.4.2 Dördüncü Nesil Savaş Kavramının Tanımı

Savaşın (bizatihi yalın halde dahi), yüzyıllar boyu süren çabalar sonucunda üzerinde mutabık kalınan tek bir evrensel tanımı yapılamamıştır. Sebebi ise savaş kavramının, sürekli değişim ve dönüşüme açık halde ilerlemesidir. Coğrafi farklılıklar, kültürel farklılıklar ve tarihi farklılıklar başta olmak üzere birçok etmenin etkisi, tanımlama sorunun sebep kısmında yer almaktadır. Hatta Clausewitz'in artık klasikleşen şu sözü*"Savaş bir bukalemundur"* bu iddiayının açık kanıtı mahiyetinde kabul edilebilir (2015: 47). Bu çalışma içerisinde yer alan hem savaş hem de dördüncü nesil savaş tanımlarının kapsayıcı ve genel geçer özelliğe sahip olmasına özen gösterilmektedir.

Dördüncü Nesil Savaş üzerinden yapılan karakteristik özellik taraması, ortaya çıkış serüveni ve önceki kuşaklarla ilişkisinin incelenmesi sonucunda elde edilen veriler ışığında bir tanım yapmak gerekirse;

Dördüncü nesil savaş;

Fikir, teknoloji, enformasyon/bilgi, moral ve ekonomik esaslar ekseninde geliştirilen, savaşı, asker/cephe platformunun yanı sıra, siyasi, toplumsal, ekonomik kısımlar başta olmak üzere hayatın tamamını etkileyen boyutlara taşıyan, hedef objeyi, hayatın her alanında ve kendi topraklarında kuşatarak işlevsiz/etkisiz hale getirmeyi tasarlayan, konvansiyonel ya da konvansiyonel olmayan saldırılara dayalı,

dolaylı ve dolaysız tutumlar içeren çok bileşenli, strateji ve güç odaklı, karmaşık karakterli yeni savaş konsepti olarak tanımlanabilir.

Dördüncü Nesil Savaş'ın, amaçları, uygulama yöntemleri ve kendisine karşı geliştirilen mücadele yöntemleri ve eleştirileri ile birlikte ele alınarak şu şekilde belirlenebilir: Karakteristik özellikleri ile ilişkili olarak, düşman topraklarında ve zihninde, onun medeniyetine karşı uzun yıllarca sürdürülmesi planlanan, düşmanı, tüm boyutlarda felç etmeyi ya da imha etmeyi hedefleyen, milli ve manevi değerlerinden koparmak üzere Kamuoyu ve kamu diplomasisi vb.[*] faaliyetleri ile düşmanı/hedefi etkisiz veya uzun süre tekrar savaşacak güç ve cesarete sahip olamayacak hale getirmektir.

Tasvir edilen tanımın yegâne ve mutlak olduğu varsayımı henüz yeni keşfedilen bir alan için oldukça iddialı gözükmektedir. Bunun yanı sıra literatür eksenli değerlendirmeler göz önüne alındığında oldukça kapsamlı bir tanım olduğu düşünülmektedir. Esasen tanımlamada yaşanan sorunların kaynağında, savaş tanımlamasında konsensüs sayılabilecek ortak bir evrenin var olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. (Gökçe, 2017: 10)

Özellikle tanımlama yapılırken farklı kabullerin ve terimlerin kullanılması da ayrı bir değerlendirme gerektirmektedir. Bir başka ifadeyle, tanımlamada dördüncü nesil savaş kavramının yanı sıra özellikle Hibrit tehdit ve Hibrit savaş olmak üzere bileşik savaş, yeni savaş veya asimetrik savaş, ifadelerinin de literatürde kullanılması da dikkat çekmektedir (Akt. Gökçe O., 2017; Tamminga, 2015:1). Bu bağlamda ortaya çıkan farklı tanımların henüz kavram boyutunda ortaya çıkması genel geçer bir tanımlamanın zorluklarını izah için referans değerinde kabul edilebilmektedir. Özellikle dördüncü nesil savaş kavramı karşısında benzer misyon kullanılarak Hibrit savaş ve Hibrit tehdit kavramlarının yoğun kullanıldığını (Gökçe ve Şengönül, 2017:477) belirtmekte yarar görülmektedir.

Tanımla, tek başına kavram seçimi düzeyinden ortaya çıkmış bir sorun niteliğinden ziyade, konsept veya kurgu oluşturulmasında da görülen bazı farklılıkları da işaret etmektedir. Ancak ele alınan yaklaşımlar doğrultusunda yapılan tanımın,

[*] Bkz. Bölüm 2.5.6 "Kamu Diplomasisi "

temel argümanları barındırması ve disipliner paradigmaları ihtiva etmesine özen gösterilmiştir.

1.4.3 Dördüncü Nesil Savaş Tamamen Yeni Bir Olgu Mu?

Tarihin derinliklerinden bugüne değin yapılacak kapsamlı gözlemlerde birçok kavram ve kaynağın keşfi ve ifadesinde muazzam değişiklikleri gözlemlemek mümkündür. Fevkalade hızla gerçekleşen bu süreçlerin, savaş bağlamında incelenmesi bu çalışmanın içerisinde temerküz ettirilmek istenmiştir. Bir başka açıdan ifadeyle değişen her varlık ve değer gibi savaş kavramı da muhakkak değişime ve hatta dönüşüme de tabi olmuştur. Bu bağlamda yapılan tartışmalar esasında savaşın değişiminde ortaya çıkan mevcut tablonun "Eski mi? Yeni mi?" sorularına yanıt aramakla geçtiğini belirtmekte yarar görülmektedir. Ancak bu çalışmanın, doğası ve yapısı gereği "dördüncü nesil savaş eski mi yeni mi?" yönünde bir tartışma karmaşık halde bulunan mevcut durumun çözümünde ortaya çıkan fikirlerin etkisi nispetinde incelenmesi hedeflenmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan kanaatin de ayrıca ifade edilmesi bütünlük açısından önemli kabul edilmektedir.

Savaşın, revizyon ya da bütün argüman, enstrüman ve paradigmaları ile eski/yeni tartışmalarında açıklık getirmeye çalışan düşüncelerin değerlendirilmesi öteden beri önemli bir yere sahiptir. 21. Yüzyılın başlarından bu yana geleneksel savaşın değişen doğası, 4. Nesil savaş, bileşik savaş, yeni savaş, postmodern savaş veya asimetrik savaş kavramları altında tartışılmaktadır (Akt. Gökçe O., 2017, Tamminga, 2015:1) Bu değişimi incelemek üzere, askeri, akademik ve politik camia ve platformlarda isimlendirme ve kavramsallaştırmaya yönelik birçok çaba göze çarpmaktadır. Bu isimlendirmeler: Dördüncü Nesil Savaşlar, hibrit savaşlar, asimetrik savaşlar, yeni savaşlar, toplumlar arası savaşlar, üçüncü tür savaşlar, özelleştirilen savaşlar veya vekalet savaşları ve post modern savaşlar (Lind, 1989:24, Hoffman 2007:51, Arreguin, 2001:96, Duffield 2014:12, Kaldor 2013:4, Creveld, 2009:22, Eppler 2002:5, Hables, 2013:16, Holsti:2003:122, Münkler 2010:130, Smith 2005:11). Savaşın eski/yeni tartışmasında mantıksal açıdan çarpıcı bir yaklaşım da Mary Kaldor tarafından öne sürülmektedir: Savaşın değişiminde yapılan gözlemlerde 20. Yüzyılın ortasına kadar yapılan savaşlarda, devleti ayakta tutmak ve güçlendirmek için

yapılmıştır. Ancak son yüzyılda yapılan savaşların ve mücadelelerin temel doğası devleti tamamen yıkmadan çökertmek, devlet dışı gruplarla birlikte amorf bir kurguda uzun süreli kaotik ortam oluşturmaktan ibarettir. Savaşın doğası da bu mantıksal çerçeve ekseninde değişimi ve yeni bir dönemi, eski tip araçların da dahil olduğu teknoloji ve fikir temelli bir evrende tarif etmek mümkün gözükmektedir (Kaldor, 2013:5, Lind, 2004:15).

Belirtilen düşünce ve düşünürlerin ortaya koyduğu yaklaşımlar ve son zamanlarda ortaya çıkan literatürde en fazla ayakta kalan ve kullanılanların, dördüncü nesil savaş ve hibrit savaş/tehdit üzerinde yoğunlaştığı görülmekte, gelecekte de ağırlıklı olarak bu isimler üzerinde irdelemeye devam edeceği anlaşılmaktadır. (Gökçe 2017:11) Bu çalışma kapsamında hibrit savaşa atfedilen ve dördüncü nesil savaş ile niteliksel açıdan aynı doğrulta olan kaynaklar da değerlendirilmiştir. Bu sebeple hibrit savaş ve dördüncü nesil savaş kavramlarının ortaklığına dair görüşlerin daha da fazla önem taşıdığı değerlendirmesi göz önünde bulundurulmaktadır.

Esaslı bir tespit için dördüncü nesil savaş üzerinde öne sürülen görüşlerin de önemi göz ardı edilmemelidir. Örneğin, eski/yeni tartışmalarında ilk adıma önce savaşın ve dahilinde dördüncü nesil savaşın "ne olduğu" "ne olmadığı" yönlerinden bakılması çözümleme açısından ehemmiyet taşımaktadır (Starchan, 2007:2). Starchan, karşılaştığımız durumun karmaşık olmasına rağmen bir saçmalık olmadığını da belirtmiş olmasına rağmen(2007:3); geçmişten geleceğe savaşın karakterini yakalamada, Albay Norwood ve Binbaşı Jensen ve Barnes, "Askeri subaylar gelecekteki operasyonel ortamı nasıl tarif etsin?" sorusunu öne sürmektedir (Norword vd, 2016:82). Sorunun cevabının sadece askerlerin görevi olmadığını, bahsedilen karmaşıklığın saçmalığa dönüşmemesi için siyasi ve sivil otoritelerinde bu süreçte olmaları tavsiye edilmiştir(Maurer, 2017:4). Dolayısıyla eski/yeni tartışmalarında çözüm arayışlarına sadece askeri ya da siyasi ve sivil bakış açısıyla yanıt verilemeyeceği anlaşılmaktadır. Böylece cevap arayışlarında ilk adımın multi disipliner ve çok yönlü bakış açılarının derlenerek atılması isabet taşımaktadır.

Savaş konusunda yürütülen tartışmaların içerisinde asker olanlar ile asker olmayanlar diye sessiz bir ayrım görülmektedir. Bir başka ifadeyle üniformalılarla üniformalı olmayanlar arasında bakış açılarında meydana gelen farklılıklar konuyu

biraz daha kavramsallaştırma zorluklarına sürüklemektedir. Üniformalı olanların, Clausewitz, McMaster ve Wylie gibi, isimlerin önyargılı oldukları öne sürülmektedir (Maurer, 2017:19). Ancak, netice itibarıyla savaşın sadece askeri bir konu olmadığı birçok disiplinin doğrudan ilgi alanında yer edindiği açıkça görülmektedir.

Özellikle, "stratejik hedefler, üretilen bir askeri operasyon planı, manevi etkiler ve siyasi bir sonuç" olarak dört teferruat unsuru öne sürülmektedir(Chamberlain, 2016:80). Chamberlain, bir savaş teorisini, temel bileşenler taşıyan, temel bir süreç içeren dört teferruatın etrafında oluşturmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda savaş, sadece askeri bir olay olmadığı gibi sadece siyasi karar mekanizmalarının takdirine de bırakılamayacak düzeyde görülmektedir.

Savaşın teknolojiye ve insan boyutuna* ya da yatırım yapılacak her alanında, doktrini müzakere etmek için Chamberlain, bir tarifi anımsatan, savaş teorisini ifade ettiğinde, araştırmacılar için tatmin edici bir analitik çerçeve önermektedir. Savaşın sürekli değişen karakteri Clausewitz tarafından "bukalemun" olarak nitelendirilmiş, değişimin en bariz ifadelerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır(Clausewitz, 2015:48).

Savaş, akıl hürriyeti, büyük ölçeklerde sosyal ilişkileri yönetmek ya da yeniden düzenlemek için bir yol, bir makroekonomi faaliyeti ve karamsar, karanlık ve kanlı çağrışımlar ve karışıklıklarla hamile olan bir terim olarak da yansıtılmaktadır (Camberlain, 2016:81). Elbette bu yansıtmanın temelinde savaşın değişim argümanlarının da etkisi vardır. Savaşın 20. Yüzyılın sonra kısımlarına kadar tanımlanmasını tasarım ve kapsam açısından daha kolay gözükmektedir. Bir devlet ya da devlet topluluğunun karşısında yer alan devlet yada devlet topluluklarına iradesini kuvvet uygulamak suretiyle kabul ettirmesi olarak ele alınabilmektedir (Clausewitz, 2015:47). Ayrıca her iki tarafın veya taraflardan birinin harp vaziyetini ilan etmesi ve kabul etmesi gerekmektedir (Varlık, 2013:118). Bir başka açıdan savaş, bir aile veya sanat gibi, ilkel araçlara ve toplumsal ihtiyaçlara dayanan bir insanlık antlaşması veya geleneği olarak da ifade edilmektedir (Muarer, 2017:8). Bahsedilen değerlendirmeler

* İnsan boyutu olarak ifade edilen esasında, Lind ve arkadaşları tarafından savaşım tüm evrimsel gelişiminde ve nesil değişimlerinde öne sürülen "fikir" aracı olarak da değerlendirilmelidir. Savaşın evriminde temel iki araç olarak kullanılan faktörler, teknoloji ve fikir kavramlarıdır. Dolayısıyla insan boyutunda fikir kavramının ele alınması algoritma çerçevesi için önem taşımaktadır. (bkz. Lind 1989)

doğrultusunda savaşın artık yaşamın bir parçası olduğu, insanlık ve uygarlıkların var olduğu sürece de mevcudiyetini devam ettireceği anlaşılmaktadır.

Savaşın varlığını devam ettirmesi ve ne olduğunun anlaşılmasında açıkça ortaya çıkan sonuç su şekilde tasvir edilebilir: irade kabulü için seçenekler arasında kuvvet uygulama (Clausewitz, 2015:47) opsiyonundan, yıldırma, yıpratma ve dolaylı "eterne" etmeye (Lind, 2004: 11) kadar geniş bir yelpazede değerlendirmelerin yapılması mümkündür. Burada ele geçirilen yanıtların ardından, merkeze alınacak sorular içerisinde kuşkusuz savaşın değişiminde etkili olan faktörlerin irdelenmesi üzerine sorulabilecektir. Tam da bu noktada savaşın evrilmesini nesil boyutunda inceleyenler "fikir" ve "teknoloji" kavramalarını öne sürmektedir (Lind, 1989: 25). Bu iki faktörün somut etkilerine bir örnek sunmak gerekirse, teknolojik bağlamda, enformasyon ve iletişim teknolojisinin ve sosyal ağların gelişimi, devletleri hedef aldıkları unsurların karşısında yeni bir baskı aracı ile donanma imkanına kavuşturmuştur (Gökçe ve Şengönül, 2018).

Tabi ki sadece tek yönlü bir durum anlaşılmamalıdır. Devlete sunulan bu imkan aynı zamanda devleti hedef alan unsurlar tarafından da kullanılabilecektir. Bu durumda da devreye fikir faktörü girerek operasyon ya da saldırılar[*] gerçekleşecektir. Bir başka açıdan ifadeyle savaşın evriminde öne çıkan "teknoloji" daha çok düzenli ve güçlü yapıya sahip devletlerin avantajı olarak görülürken, "fikir" ise devlete karşı harekete geçen örgüt ya da özel gruplar veya henüz gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin savunma stratejilerine avantaj sunmaktadır. Bu ifadenin ispatı niteliğinde olmak üzere; "*Gerçek şu ki, teknolojik olarak çok güçlü olmayan İslam dünyası gibi bazı Batılı olmayan bölgeler, teknolojiden ziyade fikirler aracılığıyla dördüncü nesil savaş geliştirebilir ve yürütebilirler."* (Lind, 1989:28).

Buraya kadar ifade edilen değerlendirmeler sonrasında, kavramsal olarak dördüncü nesil savaşın eski mi yeni mi bir olgu olduğuna ilişkin tartışmasıya yönelebiliriz. Başlangıç kısmında savaşın değişimi evrimi konusunda bazı düşüncelere göz atmakta açıklamanın tekemmülü için fayda görülmektedir.

[*] Saldırılardan kasıt sadece askeri ya da silahlı boyutlardan ibaret değildir. 2. Bölümde yer alan ve Dördüncü Nesil Savaşa ilişkin bileşenler kısmında verilen tüm öğeleri işaret etmektedir.

Değişim ve yenilenme savaşın kendisinde arayanlara karşı bazen ironiye varan ve uyarı düzeyinde düzeltmeler görülmektedir. William Lind, 1994 yılında henüz ABD ordusunda dördüncü nesil savaşı anlayan birinin bulunmadığını ifade etmiştir (1994:11). Hatta ABD Başkanı Donald Trump tarafından 20 Ocak 2017 tarihinde Savunma Bakanı olarak atanan James Norman Mattis'in Savunma Üniversitesinden bir akademisyenle olan söyleşisinde[*] savaşın doğasına dair değişiklikler ile ilgili görüşleri Lind tarafından önemli bir noktayı kaçırdığı gerekçesiyle eleştirilir.

Lind (1989) bu noktada savaşın anlam ve misyonun değişmeyeceği, form ya da araçlarının teknoloji ve fikir ekseninde değişebileceğini nesiller evrimi ile ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle, savaş asla değişmez sadece biçimi değişir. (Lind, 1989:27)Bu değişim ise hiç bilinmeyen keşifleri işaret etmez: Aslında, dördüncü nesil savaş entelektüellerin ifade ettiği şey değildir. Tersine, tekrar tekrar dikkat çekildiği üzere dördüncü nesil savaş, kendine has özgünlükte değil o bir geriye dönüş, özellikle de devletlerin yükselişi öncesine dönüş olarak kabul edilmektedir(Lind, 1994:12)

Dördüncü nesil savaş konusunda kuşkusuz Lind duayendir. Ancak don dönemlerde Lindi'in dördüncü nesil savaşın eskinin devamı olduğu fikrine katılmayanların sayısının da hızla arttığı gözlemlenmektedir. Bu çalışma kapsamında da dördüncü nesil savaşın bazı açılardan diğer savaş türlerinden farklılaştığı görüşü benimsenmektedir. Başka bir ifadeyle bu çalışma kapsamında dördüncü nesil savaş eskinin tam olarak devamı olmadığı, eskiye yeni araçlar ve boyutlar eklenmek suretiyle büyük ölçüde yenilenmiş versiyonu olduğu varsayımında hareket edilmektedir. Yenilenme ve gelişme özellikle teknolojik gelişmelerin sağladığı imkan ve unsurlarla yakından ilişkilidir. Bu da zaten başlı başına bir yeniliktir.

Dördüncü nesil savaş konseptini diğer savaş türlerinden bazı açılardan ayrıldığı, yenilik ve değişikliklerin daha çok hangi alanlarda meydana geldiği soruları, aşağıda ana hatları ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

[*] Mattis söyleşiyi yaptığı dönemde 1. Donanma Komutanı olarak görev yapmaktadır. Askeri tarih okumanın öneminde vurgu yaparken şöyle bir örnek vermiştir. "okumalarım sayesinde düz taban olduğum anlaşılmadı. Okumak tüm cevapları vermese de önümdeki karanlığı aydınlatacak ışığı bana verdi." Eski bir tüccar gemicisinin oğlu olan Mattis, Güney Afrika İstihbarat ofisinde de çalışmıştır. Ayrıntılı bilgi için: Ray, Michael (2 Aralık 2016). "James Mattis". Britannica. https://www.britannica.com/biography/James-Mattis (Erişim tarihi: 11.07.2017)

1950'lerde Samuel Huntington, Lind tarafından belirtilen endişeyi Amerikan ordusu ile ilgili olarak dile getirirken, silahlı kuvvetlerin bütçelerini, hedeflerini, seçim araçlarını ve coğrafi boyutlarını artıran faktörlerin, birbirinden farklı olsa da "kurumsal askeri bir yapıya" dönüştüğü ve profesyonelleştiği konusunda uyarıda bulunmuştur (Huntington, 1981:255). Huntington bu uyarılarıyla, kurumsal askeri yapıların sadece asker kimlikleri tarafından kurgulamasında bazı risklerle karşılaşma ihtimalini ifade etmiştir.

Hatırlanacağı üzere Lind aynı şekilde konuyu ABD ordusunda anlayan kimse olmadığını iddia etmiştir. Bu durum Mauren'e göre bir endişe meydana getirmektedir. Çünkü McMaster'ın[*] belirttiği gibi, savaşın karakteri zaman ve mekan üzerinde değişmektedir (Mauren, 2017:15). Dahası, bu değişikliklerin gerçekleşmesi, savaşın doğasının da değiştiğine dair yankı uyandıran bir iddia ile kahramanlık veya tarifsiz cehalet tarafından şişirilirken sıklıkla karıştırılır (Ricks, 2014:28) .

O halde dördüncü nesil savaş anlayışı, çalışma içerisinde daha önce ifade edildiği gibi, emirler, lojistiğe olan bağımlılığın azaltılması, manevra ve taktiksel yer değişiklikleri ve fiziksel saldırı yerine hedefi içten çökertmek gibi unsurlar açısından diğer savaş türlerinden kısmen farklılaşmaktadır.

Savaşın değişim sürecinin karakterinde olduğu, varlığına ilişkin herhangi bir tartışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Dördüncü nesil savaşın ise Lind tarafından ifade edildiği gibi bir başa dönüş, eskinin tekrarı olduğu öne sürülmektedir. Değişimin fikir ve teknoloji temelinde vuku bulduğu görülmektedir. Bu değişim, Lind'in temel tezinin "dördüncü nesil savaşın" doğru ve geçerli olmadığına işaret etmektedir. Ancak hemen şunu da belirtmek gerekir ki, Lind'in kendisi de dördüncü nesil savaşın birçok açıdan yenilik getirdiği görüşündedir (1989:22).

Genel manada, dördüncü nesil savaş kapsamında, harp meydanının büyük ölçüde tanımsız olması muhtemeldir; savaş ve barış arasındaki farkın, birleşme noktasına doğru flu bir hal alacağı ifade edilmektedir. Savaş alanının düşman

[*] Herbert Raymond McMaster, askeri tarih profesörü ve ABD subayıdır. Trump tarafından McFlynn'in istifasından sonra Ulusal Güvenlik Danışmanlığı'na atanmıştır. Oldukça geniş bir müktesebe haiz olan McMaster hakkında detaylı bilgi için: Tritten, Travis J. (March 7, 2017). "Senate panel gives nod to McMaster's 3-star status". Stars and Stripes. Washington, DC

toplumunun yaşam alanı ile iç içe olacağı fikri de bahsedilen flu veya gri halin ispatı mahiyetindedir (Lind vd., 1989:28).

Savaş alanının hedef toplumun yaşam alanı ile iç içe geçmesi halinde sivil ve asker arasındaki fark kaybolabilir. Eylemlerin, tüm katılanların bilinçaltı derinliği, onların sadece fiziksel mevcudiyetini değil sosyal kültürel durumlarını da eş zamanlı olarak etkileşime tabi tutabilecektir. Esasında tüm bu etkenler ve ilave dilebilecek askeri nitelikler büyük bir oranda üçüncü nesil savaşta da mevcuttur; dördüncü nesil savaş onları sadece daha da belirgin ve önemli hale getirmektedir (Lind vd., 1989:29).

Ortaya çıkan durumda eski/yeni tartışmalarının önemli olduğu gözlemlenmektedir. Bahsedildiği gibi özellikle Lind'in etkisiyle önceki nesillerin devamı niteliğinde bir dördüncü nesil anlayışı mevcuttur. Bu anlayışta olanlar (bunların başında Lind ve çalışma arkadaşları gelmektedir) dördüncü nesil savaşın birçok açıdan da yenilik getirdiği görüşünü kabul etmişlerdir. Örneğin Lind ve arkadaşlarının makalesinin "Savaşın Değişen Yüzü…" başlığı ile alınması bunun açık göstergesidir. Lind bütün bunlara rağmen dördüncü nesil savaşın eskinin devamı olduğu yönündeki iddiasını da devam ettirmektedir. Lindi'in bu tutumu giderek daha yoğun eleştiriler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu eleştiriler Keegan başta olmak üzere değişiklik kısmına odaklanmışlardır (Keegan'dan akt. Eslen, 2013:15) Aynı zamanda eleştirenlerin gözden kaçırdığı nokta olarak da bugünkü çatışmaların bilişsel ve sanal boyutunun kritik öneme sahip olması olarak gösterilmektedir (Hoffman, 2007: 19 ve 2009: 35).

Bir diğer açıdan da değişimin asıl dinamizmi, konvansiyonel formatta baş edilmeyecek düşman veya hedefin, düzensiz, gerilla taktikleri ve birçok siyasi, toplumsal araçların askeri operasyon kanalından ayrı olarak kullanılması fikrinde görülmektedir (Hammes, 2004:23). Dördüncü nesil savaş temelinde sadece askeri değil aynı zamanda siyasi bir direnmeyi de doktrin disiplininde barındırmaktadır. Hatta bunu tarihte ilk uygulayanın ve başarılı sonuçlar alanın da Mao Tse-tung olduğu yine Hammes tarafından ifade edilmektedir (2004:23). Ancak son zamanlarda yaşanan tartışmalar ışığında şu yönde de bir kanaat oluşmuştur: Dördüncü Nesil Savaş geçmişin tamamen dışında değildir. Geçmişten aldıklarını güncel imkanlarla yeniden değerlendirerek yeni bir tarz ve karakter ortaya koymaktadır. Zaten "nesil" kavramının

diyalektik niteliksel değişim için bir kısaltma olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. (Lind, 1994: 28) Ancak Hoffman yine de dördüncü nesil savaş kavramı taraftarlarına, neyin kalıcı olduğuna -inanılan şeyi odaklayıp belgeleyerek- ve nelerin değiştiğini açıkça göstererek savunulmasını önermektedir (Hoffman, 2007:22).

Yukarıda yer alan karşılıklı tarafların tartışmalarında görüleceği üzere, dördüncü nesil savaşın geleneksel savaş anlayışının, modern ve güncel araç ve yöntemlerle şekillendirilmiş yeni bir evre olduğu fikri hakim gözükmektedir. Hatta eleştiri yöneltenler de savaşın evrimlerini kabul ederken, Hoffman başta olmak üzere dördüncü nesil savaşın yeni olduğu fikrine katılmaktadır. Zaten eleştirilerin odağında, geçmişten gelen unsurların yani kalıcı unsurların neler olduğu ve tam olarak değişimin yansıma noktalarının neler olduğunun açıklanması gerekliliğine dair görüşler yer almaktadır. Örneğin Hammes evrim geçirmiş bir ayaklanma şekli olduğunu iddia ederken (Hammes, 2009) Lind, çok sayıda yazarın söylediklerinin aksine, dördüncü nesil savaşın, ayaklanma veya gerilla savaşı için yeni bir isim olmadığını öne sürmektedir (Richards, 2006:46).

Yapılan değerlendirmelerin ardından değişimin gerçekleşmesinde, tıpkı savaşın evrimlerinde yer alan "fikir" ve "teknoloji" (Lind vd., 1989: 21)faktörlerinin etkilerine göre bir bakış açısı getirilmelidir. Savaşın bu zamana değin görülmemiş değişime dair araştırmalar, teknolojik imkanların savaşın araçlarına, planlaması ve uygulamasına yeni boyutlar getirmiştir. Hoffman tarafından öne sürülen ve açıklanmasını önerdiği değişimin neler olduğunun açıklanması hususu da bu bağlamda ortaya çıkarılarak tartışma nispeten sonuca bağlanabilir.

Dördüncü nesil savaş, geleneklerden esinlenerek, fikir ve teknoloji enstrümanları ile yeni bir uygulama ve alan oluşturan konsepti ifade etmektedir. Bu yönüyle dördüncü nesil savaşın güncellenmiş ve sahası cephelerin ötesine taşınmış geniş bir harekat alanını ifade eden bir tarz olduğu söylenebilir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer alan dördüncü nesil savaşın bileşenleri kısmı bu yenilenme veya güncellemenin biçimsel açıdan paradigmalarını açıklamaya çalışılmaktadır. Örnek olarak değinmek gerekirse; özellikle siber boyutta tartışılan hususlar değişimin yeni boyutlarını ispata namzet konumda yer almaktadır.

Patrick Mellow, Almanya, İngiltere ve ABD'de geliştiği şekliyle "yeni savaşlar" üzerine literatür incelemesinde,(özellikle iç savaşlar politiği ekseninde) heterojen araştırma alanına genel bir bakış sağlamak için, "Yeni Savaşlar'ın" özellikleriyle ilgili beş hipotez türetildiğini belirtmektedir. Bunlar;

- Devletin kuvvet kullanımına ilişkin tekelinin erozyonu;
- "Yeni savaşlar" politik ekonomisi;
- "Yeni savaşlar" asimetrik savaşlar olarak;
- Kimlik tabanlı savaşlar olarak "yeni savaşlar";
- "Yeni savaşlar" çerçevesinde terör ve terörizm.

Sonuç bölümü eleştirileri ele almakta ve gelecek araştırmalarına ilişkin öngörülerini paylaşmaktadır.(Mellow, 2010:305)

Bu argümanlara göre, "yeni" iç savaşlar, en az üç ilgili boyutta "eski" iç savaşlardan farklıdır; toplu şikayet ve ideolojik kaygılardan ziyade özel yırtıcılığa neden olmakta ve motive edilmektedir; bu çatışmaların tarafları halk desteğinden yoksundurlar ve baskıya ihtiyaç duyar ve sivil nüfusa karşı gereksiz, barbarca şiddet uygulanmaktadır. Bu nedenle, son zamanlardaki iç savaşlar, politik olaylardan ziyade suç olarak ayrım yapmaktadır. Bu ayrımın köklerini "yeni" iç savaşlar konusunda eksik bilgi ve eski "iç savaşlar" üzerine yakın tarihsel araştırmanın ihmal edilmesi ile birlikte kategori ve etiketlerin kritik olmayan bir şekilde benimsenmesine dayandığı da iddia edilmektedir (Kalyvas, 2001: 101).

Sonuç olarak dördüncü nesil savaş araçlarının tümünün tamamen yeni olduğunu söylemek imkansızdır. Dördüncü nesil savaş, bu araçlardan çoğunu kendisinden önceki uygulamalardan üstlenmiştir. Örneğin dördüncü nesil savaşın önemli bir karakteristiği olarak belirtilen "konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan araçların kombinasyonunun uzun bir geçmişi olduğunu" Gökçe (2017) belirtilmektedir. Aynı şekilde birçok aracın daha önceki savaş teorilerinde mevcut olduğunu ve etkin biçimde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Ancak dördüncü nesil savaşta, önceki savaş türlerine göre farklı olan nokta Hoffman'ın (2007:8) belirttiği gibi tüm araçların operasyonel – taktiksel düzeyde kombinasyonudur. Daha önceki savaşlarda bu araçların her biri tek başına kullanılabilirken, dördüncü nesil savaş, bu araçların en azından ikisinin hatta

daha fazlasının ayı zamanda ve birlikte kullanılmasını şart koşmaktadır (Gökçe, 2017, Gökçe ve Şengönül, 2018). Farklı olan bir başka nokta da "çeşitli araçların stratejik kombinasyonunun karmaşıklık düzeyinin artmış olmasıdır (Josan/Voicu, 2015:51; Martin, 2016:15).

1.5 Dördüncü Nesil Savaş Kavramının Benzer Kavramlarla Karşılaştırması

Dördüncü nesil savaş anlayışının kavramsallaştırılması ve bilimsel incelemelerinde öne sürülen bir takım görüşler mevuttur. Elbette bu görüşler arasında karşıtlıklar, ortak noktalar ve ifade bağlamında paradokslar tespit edilebilir. Ayrıca kavramsallaştırma sürecinde benzerlikler ve hatta yerine kullanma düzeyine kadar varan aynı anlamı ifade etme durumları da ortaya çıkabilir.

Son dönemlerde dördüncü nesil savaş ile ilgili olarak bir seri alternatif tanımla karşı karşıya gelinmektedir; benzer bir durum kullanılan ve ileri sürülen kavramlarda da görülmektedir. Öne çıkan kavramların bazıları şunlardır: "karma savaş" (mixed war), "doğrusal olmayan savaş" (non-liner war), "isyancı savaşı" (rebellious war), "post-endüstriyel savaş" (posindustrial war), "asimetrik savaş" (asymmetric war), "yeni nesil savaş" (the war of the new generation). Bu kavramın gazetecilik açısından (haber ve makalelerde) öne çıkan ifade tarzlarının bazıları ise şöyledir: "kaos savaşı" (the war of the chaos), "kuralsız savaş" (war without rules), "ön cephe hattı olmayan savaş" (war without the front line), "yarı doğru yarı yalan savaş" (with the multitude of propaganda half-truths and lies), "diplomatik ve ekonomik savaş" (diplomatic and economic pressure) veya aynı anda çalınan bir çok piyanodaki bir konser olarak da algılanmaktadır. Batıdaki politikacılar ve medya dilinde bir bilgi olarak ise Kremlin'in temsilcisi konumundaki "internet trolleri" olarak görünmektedir (Banasik, 2015:19) .

Konuya ilişkin literatür taramasında, "Hibrit Savaş, Asimetrik Savaş, ve Sosyolojik Savaş" gibi kavramların dördüncü nesil savaş kavramı ile çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kuşkusuz bu kavramlar birbiri ile ilişkisi olabilir. Bu nedenle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu kavramların daha açıkça bakıldığında savaş türleri arasında nüans farkı vardır.

Bu farklılıkların otaya konması ve anlaşılır kılınması amacıyla önce, dördüncü nesil savaşın özelliklerini kısaca maddeler halinde bir kez daha hatırlatmakta yarar görülmektedir. Bunlar:

Dördüncü Nesil Savaş'ta;

- Devlet savaş tekelini kaybeder,
- Sivil - Asker ayrımını ortadan kalkar ve cephe alanı ile sosyal alan iç içe girer
- Başta, politik, ekonomik, sosyal ve askeri olmak üzere mevcut tüm ağları kullanır. Birçok enstrüman koordineli hareket ettirilir.
- Planlamalar ve eylemler, fikir, teknoloji ve strateji ekseninde incelenir
- Küçük birlikler ile çok boyutlu kuşatmaları güçlendirir. Lojistik bağımlılığını azaltarak, süreçte kullanılan unsurların hızlı ve bağımsız hareket ettirilmesine olanak sağlanır.
- Temel amaç, düşmanı ya da odaklanılan hedefi çökertmektir
- İdeolojik, insan hakları, çevre hakları, cinsiyet ayrımcılığı gibi diğer algı tabanlı operasyonların çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır
- Medyanın, özellikle TV haberlerinin yönlendirilmesi ile oldukça karmaşık psikolojik harp yürütülmektedir. Kamuoyu oluşturmak adına etkili bir sinerji projeksiyonu tertip edilir.
- Düşmanın/hedefin kendisine savaş açan devleti ya da gücü tanıyamaması; savaş veya mücadelenin hedef üzerine yoğunlaşması halidir.
- Dördüncü Nesil Savaş'ın temel doktrinlerinden birisi de savaşı kendi topraklarından uzak tutmak. Burada sadece çatışma durumundan değil aynı zamanda içten çökertmeye yol açacak iç karışıklık vb. durumlara karşı da ihtiyatlı olmak ifade edilmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalarla özetlenen dördüncü nesil savaşın bu özellikleri dördüncü nesil savaş konsepti ile diğer savaş türlerinin karşılaştırma çerçeveleri olarak esas alınmaktadır.

1.5.1 Dördüncü Nesil Savaş ve Hibrit Savaş

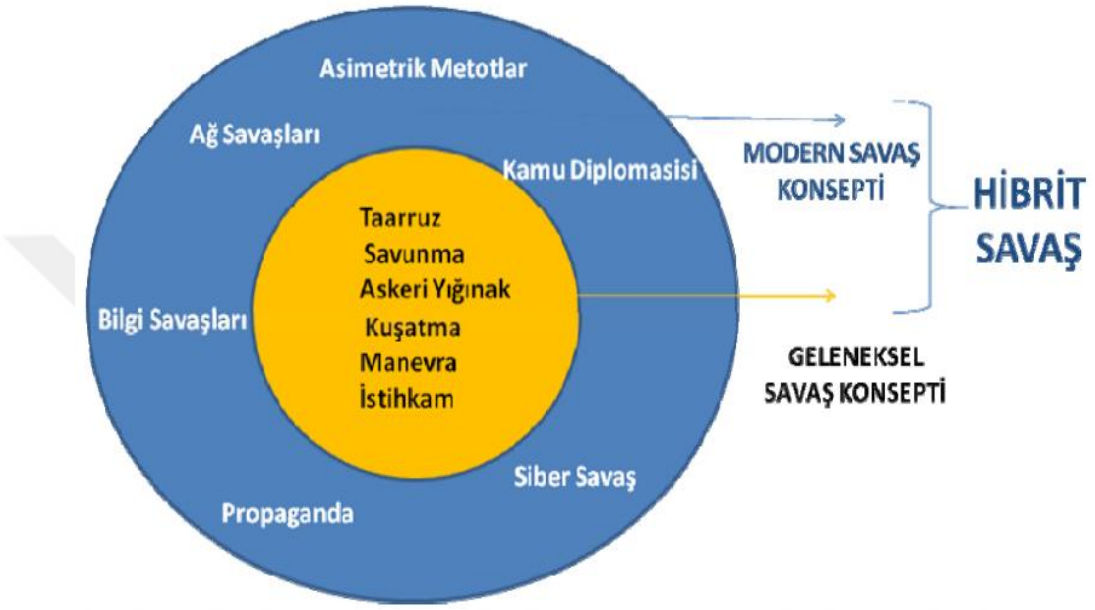
Hibrit Savaş kavramı, ortaya çıkışı ve meydana getirdiği etki bakımından son yıllarda sıkça söz edilen ve araştırmalara konu olan bir kavram statüsündedir. Savaşın evriminde görülen benzersiz değişim ile kast edilen, bu zamana kadar kullanılmayan bir takım araçların devreye girmesi ve daha önceden bilinen fikir ve metotların güncellenerek aktif edilmesi durumu ifade edilmektedir. Bu bağlamda bahsedilen konseptin kavramsal ve kuramsal taramasında en öne çıkan kavramlardan birisi kuşkusuz hibrit savaş kavramıdır.

Hibrit savaş terimi ilk kez ikinci Çeçen savaşı bağlamında ortaya çıkmış ve 2002 yılında ABD'li binbaşı William J. Nemeth tarafından litertüre sokulmuştur. Ancak Nemeth kavramı, U. S. Naval Postgrauate School'da "Future War and Chechenya: A Case for Hybrid Warfare" adlı yazdığı yüksek lisans tezinde kullanmış, tez yayımlanmamış olduğu için de kamuoyunun dikkatine pek yansımamıştır. Nemeth, burada savaşların yüksek düzeyde güçlü silah sistemlerine sahip olmaktan ziyade bir toplumun sosyal örgütlenme düzeyi ile ilişkili olduğu tezinden hareket etmektedir. Bu nedenle de Nemeth, Çeçenistan savaşları (1994-1996 ve 1999-2009) örneğinde "hibrit savaş" kavramını hem toplumsal ve hem de askeri düzeyde düzensiz ve düzenli taktiklerin modern bilgi araçları ve teknikleri ile birleştirildiği yeni bir savaş biçimi anlamında kullanmıştır (bkz. Martin, 2016:11).

Ancak kavrama gerçek anlamını veren bu konuda en etkili teorisyenlerden biri olan Frank Hoffman'dır. Hoffman (2007), Lübnan savaşında (2006) Hizbullah'ın İsrail'e karşı şaşırtıcı karşı direncini analiz etmiştir. Hoffman, bu çalışmasında analizine "hibrit savaş" kavramını ilk kullananın John McCuen olduğuna işaret etmekte ve aynı zamanda "hibrit savaşın" çok çeşitli savaş faaliyetlerini içeren kapsamlı bir alanı içerdiği tespitinde bulunmaktadır. Ayrıca Hoffman'e göre Hizbullah, kullandığı taktik ve teknikler açısından hibrit aktörün tipik bir prototipidir (2007:35).

Hoffman'a göre hibrit faaliyetlere, geleneksel savaş yöntemleri, konvansiyonel olmayan taktikler ve oluşumlar, terörist saldırılar (şiddet içerikli yıkıcı faaliyetler), kriminal olaylar ve devlet dışı aktörler arasında büyük ölçekli propaganda faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlayan internet dahildir. Hibrit savaşların hem devlet

hem de devlet dışı aktörler tarafından yapılabileceğini belirten Hoffman (Şekil 1), burada önemli olanın, bu birbirinden oldukça farklı özellikteki çok çeşitli faaliyetlerin operasyonel ve taktiksel olarak aynı amaca yöneltilip koordineli biçimde çatışmanın fiziksel ve psikolojik boyutlarında etkili bir sinerji oluşturulmasıdır (Hoffman, 2007:8).



Şekil 1: Hoffman'a göre hibrit savaşın konsepti, (Şekil Dedemen, (2016:25)'den aktarılmıştır)

Hibrit savaş kavramının tartışılması sürecinde oldukça önemli bir ayrım birçok çalışmada gözden kaçırılmıştır. Hemen hemen bütün hibrit savaş çalışmalarında "savaş" boyutu gözetilirken tehdit boyutunun ele alınmaması Gökçe tarafından tespit edilerek etraflı bir tehdit konsepti de hibrit savaş kavramının yanına yerleştirilmiştir (Gökçe, O. 2017). Tehdit boyutu ele alınmadan yapılacak analizlerinde bir yanı eksik kalacağından dolayı incelemelerimiz bu kısımdan itibaren hibrit savaş/tehdit ekseninde ele alınacaktır. Böylece kavramın karşılaştırma mantığının kapsamlı halde ele alınabileceği düşünülmektedir.

Hibrit savaş ve tehditler üzerine Hoffman temel olarak özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır. (Akt. Doğru, 2017:133, Akın, 2017:2, Hashim, 2016:3, Moreland, 2014:2)

- Hibrit savaş ve tehditler, terörizm ile birlikte geleneksel ve konvansiyonel olmayan tüm araçlardan yararlanır.*
- Düşmanlar ya da hedef objeye aynı anda birden çok enstrümanlar ile müdahale edilerek eş zamanlı ve tutarlı müdahaleler yapılır.
- Muhalifler profesyonel askerler, teröristler, gerilla savaşçıları ve paramiliter güçleri hedef açısından güç kaynağı olarak kullanır.
- Kasıtlı çatışma ortamları kurgulanabilir. Suçluluk halini ispatı için suç işlettirilmesi ya da suç işlemesine müsaade edilmesi suretiyle operasyon gerekçeleri hazırlanır.
- Hibrit tehditler, merkezi yapısı olmayan unsurları hedef haline getirebilmek için bir başka merkezi dışı yapıyı (hücre tipi) devreye sokarak nihai amacını başarıyla gerçekleştirebilir.
- Olağanüstü sabır ve titiz bir planlama ve gerektirir.
- Hibrit savaş, boyutlarına göre uzmanlar tarafından yapılmalıdır.
- Hibrit savaşın, kısa vadeli sonuç vermesi beklenmemelidir.

21. Yüzyılın başlarından bu yana geleneksel savaşın değişen doğası, 4. Nesil savaş, bileşik savaş, yeni savaş, postmodern savaş veya asimetrik savaş kavramları altında tartışılmaktadır (Tamminga, 2015:1). Bu kavramlardan 4. Nesil Savaş dışındaki nitelemelerin hibrit savaş kavramına alternatif oluşturamadıklarını da söylemek mümkündür(Gökçe, 2017). Zira hibrit savaş, bu nitelemelerin hepsini aşan, geleneksel askeri gücü de içeren daha kapsamlı bir kavramdır. Tartışmada 4. Nesil Savaş olgusunun da kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Ancak son dönemlerde eğilimin hibrit savaş kavramına kaydığı gözlemlenmektedir. Bu açıdan hibrit savaşın tartışmada hakim ve kalıcı olma potansiyelinin daha yüksek olduğu da düşünülmektedir.

Hibrit Savaş terimi, savunma ve siyaset çevrelerinde, 2014'te Rusya'nın Kırım harekatından sonra daha da ön plana çıkmıştır. Askeri teori çalışanların tekelinden çıkarılıp ve diğer disiplinlerde de kullanılan bir önemli bir terim haline geldiği

* Esasında bu madde ile diğerleri de bir nevi teferruat düzeyinde kalmaktadır. Çünkü özünde yer alan unkonvansiyonel özelliği ile zaten var olabiliecek tüm etkenleri kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle hibrit savaş/tehdit anlayışı, hedefi çökertmek ve istediği hale getirmek amacıyla tüm araçları kullanabilmeyi ihtiva etmektedir.

gözlemlenmektedir. Bu değişimi gerekli kılan durumlar ise karşılaşılan tanımlama zorluklarını açıklamak için yeni terimlerin keşfi (veya eskilerin adaptasyonu), güvenlik ve savunma analistleri ve uygulayıcıları arasında ortak bir eğilimlerinde bariz halde hissedilmektedir (Reichborn ve Cullen, 2016:1).

Kavramın buraya kadar bahsedilen yaklaşımların yanı sıra yaygın olarak kullanılan pek çok yeni terim gibi, hibrit savaş yaklaşımı da eleştirilerden önemli miktarda nasibini almıştır. Büyük ölçüde kavramın anlamı ve analiz konusu düşmana göre değiştiği için, Hibrit Savaş'ın kavramsal netlikten yoksun olduğu ileri sürülmektedir (Reichborn ve Cullen, 2016:1).

2000'li yılların başında tanımlanmış motor ve mühendislik teknolojilerinde kullanılan hibrit kelimesiyle telaffuz birlikteliğinde olması nedeniyle ayrı bir tenkite uğramıştır. Bu ve benzer bağlamda birçok eleştirmenin temel olarak hedefe koydukları bir takım hususlar öne çıkmaktadır. Barış, çatışma ve savaş arasındaki geleneksel ayrımların çarpıtılması ve kavramsal olarak büyük strateji ile eşanlamlı hale gelmek üzere çok geniş tutulması da eleştirilmektedir. Hibrit savaş kavramına yönelik, farklı unsurların bir araya getirip, bunların içerisinde birbiriyle doğrudan alakalı olmayanları tartışırken dikkat edilmediğinden yakınmalar tespit edilmektedir (Mellow, 2010: 301).

Bir örnek açıklamak gerekirse ile askeri boyutta bir tartışma kapsamında ekonomik boyutun teknik özelliklerinde görülen nitelendirmelerin sunduğu dolaylı etkileri doğrusal etki olarak kabul edilmesi eleştirilmektedir. Bunun icrasında ise Kaldor, belirli bir boyuta ilişkin komplikasyonların, tüm boyutların sahip olduğu argüman olarak teorisyenler tarafından öne sürülmesini eleştirmesi göze çarpmaktadır (2013:3). Bu tür eleştirilerin yanı sıra yoğunlukla ve hatta bazılarında sadece iç savaşlarla hibrit savaşların belirlenmesini, sadece devlet dışı aktörler tarafından savaşıldığını ve yalnızca ekonomik kazançla motive olduklarını hatta önceki savaşlardan daha ölümcül olduklarını ilişki kabullerin de kapsam açısından yetersiz olduğu çeşitli odaklar tarafından iddia edilmektedir (Berdal 2003: 485; de Graaf 2003: 162 ;Kalyvas 2001: 104, Mellow, 2010:306).

Bu eleştiriler geçerli olmakla birlikte, hibrit savaş eleştirmenleri, savaşı ve savaşın geleceğini tartışmanın önemli gerekçeleri arasında hibrit savaşa ilişkin verilen

özellikleri göz önünde bulundurmaktadır. Ayrıca Batı'nın şu anda cevap vermediği daha geniş güvenlik ve savunma zorluklarını açıkça ortaya koyduğunu ifade etmektedirler (Kaldor, 2013:5-6).

Tartışmada hibrit savaş ve/veya tehdit kavramını kullanmaya devam eden düşünürler de mevcuttur. Bu düşünürlere göre “hibritlilik" iki ayrı sistemden oluşan karışık bir formu, yani iki veya daha fazla bileşenin karışımını belirtir. (Akt. Gökçe 2017: 3; Deng/Schurian, 2015:23)Bu şekilde de iki veya daha fazla özgün orijinal elemanın kombinasyonu yeni bir şeyler ortaya çıkarmaktadır. Yani sadece iç kompozisyonla değil, aynı zamanda çevresi üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. "Hibrit tehdit" kavramı açısından bunun anlamı, daha önce tespit edilen tehditlerin birbirileriyle karışması sonucu yeni tehdit biçimlerinin ortaya çıkmasıdır. Sonuçta mevcut çatışma olgusunun ve tehditlerinin yeniden yapılandırılması tehdit spektrumunun bir uzantısıdır(Gökçe O., 2017:2-3)

Hibrit yaklaşımın, avantaj sağlama kurgusu, belirli bir çevrede komple geleneksel yöntemler kullanan hasıma doğru odaklanmaktadır (Dedemen, 2016:26). Ancak bu iddia da kendi başına yeterli değildir. Zira avantaj sadece askerî kuvvet kullanımı noktasında değil, daha kapsayıcı bir yaklaşımla ulusal gücü askerî, diplomatik, enformatik, ekonomik, istihbari ve hukuki tüm bileşenlerini üzerinde toplamaktadır (Dedemen:2016:27). Bu durumda, avantaj sağlayan aktör, bununla birlikte hız, derinlik, süreklilik ve yoğunluk açısından da bariz bir fark oluşturacaktır. (McCulloh ve Johnson, 2013: 1).

21. Yüzyılın başlarından bu yana geleneksel savaşın değişen doğası, 4. Nesil savaş, bileşik savaş, yeni savaş, postmodern savaş veya asimetrik savaş kavramları altında tartışılmaktadır (Tamminga, 2015:1). Ayrıca kavramsal çeşitliliğe yol açan tartışma hem Batı hem de Doğu orijinli çalışmalarda görülmektedir. Öyle ki, Rusya’nın Kırım’ı ilhakı Gürcistan’da yaşanan devrim, Ukrayna krizinde üstlendiği misyon ve uyguladığı yöntemlerin kapsamına ilişkin incelemelerin tamamına yakını Hibrit Savaş/Tehdit perspektifinde kavramsallaştırıldığı ya da adlandırıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada dördüncü nesil kavramının tercih edilmesi de hibrit savaş ya da tehditlerin karşısında özellikle ABD ordusunda ve savunma enstitülerinde askeri alanda devrim çalışmaları ve savaşın yeni boyutuna ilişkin çözümlemelerde daha çok stratejik özelliklerine vurgu yapılarak savaşın dönüşümünde nesil projeksiyou daha sık kullanılmaktadır (Thronton, 2006: 275).

Hibrit savaş terimi ilk kez ikinci Çeçen savaşı bağlamında ortaya çıkmış ve 2002 yılında ABD'li binbaşı William J. Nemeth tarafından litertüre sokulmuştur (Asmussen et al., 2015:4). Ancak Nemeth kavramı, U. S. Naval Postgrauate School'da "Future War and Chechenya: A Case for Hybrid Warfare" adlı yazdığı yüksek lisans tezinde kullanmış, tez yayımlanmamış olduğu için de kamuoyunun dikkatine pek yansımamıştır.

Nemeth, burada savaşların yüksek düzeyde güçlü silah sistemlerine sahip olmaktan ziyade bir toplumun sosyal örgütlenme düzeyi ile ilişkili olduğu tezinden hareket etmektedir. Bu nedenle de Nemeth, Çeçenistan savaşları (1994-1996 ve 1999-2009) örneğinde "hibrit savaş" kavramını hem toplumsal ve hem de askeri düzeyde düzensiz ve düzenli taktiklerin modern bilgi araçları ve teknikleri ile birleştirildiği yeni bir savaş biçimi anlamında kullanmıştır (Martin, 2016:11). Buna ek olarak, Nemeth "hibrit savaşın giderek yaygınlaşacağını" ve "Çeçen ayaklanmanın hibrit savaş için bir model olduğunu" iddia etti. Ancak kavrama gerçek anlamını veren bu konuda en etkili teorisyenlerden biri olan Frank Hoffman'dır.

Hoffman (2007), Lübnan savaşında (2006) Hizbullah'ın İsrail'e karşı şaşırtıcı karşı direncini analiz etmiştir. Hoffman, bu çalışmasında analizine "hibrit savaş" kavramını ilk kullananın John McCuen olduğuna işaret etmekte ve aynı zamanda "hibrit savaşın" çok çeşitli savaş faaliyetlerini içeren kapsamlı bir alanı içerdiği tespitinde bulunmaktadır. Ayrıca Hoffman'e göre Hizbullah, kullandığı taktik ve teknikler açısından hibrit aktörün tipik bir prototipi olarak nitelendirilebilir (2007:35). Hoffman'a göre hibrit faaliyetlere, geleneksel savaş yöntemleri, konvansiyonel olmayan taktikler ve oluşumlar, terörist saldırılar (şiddet içerikli yıkıcı faaliyetler), kriminal olaylar ve devlet dışı aktörler arasında büyük ölçekli propaganda faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlayan internet dahildir.

Hibrit savaşların hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından yapılabileceğini belirten Hoffman, burada önemli olanın, bu birbirinden oldukça farklı özellikteki çok çeşitli faaliyetlerin operasyonel ve taktiksel olarak aynı amaca yöneltilip koordineli biçimde çatışmanın fiziksel ve psikolojik boyutlarında etkili bir sinerji oluşturulmasıdır (Hoffman, 2007:8).

Genel olarak süreci hakkında bilgi verilen hibrit savaş/tehdit yaklaşımın temel anlamda dördüncü nesil savaş ile aralarında görülen fark öğretisi dışında yer alan faktörlerde görülmektedir. Özellikle ortaya çıktığı coğrafya ve akımlar bu farklılıkların en belirgin unsurlarıdır. Literatürde gözlemlenen bir diğer unsur ise Rusya'nın ortaya koyduğu veya dolaylı tutum yöntemleri ile organize ettiği ya da etkili olduğu olayların incelemesinde genellikle "hibrit" projeksiyonu geliştirilmektedir. Bunun karşısında ABD ve İngiltere odaklı yaklaşımların, korkuları veya tedbirlerine ilişkin ortaya koydukları konseptin kurdelesini dördüncü nesil savaş başlığı ile taçlandırdıkları görülmektedir. Ancak günümüzde bu bağlamda kalan farklılıkların gelecekte ne düzeye erişeceği hakkında şimdiden bir çıkarım yapmak mümkün gözükmemektedir.

Netice itibarıyla, Hibrit yaklaşım ile Dördüncü Nesil Savaş anlayışı hedefler bazında aynıdır. Uygulama ekseninde kullandıkları araçlar ve planlarımı da tutumsal açıdan aynı devrimi ifade etmeye çalışmaktadır. Mevcut durumda literatürde yer alan çalışmaların her ikisinden de yararlandığı gözlemlenmiştir. Her iki kavramın uluslararası alanda, askeri, siyasi vs boyutlarda kesin kabul tanımlamaları mevcut değildir. En bariz ortaklıklarından birisi de bu durum olmakla birlikte tanımlama üzerine her iki boyut açısından da gün geçtikçe daha fazla çalışma yapılmaktadır.

1.5.2 Dördüncü Nesil Savaş ve Asimetrik Savaş

Asimetrik savaş, savaşın değişen ve gelişen boyutunun tanımlamasın da müracaat edilen belirli bir alanda etki sahibi olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle dördüncü nesil savaş ve hibrit savaş karşılaştırmasında görülen etkiler kadar yakın bir ilişki olup olmadığının taranması ile asimetri kavramı ele alınmalıdır. Burada sadece asimetri diye bahsedilmesinin sebebi ise gözlemlenen

kaynaklarda, asimetrik taktikler, asimetrik stratejiler ve asimetrik savaş ifadelerinin bir arada kullanılmasıyla gerçeğine bağlanmaktadır.

Kavramın etraflı bir incelemesine kalkışırken sırasıyla, gelişim süreci, tanımlama sorunları, kapsamı, yöntemleri ve teknikleri, araçları, eleştirileri ve örnek değerlendirmeleri üzerinden kurgulanacak bir konsept ile ele alınması planlanmaktadır. Böylece karmaşık bir yapının daha sistemli bir sunumu gerçekleştirilebilecektir.

Andrew JR Mack'in "asimetrik" in basitçe bir çatışmada karşıt aktörler arasındaki gücün belirgin bir farklılığına atıfta bulunduğu "Büyük Ulusların Küçük Savaşları Neden Kaybettiği" başlıklı 1975 tarihli makalesi ilk olarak kavramı irdeleyen çalışmalardan kabul edilmektedir. Ancak Mack'in analizi yayınlandığı büyük oranda göz ardı edilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte savaşın dönüşümüne ilişkin çalışmalarda yeniden ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir (Arreguin, 2001:96). Bu anlamda "güç", büyük ordu, teknolojik silahlar, sağlam ekonomi vb. gibi maddi güç anlamında kullanıldığı görülmektedir (Breen ve Geltzer, 2011:42). 1990'ların sonuna doğru savaş ve strateji çalışan akademisyenler arasında yeni bir ilgi oluşmaktadır. Mack'in görüşleri üzerine inşa edilen yeni araştırmalar olgunlaşmaya başlamış ve ABD ordusu, asimetrik savaş ile ilişkili sorunları bir kez daha ciddiye almaya başlamıştır (Arreguin, 2001:96).

Asimetrik savaş veya stratejini genellikle "gerilla savaşı", "isyan", "terörizm" , "karşıt istihdam" ve "terörle mücadele" olarak düzensiz savaş biçimi olarak nitelendirilmesine ilave olarak simetrik savaşın aksine sadece askeri kuvvetlerle yada militarize edilmiş şekilde gerçekleşmeyeceğine ilişkin vurgu göze çarpmaktadır (Stepanova, 2008:23) Bu vurgu oldukça önemlidir. Çünkü Stepanova'nın asimetrik çatışmaya ilişkin fikir ve yapısal açıdan dönüşüme ilişkin çalışması *"Terrorism in asymmetrical conflict: SIPRI Report 23"* asimetrik savaş veya stratejinin bilişsel temelini esaslı bir şekilde öne sürmüştür. Bu çalışma ile asimetrik düzeyde yapılanların güçlü ve zayıf güçler arasındaki ilişkiye dayandığını ileri sürerken, güçlü olanın galip olacağını iddiasının Vietnam örneğinde görüleceği üzere sakıncalı olduğunu ifade etmiştir (Stepanova, 2008:23).

Asimetrik savaşın tanımlamasında, çatışma boyutunda taraflardan birinin düşman ya da hedefi karşısında daha avantajlı konuma geçebilmek için, düşmanından veya hedefinde daha farklı düşünce ve organizasyon teknikleri ile hareket ettiği savaş biçimi ifadesi de görülmektedir (Akkan ve Küçükşahin, 2007:50). Ancak yapılan bu tanımla da yine Stepanova'nın fikir ve yapısal açıdan dönüşme yaklaşımı tarafından tekil açıdan ele alındığı için uyarılmaktadır.

Asimetrik savaş veya strateji tanımlamasında tıpkı savaşın dönüşümde ele alınan dördüncü nesil savaş, hibrit savaş/tehdit gibi tam bir fikir birliğinden söz edilememektedir. Ancak asimetrik savaş veya strateji öğretisi için kuşatıcı bir konseptine daha çok yaklaşılmıştır. Bunun sebebi ise daha önce ele alınan iki kavram kadar geniş bir etki alanına sahip olmaması ve kavrama atfedilen içeriğin boyutları olarak gösterilebilir.

Asimetrik savaş ve strateji konusu özellikle ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde oldukça etraflı bir şekilde değerlendirilmiştir. Örneğin, Central for Defence Information (CDI) Irak Savaşından (2003) hemen bir hafta önce hazırlattığı raporunda bir projeden bahsedilmektedir. Military Reform Project (MRP) (Askeri Reform Projesi) ile dönüşümün boyutları üzerinde yürütülen çalışmanın asimetrik savaş ya da stratejinin, modern bağlamda, dördüncü nesil savaşın bir bileşeni olarak görülmektedir[*].

Raporda bahsedilen dördüncü nesil savaşın bileşeni olması özelliği de oldukça önemlidir. Lind ve arkadaşları tarafından adlandırılan dördüncü nesil modern savaş konseptinin öğretilerinin içerisinde bir kısmı asimetrik savaşın neredeyse tamamı kapsayan biçimdedir.(Lind vd., 1989:23, Lind, 2004:3) Hatta Lind'in fikirlerinde etkili bir yere sahip olan Boyd'un "ahlaki ve bilişsel" öğelere ilişkin başlıkları da asimetrik

[*] ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde yürütülen MRP kapsamında çok sayıda bürokratın yanı sıra bu alanda çalışan akademisyenler ve araştırmacılar projeye dahil edilerek kapsamlı bir organşzasyon gerçekleştirmişlerdir. Aynı tarihlerde 11 Eylül 2001 de yaşanan terör eylemine karşı planlamalar, Irak Harekatı ve askeri dönüşüm projelerinin bir arada yürütülmesi gerçekten de oldukça yüksek bir koordinasyon kabiliyeti olarak görülmektedir. Teknoloji ve fikir birlikteliğinin eşliğinde yapılan araştırmaların bu boyutta önemi gösteren önemli bir ayrıntı olarak göze çarpan bu çalışmanın detayları https://web.archive.org/web/20040221083116/http://www.cdi.org:80/mrp/ adresinden teferruatlı halde temin edilebilir. Şu hususu da özellikle vurgulamak gerekir; bahsedilen rapor 2001-2003 yılları arasında yapılan çalışmaları kapsarken açıklanma ve kullanılma için izin tarihi Temmuz 2012 olarak görülmektedir.

savaşın etki alanını zaten kuşatmaktadır (Lawrence 2015:408). Bu durumdan yola çıkılması halinde asimetrik savaş veya stratejini dördüncü nesil savaş içerisinde mütemmim cüz boyutlarını da barındırdığı anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle dördüncü nesil savaş, asimetrik savaşa atfedilen yöntem, araç, unsur ve özellikleri büyük bir kesitte bünyesinde barındırmaktadır. Ancak asimetrik savaş veya strateji çalışanları tarafından ortay konulan özelliklerin de burada ele alınmasının zenginlik katabileceği düşünülmektedir. Zira asimetrik savaşı ele alanlara göre en önemli bileşeni gayrinizami harptir.

Asimetrik stratejiler, genellikle zayıfların kendilerini savunmak için kullanacakları silahların ve araçların geliştirdiği konsept olarak sunulmaktadır. Bir başka ifadeyle asimetrik düşmanlar, güçlüler tarafından, kendi gücüne nispeten küçük, daha zayıf olarak tanımlanmaktadır (Thornoton, 2007:27). Bu bağlamda Thornoton'un dikkat çektiği hususlar, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Amerikan yeteneklerinin zayıf görünen düşman ve hedeflere doğru odaklanmasını sağladı (Breen ve Geltzer, 2011:42). Bu odakların içerisinde asimetrik aktörler olarak nitelendirilen devlet dışı aktörler de yer almaktadır. Zaten ABD'nin Thornoton tarafından öne sürülen yaklaşıma ilgisinin önemli gerekçeleri arasında devlet dışı aktörlerin, yani terör gruplarının etkinliğine ilişkin çıkarımlar yer almaktadır.

Asimetrik stratejileri araştıran, Lambakis, Kiras, ve Kolet (2002) şu düşünceleri öne sürmektedir: Asimetrik teknik kullanan odaklar genellikle Amerika'dan farklı düşünen veya hareket eden, özellikle de geleneksel olarak üstün ABD güçleriyle karşı karşıya kalan küresel terörist gruplar olarak kabul edilmektedir (2002:255). Asimetrik savaş veya stratejiye atfedilen bu özellik Thornoton tarafından kavramın bir eleştirisi olarak da değerlendirilmektedir. Şöyle ki; zayıf bir devlet dışı aktör, seçenek eksikliğini gidermek için bu tür stratejileri benimseyebilir. Bu gayet doğaldır. Ancak güçlü bir devlet aktörünün bunu yapmasının hiçbir sebebi yoktur (Thornoton, 2007:31).

Bu yaklaşımın çoğunlukla doğru kabul edildiği görülmektedir. Ancak "Sınırsız Harp" adlı eserde, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun iki Albayı, şu anda terörist gruplarla özdeşleşmiş stratejilerin Çin gibi devletler tarafından kullanılmak üzere uyarlanabileceğini hatta bunun zorunluluk gerektiğini savunmaktadır. Uygulama

önerisinde şu cümle çok manidar gözükmektedir: "*akla gelebilecek her şeye başvuran ilk ve tek terörist hala her ulus hükümetinin en iyi öğretmenidir*." (Liang ve Xiangsui,2007:115).

Konuyu özetlemek gerekirse, bu iki albayın dolaylı yollarla terör gruplarını devlet adına çalıştırma fikri -nitelik katılmaya çalışılmış nezaket çabalarıyla- terör gruplarını perde arkasında yöneterek, daha önce konvansiyonel düzlemde hedef olan objelerin veya ülkelerin başına bela etmeyi tavsiye etmektedir. Bir başka açıdan da asimetrik tehdit salgılayan unsurlara onların emsali olan bir başka asimetrik yapıyla cevap vermeyi de telkin ettikleri zorlama bir iyi niyetle ancak ifade edilebilir. Bu durumun son yıllarda popülaritesi gittikçe artan *vekalet savaşlarının* da fikir temellerini oluşturduğu yorumu da gerçekle örtüşebilen bir yorum olarak değerlendirilmektedir.

Asimetrik stratejilerin anlaşılması ve algılamasında buraya kadar sözü edilen unsurlar, içerik analizinde[*] genel bir değerlendirmesinde devletin ve düzenli ordularının, konvansiyonel harekat tarzı dışında hareket eden düşman ya da hedeflere karşı geliştireceği stratejiler ele alınmıştır. Bunun karşısında farklı bir bakış açısı da geliştirilmektedir. Konvansiyonel nitelikte bir saldırı karşısında mukavemet marifeti bertaraf edilmiş bir ordunun ülke müdafaasında gayrinizami bir taktiğe geçme durumları da görülmektedir. Bu durum taarruzun başında uygulanan bir yöntem de olabilir ya da savaş esnasında düzenli ordunun dağılması sonucu ortaya çıkan küçük grupların da tercih ettiği bir yol olabilir. Misal, Vietnam'da ABD'ye karşı sergilediği taktik, Irak Savaşında (2003) ülke içerisinde oluşan lokal direnişler gösterilebilir.

Türkiye'nin bu konsept içerisinde saldıran taraf olmaktan ziyade saldırı altında kaldığında izleyeceği yola ilişkin 4654 sayılı *Memleket İçi Düşmana Karşı Silahlı Müdafaa Mükellefiyeti Kanun* 07.08.1944 yılında yürürlüğe girmiştir. Aynı kanunda

[*] İçerik Çözümlemesi çalışmaları savaşın evriminde hedef ve kaynakların flu bir hal aldığı dönemde doğru okuma ve anlama için oldukça gerekli bir yöntem ve tekniktir. Karar alıcılar ve uygulayıcıların harekat sahası cephelerin dışında topuma doğru yayıldığı için içerik çözümlemesinin önemi, algı, propaganda ve etkilerinin izlenmesinde günden güne daha da artmaktadır. Tekniğin Türkiye'de en etkili ve anlaşılır biçimde yayınlanan kaynaklarının başında Prof. Gökçe'nin eseri gelmektedir. Bkz. Prof. Dr. Orhan GÖKÇE İçerik Çözümlemesi (Yeni Baskı Yayınlanınca Yaz!!!)

26.6.2012 tarihinde 6336sayılı kanunun 11. Maddesi ile yapılan değişiklikle 4654 sayılı kanunun 1. Maddesi şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

"Madde 1 - (Değişik: 26/6/2012-6336/11 md.) Fevkalade hallerde ve seferde havadan kıta indirmelerine, paraşütçülere ve denizden çıkarmalara ve hudutlardan sızmalara karşı o mahallin 15 kilometre çevresi içinde bulunan 18 yaşını bitirmiş ve 60 yaşını tamamlamamış vatandaşlar ihtiyaca göre silahla mukavemet etmekle mükellef tutulurlar. Yaş haddi kadınlar için yirmi ile kırk beş arasıdır."

Benzer şekilde 15 Temmuz 2016 kanunsuz darbe girişimi sonrasında çıkartılan, kamuoyunda tartışılan, 25.12.2017 tarih ve 696 sayılı Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi 121. Maddesi ile *"(2) Resmi bir sıfat taşıyıp taşımadıklarına veya resmi bir görevi yerine getirip getirmediklerine bakılmaksızın 15/7/2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması kapsamında hareket eden kişiler hakkında da birinci fıkra hükümleri uygulanır."* hükmü getirilmiştir.

Her iki örnekte de görüleceği üzere Ülkemizde uygulamaların daha çok savunma odaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin(TSK) KKT 2-5 Numaralı talimatnamesinde; S*avaşın manevi alanı olarak hem orduların hem de onların destekçisi toplumların "ahlaki ve moral değerleri" ile "mücadeleye olan inançları", mücadelede toplumun geri kalan kesiminin ordulara vereceği destek biçimi ve düzeyi gibi, toplumun ve ordunun stratejik kültürü gibi sosyo-psikolojik faktörleri içinde barındıran alandır* (Akt. Gürcan, 2011:138). Talimatname hükmü, savaş veya muharebe halinde orduya destek amacıyla halkın üstleneceği misyona ilişkin beklentiyi ifade etmektedir. Bu bağlamda yine tartışma harekatın müdafaa mı yoksa zaruret gerekçeli taarruz mu olduğu muğlaktır. Ancak askeri kaynaklı mevzuatta bunun yer alması doğrudan beklenemez. Zira savaş, muharebe ve harp siyasi karar vericiler tarafından neticelendirilecek bir durumdur.

Asimetrik savaş ya da stratejinin, gayrinizami boyutuna ilişkin Türkiye incelemelerine de farklı bakış açıları vardır. Özellikle kronolojik bakışlar ve uygulama ekseninde Türkiye'nin gayri nizami harp ile tanışmasının NATO ya girişinin ardından

kurulan Özel Harp Dairesiyle başladığı ve TSK'nın bu yöntemi ABD'den öğrendiği biçimden bir algı kurgulanmıştır. (Güneş, 2016:7) bu yönde ortaya atılan kabul ve fikirlerin hakikate sübut etmesine olanak görülmemektedir. Zira Osmanlı askeri, Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey'in *"Muhafaza-i Asâyişe Me'mûr Zâbitânın Vezâifi: Usûl-i Takib-i Eşkîya ve Çete Muharebeleri"* 1909 yılında yayınlanmış ve ilk yazılı Osmanlı gayrinizami harp doktrini ve talimatnamesi olarak bilinmektedir (Akt. Güneş, 2016:9)

Ömer Fevzi Bey'in bu çalışmasına ilham veren Osmanlı Devleti'nin son yüz yılında, sürekli iç ayaklanmalar ve isyanlarla boğuştuğu bilinmektedir. Örneğin, 1815 yılında Vahhabi Ayaklanması ortaya çıkmış Devlet bununla nasıl baş edeceğini çözümlememiş ve nihayetinde ilerde başına bela olacak olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı görevlendirerek çözmüştür (Ortaylı, 2014:93). Osmanlı Devleti'nin iç ayaklanma ve isyanları engellemek adına bir takım gayretleri olmuştur. 1854 yılında Edirne ve havarisinde bir iç isyan ve kalkışma girişimi daha olmuştur. Bu teşebbüsün bastırılması için Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa, yanında çalışan ve ilerde sadrazamlığa kadar yükselecek olan Ahmed Mithad Paşa'yı isyanı bastırmak üzere görevlendirmiştir[*]. İki yıl içerisinde isyanlar bastırılmış ve asayiş sağlanmıştır (Ortaylı, 2016:148-149).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere özellikle 1826-1912 yılları arasında düzenli ordu dönemlerinde Osmanlı Ordusu zaman ve enerjisini çoğunlukla iç isyan, çetelerle mücadele ve komitacılara, eşkıyalara karşı sarf etmiştir. İşte bu dönem içerisinde edinilen tecrübeler Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey tarafından disipline edilerek "Osmanlı'nın Gayrinizami Harp Doktrinini" meydana getirmiştir (Güneş, 2016:8). Netice itibarıyla yaşananlar gösteriyor ki, Türk Devleti ve devlet anlayışı düzensiz savaş ve harp metodunu NATO'dan öğrenmemiştir. Belki de ABD başta olmak üzere birçok ülkeye ilham verecek biçimde icra etmiştir.

[*] Ahmed Mithad Paşa iç isyanlara ilişkin olarak edindiği izlenimlerini kendisini geliştirmekte de kullanmıştır. 1858'de isyanı bastırdıktan sonra 6 aylık bir Avrupa Seyahati yapmış ve buralarda iç isyanı bastırma marifeti vesilesi ile takdirle karşılanmıştır. Daha sonra 1861 yılında Niş (Doğu Sırbistan) Valisi olarak atandığında ilk yaptığı işlerden birisi siyasi polis birimi ve etkili bir istihbarat ağı kurarak Avusturya ve Rusya'nın kışkırtma ve iç isyan hamlelerine karşı tedbir geliştirmiştir. Tuna Valisi olduğunda ise okullar açmış, mal ve emniyet sandıkları kurarak mali yapı tertip etmiştir. Böylece ekonomik sistem ve eğitimle iç isyana karşı tedbir hareketleri geliştirmiştir. Daha detaylı bilgi için Bkz. Prof. Ortaylı Osmanlıyı Anlamak 2016 İnkılâp Yayınları

Asimetrik Savaşın ana omurgası olan düzensiz savaş veya gayri nizamı harp unsuru, bu bağlamda ele alındığında devletlerin tecrübe ve başarı düzeyine ilişkin çıkarımlar yapma olanağı da sunmaktadır. Örneğin ABD'nin Vietnam, Afganistan ve Irak deneyimlerinde gayrinizami harp teknikleri uygulayan gruplara karşı uzun süredir işin içinden çıkamaması göze çarpmaktadır. Bunun karşısında ise Türk Ordusunun 2015 yılında bölücü terör örgütü tarafından gerçekleştirilen hendek terörizmine ve vandalizmine karşı sivil halka zarar vermeden neredeyse tek tek teröristleri ayıklaması ve 2017 Fırat Kalkanı, 2018 Zeytin Dalı barış harekatlarında birden çok terör örgütünü aynı anda etkisiz kılmaya çalışırken, sivil halkı koruması bu yönde müdafaa ve taarruz istikrarının tarihi örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.3 Vekâlet Savaşları

Vekâlet Savaşları, birbirini hedef alan güçlerin, doğrudan saldırmak yerine örtülü olarak destek verdiği üçüncü bir taraf üzerinden mücadele ettiği bir savaş türü olarak ifade edilmektedir. Vekâlet savaşını planlayan odaklar gizli kalmayı tercih ederek, diğer devletleri, paralı askerleri veya üçüncü bir tarafı kullanarak savaşı yürütebilirler. Vekâlet savaşlarının, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş Dönemi ile birlikte tercih düzeyinin yükseldiği belirtilmektedir. ABD ve SSCB arasında nükleer bir çatışmanın soykırıma yol açacağı, vekâlet savaşlarının bu ihtimale karşı daha güvenli yürütüleceği kanaatinin bu yükselişte etkili olduğu da ifade edilmektedir (Robert, 2015:2, Brown, 2016:245).

Vekâlet savaşları, devletin beka sorunu olmadığı halde, ulusal çıkarların ya da ideolojik kazanımların güçlendirilmesini devam ettirmeyi, hedef ülke ya da grubun baskı altına alınmasını sağlamak amacıyla -dolaylı tutum stratejinin temel öğretilerinden yüksek strateji (Hart, 2015:491) anlayışı içerisinde- yapılan ve planlanan düzenli ve düzensiz saldırıları ihtiva etmektedir (Mumford, 2013:42-43). Aktör olarak saldırıyı planlayan ve destekleyen güç veya otorite, saldırıyı icra etmek üzere desteklediği devlet veya devlet dışı bir grubu bazen dolaylı bazen de doğrudan destekleyerek yönlendirmektedir (Brown, 2016:246).

Vekâlet savaşlarının yöntem ve taktikleri asimetrik savaş kapsamında yer alan gerilla tipi olarak görüldüğü gibi konvansiyonel yapıya sahip orduların da desteklenmesi suretiyle gerçekleşmektedir. Temel amacı ise doğrudan istikrarı bozmak ve zihin karışıklıklarına (Boyd:1995) yol açarak karmaşık ilişkiler yumağı oluşturmak olarak betimlenmektedir. Aynı zamanda icra edildiği bölgede büyük bir yıkım ve tahribata da yol açmaktadır (Mumford, 2013:43, Brown, 2016:251, Sheridan, 2013).

Geçmişten bu yana vekâlet savaşlarının icrasında birçok çarpıcı örneklerine rastlanmaktadır. Özellikle *"Great Game"* olarak da bilinen SSCB'nin Afganistan işgali vekalet savaşlarının son yıllardaki önemli örneklerinden sayılmaktadır. Aralık 1978 yılında Moskova ve Kabil hükümetleri arasında imzalanan destek ve dayanışma anlaşması gereğince Sovyetler Afganistan Devletine yardım amacıyla ülkedeki iç karışıklığı ve isyancıları bastırmak üzere destek olmayı taahhüt etmesi ile süreç başlamaktadır. Ruslar, büyük hayali olan sıcak denizlere inmek arzusu Afganistan toprakları üzerinden gerçekleştirmeyi bu anlaşmayla temin etmeyi arzulamaktadır. Ancak Başkan Carter tarafından daha önce CIA'ye verilen yetki ile Afgan direnişçilerin desteklenmesine başlanmıştı. Netice itibarıyla Sovyetler açısından Afganistan, içinden çıkılmaz bir hale geldi ve Sovyetlerin başarısızlığı ile sonuçlanmıştır. Bu başarısızlığın bedelini de dağılma sürecinin hızlanmasıyla ödediği görülmektedir. Elbette dünya kamuoyunda işgali olarak gösterilmesi ve ekonomik harcamaların artması da bu sürecin tetikleyici faktörleri olarak bilinmektedir (Çimen ve Göğebakan, 2006:402-404)

Vekâlet savaşlarının son yıllarda en çarpıcı örnekleri ise "Arap Baharı" olarak adlandırılan ve Kuzey Afrika'dan Ortadoğu'ya kadar uzanan coğrafyadaki ülkelerde görülen, iç isyan hareketleri ve karışıklıklar üzerinde görülmektedir. Özellikle Suriye'de yaşananlara göz atıldığında bir tarafta ABD tarafından desteklenen başta bölücü terör örgütü PKK/PYD/YPG vs. isimleri kullanan terör örgütü, diğer tarafta Esed Rejimi'ni destekleyen Rusya, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)'yu destekleyen Türkiye ile Şii milisleri ve Esed rejimini destekleyen İran sahadaki baş aktörler olarak göze çarpmaktadır. Brown'un bahsettiği gibi özellikle askeri araçlarla sivillerinde

katledildiği savaş ahlakının hiçbir boyutta uygulanmadığı bir çatışma ortamı görülmektedir.

Suriye 1982 HAMA sendromundan sonra en büyük iç karışıklık ve süreklilik gösteren çatışma ortamı ile vekalet savaşlarının en son ve şiddetli örneğine sahne olmaktadır.

Dördüncü nesil savaşın temel özellikleri bağlamında, vekalet savaşlarının elde edilen verileri doğrultusunda konsept içerisinde bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki; kullanılan taktikler ve araçlar dördüncü nesil savaş içerisinde ele alınan metot çerçevesi ile uyum göstermektedir. Dördüncü nesil savaşın daha büyük bir alanı kapsaması sebebiyle, sadece çatışma teknikleri içeren vekâlet savaşının bir alt unsur olduğu tespitini kuvvetlendirmektedir.

Vekalet savaşlarında aktör olarak ortaya sürülen unsurların hedefe ulaşamaması veya hedeflenen sonucun elde edilememesi sonucunda vekaleti veren meşru devlet unsurlarının sahada meşru kuvvetleri ile müdahalesi de gözlemlenmektedir. Türkiye, ÖSO unsurlarını destekleyerek vekalet savaşında taraf olduğu Suriye'de istenilen düzeyde sonuç alamaması dolayısıyla TSK tarafından Zeytin Dalı Barış Harekatını devreye sokmuştur.

Vekalet savaşlarında meşru devletin destekledikleri unsurların ardından devreye girmesine yönelik en çarpıcı tehditlerden birisi de 2 Mart 2018 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rus Federal Meclisi'nde yaptığı açıklamada göze çarpmaktadır. Ellerindeki silahların hiçbir ülkenin karşı koyamayacağı kadar ileri bir teknolojiye ulaştığını, hem hava hem de deniz gücünde kullanılacak "kinjal hipersonic"(Hançer) ve nükleer başlıklı su altı drone silahlarının güneydeki (Suriye'de) birliklerine gönderildiğini açıklaması ile son zamanlardaki vekalet savaşında Rus kuvvetlerini sahaya sürme iması olarak dünya kamuoyu tarafından algılanmıştır (Sputniknews, 2018a). Ayrıca Pentagon'un ertesi gün yaptığı itiraf niteliğinde açıklamada bu silahlara karşı savunma sistemlerinin yetersiz kalacağı da dile getirilmiştir (Sputniknews, 2018b).

Netice itibarıyla, dördüncü nesil savaş anlayışının alt konsepti olarak tasavvur edilen vekalet savaşlarında asıl aktörlerin ortaya çıkması sonucu konvansiyonel bir

çarpışma ve savaş riski olduğu anlaşılmaktadır. Savaşın evrimine nesil düzeyinde geliştirilen bakış açısından eskiye bir dönüş olduğu (Lind, 1989) ifade edilmiştir. Bu bağlamda yaşanan bir geriye dönüşün ise 2. ve 3. nesil savaş projeksiyonuna daha yakın olacağı düşünülmektedir. Ancak pozitif bilimlerde semantik olarak ileri gidileceği kanaati hakim olduğu için geriye dönüşün taktiksel olacağı, teknolojik imkanlar dolayısıyla da daha ile bir safhaya erişeceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.5.4 Sosyolojik Savaş

Sosyolojik savaş, kavramsal çerçevede oldukça yeni ve akademik literatürde de gelecekte çok önemli bir yer tutacak niteliğe sahip olduğu düşünülen kapsamlı bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan taramalarda 2017 yılında *"Sosyolojik Savaş"* adıyla Hukukçu - Asker kimliğine sahip Yusuf Çağlayan tarafından kaleme alınan eser, savaşın askeri boyutu dışında kalan kısımlarını bir arada değerlendirmektedir.

Sosyolojik savaş, toplumlarda, bireyden itibaren toplumun tüm katmanlarını kuşatan bir evrene sahiptir. İlgi alanı ise dayanışma ve bütünleşmelerle alakalı olarak ifade edilmektedir. Taarruz konseptinde, hedef toplumun dayanışma ve ahengini zayıflatmak ve ortadan kaldırmak üzere gerçekleştirilecek projeksiyonlara yer verilmektedir. Müdafaa ve muhafaza konsepti ise dayanışma ve ahengin kuvvetlendirilmesi değerler etrafında bağışıklık kazandırılmasını ihtiva etmektedir. Taktiklerinin seçiminde ise hedef alınan topluma göre belirlenecek stratejiler etrafında geliştirilmesi önerilmektedir. Bir başka ifade ile hedefe veya amaca yönelik esnek stratejileri taarruz ve müdafaa boyutunda uygulamayı kurgulamaktadır.

Sosyolojik savaşın ortamı ise topluma ulaşılacak ve etkileyebilecek tüm platformları kapsamaktadır. Bu bağlamda; hedef kitle ortamı, zaman, mekan, inanç ve kültür, dil, idari/siyasi, ideolojik, eğitim, medya, psikolojik ve provokasyon boyutlarında ortamlar tesis ettirilmektedir (Çağlayan, 2017)

Dördüncü nesil savaşta savaş alanı toplumu da içine alacak biçimde genişlemektedir (Lind vd. 1989:24). Boyd'un OODA döngüsü ise zihin karışıklıkları

ile hedefi bunaltmayı, Lind (1994) dördüncü nesil savaşın hedefi içten çökertmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Çağlayan (2017) ise sosyolojik savaşın toplum üzerinde gerçekleştirilen müdahaleleri kapsadığını belirtmektedir. Hatta bu müdahalelerin, temelde anlamayı zorlaştırabilmek için eğitim sisteminde tahrifat ve başta inanç değerleri olarak paradigma bütünlüğünü bozmaya yönelik olduğu ifade edilmektedir (Çağlayan, 2015)

Çağlayan tarafından bütüncül bir yaklaşım ile ele alınan *"Sosyolojik Savaş"* anlayışının dördüncü nesil savaş açısından mütemmim cûz mahiyetine kavuşacağı düşünülmektedir.

1.6 Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde savaş kavramının tanımlanması sorunlarına yönelik bir kısım değerlendirmeler ele alınarak kavram tartışmalarına değinilmiştir. Yapılan gözlemler ve değerlendirmeler sonucunda savaşın zaman içerisinde özellikle teknoloji ve fikirler etrafında kapsamlı bir değişim ve dönüşüm geçirdiği anlaşılmaktadır.

Savaşın geçirdiği değişim ve dönüşüm birçok teorisyen tarafından değişik bakış açılarından ele alınmıştır. Savaşın değişimi, Lind vd (1989) *"Nesiller"*, Toffler(1993) *"Dalgalar"* Cleverd (1991) *"Çağlar"*, Hanle (1987) *"Beceriler Dönemi"* Arquilla ve Rondfelt (2000) *"Savaş Araçları Dönemi"*, Liang ve Xiangsui (2007) "Sınırlılık ve Sınırsızlık" cephelerinde belirtilen biçimde değerlendirilmiştir. Bu değişimin gerekçesi de diğer devlet ya da düşman yapılardan daha üstün olmak arzusunda yer aldığı ifade edilmektedir.

Dördüncü nesil savaş, kapsayıcı ve savaşın değişiminde geçmişten bakiye kalan unsurları da ele alarak bir konsept sunması hasebiyle bu çalışmada değişimin incelenmesine ana temayı teşkil etmektedir. Bu yönüyle savaşın önceki nesilleri ve buna bağlı olarak son haline yönelik tartışmalara yer verilmektedir. Ayrıca savaşın değişimine yönelik teorisyenlerin yanı sıra eleştiriler ve öne sürülen sakıncalar da ele alınmaktadır. Bütüncül bir konsept olarak savaşın değişimi ve bu değişime karşı yeni/eski tartışmaları da incelenmektedir. Kahir ekseriyetle savaşın, eskiden kalan bazı unsurlarının teknoloji ve fikir ekseninde daha geniş bir alana yayılarak yeni bir forma kavuştuğunun kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Dördüncü nesil savaşın kavramsal düzeyde yapılan tartışmasında hibrit savaşlar, asimetrik savaşlar, vekâlet savaşları ve sosyolojik savaş yaklaşımları ile karşılaştırmaları ve ilişkilerine dair incelemeler sonucunda bir takım verilere ulaşılmaktadır. Özellikle hibrit savaş yaklaşımı, uygulamaları ve yöntemleri itibarıyla dördüncü nesil savaş ile eş değer bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kavramların ise daha çok dördüncü nesil savaş kapsamında bir unsur ya da alt türü olarak değerlendirilmektedir.

Netice itibarıyla, dördüncü nesil savaş, savaşın evrimleri içerisinde gerek kapsamı gerekse yöntemi itibarıyla, devlet ve devlet dışı aktörleri içermesi, askeri ve konvansiyonel boyutun yanı sıra birçok bileşenle birlikte savaş alanını yeniden tanımlamaktadır. Bu bağlamda ihtiva ettiği özellikleri ile dördüncü nesil savaş, güçlü olanların savaş alanındaki üstünlüğünü kaybedebileceklerini ve zayıf olanların güçlü olanlara üstünlük sağlayabilecekleri ortamların gittikçe daha ön plana çıktığını ifade eden yeni bir dönemi/anlayışı tarif etmeye çalışmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ NESİL SAVAŞIN YÖNTEM VE BİLEŞENLERİ

2.1. Dördüncü Nesil Savaşın Kapsamı

Savaşın kapsamı, öteden beri tartışılan ve günden güne alan ve etki itibarıyla sınırının daha da genişleyen bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle varlığı tartışmasız olan savaş, sürekli değişen bir karaktere sahiptir (Gray, 2010:4). Savaş, başlı başına zaten, öncesi, esnası ve sonrasında toplumsal şiddetin yerleşmesi ile birlikte bir "şiddet kültürünün" sebebi olarak görülmektedir (Gambetti, 2009:158). Varlığını ve bekasını koruyarak hatta güçlendirmek isteyerek hareket eden tüm yapılar için savaş seçenekler kümesinin değişmez enstrümanlarındandır. Kapsamı hususunda birçok yaklaşım görülmektedir. Bunların arasında öne çıkanlardan birisi; savaşın, askeri-stratejik, politik, sosyo-kültürel, teknolojik, ekonomik, coğrafi-jeopolitik/jeostratejik ve tarihsel alanları üzerinden betimlenmektedir (Gray, 2010: 7).

Dördüncü nesil savaş konsepti, kapsam çerçevesinde, bütün birikimlerin ve bu zamana kadar kat edilmiş mesafenin toplu halde değerlendirilmesi, fikir ve teknoloji esasları ile güncel etkilerin tasavvuru olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, savaş tanımı ile ilgisi bulunan bütün mücadeleler, dördüncü nesil savaş kapsamı altında incelenmektedir. Bir başka ifade ile savaş ve dolayısıyla hedefi zayıflatmak/yok etmek olarak kabul edilecek tüm unsurlar bu konsept içerisinde yer almaktadır. Böylece geçmişte var olanların yanı sıra insan faaliyetlerinin yayılımına bağlı olarak gelişen güncel unsurları da konseptin kapsama alanına dahil edilebilecek sıfata kavuşturulmaktadır.

Dördüncü nesil savaş anlayışı kuramsal bazda literatürde beş ana temaya oturtulmaktadır. Lind'in bu temaların oluşturulmasında Pentagon'un ünlü askeri stratejist ve danışmanlarından John Boyd'un(1976) *"ahlaki ve bilişsel"* projeksiyonundan yararlandığı tespit edilmektedir. Bu bağlamda konseptin beş ana

teması bir önceki bölümde sayılan dördüncü nesil savaş özellikleri doğrultusunda değerlendirilmektedir.

İlk olarak, Ahlaki ve bilişsel alanda savaşların kazanılması ve kaybedilmesi net biçimde bilinmektedir. (Hammes, 2005:26, Freedman, 2015:410) Bu alanda görülen mücadelelerin formatı ateşli silahlar yanı sıra birçok bileşen ve uygulamalarla sonuca gitmeyi hedeflemektedir.

İkinci temada, Pentagon'un teknolojiye dayalı kısa süreli savaşlara odaklanmasının hatalı olduğu inancı önce sürülmektedir (Lind, 1994). Bu iddianın gerekçesi ise savaşın tamamlandığı kanaatine rağmen küçük silahlı grupların direnişe devam etmesi ile güvenlik ortamının kurulamaması gösterilmektedir. Örneğin Afganistan ve Irak savaşlarının sonucunda terör sayılabilecek düzeydeki çatışmaların nitelikli olarak devam etmesi gösterilebilmektedir.

Üçüncü vurgu, savaş ve barış ortamı, sivil-asker ayrımı, düzen ve kaos gibi birbirinden kesin olarak ayrılabilecek kavram ve unsurların birbirine iyice karışması ve ayrıştırılamaması gerçeğini öne sürmektedir. Bu temanın en öne çıkan ifadesi *"savaşın zaman ve mekân olarak sınırlandırılamayacağı"* şeklinde gösterilmektedir.

Dördüncü olarak, düşmanı belirlemek ya da doğru tespit etmek genellikle zor görülmektedir. Dördüncü Nesil formatına göre savaşan savaşçıların konvansiyonel türde olmayanlarını sivil popülasyon içinde ayırt etmek çok zordur. Burada savaşanlar, hedefe ulaşmak ya da saldırmak için uygun zamanı kolladıklarından genellikle üniforma giymezler. Saldıracakları ülke ya da sistemin olanaklarından dahi yararlanabilirler (Vest, 2001:161). Son tema ise kuramın temelinde ahlaki ve bilişsel boyut bulunduğu için askeri müdahalelerin de bir iletişim biçimi olduğu öne sürmektedir (Freedman, 2015:411).

Buraya kadar zikredilen beş tema, Freeadman tarafından analiz edilmekle birlikte Lind tarafından özellikle psikolojik operasyonlar başta olmak üzere, medya/enformasyon ve siyasal enstrümanlar vasıtasıyla hakim bir operasyon kabiliyetine yükseltilmeyi hedeflemektedir (Lind, 1989:24). Bir başka ifadeyle, bu tematik yapı dördüncü nesil savaş anlayışı için ayırt edici yeni unsurları kurgulamaktadır. Örneğin, savaşçıların hedef aldıkları ülke veya sistemin olanaklarını

dahi kullanarak mücadele etmeleri, konvansiyonel düzende ender görülen durumlardandır. Ancak son dönemde başta terör grupları olmak üzere düşman yapılar -özellikle teknoloji ve istihbari fikir düzeyi müsait olanlar- hedef unsurlarına bu boyutlarda temas etmeyi tercih etmektedir. Zaten Lind vd. dördüncü nesil savaş için teknoloji ve fikir temelli geliştiğini belirtmişlerdir.

Bahsedilen beş ana öğe Freedman(2015) tarafından değerlendirilerek ortaya konulmuştur. Savaş teorilerinin tümüne düşman olduğunu ilan eden Erich von Lundendorff[*](2017) *"Topyekûn Harp"* teorisini geliştirirken esaslarını şu beş öğeye dayandırmaktadır:

- Harp alanı, harbe giren ülkenin bütün topraklarını kapsamaktadır.
- Topyekûn Harp, milletin tamamının iştiraki ile malumdur.
- Ülke içinde halkın moral düzeyini yükseltmek ve düşmanın cesaretini ve manevi inancını saracak propaganda yapılması şarttır.
- Harp hazırlıklarının çatışmadan önce tamamlanması önemlidir. Zira ulusun birlik ve beraberliğinin sağlanması savunma ve taarruz için en büyük itici güç olarak ifade edilmektedir.
- Harp, her anlamda kendisini yetiştirmiş, işinin ehli ve cesur bir Başkomutan tarafından yönetilmelidir.

Netice itibarı ile elde edilen argümanlar yeni ve geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu resimde çok açık bir ifadeyle, düşman kabul edilen, etkisiz hale getirilmek istenen veya üzerinde tahakküm kurulmak istenen hedef unsurlara yönelik, legal ya da illegal, doğrudan ya da taşeron unsurlar aracılığıyla yapılan, askeri, siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik, ve istihbari boyutlar başta olmak üzere hedef devlet ve toplumun, algı ve propaganda yollarını da kullanarak, güvenlik durumunu olumsuz

[*] Alman General Erich von Lundedorff 1865 yılında doğdu. 1885'te teğmen rütbesiyle orduya katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar askeri gelişimi tamamlarken, Savaşta ortaya koydu yöntem ve taktiklerle gözde bir komutan olarak öne çıkınca İmparator II. Wilhelm tarafından tevcih edildi. 1918 yılında İtilaf devletleri ile ateşkes anlaşmasına katılmak üzere görevlendirildi. Fakat sorumluluk almaktan kaçınarak İtilaf devletlerinin şartlarını kabul etmediği için görevden alındı. Daha sonra 1923 yılında Adolf Hitler'in meşhur ve başarısız "Birahane Darbesi'ne" katıldığı için yargılandı. Beraat etmesinin ardından 1925 yılında Almanya Cumhurbaşkanlığı'na aday oldu. Kaybettiği için siyaseti bırakıp inzivaya çekilerek 1935 yılında dünyada büyük yankı uyandıran *"Der Totale Krieg"* (Topyekûn Harp) adlı eserini yayınladı. 1937 yılında Münih yakınlarında hayatını kaybetti. Detaylı bilgi için bkz. Lunderdorff, Topyekûn Harp, Dergah Yayınevi 2017 (Çev: Aynur Onur Çifci ve Erhan Çifci)

yönde etkilemeyi amaçlayan tüm müdahaleler, dördüncü nesil savaş konseptinin kapsama alanında değerlendirilebilir. Bu boyutlar açısından yapılan tartışmaların kemale ermesi ile birlikte dördüncü nesil savaş için daha önceki kuşaklarda yer alanlara ilave olarak konulabilecek yeni unsurları, konuya ilişkin birçok farklı bakış açısı eşliğinde sıralanabilecektir.

2.2. Dördüncü Nesil Savaşın Amaç ve Yöntemleri

Dördüncü nesil savaşın hayati değere sahip iki faktörü teknoloji ve bilgiye dayalı fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmaların neredeyse tamamında teknoloji ve fikir orijinli yapılan değerlendirmeler öne çıktığı görülmektedir. Daha farklı bir gözlem olarak, devlet ve devlet dışı, kamu ve özel, dış ve iç, ekonomik ve politik, hatta savaş ve barış arasındaki ayrımın çökmesi ile tipik devlet anlayışının sorgulanması hatta tehdit edilmesi de öne sürülmektedir (Kaldor, 2013:2). Aynı zamanda bahsedilen ikili ayrımların birbiri ile iç içe geçmesi, şiddetin ve tartışmanın, hem nedeni hem de sonucudur.

Genel olarak, dördüncü nesil savaş anlayışı, savaş ve siyaset, çatışma ve barış, asker ve sivil, savaş şiddeti ve güvenli bölgeler arasındaki hatları bulanıklaştırmaktadır (Lind vd. 1989:22). Bu yeni savaş biçimi, ulus-devletin şiddet üzerindeki tekelinin kaybolmasına dair bir süreç başlatırken; kültürel, etnik ve dini çatışmaların ortaya çıkması, küreselleşme ve özellikle ileri teknolojinin yayılması ile etki alanını genişletmektedir (Robb, 2008:1). Bir başka ifadeyle açıklamak gerekirse, dünyaya yayılmış giderek adem-i merkeziyetçi bir şekilde devletin şiddet tekelini iterek yürütülmekte, teknolojinin etkinliğine dayalı fikir üretimleri ile etki sahasını genişleterek varlığını hissettirmektedir.

Bu düzlemde, tanımlanmış bir savaş alanı (cephe, mevzi, siper gibi) yoktur; bunun yerine dördüncü nesil savaş, nüfus merkezlerinde, kırsal alanlarda ve sanal ağlarda eşzamanlı olarak yürütülmektedir. Savaşı yürüten ve organize edenler, tespit edilmekten kaçınmak ve düşmanın zayıf noktalarını hedeflemek için sürekli mobil pozisyonları tercih ederler (Lind, 1994: 12, Williamson, 2009:13). Bu durum aynı zamanda savaşın, sabit bir yapısının ve varlığının gerçek olduğu, ancak karakterinin

sürekli değiştiği biçiminde de ifade edilmektedir (Gray, 2010:6) Bu durumda dördüncü nesil savaşın bu değişimler doğrultusunda amaçları arasında ilk adımın devletin meşruiyetini tartışmak, etkisini azaltmak ve devlet dışı aktörlerin sürece dahil ettirilmesi çabaları olarak görülmektedir.

Dördüncü Nesil Savaş'ın hedefleri sadece askerler değil, aynı zamanda savaşçı olmayan kişiler, dini fikirler, yasal medya organları, uluslararası pozisyonu ve anlaşmaları, ekonomik faaliyetler, siyasi güç ve halkın zihin bütünlüğünü de kuşatmaktadır. Bir başka ifadeyle dördüncü nesil savaş düşmanın veya hedefin medeniyeti çökertmeyi amaçlamaktadır(Lind, 1989:24). Buna göre, düşmana ilişkin hedefler, sadece fiziksel yıkım için değil, daha çok düşmanın zihinsel ve manevi etkileri bağlamında seçilmektedir. Sonunda, dördüncü nesil savaşın amacı, düşmanın siyasi karar vericilerini, stratejik hedefleri ise bir bütün olarak, düşmanın zayıf yönlerini kullanmak ve güçlerini zayıflatmaktır (Williamson,2009:19-20).

Dördüncü Nesil Savaş'ın hedefleri geçmişten gelen izlenimlerin de etkisiyle değerlendirilebilir. Dördüncü nesil evresinden önce yapılan savaşlar, jeo-politik çıkarlar ya da ideoloji (din, demokrasi ya da sosyalizm) ekseninde gerçekleşmiştir. Bu parametrelerin yanına dördüncü nesil evresi ile birlikte, kimlik adına (etnik, dini veya kabile) mücadele edilmektedir. Dolayısıyla kimlik politikasının jeopolitik veya ideolojiden farklı bir mantığı olduğu öne sürülmektedir(Kaldor, 2010:6).

Bu tartışmalarda bir diğer önemli hususu da araştırmacıların büyük bir çoğunluğunun, savaş gerçeğinin sürekliliği ile icra biçimine ilişkin ifade edilen değişimi gözden kaçırmaları veya anlayamamaları olarak tespit edilmektedir (Gray,2010:2). Dolayısıyla, geçmişte toprak kazanmak veya ideolojik gerekçelere dayalı konvansiyonel örgütlenme ile icra edilen savaşlar tarihte ağırlıklı durumdadır. Ancak bahsedilen dönemlerde *"Truva"* benzeri yöntemlerin de bulunduğunu belirtmekte fayda görülmektedir. Savaşın dördüncü nesil akımında ise sebebe ilişkin kavramsal boyut, sürekliliğin yanında değişimi de taşıyan bir kümeyi ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, dördüncü nesil savaşın sebep unsurları, geçmişten gelenlerin yanına hayatın değişimine dayalı olarak ortaya çıkan yeni unsurların da eklendiğini, bu unsurların eskisinden farklı olarak en az iki tanesinin hedef ve düşman üzerine eş zamanlı olarak saldırı amacıyla yöneltildiğini ifade etmektedir(Gökçe ve Şengönül,

2018:3). Bir başka ifadeyle dördüncü nesil savaş, kendine has özgünlükte değil o bir geriye dönüş, özellikle de devletlerin yükselişi öncesine dönüş olarak betimlenmektedir. O zamanlarda olduğu gibi şimdi de, sadece devletlerin ve hükümetlerin değil pek çok farklı oluşumun savaş başlatabileceği düşünülmektedir. Bu savaşların açılma gerekçeleri, sadece kendi siyasetlerini yaymak değil, başkalarının düşünceleri adına taşeronluk yapmak ya da bilinçsizce kullanılmak (farkında olmadan) gibi farklı nedenlerinin de olacağı belirtilmektedir. Savaşı kazanmak için kendilerini sadece askeri güç kullanmakla sınırlandırmadan, farklı araçlar ve alanların kullanılacağı ifade edilmektedir (Lind, 1994:11).

Dördüncü Nesil Savaşın temel amacının karşı tarafın istikrarsızlaştırılması ya da başka siyasi amaçların hayata geçirilmesi olduğu konusunda genel bir uzlaşı vardır (Asmussen et al., 2015:3 Hackett/Nicoll, 2015; Münkler 2016:23). Bu bağlamda dördüncü nesil savaş, karşı tarafla ya da bir başka aktörle doğrudan savaş ortamında karşı karşıya gelmeden önce, onun çeşitli araçlar uygulayarak insani, maddi ve politik açılardan zayıflatılarak ve istikrarsızlaştırarak karşı koyma azmi, gücü ve kararlılığının kırılmasını hedeflemektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, dördüncü nesil savaşın öncelikli hedefi, hedef ülke devletin kurumlarını işlemez hale getirmek en temel kamu hizmetinin sunumunda zorlanmalarını ve böylece kamu düzenin yok olmasını, huzursuzlukların artmasını, iç çatışmaların çıkmasını ve buna bağlı olarak da devletin toplum nezdindeki meşruiyetinin sorgulanmasını sağlamaktır (Gökce, O., 2017). Bu süreçte hem hedef ülkede hem dördüncü nesil savaşı planlayan ülkede hem de diğer ülkelerde propaganda çok önemli bir role sahiptir (Popescu, 2015:1).

Esasen, dördüncü nesil savaşın neredeyse tüm unsurları istikrarı bozucu bir etkiye sahiptir. Ana hedef, hedef ülkenin ya da karşı tarafın kontrolünü kaybetmesidir (Akt. Gökçe O., 2017, Asmussen et al., 2015:65). Bu ise bir yandan yumuşak güç unsurları sayılan ekonomik baskı (kriz belirtileri, büyük ve maddi açıdan güçlü şirketlere, bankalara kesilen cezalar vb.), artan hayat pahalılığı, buna bağlı olarak artan sosyal memnuniyetsizlik ve bütçe açığı, kutuplaştırma, seçim sonuçlarını tartışmaya açma vb. veya sert güç unsurlarından sayılan sabotaj, suikast (farklı dini ve etnik kimlikten simgeleri olan insanları öldürme, farklı ülkle temsilcilerine yönelik silahlı saldırı), istihbarat operasyonları (farklı etnik ve dini kimliklerin harekete geçirilmesi,

yerel ayrımcılık hareketlerinin desteklenerek harekete geçirilmesi, sivil itaatsizlik/sokağa dökme, seçimlere hile karıştığı vb.) saldırılarla ya da tedbirlerle yapılabilir. Kısaca dördüncü nesil savaş, öncelikle ve özellikle hedef ülke devletin kurumlarını işlemez hale getirerek yönetebilirlik sorunun ortaya çıkmasını hedeflediğinden, bir nevi devletin idari kapasitesini zayıflatan/çökerten kuşatma veya aşırı baskı stratejisi olarak da nitelemek mümkündür (Gökçe, G., 2006, 2007, 2016, 2017). Bu şekilde saldırgan devlet, hedef devlete doğrudan bir çatışmadan kaçınarak daha çok örtülü bir yaklaşımla istediğini kabul ettirmeye çalışır.

Dördüncü nesil savaş anlayışı, bir devlet açısından, doğrudan (askeri) bir çatışma, uluslararası platformda prestij sarsıcı veya zararlı göründüğü durumlarda da tercih edilir. Bu bağlamda, terörizmin her çeşidini (siber), göç, korsanlık, yolsuzluk, iç huzursuzluk ve etnik çatışmaların yanı sıra diplomasi, siyasi etkileşim, insani yardım, sosyal baskı, ekonomik dalgalanma, yargıda açıklık, eşitlik, öngörülebilirlik ve tutarlılık gibi ilkelerin sorgulanması, profesyonelce uygulanan medya kampanyaları, STK'ların harekete geçirilmesi ve tüm bunların sistematik kullanımını içermektedir (Gökçe, O., 2017). Bu şekilde istikrarsızlaştırılan bir ülke, kendisine yönelik uygulanan bu duruma ilişkin önleyici stratejiler geliştirme ve böylece etkin bir biçimde geri püskürtmekten çok uzaktır.

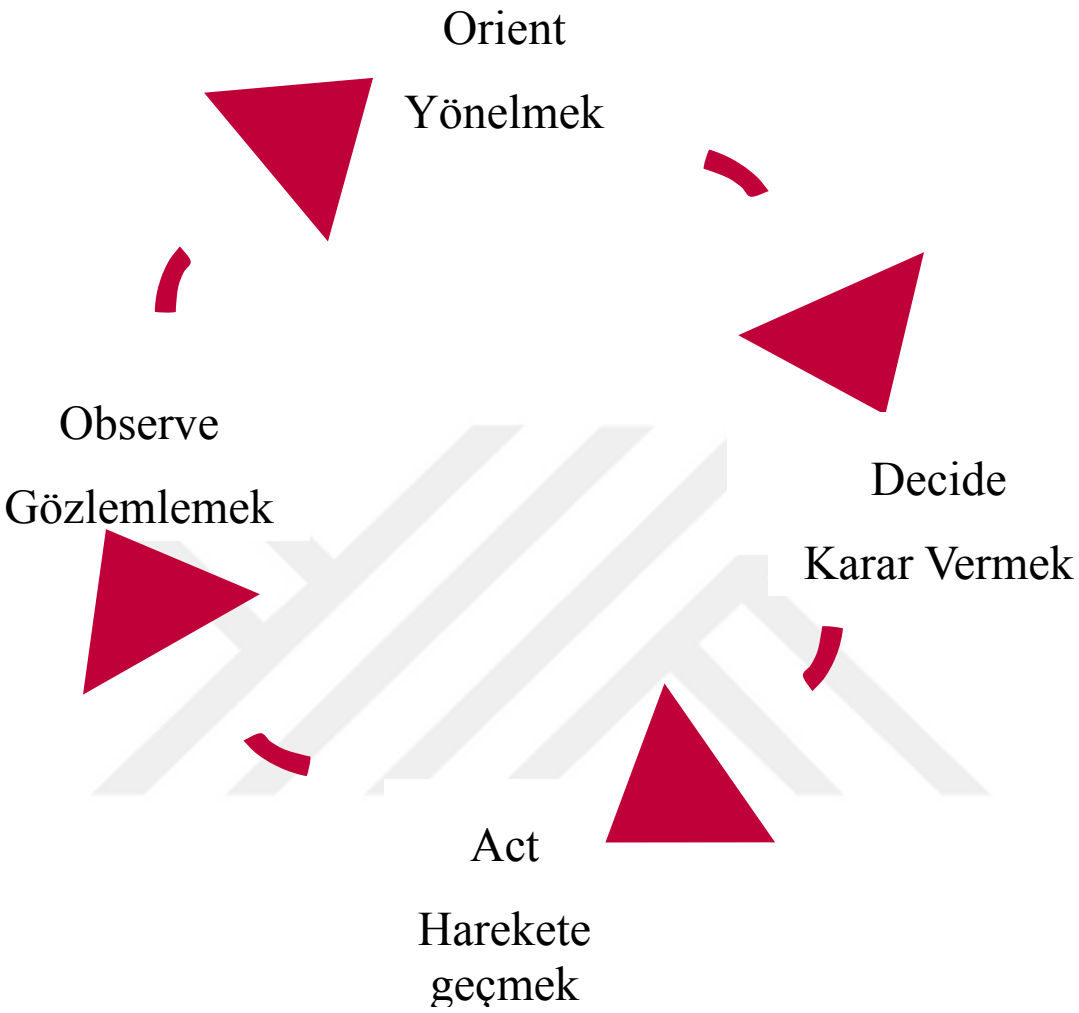
Dördüncü nesil savaşın yöntem formülü, sahip olduğu unsurlar ve etki alanı itibarıyla oldukça karmaşık ilişkileri ve bağlantıları göstermeyi zaruri kılmaktadır. Önceki savaşlar, planlı ve kararlı bir karşılaşma yöntemleri ile meydan muharebesi halinde icra edildiği ve hedef ülke ya da düşmana ait toprakların askeri tekniklerle ele geçirilmesi üzerine gerçekleştirildiği birçok kez ifade edilmişti (Brian, 2008:154). Ancak dördüncü nesil savaş anlayışı ile birlikte askeri yaklaşımın yanına bir çok bileşen daha eklenmiştir. Bu durum savaşın sürekliliği ve değişiminin kombinasyonudur (Gray,2010:4). Hatta Georges Clemencau'nun, *"Savaş askerlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir."* sözü yeni durumun niteliksel bir açıklaması olarak görülmektedir(Çimen ve Göğebakan, 2010:217) İşte dördüncü nesil savaşın, metodolojisi bu bütünlükte ele alınarak şekillendirilebilir.

Dördüncü nesil savaşın sistem ve yöntem konusuna ilişkin yapılan tartışmalarda kuşkusuz en önemli isimlerden birisi, kuramı öne süren Lind'in de özellikle ahlaki ve

bilişsel yönden etkilendiği (Freedman, 2015:412) Amerikan Hava Kuvvetleri Pilot Albay John Richard Boyd[*] olarak öne çıkmaktadır. Boyd, savaşa dair düşüncelerini, mühendis, ekonomist, asker ve pilot sıfatları ile birlikte ele alarak değerlendirmektedir (Hillaker, 1997:2). Bu bakış açısıyla geliştirdiği teorisini; gözlemle-uyum sağlama-karar alma-harekete geçme adımlarından oluşan OODA *(Observe, Orient, Decide, Act)* döngüsü ya da "Boyd Döngüsü" olarak adlandırmaktadır (Boyd, 1976, 1995).

[*] John Richard Boyd (1927-1997) Pensilvanya'da dünyaya gelmiştir. Boyd, ilk önce ekonomi tahsili yapmış ve daha sonra endüstri mühendisliği alanında da eğitim görmüştür. Her ikisinde de üstün başarı elde etmiş ve dikkatleri üzerine çekmeyi sağlamıştır. 1944 yılında katıldığı ABD ordusunda 1953 yılında pilot olarak Kore Savaşı'nda görevlendirilmiştir. Savaştan sonra USAF (ABD Silah okulu) atandı. Burada yine başarılı çalışmaları sonucunda MCDonnels Douglas tarafından taltif edilerek Pentagon'a getirildi. Burada hava muharebesinde manevra eğitimleri verdi. Hatta burada hava muharebesinde düşman pilotu 40 saniyeden az sürede etkisiz hale getirme yeteneği ile ünlendi. Aynı zamanda hava savaşında düşmanın hızı ve konumu üzerinde yaptığı çalışmalarla kuramını geliştirdi. FX uçaklarının projesinde kuruculuk görevlerinde bulundu. Boyd artık daha geniş bir etki alanına sahipti ve "The Mad Major" (Çılgın Binbaşı) lakabı da çoktan takılmıştı.1975 yılında emekli olduktan sonra da Pentagon'da Hava Muharebesi Taktik Biriminde görev yapmaya devam etti. ABD Boyd'dan tam manasıyla yararlanmıştır. Hatta 1990 yılında hastalığı sebebiyle Florida'ya yerleşmesine rağmen 1991 Körfez Harekatında, Hava saldırısı tekniklerine ilişkin daha önce yaptığı sunum sebebiyle o dönemin senatörü ve daha sonra savunma bakanı olan Dick Cheney tarafından yeniden çalışmak üzere çağırılmıştır. Boyd, ABD için savaşın anlaşılması ve stratejilerinin geliştirilmesi için büyük hizmetler yapmış olduğu için ölümünde dahi onure edilmiştir. Arlington ulusal mezarlığına tam askeri onurla gömülmüştür. Albay Boyd'un hakkında daha fazla bilgi için bkz. Robert Coram (2002) *"Boyd: The fighter pilot who changed the art of war"*

OODA döngüsü:



Şekil 2: OODA Döngüsü (Boyd, 1976, Richards, 2006:47)

OODA ya da Boyd Döngüsü ilk haliyle askeri harekatlar için düzenlenmiş ve ifade edilmiştir(Osinga, 2006:40). Boyd'a göre, karar verme gözlem-oryantasyon-karar-eyleminin tekrar eden bir döngüsünde gerçekleşir. Bu döngüyü hızlı bir şekilde işleyebilen, açılan olayları rakibine göre daha hızlı gözlemleyen ve tepki veren bir varlık (bir birey ya da organizasyon olsun), rakibin karar döngüsünü "içine alabilir" ve avantaj kazanabilir(1976:22). Askeri strateji ve kolluk kuvvetlerinde etkili olan OODA (Papenfuhs, 2017) daha sonra bir çok değişkenle birlikte dördüncü nesil savaşa

yöntem boyutunda ilham veren kapsamlı bir vaziyete dönüşmüştür. Esasen bu hale dönüşeceği daha önce Boyd'un meslektaşı olan ve Boyd'u "F16 Uçaklarının Babası" olarak nitelendiren Hillaker tarafından da ifade edilmişti (1997:6). OODA döngüsünün savaş ve stratejide yaşanan gelişmeler sonucunda eriştiği form, ünlü fizikçi ve mühendis Walter Andrew Shewhart'a ait plan yapma döngüsü (1917) ile karıştırılmasının sebebi ise (Deming, 1967:39) her ikisinin de hız ve karar alma konularında fikir belirtmelerine bağlanmaktadır (Bayard, 2001:399).

Boyd askeri strateji üzerine hiç kitap yazmamıştır. Savaş teorilerine ilişkin düşüncelerini; *"Discourse on Winning & Losing"* Kazanma ve Kaybetme Söylemleri başlıklı sunumu ve *"Destruction & Creation"* İmha ve Yaratılış" başlıklı makalesi ile ifade etmektedir(1976,1995). Boyd, bu çalışmalarında savaşı, *moral, zihin ve fiziksel* olmak üzere üç esasa dayandırmaktadır:

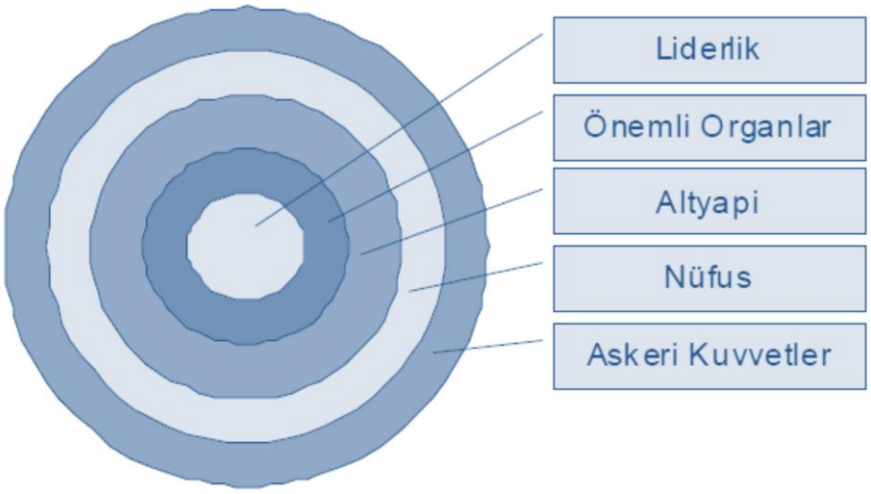
Moral Savaşı: Hedef veya düşmanın iradesinin tahrip edilmesi, kurduğu ittifakların bozulması ve iç karışıklık ve çatışmalarla parçalanmanın başlatılması için yapılan girişimler moral düzeyinde ele alınır. Beklenen sonuç millet ve toplum bütünlüğüne dayalı ahlaki bağların dağılması olarak tasvir edilmektedir. Prof Gökçe'nin de belirttiği gibi(2017) toplumda güven ve devlete bağlılığın zedelenmesi arzulanır.

Zihinsel Savaş: Hedefin veya düşmanın gerçek dışı algılanışının, dezenformasyon, belirsiz duruş ve/veya iletişim, bilgi altyapısının kesilmesi yoluyla bozulması ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle enformasyon unsurunun etkili kullanılması sonucu hedefin veya düşmanın hem siyasi ve askeri hem de toplumun tüm katmanları üzerinde algılama zorlukları ortaya çıkartarak zihin bulanıklığı yaşaması, savaş açısından önemli kabul edilmektedir.

Fiziksel Harp: Silah, insan ve lojistik varlık gibi fiziki kaynakların kullanılarak sonuç almak marifetleri olarak ifade edilmektedir (Boyd, 1976,1995) .

Savaşın, Boyd tarafından formüle edilen bu unsurları ile birlikte genişleyen etki alanı, düşmana ait birçok hedefin ayrı ayrı enstrümanlarla ele alınmasını da gerekli kılmaktadır. Bunu tespit eden ABD Hava Kuvvetleri'nden Albay John Warden Etki Odaklı Harekat (EOH) anlayışını(1993:4) ortaya koymuştur. EOH kapsamında

Türkiye'de askeri perspektifte Hasan Hüseyin Ecik tarafından *"Etki Odaklı Harekât Konseptinin Tarihi Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Yeri*" (2006) oldukça önemli bir makale kaleme alınmıştır. EOH, yöntemsel olarak Warden tarafından geliştirilen halkalar (*beş yüzük modeli*) izlenimini ortaya koymaktadır:



Şekil 3: Warden'in Beş Yüzük Modeli* (1993), (Şekil Ecik(2006)'ten alınmıştır.)

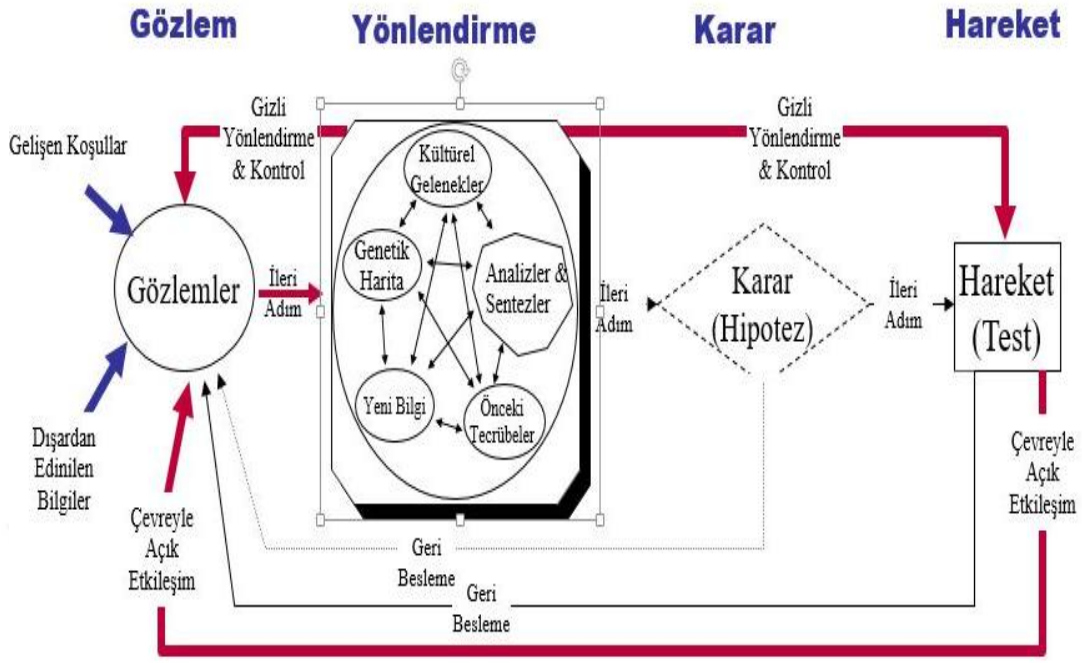
Modelde içerden dışarıya doğru önem sırası vurgulanmak istenmiştir(Warden, 1993:4). EOH yaklaşımında stratejik açıdan öncelik liderliği hedeflemektedir. Bu mümkün değilse zihin karışıklığı için liderin karar alma biçimini etkileyecek yollara başvurulması tasavvur edilmektedir (Kenneth ve Thompson, 2015). Zira savaşın kritik anlarında başarıya ulaşmak için -nükleer caydırıcılık teorisiyle ünlenen Thomas Schelling (1996) düşmanın hükümeti ve halkının hedef alınabileceğini düşünmektedir. Burada önemli bir bakış açısı da kademeli artan baskının hedef üzerinde oluşturacağı psikolojik baskı ve davranışlarının değişmesi olarak göze çarpmaktadır (Huggins:1993:4). Ancak Schelling'in 1996'da ortaya koyduğu bu yaklaşımının, uluslararası hukuk ve savaş hukuku açısından kabul edilmez bir insan hakları ihlali oluşturacağına inanılmaktadır.

* Warden'in *"beş yüzük modeli"* hakkında geniş bilgi için bkz.: Kenneth R. Thompson, ATIS: Transition from 5-Rings Methodology to Predictive Analyses of Intentional Systems, Indiana University, 2015, http://educology.indiana.edu/Thompson/5-Rings%20to%20Predictive%20System.pdf (26.2.2018).

Schelling(1996) niyet ve ortaya konulan etkiye göre, zorlama ve kaba kuvvet formunda iki tip güç kullanma çeşidi olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda kaba kuvvet ile düşmanı imha etmek, tahribat yoluyla tehdit oluşturan davranışlarını da ortadan kaldırmak hedeflenmektedir. Zorlama stratejisiyle ise düşmanı caydırma ve ikna etmek amaçlanmaktadır (Schelling:1996:4) Schelling'in düşmanı etkileme sürecine ilişkin fikirleri son yıllarda da etkisini sürdürmeye devam etmektedir (Ecik, 2006:46) Schelling'in son tahlilde kaba kuvvet yerine zorlama stratejisine eğilimin fazla olduğu gözlemlenmektedir. Bu yöntemin icrasında kullanılacak yolların fiili temerküzü hakkında ifadesi bulunmadığı için insan hakları ve uluslararası hukuk boyutunda ileri sürülen eleştiri ve şerh, tedbiren mülga edilmemiştir.

Yöntemsel çerçevede Warden tarafından ortaya konulan EOH ile Boyd döngüsü üzerinde yapılacak değerlendirmelerde bir takım çıkarımlar göze çarpmaktadır. Şöyle ki, her ikisinde de savaşın alanı genişletilmekte, kullanılan araç ve enstümanların hedefinde askeri orijinden başlayarak hedefin ya da düşmanın tüm unsurlarına yönelmek ideali yer almaktadır. Warden daha çok düşman davranışlarını ve düşmana yapılan müdahalelerin etkisini gözlemlemeyi de ele almıştır. Buna karşın Boyd ise moral ve zihin projeksiyonunda düşmanın varlığını hedefleyen yaklaşımı öne sürmüştür (1993). İşte bu iki harmanın karşısında Lind(2004) düşmana yapılan taarruzlarda iyi bir skala yakalamanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Esasen dördüncü nesil savaşa ilham veren bu süreçte Lind (1989, 1994) düşmanı doğrudan yıkmanın ya da ortadan kaldırmanın direniş grupları ve sürekli çatışma ortamını tesis ettiği için tedbirli olmasını tembih ettiği görülmektedir. Boyd'un bu çerçeveyi daha kapsamlı hale getirdiği modeli, buraya kadar bahsedilen sürecin resmedilmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu durum aşağıdaki Şekil 4'te yer almaktadır:



Şekil 4: Boyd OODA döngüsü (1995)

Boyd, bir düşmanı yenmek ve hayatta kalabilmek için enerjisini yönlendirmenin nasıl yapılacağını açıklamak üzere bu döngüyü kurguladığını ifade etmektedir (1995:3). Boyd'un şeması, tüm kararların, ele alınan sorunun örtülü olarak filtrelenmesi ile şekillendirilen ve gelişen durumun gözlemlerine dayandığını göstermektedir. Gözlemler, kararların ve eylemlerin dayandığı henüz işlenmemiş bilgi olarak ifade edilmektedir. Döngüye göre, gözlenen bilgiler, karar vermede yönlendirilmektedir. OODA döngüsünde, genetik mirasımız, kültürel gelenek ve geçmiş tecrübelerimizin deposu olan *"orient"*, gözlemlediğimiz yolu, karar verme biçimimizi, hareket tarzımızı şekillendirdiği gerekçesiyle en önemli bölüm olarak değerlendirilmektedir (Fadok, 1995:25, Coram, 2002:312) Döngü tamamıyla bilgi toplama, analiz etme, kıymetlendirme, anlama, yayma ve bu bilgilerin ışığında hangi harekat nevi ve tarzında, nasıl hareket edileceğine dair karar vermek ve tatbik etmek üzere kurgulanmaktadır (Bayazıt 2016:13).

Boyd'un döngüsünün, iş, siyaset, spor, hatta organizmaların hayatta kalma mücadelesine kadar varan geniş bir yelpazede etkili olduğu da kabul edilmektedir(Greene, 2011:14). Shewhart döngüsü(1917) ile benzerliklerine ilişkin iddianın doğrulaması da bu açıdan gözlemlenebilir. Bunun yanı sıra geçmişten beri

bilişsel ve stratejik açıdan da teknik geliştirmenin özü olarak da görülmektedir (Greene, 2011:14). Zaten Freedman da (2015) Lind'in dördüncü nesil savaş konspetini geliştirirken Boyd'dan tam bu noktadan etkilenmeye başladığını ifade etmiştir (2015:413).

Boyd'un döngüsünde, Şekil 4'te görüleceği üzere akıllı tüm organizmaların çevreyle ilişkisi olduğunu görülmektedir. Boyd(1995) bunu şöyle açıklamaktadır:

Gözlem *(Observe)*: Algı ve sahip olunan ağ vasıtasıyla veri toplama,

Yönlendirme/Oryantasyon *(Orient)*: Projeksiyon ve zihinsel bakış açısını oluşturmak için verilerin analizi ve sentezi, yani bilginin enformasyona dönüştürülmesi,

Karar (*Decide*): Operasyon ya da eylem için analiz edilen durumun sonucunda mevcut zihinsel bakış açısına dayalı bir eylem dizisinin belirlenmesi,

Harekat/Eylem (*Act*): İcraat ya da faaliyet evresi, kararların fiziksel uygulaması.

Boyd'un belirttiği ve *"Orient"* kutusunda gösterildiği gibi, bilginin kültür, genetik, analiz etme ve sentezleme yeteneği ve önceki deneyimler aracılığıyla çok fazla süzülmesi gerekmektedir. Böylece bilginin işlenmesi sonucu "*enformasyon"* oluşturulabilecektir. OODA Döngüsü tek bir karar vericiyi tanımlayacak şekilde tasarlandığından, durumun çoğunu gösterilenden çok daha karmaşıktır; zira iş ve teknik kararların çoğunda gözlem ve yönlendirme yapan, kendi kültürel geleneklerini, genetik, deneyim ve değerlerini geliştiren bir anlayış olduğu için de eleştirilmektedir (Gradner, 2008:45).

Boyd, kazanmak için, düşmandan daha hızlı bir tempo veya ritimle çalışmanın ya da daha da iyisi, düşmanı, OODA döngüsü disiplininde ele alarak zihin, moral ve fiziki açıdan tahrip etmeyi önemsemektedir. Warden(1993) ve EOH ile Boyd ve OODA döngüsü (1995), savaşı, askeri saha içine sıkışmış bir halde görmek yerine daha geniş bir düzleme sahip olduğunu kabul ederek teorilerini geliştirmişlerdir. Yöntem açısından dördüncü nesil savaş anlayışına da ilham veren bu iki doktrinin OODA boyutunun yanı sıra EOH boyutu için de detayların görülmesi kapsamlı ifadeler için önem taşımaktadır.

Etki Odaklı Harekât, yeni bir yaklaşım tarzı olarak görülmemektedir (Ecik, 2006:39). Barış, kriz ve savaşa kadar bütün angajmanlarda dost, muhasım, tarafsız ve müttefik ülkelerdeki liderlerin, karar vericilerin, kanaat önderlerinin, STK, vakıf, üniversiteler ve düşünce kuruluşlarının düşüncelerini, davranışlarını, değerlerini, inançlarını, dünya görüşünü, tarihi, kullandıkları kavramları, kelimelerin anlamlarını ve süreçlerin yönünü değiştirmektir (Bayazıt, 2016:33). Bir başka ifadeyle, geçmişten beri planlamacılar, komutanlar ya da karar vericiler EOH kapsamında faaliyet göstermek üzere girişimlerde bulunmuşlardır. Özellikle 21. yüzyılda siyasi hedeflerin gerçekleşmesi amacıyla yürütülen harbin sonuca ulaşması için belirli etkiler sağlayan metodoloji yerine kullanılmaktadır (Ecik, 2006:39). Bu bağlamda ortaya çıkan EOH Konseptinin özellikleri Ecik (2006) tarafından şöyle sıralanmıştır:

- *Millî veya uluslararası bir harekâtta insanî yardımdan, küresel nükleer harbe kadar değişik harekât türlerinde kullanılabilir.*
- *Sadece askerî bir faaliyet olmayıp, millî güç unsurlarının birlikte, uyumlu ve sinerji yaratacak şekilde kullanılmasını öngörür.*
- *Bilgi harekâtının gelişmiş bir şekli olmayıp, tüm kaynakların (personel, malzeme, sistem, bilgi ve zaman) entegre edilmesini ve sinerji yaratacak şekilde kullanılmasını öngörür,*
- *Politik amacın elde edilmesi hedeflenir.*
- *Yalnız düşman üzerinde değil, dost ve tarafsız unsurlar üzerinde de etki yaratılmaya çalışılır.*
- *Stratejik, operatif ve taktik seviyelerde uygulanabilir.*
- *Her şeyin iç içe girdiği ve birbirine bağımlı olduğu karmaşık ortamlar için öne sürülen ve yeni bir bilimsel metot olan "Sistemlerin Sistemi" yaklaşımını, konseptin temel yaklaşımı olarak kabul etmektedir.*
- *Düşmanı yok ederek değil, psikolojik etki yaratarak davranışını değiştirmek suretiyle başarı kazanmayı amaçlar.*
- *Ayrıntılı kurallar koyan veya görev odaklı bir harekât değildir.*
- *Konseptin uygulanabilmesi için yeni araçlar, teknolojiler veya programların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Fakat her türlü yenilik konseptin verimini artıracaktır.*
- *Sadece bir kuvveti başka bir kuvvetle muharebeye sokmaktan ziyade düşman ülkenin pek çok hassas tarafı ve zafiyetini ortaya çıkararak, bundan faydalanmayı amaçlamaktadır.*

- *Çok uluslu harekâtlarda, askerî organizasyonların ortak etkilere ve son duruma odaklanmaları sağlanarak sinerji yaratılır ve harekâtın temposu artırılır.*

EOH konsepti, her türlü ortamda (millî/çok uluslu, müşterek/birleşik, barışı destekleme harekâtlarından yüksek yoğunluklu çatışmalara kadar) ve tüm millî güç unsurlarından faydalanarak harekât icra edebilmeyi öngörmektedir. Harbin karmaşık doğasında bunu sağlayabilmek için Bilgi Çağı'nın sunduğu imkânlardan faydalanılmalı ve durumsal farkındalığın artırılması sağlanmalıdır. Bu noktada 'Ağ Merkezli Harp' teorisi devreye girmektedir."

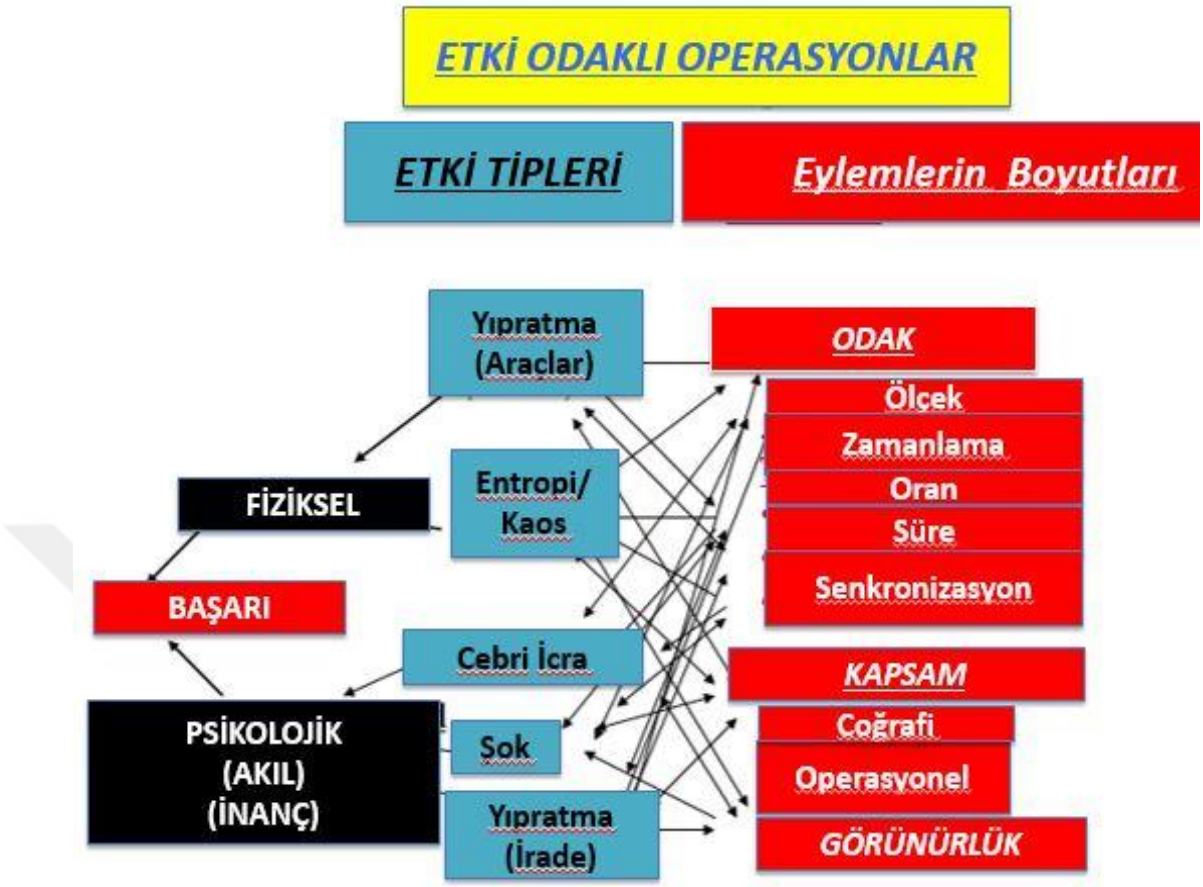
Bu bağlamda, EOH ve OODA döngüsü kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler, yürütücülerini belirsiz ve öngörülemez hale getirmeyi amaçlamaktadır (Richards, 2006:67). Bu durum düşmanların zihin yapısında karışıklığa yol açarak hareket kabiliyetleri sınırlanır ve planlama yapamayacak hale getirilirler (Coram, 2002:154). Bu durum, Lind (1989), Gökçe, O. (2017) Kaldor (2004, 2010) gibi teorisyenlerin ifade ettiği dördüncü nesil savaş veya hibrit savaşlar ve tehditler için öne sürülen dost-düşman, savaş-barış gibi zıt kavramlar arasındaki farkın flu hale getirilmesi amacının çıkış noktası olarak değerlendirilmektedir.

Bir başka ifade ile dördüncü nesil savaşın aktör sorununa ilişkin kısımda da yer verildiği üzere, "dördüncü nesil savaş anlayışında aktörler neden ve nasıl gizlenir?" biçimden bir sorunun yanıtı Warden (1993) ve Boyd'un (1976, 1995) kuramlarında yer alan şekliyle cevaplandırılabilir. Örtülü ya da gizli kalmayı tercih etme nedeni, zihin karışıklığı ve düşmanın doğrudan saldırı düzenlemesini engellemek olarak da düşünülmektedir. Lind vd. (1989) savaşın değişen yüzünü yazarken bu müzakerelerden açıkça etkilendiklerini belirtmektedir[*]. Boyd tarafından verilen

[*] Birçok kaynakta, Lind'in doğrudan Boyd'dan etkilendiği ifade edilmektedir (Freedman, 2015:413). Ancak bu durumunun açıklanması zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. Haddi zatında Boyd Hava Kuvvetleri'nde, Lind ise Deniz Kuvvetleri'nde görev yapmaktadır. Ocak 1980'de Boyd, ABD Deniz Piyadeleri AWS'de (Amphibious Warfare School) çatışma modellerini brifing vermiştir. Deniz Kuvvetlerinde Eğitmen Michael Wyly'den, General Trainor deniz piyadeleri için yeni bir taktik kitapçığı yazmasını talep etmiştir. General Alfred M. Grey tarafından bu çalışmalarda görev almak üzere Wyly'e yönlendirilen John Schmitt, War Fighting'i yazarken, o sırada yeni kitapçığın müfredatı üzerinde çalışan John Boyd ile tanışmıştır. Schmitt vasıtasıyla çalışmalara dahil olan Lind ve birkaç genç subay, bu çalışmalar bulunmuşlardır. Bu dönemde yapılan sunumlar savunma reformu hareketi için teorik çerçeveyi oluşturmuştur. Bu hareketin önde gelenleri ise, Pierre Sprey, Franklin C. Spinney, William Lind, Thomas Christie, Kongre Üyesi Newt Gingrich ve Senatör Gary Hart Detaylı bilgi için bkz. Schwellenbach, Nick (2011) Air Force Colonel John Boyd's 1991 House Armed Services Committee Testimony."US Project On Government Oversight"

brifingler, Savunma Reformu Hareketi *(Defense Reform Movement (DRM))* teorisyenleri için ilham kaynağı oluşturmuştur (Schwellenbach, 2011:14). Savunma Reformu hareketi daha sonra, SSCB ve dolayısıyla Varşova paktının 1989'da buharlaşması sonucunda Askeri Alanda Devrim *(Revolution in Military Affairs RMA)* çalışmalarında teori ve teknoloji düzeyinde etkili olmuştur (Freedman,2015:391). Boyd bu açıdan ilk postmodern stratejist olarak kabul edilir ve dördüncü nesil savaşın gelişimi üzerinde doğrudan etkilidir (Osinga, 2006:102). Amerikan ordusunda genç reformcu subaylar, Boyd'un çalışmasını, strateji, yönetim ve liderlik üzerine gelişen teorilerin temelleri olarak kullanmaya devam etmektedirler (Coram, 2002, Fadok, 1995).

Bu çerçevede dördüncü nesil savaş, soyut olarak konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan, simetrik ve asimetrik araç ve yöntemlerin yanı sıra askeri ve sivil araçların eşgüdümlü olarak bir arada kullanılmasını anlamına gelmektedir (Ehrhart, 2016:233). Bir başka ifadeyle, geleneksel karşıt yöntemlerin karışımını ifade etmektedir. Düşmanın veya hedefin, ahlaki, zihinsel, fiziksel varlığının çözümlenmek, ahlâkî düzenini dağıtmak, zihinsel imgelerini karıştırmak, operasyonlarını bozmak ve sistemine aşırı yüklemek gibi unsurları kullanarak, varlığını devam ettirmek için muhtaç olduğu tüm unsurları zedelemek ya da imha etmek hedeflenmektedir (Kaldor, 2010, Gökçe ve Şengönül 2018). Tüm yöntemler, bu unsurlar üzerinde yoğunlaşır ve ve nihayetinde düşmanın karşı koyma arzusunu ortadan kaldırmak, kendi içinde yok olmasını sağlamak amaçlanır. Özellikle EOH bazlı faaliyetler Şekil 5 de görüleceği üzere hayatın tamamını kuşatıcı bir halde operasyonlar gerçekleştirilmesini önermektedir (Bayazıt, 2016:34).



Şekil 5: Etki Odaklı Harekat (EOH) Korelasyonu (Bayazıt, 2016:41)

EOH, ve OODA Döngüsü dördüncü nesil savaş için yöntem parametrelerinin belirlendiği düzeyleri ifade etmektedir. Çalışmanın bu kısmında doğasına uygun olarak amaç ve yöntemleri ele alınmıştır. Savaşın icra sahası ve kademeleri için askeri hareketin yanına eklenen diğer bileşenleri Gökçe (2017) ve Mary Kaldor'un (2006,2010) belirttiği gibi devletin zayıflatılması ve diğer aktörlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda devletin zayıflatılmasında Gülise Gökçe (2006a 2006b, 2007) parametrik olarak devletin temel fonksiyonlarının ve faaliyet kabiliyetin kısıtlanması kriterlerini tespit etmiştir. Diğer yandan devletin zayıflatılması sonucunda Şekil 5'te görüldüğü gibi halkın da psikolojik ve fiziksel tahribata uğratılması başarı sayılmaktadır. Bu iradeyi ortaya koyacak aktör veya aktörlerin *kim olacağı, hangi araçları* kullanacağı, *kapasitesinin ne olduğu*, eylemlerini *nerede* ve *nasıl yapacağı*,

soruları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde aktör sorununun da kapasite profilinde ele alınması gerekmektedir.

2.3. Dördüncü Nesil Savaşın Aktör Sorunu

Dördüncü nesil savaşın önceki nesil savaş düzeylerinden ayrıldığı en önemli konuların başında kuşkusuz aktör veya aktörler hususu gelmektedir. Öyle ki savaşın temel özellikleri ve yöntemlerine bakıldığında bu durum daha da belirgin halde ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, Dördüncü Nesil Savaş strateji ve taktiklerini, ulus devletlerin ve devlet dışı aktörlerin, felsefeleri ve kullandıkları kaynakların arasındaki büyük farklılığın ürettiğine inanılmaktadır (Kaldor, 2010:14). Bir başka ifadeyle aktörlerin, devlet ve devlet dışı kimlikleri, onların farklı strateji ve taktiksel açıdan beslendikleri kaynakların ve değer yargılarının farklılığından doğduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda dördüncü nesil savaşın aktör sorunu tartışılırken ilk basamakta kimlik bazında devlet ve devlet dışı aktörleri (violent non-state actors)[*] konuşlandırmak gerekmektedir.

Aktörlerin pozisyonuna ilişkin yaklaşımların geliştirilmesinde iki perspektif karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, Westphalia Barışı'ndan (1648) önceki vaziyette devlet egemenliği, devletlerin birbirinin iç işlerine karşıma ve yasal eşitlik konuları tartışılmaktadır (Gross, 1948:22). 1648 öncesi dönemde devletin meşruiyetini tartışmaya açan, devlete nazaran küçük silahlı yapıla ve savaş sebepleri dördüncü nesil savaş anlayışında bahsedilen aktörler ve savaş gerekçeleri ile benzerlikler göstermektedir (Yalçınkaya ve Türkeş 2008:55). Bu durumun bir misali Avrupa'da yaşanan *mezhepçi* çatışma zemininde özellikle Fransa'nın Alman (Bu dönemde Almanya, Kutsal Roma Germen İmpartorluğu olarak tarih sahnesindedir.) Protestan eyaletleri ile ikili anlaşmalar peşinde koşması gösterilebilir (Çimen ve Göğebakan, 2010:2018). Hatta o dönemde Protestan olan Danimarka ve Elbe Nehrini kontrol altına almaya çalışan İsveç Kralı Gustavus Adolphus da Almanya iç işlerine karışmaktaki iştah ve arzusu da göze çarpmaktadır (Gross, 1948:24).

[*] Devlet dışı aktörler, bir devletin parçası olmayan ve politik olarak kazanmak için güç kullanan ya da siyasi nedenleri yerine getiren herhangi bir organizasyondur; (Bhargava, 2017: 4).

Bu süreçte başlayan savaş (30 Yıl Savaşları) Westphalia Barışı ile nihayete ermiştir. Antlaşma sürecinde ise 1555 Augsburg Barışı'nın tüm taraflarca tekrar tanıması istenmiştir (Polisensky,1971:36). Buradan da anlaşılacağı üzere aktör hususunda muhatap ve ilişki kuma düzeyinde devletin egemenlik alanında kendi tebaasında olanların, diğer devletler tarafından doğrudan ilişki kurulma çabaları iç işlerine karışmak olarak kabul edilmektedir. Zaten Westphalia Barışı (1648) uluslararası sistemde egemenlik ve özgülükler açısından belirtilen sebeplerle önemli bir konuma sahiptir (Gross: 1948:40). Birinci perspektif ile ifade edilmek istenen, meşru bir devletin, karşısında yer alan bir diğer meşru devlet ile muhatap olmak yerine ona ait yine hedef devletin içerisinde anayasal kimliği bulunan parçaları ile ilişki ve iletişime geçerek bir yol izlemesi anlatılmaktadır. Bu durum genellikle güçlü devletin zayıf devlete karşı davranışlarında görülen klasik bir vurgu olduğu gözlemlenmektedir (Gökçe G. 2007). Klasik dönemde görülen bu anlayışın Clausewitz (2015) halk-ordu-hükümet üçlemesinin bir tezahürü olarak görülmektedir.

Aktör konusunda ikinci perspektif ise daha çok dördüncü nesil savaşın tipik özelliklerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Clausewitz üçlemesinin dördüncü nesil savaşın kapsamı için dar olduğu ve aktörlerin birçok açıdan farklılık gösterdiği için özellikle devlet dışı aktörlerin de sürece dahil olması sebebiyle aktör konusunda öngörülen kümenin bu jenerasyon için kifayetli gelmediği ifade edilmektedir (Creveld, 2018:1). Devlet dışı aktörlerin sürece dahil edilmesi, aktör sorununa ilişkin çözümlenin daha detaylı yapılması zorunluluğunu da belirtmek gerekmektedir. Devlet tarafından veya devlet dışı aktörler/oyuncular tarafından savaşın kimin tarafından yapıldığının anlaşılamaması, savaşın yürütülmesi açısından stratejik öneme sahip olduğu şeklinde gösterilmektedir. Devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki dördüncü nesil savaşın taraflar düzeyinde anlamı, aktörler arasındaki ilişkiler ve bunlar ile savaşa dahil olmayan kişiler arasındaki ilişkilerin üzerinden değerlendirilmektedir. (Richards, 2006:22, Creveld, 1991:41)

Her iki perspektifin de ifade etmek istediği, aktörlerin, devlet ve devlet dışı yapılarının önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca dördüncü nesil savaşın yürütülmesinde veya fiilen icrasında Lind (1994) tarafında ifade edildiği gibi savaş-barış, müttefik-düşman tanımları flu bir hale dönüşmektedir. Devletlerin doğrudan

karşı karşıya gelmeleri giderek azalmakta, buna karşılık konvansiyonel olmayan müdahalelerin alanları genişlemektedir (Gökçe ve Şengönül, 2018). Böyle bir yola girilmesinin sebebi WesphaliaBarışından (1648) beri kurumsallaşan uluslararası ilişkiler sisteminde ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan uluslararası hukuk zemininde haksız duruma düşmenin getireceği ağır sonuçlardan kaçınmak olduğu ifade edilebilir.

Aktör konusunda değerlendirmelerin daha kapsamlı hale getirilmesi gerekmektedir. Dördüncü nesil savaşa ilham veren EOH ve OODA döngüsünden savaşın amaç ve yöntemleri kısmında bahsedilmişti. O kısımda özellikle Boyd (1976) tarafından en çok vurgu yapılan unsurlar "hız", ardından ise tehditlere hedef olmamak için geliştirilecek "zihin" ve "moral" yöntemleri olarak göze çarpmaktadır. Warden (1993) ise EOH ile sadece düşmanın değil dostlarında fikirlerini etkileyerek hareket edilmesini vurgulamaktadır (Eçik, 2006:41). Bu bağlamda aktörün gizlenmesi "zihin" odaklı bir operasyonun parçası olarak gösterilmektedir. Ancak Lind vd. (1989, 1994, 2004) de sürekli bir noktaya vurgu yapmaktadır: Dördüncü Nesil Savaş yüksek teknolojiye sahip olanların risk altında olduğu, düşman aktörlerin, unkonvansiyonel harekat tarzı ile düzenli yapılara tehdit oluşturduğunu ifade etmektedir[*].

Dördüncü nesil savaşta bahsedilen gerekçelerle aktörün gizlenme ihtiyacı dolayısıyla hedef/düşman ülke ya da odakları tehdit etmek veya zarar vermek için taşeron yapılar kurgulanmaktadır. Bu bahsedilen düzlem ise devlet dışı aktörlerin doğuşunu ifade etmektedir. Kapasite ve olanaklarının, operasyonel yönünün keşfedilmesi meşru aktör devlet ile devlet dışı aktörler arasında yaşanan mücadeleyi daha da zorlaştırmaktadır.

Son olarak şu hususu da eklemek gerekmektedir. Aktör sorunu genellikle sadece devlet ve devlet dışı aktör etrafında tartışılmaktadır. Mücadele sahasının cepheden çıkıp hayatın her alanına yayılması ile birlikte, bu süreçte pasif bir aktör olarak sivil halkın da bulunmasının tartışmaya dahil edilmesi aktör meselesini tekemmüle

[*] Lind burada bir noktaya daha dikkat çekmektedir. 1989 ve 1994 yılında yayınlanan makalelerinin El Kaide mağaralarında çıkmış olması Lind'i etkilemiş ve aynı zamanda endişelendirmiştir. 2004 yılında bu durumu anlatarak ABD ordusunda kimsenin dördüncü nesil savaşı hala anlayamadığını ifade etmiştir. Bu konuya ilişkin detaylı bilgi için Lind 1989, 1994, 2004 kaynaklarına bakılabilir. Bir başka açıdan değerlendirmesi için ise bu çalışmanın 3. Bölümünde yer alan strateji kısmı incelenebilir.

erişeceğine inanılmaktadır. Bu hususta, tehditlere bağlı risk faktörlerinden (yaşlanma, klima değişikliği, göç, mülteci akını vb.) (Gökçe, 2017:7) etkilenmeleri hasebiyle toplumun savaşıp-savaşmadığına ya da etken/edilgen olup olmadığına bakılmaksızın tüm kesimleri aktör kümesinin doğrudan ya da dolaylı elemanı olarak betimlenmelidir.

Bu bağlamda diğer aşamada, savaşın etkilerine maruz kalanların saldırı öncesinde maruz kaldıkları tehditlerin hayatı kuşattığı ve etkilediği düşünülmektedir. Dolayısıyla tehdit kavramının içeriği bütünlük açısından ele alınmaktadır.

2.4. Tehdit kavramı

Tehdit, kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde "gözdağı" anlamını taşımaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) sözlüğünde ise *"Özel hukukta bir hukuksal işlemin yapılması için maddi ve manevi baskı ve şiddet kullanma, gözdağı."* ifadesiyle yer almaktadır. Terim teknik olarak birçok alanda da kullanılmaktadır. Bu çalışmanın doğası gereği ilgi alanına uygun olarak kullanılan kapsam da değerlendirilmektedir.

Etkileşim ve iletişim kanallarının özellikle teknoloji bağlamında daha kapsamlı hale geldiği için birçok kavramın da içeriğine giren konular doğal olarak genişletilmekte ve çoğalmaktadır. Bu bağlamda tehdit kavramı da askeri konularla birlikte, siyasi, sosyal, ekonomik konuları ihtiva eden, devletin ve toplumun organlarını ilgilendiren bir hale ulaşmıştır (Küçükşahin, 2006:8).

Dördüncü nesil savaş kapsamında tehdit kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Saldırı olasılıkları, tespit ya da farkına varılma durumuna göre harekete geçilmesi ve politika geliştirilmesi açısından "tehdit" tabir edilen unsurların konumu ve hedefleri önem taşımaktadır. Bu bağlamda bir tehdit, yeteneği ve niyeti içermektedir. Bir tehdit, -her ne kadar mücadele için gerekli kapasitenin geliştirilmesi biraz zaman alsa da- yine de gözlemlenebilir. Ancak buna karşılık bir devlete saldırı ve böylece hasar verme niyetinin belirlenmesi çok daha zordur. Örneğin bir devletin bir başka devlete yönelik politikası çok hızlı ve aniden değişebilir. Haliyle stratejik bir ortak olarak tanımlanan bir devlet, bir anda bir tehdit haline gelebilir (Gökçe, 2017:2). Tehdit kavramının savaş literatüründe dördüncü nesil evresine dahil eden Hoffman'dır (2007). Tehditlerin

belirlenen stratejik eşiği aşması halinde tehdit olarak algılanması gerekmektedir. Ancak bu durumda tehdit ve savaş ilişkisi kurulabilir (Akt. Gökçe O., 2017, Deng Schurian, 2015:37) Bu bağlamda dördüncü nesil savaş ve hibrit savaş çalışanlar da tartışmaya katılmaktadır. Hibrit tehditlerin, tehit kavramı, ilk kez Hizbullah'ın İkinci Lübnan Savaşı sırasında Lübnan'daki İsrail Savunma Gücü'ne (IDF) karşı somut bir askeri başarı elde ettiği zaman ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Bachmann ve Gunneriusson, 2015:78, Mattehws, 2008:46).

Soğuk Savaş döneminden sonra oluşan tek kutuplu dünya sisteminde ABD'nin niteliksel üstünlüğü (Freedman, 2015) ile birlikte yeni tehditler oluşmaktadır. Özellikle güvenliğe yönelik tehditler kapsamında bir tanım doneler göze çarpmaktadır. Başta kitle imha silahlarından doğan tehditler olmak üzere, terörizm, örgütlü suçları da içine alacak şekilde genişlemiştir. Bu bağlamda, terörizm tehditleri ile mücadele, barış harekâtı, insani yardım kriz yönetimi, tatbikat, abluka, ambargo, gibi faaliyetler (Ecik, 2006:44) orduların planlama sürecince en azından başlık kısmında karşılaşacağı yeni ifadeler olarak kabul edilmektedir.

2.5. Savaşın Evrim Esasları ve Dördüncü Nesil Savaş

Savaşın tarih boyunca değişime ve evrime uğradığı konusunda yapılan tartışmaların nerdeyse tamamında, değişim ve evrim konusunda tam bir fikir ittifakı kanaati istihsal edilmektedir. Hatta değişim süreci dört adımda ele alınmaktadır. Birincisi, 1648 yılında devlete savaş konusunda tekel sağlayan Westphalia Barışı; ikincisi Fransız Devrimi ile savaşın milliyetçi amaçlara yönelişi ve Sanayi Devrimi ile konvansiyonel orduların makine ile tanışma evresi gösterilmektedir. Üçüncü adımda; modern savaşı tanımlamak için önceki iki devrimi birleştiren I. Dünya Savaşı; nihayet savaş maliyetlerini büyük ölçüde arttıran nükleer silahların geliştirilmesi, taktik ve manevraların savaşa yön vermesi dönemi yer almaktadır. Dördüncü adım devletlerin rakiplerine karşı zafer kazanmak için alternatif yöntemler bulmaya zorlandığı evreyi ifade etmektedir (Knox ve Murray, 2003:7; Reardon, 2006:8)

Bu bağlamda savaşın değişim ve evrimin belirleyici kriterleri/faktörleri/unsurları/ayraçları/esasları nelerdir? Çalışmanın bu kısmında

savaşın bileşenlerini tartışabilmek için bu bileşenlerin teknik dayanakları için savaşın dönüştüren ve değişiminde belirleyicilerinin tartışmasına yer verilmektedir. Bahsedilen durama ilişkin kavramların niteliği itibarı ile tamamını kapsamasından ötürü *"esaslar"* olarak adlandırılması yapılmaktadır. Muhtevası ise savaşın değişimini değerlendirmenin yanı sıra katkılarını ve savaşın bileşenine göre planlama ve icrasını da içeren boyutta tasarlanmaktadır.

Savaşın değişimi, Lind vd (1989) *"Nesiller"*, Toffler(1993) *"Dalgalar"* Cleverd (1991) *"Çağlar"*, Hanle (1987) *"Beceriler Dönemi"* Arquilla ve Rondfelt (2000) *"Savaş Araçları Dönemi"*, Liang ve Xiangsui (2007) "Sınırlılık ve Sınırsızlık" cephelerinde belirtilen biçimlerde değerlendirilmiştir. Bu değişimin gerekçesi de diğer devlet ya da düşman yapılardan daha üstün olmak arzusunda yer aldığı ifade edilmektedir. Karşısındaki düşmanın ya da düşman olma potansiyeline sahip yapı ve aktörlerin sahip olduğu imkan ve olanakları, tehdit kabul edenlerin de kendi olanaklarının düzeylerini artırma çabaları, savaş evrimlerinin sebebi olarak gösterilebilir. Bu durumun örneği, 21. Yüzyılda da sürekli tartışma konusu olan nükleer silahlanma yarışı ve özellikle coğrafi olarak Ortadoğu'da etkin güç olma çaba ve mücadeleleri gösterilebilir. Stratejik amaç boyutunda ise sahip olunan kapasite geliştirilirken, rakibin kapasitesi düşürülmelidir. Böylece düşmanımız üstesinden gelemeyeceği olayların ve olguların, ortaya çıktıkça üstesinden gelebilecek ve yönetecek düzeye ulaşılır (Richards, 2006:6).

Hedeflenen üstünlüğe ulaşabilmek için ise sahip olunması gereken esasların neler olabileceği tartışılmaktadır. Bu bağlamda hedefe alınan ve araştırılan *"esasların"* tespitinde savaşın değişim ve evrim geçirmesinde ittifak eden teorisyenlerin ve bunların yanı sıra asker, politikacı ve araştırmacıların, farklı bakış açısına bağlı olarak ortaya koydukları değerlendirmelerin ele alınması önem taşımaktadır. Zira savaşın evrim ve değişimine kanaat edenler, bu süreçte değişimi getiren esaslar hususunda daha farklı projeksiyon geçirmektedirler. Bu zamana değin yapılan yerli/yabancı literatür taramasında bu çalışmada olduğu gibi hepsinin bir araya getirildiği bir esere rastlanılmamıştır. Burada belirtilen esasların, konuyu tekemmüle erdirdiği kanaati yerine, tekâmül sürecinde bir lokasyona sahip olduğu ileri sürülmektedir.

Bu çalışmanın konusu olarak belirlenen Lind (1989, 2004) öncülüğünde geliştirilen *"Nesiller"* üzerinden geliştirilen bakış açısı gibi diğerleri de savaşın değişimini iddia ve ifade etmektedir. Bu değişimin esaslarına ilişkin de çıkarımlarda bulunmaktadır. Elbette burada sayılanlarla sınırlı görülmemelidir. Özellikle Hoffman(2007) tarafından da ifade edilen "Hibrit" yaklaşımı Rus Savunma Bakan Yardımcısı ve Genel Kurmay Başkanı Valeri Gerasimov tarafından uygulamaya entegre edilmiştir. Ancak Gerasimov "hibrit savaş " kavramını kullanmamaktadır (Gökçe O. ve Şengönül, 2018). Gerasimov, savaşın kurallarının değiştiğine işaret etmektedir. O'na göre, politik ve askeri amaçların gerçekleşmesinde askeri olmayan araçlar daha fazla önem kazanmıştır, hatta birçok durumda bunlar silahın etki gücünü çoktan aşmış durumdadırlar. Öyle ki, "Batı dünyası tarafından oluşturulan ve desteklenen sözde 'renkli' devrimlerle, istikrarlı bir devlet, aylar hatta günler içerisinde silahlı çatışma alanına çekilebilir ve dışarıdan bir askeri müdahalenin hedefi veya kurbanı haline getirilebilir" (Gerasimov, 2013:6). Ayrıca savaşın değişimi, toplumdaki değişikliklerin katalizörü, hatta çoğu kez yeni toplum yapılarının ve toplum katmanlarının oluşmasında belirleyici olduğu öne sürülmektedir (Toffler A. 1993, Toffler A ve Toffler H. 1993).

Savaşın değişimine yönelik kanaat pekiştirildikten sonra esasları üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalarda ***"teknoloji, fikir, ekonomik kaynaklar, enformasyon/bilgi ve moral"*** olarak tespit edilmiştir. Bu esasların savaşın bileşenlerine etki ettiği ve değişimin gerçekleşmesinde belirleyici olduğuna inanılmaktadır. Daha önceki çalışmalarda hepsi bir arada yer almamasına rağmen, birbirinden ayrı teorisyenlerin tartışmalarında bu esaslar ele alınmaktadır. Farklı bakış açıları ile sayı artırılabilir. Ancak mevcut koşullarda sayılan beş esasın savaşların tarih boyunca değişim süreçlerinin başrollerinde olduğu anlaşılmaktadır. Dördüncü nesil savaş anlayışının askeri alan dışında birçok bileşenin olması da bu bileşenleri etkileyen ve değerlendiren esasların yöntem perspektifinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bahsedilen esaslara ilişkin en önemli hususlardan birisi de sayılan beş temel esasın her biri, dördüncü nesil savaşın bileşenleri olarak sıralanan tüm başlıkları doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğine de inanılmaktadır. Böylece savaşmak için en önemli ihtiyaçlardan birisi olan "anlamak" (Lind, 2004) düzeyi, zihin karıştırma

(Boyd, 1995) amacına yenilmemek için çok kapsamlı ve ince bir çizgide ele alınmalıdır.

Kamuoyunda savaşa ilişkin ya da ülke gidişatına ilişkin, hemen herkesin ilgi alanı olup-olmamasına bağlı kalmaksızın bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olduğu bir kanaat evreninde bu sürecin daha açık ve anlaşılır halde prensipler eşliğinde sunulmasında büyük fayda görülmektedir. Bu esasların ayrı ayrı ele alınması ile birlikte değişime olan etkilerini incelemek bu sebeplerle önemlidir.

Teknoloji Esası; Savaşın evriminde ve değişiminde belirleyici olan birçok teorisyende karşımıza çıkmaktadır. Savaşın nesiller düzeyinde yapılan incelemede her evrede teknoloji vurgusu yapılmaktadır. Dördüncü nesil savaş anlayışını kuramsallaştıran Lind vd. (1989, 1994, 2004) savaşın evriminde en çok vurgu yaptığı iki esas vardır. Bunlardan birisi *"teknoloji"* diğeri ise *"fikirler"* olarak karşımıza çıkmaktır. Teknoloji esasının savaşın değişiminde rol aldığı birçok teorisyen tarafından kabul edilirken, etkisinin kullanılan silahların düşmana karşı daha üstün olmak için yapılan arayışlar ile belirgin olduğu ifade edilmektedir. Boyd'un (1976) teknolojinin "hız" açısından etkili olduğu düşüncesinin yanı sıra Warden'ın (1993) teknolojinin sağladığı ayrıcalığın sayesinde savaşı hızlı bitirme ve sonuç alma imkanı sağladığına ilişkin iddiası görülmektedir. Sonuç olarak teknoloji esası dördüncü nesil savaşın tüm bileşenleri üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Esasen, tarih boyunca teknolojik gelişmelerin etkisi savaş ve savaşın doğasını değiştirmiştir (Yalçınkaya ve Türkeş, 2008:58).

Fikir esası; savaşın evriminde teknolojik esaslarda olduğu gibi en fazla zikredilen kavramlardan birisi olarak görülmektedir. İkinci nesil savaşların gelişiminde temel esas teknoloji olarak gösterilirken fikir esaslarının da önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Lind vd. 1989) Fikir esasının en etkili değişim misyonu ise Almanların yıldırım savaşı ile gösterdikleri manevra taktiklerinde gözlemlenmektedir. Düşman oluşumlarını karıştırmak, parçalara ayırmak ve parçalamak için hafif yük ve teçhizatlı askerlerin manevra eylemini ağır hareket eden askerlerin saldırı eylemiyle kullanılması (Richards, 2006:21) önerisi, fikir temelli değişim için bir misal

oluşturmaktadır. Devrim Savaşlarını[*] savunanlar; fikirler, sözcükler ve algıların, savaşlarda silah olduğunu ifade etmektedirler (Shy ve Collier, 2015:984). Fikir veya zihin düzeyinde en önemli hususlardan birisi de şu vurguyu yapmaktadır: Devlet dışı aktörler, insanlar ve kültürlerin ihtiyaçları ve devletlerin sağlayabilecekleri arasındaki boşluğu doldurmak için sayı ve nitelik açısından çoğalmaktadır (Reardon, 2006:2). Hatta devletle aynı imkan ve donatılara sahip olmaya başlamaktadırlar (Hammes, 2004:201). Devlet dışı aktörler, devletin geleneksel olarak işlevlerini yerine getirmek için ortaya çıktıkça, meşru devlet ile aralarında rekabet devam etmekte ve son zamanlarda bu rekabet, savaşma cesareti gibi fikirlerin doğmasına yol açmaktadır (Reardon: 2006:3). Gerilla tipi asimetrik çarpışmaların ve devlet dışı aktörlerin devletin nizami hayatını rayından çıkarma fikirlerinin bu kapsamda ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Ayrıca Chaliand'ın, *karargahsız savaşlar* olarak adlandırdığı ve 19. YY başında *"fikir savaşı"* olarak adlandırılan sivil savaşlar tarihin en acımasız savaş biçimlerinden olarak tarif edilmekte ve 30 yıl savaşları (1618-1648) sivil boyutta "din savaşları" olarak ifade edilmektedir (2009:26).

Enformasyon ve Bilgi Esası; bu bağlamda varlığı üzerinden en tartışmalı esaslardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Enformasyon; veri ve bilgi kavramları ile birlikte değerlendirilerek çerçevelendirilmektedir. Enformasyon oluşturmak için veri ve bilgiyi analiz etmek gerekmektedir (Yılmaz:2017: 97). Kısacası enformasyon, anlam kazandırılmış işlenmiş bilgi ve veriler olarak da ifade edilebilir.

Enformasyon ve bilgi kavramlarının savaşın esası olarak değerlendirilmesinin yanı sıra doğrudan savaş (Darıcılı, 2014; Darıcılı ve Özdal, 2017;) ve savaşın bileşeni olarak da gösterilmektedir. Hatta enformasyonu çağ ve dönem olarak kabul edenler de vardır (Kökalan, 2010:191). Bu bağlamda Enformasyonu bir savaşa esası olarak göstermek için kuvvetli dayanaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Tam da bu noktada konuyu izah etmek üzere Freedman (2015:412) ortaya çıkmaktadır. Enformasyonu, yüksek kalitede elde etmek ve korumak hasımların ve rakiplerin önüne geçmeyi

[*] Devrim Savaşları kavramı, mevcut irade, otorite ve yönetimin silahlı faaliyetlerin yanı sıra alışılmadık askeri ve toplumsal yollara başvurarak, şiddet ve vahşet içeren yöntemlerle devleti yıkmadan toplumu ve yönetimi değiştirmek ve hakimiyeti ele geçirmek üzere yapılan mücadeleleri kast etmektedir. Napolyon Savaşları ile başladığı savunulur. Detaylı bilgi için bkz. Devrim Savaşı, (Shy ve Collier 2015:977)

sağlamaktadır (2015:413). Savaşın evrimsel gelişim ve değişiminde rakibe üstünlük sağlamak amacıyla yapılan hamlelerin etkili olduğu ifade edilmişti. Bu çerçeveden bakıldığında *"enformasyon"* iletişim ve tarih bilimleri başta olmak üzere birçok bilim dalında farklı boyutlarda değerlendirilse de savaş politiği ve tartışmaları ekseninde doğrudan savaşın esası olarak kabul edilebilir.

Savaş, harp ve muhaberede *enformasyon* istihbari değere sahip olduğu için, teknolojik gelişmelerden de etkilenerek devlet ve devlet dışı aktörlerinde sahip olmak ve kullanmak için mücadele verdiği bir değer olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla *enformasyonun* operasyon ve savaş türü olarak değerlendirilmesi de doğru karşılanmamaktadır (Freedman, 2015:412). Bu bağlamda, enformasyon Boyd'un(1995) hız ilkesiyle birleştirilirse (bu birleşimde temel araç teknolojik olanakladır) böylece sadece bilgi değil aynı zamanda savaşı daha iyi anlamak ve yönlendirmek mümkün olacaktır. "Orient" için muazzam bir etki kurulabilecektir (Freedman, 2015). Ancak bunun yanı sıra düşmanın da aynı hamleyi yapma yeteneği tespit edilerek, engellemek ve hatta bu yeteneğini yok etmek gerekmektedir (McMaster ve Williams, 1997: 19).

KKT 2-4. Bilgiye dayalı alan olarak bilginin stratejik olarak yönetimi ve düşmanın bilgiyi yönetmesinin tahdit edilmesini kapsar. Bu amaçla tüm elektronik harp faaliyetleri, sayısal bilgi harekâtı faaliyetleri, bilgi harekâtı yönetimi faaliyetleri ve sivil-asker işbirliği gayretleri ile stratejik iletişim gayretlerini içine alır. (Gürcan, 2011)

Elde edilen veriler sonucunda ulaşalın bulgular kapsamında enformasyon/bilgi konsepti bu çalışma içerisinde savaşın türü yerine daha çok savaşın evriminde etkili esas olarak kabul edilmektedir.

Ekonomik Kaynaklar Esası; Kuşkusuz savaşın evriminde en etkili araçlar içerisinde ihtiyaçlar bağlamında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yeryüzünde bulunan meşru devletlerin bütçelerinde en önemli pay ayrılan kalemler arasında savunma harcamaları ilk sıralarda yer almaktadır. Savaşın, mekan ve zaman boyutunun niteliksel bağlamda değişmesi sonucu, sadece askeri savunma için yapılan

kaynakların üzerinden yapılacak değerlendirmeler tek başına konuyu izah için kifayetsiz kalabilir.

Savunma faaliyetinin meşru nesneleri ne olduğunu, bunların dünyanın karmaşık teknik, politik, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminden nasıl çıktığının anlaşılması gerekmektedir. 21. Yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran toprak, ekonomik ve ideolojik savaşların, artık savaşın tek veya temel odak noktası olmayacağı açıkça görülmektedir (James vd. 1999:12). Dolayısıyla güvenlik ve savunma yapısının çok daha çeşitli ve hatta parçalanmış hale dönüşeceği düşünülmektedir. Bu gerekçelerle, 21. Yüzyılın şahit olduğu savaş özelliklerinden dolayı savunma ekonomisi, askeri alan dışında ortaya çıkan bir çok bileşen gerekçesi ise *"Siyasal Ekonomi"* dalında yer almak zorunda kalmaktadır (McGuire, 1995:24, 2000:15).

Netice itibarıyla savaş niyetinde olan ve savaşmak zorunda kalanlar, ekonomik kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Hatta savaşma olasılığı bulunan rakiplerden daha iyi bir ekonomik düzeyi hedefleme zorunluluğu doğmaktadır. Devletlerin bu zorunluluğu karşısında, devlet dışı aktörler de varlıklarını devam ettirebilmek için ekonomik kaynaklara sahip olmak mecburiyetindedir. Bu ihtiyacı karşılama yolları ise *Vekalet Savaşları* bağlamında anlatıldığı üzere devlet dışı aktörleri kullanan odaklar bu kaynağı sağlamak için yardımcı olabilmektedir. Bu yardımlar ayni ya da nakdi olabileceği gibi gayri meşru ticaret ve ağ oluşturulmasına müsaade edilecek biçimde de tezahür edebilir. Misalen, ABD'nin bölücü terör örgütü PKK/PYD/YPG için verdiği ve tüm dünyanın gözü önünde sevk edilen 4 bin tırdan fazla mühimmat ayni yardımın emsali olurken, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu, organ ticareti yapan örgütlerin özellikle Avrupa'da tölere edilmesi de kazanç elde etmelerine izin verilişin yakın örneğini teşkil etmektedir.

Ekonomik Kaynak Esaslarının da, diğer esaslarda olduğu gibi dördüncü nesil savaşın tüm bileşenleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etki alanı bulduğuna inanılmaktadır.

Ahlak ve Moral Esasları; savaşın aktörleri, icrası, savaşma ilke ve prensiplerinin değişiminin gözlenmesinde önem taşımaktadır. Bu bağlamda her

medeniyet ve kültürün sahip olduğu ve zaman içerisinde biçim değiştiren paradigmalar göze çarpmaktadır. Bu paradigmalar, özünde savaşın meşru sebebi *"jus ad bellum"* ve savaş esnasında davranış ahlakı *"jus in bello"* üzerinde şekillenmektedir (Jackson, 2011:581). Bunun yanı sıra son yıllarda savaştan sonra uzlaşma ve yeniden yapılandırma sürecine ilişkin ise *"jus post bellum"* savaş sonrasında ahlaki davranışı incelemek üzere geliştirilmektedir (Stahn, 2006:935). Bu konuda Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesinin 7. bölümü 51. Maddesi *"Birleşmiş Milletler üyelerine karşı silahlı saldırı gerçekleşirse, bu Şartta yer alan hiçbir şey, bireysel veya toplu kendini savunma hakkını bozmayacaktır."* savaş için gerekçe ve davranış ahlakı üzerine hukuki dayanak oluşturmaktadır (un.org. Erişim13.02.2018). Kellog-Brand Paktı, Londra Sözleşmesi (Nürmberg Tüzüğü) ve BM sözleşmesi *"jus ad bellum"* için örnek gösterilebilir (Sloane, 2009: 41).

Bu bağlamda bir ülkenin savaş için haklı gerekçeleri olduğunda ilke olarak bunu ilan etmesi ve haklı sebeplerini deklare etmesi beklenir. Bu durum *"jus ad bellum"* ile ilgilidir. Savaş haline geçildikten sonra özellikle sivillerin korunması ve savaşta orantılı davranılması, savaşın cinayet ya da katliama dönüşmemesi için belirlenen ve gözetilmesi gereken standartlar da adil savaş *"jus in bello"* ekseninde değerlendirilmektedir (Guthrie ve Quinlan, 2007:24).

Savaşın ahlaki boyutuna ilişkin, adil bir neden ve adil bir savaş "*bellum iustum"* anlayışı geliştirilmiştir (Fowler, 1965:33). Bunun sağlanması için de din adamalarının da katkı sağladığı değerler dizisi niteliğinde, savaşın yerine uzlaşıyı öğütleyen çalışmalar yapılmıştır (Kaser, 1949:14). Esasen savaş teorisinin *"just war"*[*] özüne ilişkin bu yaklaşımları Çiçero'nun kitabında açıklandığı görülmektedir (Colish:1990:2).

Savaşın ahlaki boyutuna ilişkin elde edilen bulguların, savaşın değişimine paralel olarak, pratikteki etkinliğine ilişkin çok ciddi sorgulamalar gözlemlenmektedir.

[*] "Just War", savaş teorisi Batı'da özellikle Kilisenin (Katolik) de etkisinin olduğu kapsamlı bir tartışmayı ihtiva etmektedir. Bu bağlamda Hristiyan teorisyenler ilk olarak, Augustine of Hippo ve St. Thomas Aquinas'tan ilham almaktadır. İbn-i Haldun, Aristoteles, İbni Rüşd, John Locke, J.S. Mill ve Çiçero, savaş başta olmak üzere birçok teorisyen ve düşünür savaşın kaçınılmazlığı ve hak arayışı olduğunu ifade etmektedir. konuya ilişkin savaş yaklaşımlarına yönelik detaylı bilgi için bkz.: http://ecww.org/churches/B/stdunstan/Beliefs/Christians_War/Christians_War_3.htm (2102.2018)

Adil savaş anlayışının savaşın dördüncü nesil boyutunda form değiştirdiği ve başlangıçta belirtilen paradigmaların yıprandığı/yıpratıldığı anlaşılmaktadır. Savaşın icrası olarak görülen muharebe esnası ve düzeyinde Warden (1993) ve Boyd'un(1976) alan tariflerinde *"social"* vurgusu ile toplum doğrudan savaş için hedef haline getirilmektedir. O halde savaş için ileri sürülen "adil" kavramı ile korunması gerekenler, edilgen halde sürecin içerisinde yer almaktadır. Bu durumun izahı, hedefin ya da düşmanın direncini kırmak ve içten çökertme planlarını işletmek üzere geliştirilen dördüncü nesil savaş konseptinin bir nevi tezahürü mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır (Lind vd. 1989: 24, Lind, 1994).

Savaşın *moral esasına* ilişkin hususlar toplum ve asker üzerinde temerküz ettirilmektedir. Geniş anlamda, dördüncü nesil savaşın, askeri birliklerin yaygın bir şekilde savaş alanına dağılması ve harp meydanının büyük ölçüde tanımsız olması muhtemeldir; savaş alanı düşman toplumunun yaşam alanı ile iç içe olacağı için, savaş ve barış arasındaki fark birleşme noktasına doğru flu bir hale dönüşmektedir. Sivil ve asker arasındaki farkın kaybolma vaziyeti de göz önünde bulundurulmaktadır (Lind vd.1989:24). Dördüncü nesil savaşın, barış ve savaş dönemlerinde birden çok bileşeni ile icra edilmesinde önemli gerekçelerden birisi de hasımların moral gücünü zayıflatmak olduğu görülmektedir (Gürcan, 2011:166). Bu bağlamda eylemler, tüm katılanların bilinçaltı derinliği, onların sadece fiziksel mevcudiyetini değil sosyal kültürel durumlarını da eş zamanlı olarak hedefe almaktadır (Lind vd. 1989:24).

Moral esası, savaşın değişiminde ve icrasında öteden beri önemli bir yer tutmaktadır. Savaş kararı aşamasından savaş sonrasına kadar özellikle milli birlik ve beraberlik motivasyon açısından önem taşımaktadır. Moral esası birkaç boyutta izlenebilir. Düşmanın ordusuna yönelik cesaretini kırıcı propagandalar ile halkına yönelik yapılan algı operasyonları moral esası etrafında değerlendirilebilmektedir. Özellikle düşman ulusun hedef alınması moral esası açısından oldukça önemlidir. Bunun en etkili yolu ise savaşın bileşenlerinden olan Kamuoyu boyutunda yer alan algı ve propaganda unsurları ile gerçekleştirilebilmektedir.

Diğer taraftan, saldırı altında kalanlar için ise ordu ve ulusun moral düzeyine yönelik saldırıların da dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Yukarıda belirten türde düşman saldırılarının hedefine ulusun alındığı halde ulus içerisinde *"gayri memnun"*

oluşması (ya da düşmanın saldırı biçimi olarak böyle bir kesimi oluşturmak isteyeceği de düşünülmelidir) halinde, mili ve manevi birliktelik bozulup bitebilecektir. Düşmana karşı direnme motivasyonu, millet üzerinden bitirilirse ordunun birlik ve bütünlüğünün de gevşeyerek dağılacağı ileri sürülmektedir (Lundendorff, 2017:30). Boyd (1995) ise bu bağlamda geliştirilecek stratejilerin, düşmanın zihin düzeyinde karışıklık ve belirsizliklere yol açacak kadar etkin olmasını ifade etmektedir. Somut tezahürü ise düşmanın savaşma istek, irade ve inancını çöküntüye uğratmak, gerçeğin çarpıtılması ile algı ve manipülasyonlar çıkarmak (bunu yaparken de yalan istihbarat veya iletişim kaynakları ile yönlendirmek önerilir.) olarak yansıtılmaktadır (1995:20-23). Boyd'un stratejilerine örnek olarak da *"Blitzkrieg"* gösterilirken, Fuller ve Liddel Hart'ın öne sürdüğü stratejilerden esinlendiği belirtilmektedir (Freedman, 2015:363).

Ülkemizde bu duruma ilişkin yaklaşıma bir örnek KKT 2- 5 Harekat Talimatnamesinde şu ifade yer almaktadır (Gürcan, 2011:162)

> *"KKT 2-5. Savaşın manevi alanı olarak hem orduların hem de onların destekçisi toplumların "ahlaki ve moral değerleri" ile "mücadeleye olan inançları", mücadelede toplumun geri kalan kesiminin ordulara vereceği destek biçimi ve düzeyi gibi, toplumun ve ordunun stratejik kültürü gibi sosyo-psikolojik faktörleri içinde barındıran alandır."*

Netice itibarıyla *moral esası,* savaşın geçmişten bu yana değişiminde özellikle Clausewtiz'in(2015) üçlemesinde ifade edilen halk-ordu-iktidar üzerinden doğrudan etkisi vardır. Bunun icra ediliş veya uygulama biçimi saldıran ya da saldırı altında olana göre değişmektedir. *Ahlak ve moral esasının* tıpkı geçmişte olduğu gibi dördüncü nesil savaş bileşenlerinde de etkili bir konumda olduğu değerlendirilmektedir.

Savaşın esaslarının ayrı biçimde tasnif edilmesinde maksat, değişiminde kuşku bulunmayan savaşın bu değişim serüveninde hangi esasların gözlem aracı olduğunu ifade etmektir. Böylece verilen esasların, zaman içerisinde etki ve tesir düzeyinde ortaya çıkan durumlara göre değerlendirilmesi suretiyle daha kapsamlı inceleme ve araştırma olanakları sunacağı düşünülmektedir. Burada verilen esaslar gelecekte sayıca artırma ya da azaltma yoluna girebilir. Ancak kapsamlı bir inceleme için ve

özellikle dördüncü nesil savaşın bileşenleri üzerinde etkileri dolayısıyla bu yol tercih edilmiştir.

2.6. Dördüncü Nesil Savaşın Bileşenleri

Dördüncü Nesil Savaş'ın *teknoloji, fikir, enformasyon/bilgi, ekonomik kaynaklar ve ahlak/moral esasları* temelinde geliştiği ve gelişeceği yapılan incelemeler sonucunda kuvvetli bir kanaat ile değerlendirilmektedir. Bu bağlamda evrim esasları belirlenen savaşın, dördüncü nesil ekseninde bileşenlerinin ele alınması tasarlanmaktadır.

Dördüncü nesil savaşın bileşenlerinin belirlenmesinde, çalışma içerisinde yapılan tanımı, tespit edilen özellikleri ve yöntemleri üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu bağlamda belirtilen bileşenlerin ele alınış biçimi dördüncü nesil savaş konsepti ile olan ilgisi üzerinden tartışılmaktadır. Zira her bir bileşen oldukça kapsamlı olacağından ayrı ayrı çalışmanın konusudur. Diğer taraftan dördüncü nesil savaş için yöntemler kısmında da bildirildiği üzere belirtilen bileşenlerin en az ikisinin aynı anda harekete geçirilmesi ve aktif olarak bir hedef ya da düşmana karşı kullanılması durumunda dördüncü nesil savaşın etkinleştirildiğini düşünülebilmektedir. Bu durumda da harekete geçirilen unsurların koordinasyonu için bir merkeze ihtiyaç duyulmaktadır. Birçok bileşenin belli bir merkezden yönetilerek EOH ve OODA döngüsü yöntemleri ile savaşın icra edilebilmesi için koordinasyon merkezi ve durumsal farkındalığın gerçekleştirilebilmesi için "ağ merkezli savaş" anlayışı geliştirilmektedir (Bayazıt 2016, Ecik, 2006:49).

Bu bağlamda, savaş alanında ve biçiminde yaşanan değişim Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte Amerikan ordusunda yeni teknoloji, taktik geliştirerek yeni bir güç doğmasına fırsat vermemek ve üstünlüğü sürdürmek için yöntem arayış çabalarını başlatmış ve bu süreç Askeri Alanda Devrim *(Revolution in Military Affairs RMA)* olarak adlandırılmıştır (Freedman, 2015:389). Savaşın bir takım bileşenlere ayrılarak incelenmesi zorunluluğunun tam da bu noktada ortaya çıktığı görülmektedir. Askeri Alanda Devrim (RMA), sonuçları itibarıyla yeni muhabere biçimlerinin temellerini ortaya çıkarmış ve böylece savaşın incelemesinde bileşenler

boyutunun mercek altına alınması zaruret düzeyine erişmiştir. Bir başka ifadeyle RMA, doktrinlerden ve çoğunlukla da teknolojiden yararlanmak suretiyle yeni muharebe biçimlerinin belirlenmesi için bazı parametreleri ortaya çıkarmıştır (Bayazıt, 2016:15):

- Ağ Merkezli Muharebe ve Operasyonlar
- Enformasyon Esaslı Harekat
- Psikolojik Harp ve Harekatı
- Kamuoyu Kanaati Oluşturma Harbi ve Harekatı
- Epistemolojik Harp
- Kamu Diplomasisi ve Stratejik İletişim Harbi ve Harekatı
- Hukuk ve Adalet Sistemi Tabanlı Muharebe (Lawfare)
- Harekat Ağı Değerlendirmesi

Yukarıda yer alan parametreler savaşın bileşenlerini hem belirleyici hem de etkileyici özellikleri taşıdığı ifade edilmektedir. Özellikle Boyd'un(1976) OODA döngüsü ve Warden'ın (1993) EOH projeksiyonu etki göstermektedir. Hatta bazı Sovyet asker teorisyenleri, yeni sayısal (dijital) teknolojilerin yeni askeri doktrinler ile sentezi sonucu yeni muharebe biçimleri için parametrelerin ortaya çıktığını ifade etmektedirler (Bayazıt, 2016:14) Bu bağlamda savaşın alanı ve boyutlarına ilişkin değerlendirmeler üzerine dördüncü nesil savaş için tespit edilen bileşenler ve boyutların incelenmesi başlatılmaktadır.

2.6.1. Askeri Boyut

Savaş çalışmalarının incelenmesinde kuşkusuz akla gelen en önemli unsur ordu ve asker olarak tasnif edilir. Zira savaşın niteliği ve doğası bunu getirmektedir. Her ne kadar Clemenceau *"Savaş askerlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir"*(Göğebakan ve Çimen, 2010:217) dese de askerin olmadığı savaş tartışmasını en azından şu anda tahayyül etmek mümkün gözükmemektedir. Dördüncü nesil savaş alanı için birçok bileşen ortaya çıkmış olsa da askeri boyutu daima ilk sırada olmaya devam etmektedir. Askeri boyutun incelemesinde, önceki nesillerin birikimlerinin yanı sıra *"suigeneris"* nitelikleri de görülmektedir. Askeri yapılar, konvansiyonel

tarzda teşekkül ettirilmiş ve donatılmıştır. Ancak üçüncü nesil savaş ile birlikte -"blitzkrieg" ile görüldüğü gibi- manevra taktiklerinin ön plana çıktığı bir yaklaşım sergilenmektedir. Dolayısıyla dördüncü nesil savaşa ulaşıldığında askeri düzen-askeri terbiye ve modern savaş anlayışı arasındaki çelişki, geleneksel askerlik hizmetini bir ikilemle yüz yüze getirmektedir (Lind vd. 1989:23) Özellikle Teknoloji esasından etkilenmek üzere değişime uğrana askeri boyutun, soğuk savaş döneminde beri paradigma arayışları *askeri alanda devrim* ile açığa kavuşturulmuş ve düzenlenmiştir (Freedman, 2015:361).

Değişimin nedeni de bir önceki nesilden daha başarılı ve etkili olmak arzusu ile ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra sadece teknolojik gelişmelerin askeri boyutu düzenlemede yeterli olmadığı da belirtilmektedir. Örneğin ABD'nin bir hayalet uçak için 500 milyon dolar harcaması ile bir teröristin aracına yerleştirdiği bombanın etkisi tipik olarak benzerlik gösterdiği için tartışmalıdır (Lind vd. 1989:23). Lind(1989, 1994) daha sonra da bu durumu teröristlerin savaş ahlakını bozarak düzenli yapıları tehdit etmeye başladığını ifade etmekte ve meşru ve düzenli devlet yapılarının da bu durumda düzensiz sürekli hareketli/mobilize parçalar teşekkül ettirmek suretiyle mücadele etmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. *"Jus in Bello"(Savaşta davranış ahlakı)* çerçevesinde değerlendirmek gerekirse devletin savaş hukuku çerçevesinde gayri nizami harp düzenini tesis etmesine dair bir fikir anlaşılmaktadır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki gayri nizami harp anlayışına ilişkin formatlarla, Sun Zi'den beri karşılaşılmaktadır (Sun Zi, 2016:87). Bu gerekçelerle askeri boyutu etkileyen unsurların sadece teknoloji değil zihin ve fikir düzeylerinde de değerlendirilmesi ehemmiyet taşımaktadır. İşte askeri alanda devrim ile birlikte Boyd'un OODA döngüsünün ışığında *"Ağ Merkezli Operasyonlar"* karşımıza çıkmaktadır (Bayazıt, 2016:16) Yeni teknolojilerin, askeri sistemlerle uyumlandırılması ile birlikte askeri etkinlikte zihin ve idrak (Boyd, 1995) doğrultusunda direk artış sağlayarak (Krepinevich, 1992:27,1994:35) düşman üzerinde çok boyutlu *"şok ve dehşet"* yaşatarak hakimiyet kurmak (Ullman vd. 1996) *"şok ve korku"* (Ullman ve Wade, 2008) haliyle çökertmek amaçlı (Lind vd. 1989) felç durumunda tutmak bu konseptte esas amaç olarak ifade edilmektedir. Bu amaç Hiroşima ve Nagazaki üzerine atılan atom bombaları ile örneklendirilerek teorik çerçeve olmayacağı eleştirilse de bu durum

Freedman (2015) tarafından, Ullman vd. (1996)'ın bakış açısıyla cevaplandırılmaktadır: Düşünmeyi reddedenlerin dezenformasyon, yanlış enformasyon ve kandırmacalara yönünü çevirmesi sonucu bunu anlayamadığını savunmaktadır (2015:413).

Askeri boyutta, cephe düzeni, savaş alanı ve savaş araçlarının RMA ile değişmesi sonucunda, yeni ağ merkezli kontörlün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda enformasyon esasında belirtiği gibi düşmanın da bu yeteneğini tespit etmek ve yok etmek üzere strateji geliştirilmesi de gerekmektedir (McMaster ve Williams, 1997:27). Ağ merkezli muharebe ve operasyonlar, bütün bu değerlendirmelerin sonucunda 4 alanda yani fiziki, bilgi, idrak(beyin) ve toplum alanlarında tatbik edilmesi öngörülmektedir (Bayazıt, 2016:17). Dördüncü nesil savaşa, askeri alanda devrim ile yüklenen en büyük misyonlardan birisi de hızlı ve kesin bir zafer kazanarak, karmaşık hale gelen savaş alanında masum hiçbir sivilin zarar görmediği bir çerçevede hedef gruplarının yönünü şaşırtarak zihnini karıştırarak yok edilmesi noktasında görülmektedir (Freedman, 2015: 396). Böyle bir amaç için ise farklı coğrafyalarda, ayrık alanlarda konuşlandırılmış kuvvetlerle aynı anda koordineli ve senkronize tarzda eş-zamanlı harekat icra etmek suretiyle strateji geliştirilebileceği ifade edilmektedir (Bayazıt, 2016:17).

Netice itibarıyla dördüncü nesil savaş anlayışı çerçevesinde askeri alanda yenilenmelerin boyutları, Boyd'un fikirleri (1976,1995) etrafında değerlendirilmekte ve özellikle Warden(1993) ile ortaya çıkarın EOH yöntemleri ile şekillendirilmektedir. Uygulamada RMA ile birlikte değişimin icrası görülmektedir. Meydana gelen değişimin özü ise askeri teknolojilerin tek başına zafer kazanmak için etkili olmayacağı düşüncesiyle OODA döngüsü ve Warden'in *beş yüzük halkaları* ekseninde geliştirilen fikirlerin hız ve zihin karıştırma yöntemleri ile değerlendirilmesi olarak anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra konvasiyonel ordu yapılarının, düzensiz savaş taktiklerini kullanacak düzeyde birlikler oluşturulması ile birbirinden ayrılması zor olan savaş-barış hali ve zamanlarının getirdiği flu vaziyetin etkili bir biçimde çözümlenmesi önerilmektedir Aksi takdirde dördüncü nesil savaş düzenli askeri yapılara yönelik oluşturduğu tehdidi daha da etkili hale getirebilecektir. Geleceğin savaşlarına hazırlananlar, burada öngörülenler üzerinde kafa yormalı ve mevcut askeri

düzenlerini buna hazırlamalıdır. Dördüncü nesil savaşın çok önemli vurgularından birisi de askeri boyutta teknolojik ve askeri güç olarak güçlü olanların sanıldığının aksine dezavantajlı olduğu ve birçok risklerle karşı karşıya olduğu ileri sürülmektedir. (Lind vd. 1989, Lind, 1994, 2004).

Askeri alanda yenilik ya da devrim özellikle ABD ekseninde incelenirken Türkiye tarihinde ise Batı menşeili yenilenme hareketleri de gözlemlenmektedir. Bu dönemde, Sultan III. Ahmed ve Sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadaretinde (1703-1730), yaşanan gelişmeler dikkat çekmektedir. Avrupa'nın modern bilim ve askeri sahadaki ilerlemelerinin tesiri, Osmanlı'nın yeni bilim ve eğitim anlayışı ile ilk örnekleri askeri teknik eğitim sahasında görülen müesseselerin kurulmasında hissedilmektedir. Askeri Mühendislik Eğitimi kapsamında *Humbaracı Ocağı'nda* modern askeri teknik eğitimin başlaması, *Hendesehane'nin* kuruluşu (tersane personel eğitimi), *Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn* (Deniz Mühandishanesi), *Mühendishane-i Cedid* (Kara Mühendishanesi) tesis ve tertip edilmiştir. Sivil Mühendislik Eğitimi, Tıp Mektepleri, Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu), Darülfünun (Üniversite) kurumları da bu dönemde teşekkül ettirilmiştir (İhsanoğlu, 2017:131-150)[*]. Cumhuriyet Dönemi'nde ise yerli ve milli harp endüstrisi kurma çabaları halen devam etmektedir. Askeri yapıda çok boyutlu hareket geliştirebilecek güç ve imkanlara sahip olduğu düşünülmektedir. 2015 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bazı illerde icra edilen hendek operasyonları, 2016 Fırat Kalkanı, 2018 Zeytin Dalı Barış Harekatı örnekleri bu tespitin ispatı mahiyetinde değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra teknolojik açıdan gelişmeler de son yıllarda hızlı bir yükseliş göstermektedir. Bu yükseliş yerli üretim anlayışı ile dışa bağımlılığı

[*] Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu (1943) Yozgat'ın en köklü ailelerinden birisi olan Ağvanlıoğlu ailesine mensuptur. Ailesi, Milli Mücadele döneminde Yozgat'ta oldukça önemli bir misyon üstlenerek halkın ekmek ihtiyacına kadar birçok konuda yardımcı olmuşlardır. Rahmetli Babası Mehmed İhsan Efendi ilim tahsili vesilesi ile Yozgat'tan çıkmış ve Milli Şairimiz Mehmed Akif Ersoy ile birlikte Mısır'da talebe ve muallim sıfatlarında vazife yapmışlardır. Burada dünyaya gelen Prof. İhsanoğlu, oldukça yüksek bir müktesebe sahip ilim tahsil etmiş ve bunu da ülkesi için uzun yıllar boyunca eserleri ile neşretmiştir. Prof. İhsanoğlu, Türk Bilim Tarihi'nde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Bilim Adamı ve Diplomat kimliği ile Uluslararası alanda birçok ödül ve nişan ile tevcih edilmiştir. Çalışma içerisinde atıfta bulunulan eserini 30 yıllık birikimin ürünü olarak ifade etmektedir. Osmanlı Bilim Mirası adlı eseri, 2 ciltten oluşan ve tarihin içerisinde unutulmaya terk edilmiş milli bilgi ve birimlerimizi de ölümsüz kılması açısından oldukça önemlidir. Prof. İhsanoğlu, ülkemizde birçok bilim adamının yetiştirilmesi ve eserlerin kazandırılmasında da pay sahibidir. Prof. İhsanoğlu, bilimsel kalibrasyonu ve taşıdığı değerler ile rehber, zarafet emsali entelektüel bir Anadolu Münevveridir.

da önemli ölçüde azaltmaktadır. Bu durumun örneğini ise Atak Helikopterleri İnsansız Hava Araçları (İHA), Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) ekipmanları resmetmektedir. Ancak dördüncü nesil savaş konsepti açısından henüz fikir ve zihin alt yapısının tesis ettiğini söylemek pek mümkün görülmemektedir. Zira bu konuda Amerikan ordusunun da durumu tam anlayamadığı ifade edilmektedir (Lind, 1994).

2.6.2. Siyasi Boyut

Dördüncü nesil savaşın neredeyse tüm özellikleri ve unsurları istikrar ve düzeni bozmak üzere kurulmuş, hedef ya da düşmanın kontrolü kaybetmesini amaçlamaktadır (Akt. Gökçe o., 2018:7 . Asmussen et al., 2015:65). Bu durumda devletin gücü, zayıflığı ve zayıflatılmasına yönelik strateji ve tartışmalar göze çarpmaktadır. Öncelikle ve özellikle hedef ülke devletinin kurumlarını işlemez hale getirerek yönetebilirlik sorunun ortaya çıkmasını hedeflediğinden bir nevi devletin idari kapasitesini zayıflatan/çökerten kuşatma veya aşırı baskı stratejisi olarak da nitelemek mümkündür (Gökce, G., 2006, 2007, 2016, 2017). Dördüncü nesil savaşta aktör sorununda öne çıkan unsurlardan birisi, devlet dışı aktörler olarak ifade edilen meşruiyet zemini kazanmaya çalışan yapıların mevcudiyeti olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra siyasal globalleşmeyle birlikte, devlete ait egemenliğin, uluslararası kuruluşlar tarafından kullanılması arzusu da bilinmektedir. Bir başka ifadeyle ekonomik ve siyasal temelli ulus üstü yapıların devlete ait egemenliğe ortak olma girişimleri ulus devlet yapısının karşısında yer alan zorunlu bir işbirliği olarak görülmektedir (Aktan ve Şen, 2003:123). Devletin, hem ulus üstü meşru yapılarca hem de devlet dışı aktörler vasıtasıyla egemenliğine yönelik baskı ve zorunlu işbirlikçi aktörler üretme çabaları burada açıkça görülmektedir. Hedefe alınan devlet bu ikilem içerisinde boğulmaya sevk edilerek güçsüzleştirilebilir. Dördüncü nesil savaşın meşru siyasal iktidarı kuşatma biçimin bu noktada ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Devlete siyasal yolla yapılacak müdahalelerde saldırgan devlet ya da yapı, hedefinde yer alan devlete doğrudan müdahale etmek yerine, örtülü ve dolaylı yollaradan yaklaşarak kurduğu baskıyla istediğini yaptırmayı tercih edebilir. Hedef ülke devletini bir eylemden alıkoymak ya da bir başka ülke ile antlaşma yapmaktan caydırmak (örneğin Türkiye'nin Çin'den silah ve mühimat almasını engelleme

girişimi vb.) için doğrudan siyasi baskıya maruz bırakılabilir. Bu amaçla uluslararası kuruluşlar da (Birleşmiş Milletler, BM Güvenlik Konseyi vb.) devreye alınmaktadır. (Gökçe ve Şengönül, 2018). Devletin savaştaki değişim sonucunda savaştığının dost mu düşman mı olduğunu belirleme ve anlamada sorunları bu bağlamda ortaya çıkmaktadır (Lind, 2004:10).

Siyasal boyutunda saldırıya maruz kalan ya da kalma ihtimali olan devletlerin, sistemlerinin işlerliği sağlam temellere dayanmalıdır. Bunun yanı sıra yöneticiler ve ekipleri de nitelikli, vatanperver olmalıdır. Aksi halde politik eylemlerle siyasal yapının, ırk, kabile, çıkarlar kümesi gibi birçok etmene bağlı olarak saldırıya maruz kalmasını beraberinde getirebilir (Chaliand, 2009:79). Bir devletin "modern araçlarla saldırısının" gerçek kapsamı ve işleyişi ancak çok geç fark edilir ya da hiç fark edilmez. Saldırı çoğu zaman ani gerçekleşir; bu nedenle de çoğu zaman karşı koymak çok zor gözükmektedir.

Saldırı düzenleyen tarafta ise hedefin siyasal yapısına ilişkin olarak ilk hamlelerin genelde, saldırıya maruz kalan devletlerin ve toplumların dirençlerinin kırılması ve morallerinin bozulması, olaylara ve yöneticilerine karşı güvenin yok edilmesi amacıyla, askeri gücün ötesinde birçok bileşenin katkısıyla eşzamanlı olarak geliştirilmesi şeklinde görülmektedir (Gökçe O. 2017, Gökçe ve Şengönül, 2018).

Siyasi boyutta saldırı altında kalanların güçlü demokratik ve adil yönetim yapılarına sahip olmaları halinde etkiyi azaltabilecekleri düşünülmektedir. Aynı zamanda saldırı düzenleyenlerinde ortaya çıkmaları ya da tespit edilmeleri halinde karşılaşabilecekleri sonuçları titizlikle hesap etmeleri önem taşımaktadır. Bu ifadeler etrafında ABD'de Trump'ın Başkan seçildiği seçiminde Rusya'yı işaret eden suçlamalar ve ABD'nin bölücü terör örgütlerine verdiği desteğin tespit edildiği durumlar örnek gösterilebilir.

2.6.3. Siber Güç

Savaşın değişim ve dönüşümünde geliştirici etki sahibi olan esaslar arasında teknolojinin öneminden esaslar kısmında bahsedilmiştir. Teknolojinin bu önemine binaen inşa edilen siber güç boyutu dördüncü nesil savaş için oldukça önemli bir

konumda yer almaktadır. Boyd'un(1995) hayalini kurduğu idrak ve bilişsel düzeyin gerçekleştirilmesi için siber güç adeta biçilmiş kaftan hükmünde gözükmektedir. Bu bağlamda siber güç unsurunun diğer bileşenler ve savaşın değişiminde yer alan esaslarla doğrudan ilişkisi olduğunu ifade etmek de gerekmektedir.

Siber Güç boyutunun öneminin ne denli arttığını göstermek adına şu istatistik önemli görülmektedir: 2015 yılı başında 7,2 milyar olan dünya nüfusu karşısında mobil bağlantı üyeliklerinin 7,9 milyara ulaştığı görülmektedir. Yine aynı yıl için Dünya nüfusunun %42'si internete erişebilmekte, 3,7 milyar insan mobil cihazlarında internet kullanmakta ve mobil internet abone sayısı her yıl %28 den daha fazla artmaktadır (Kurtoğlu, 2016). Bu olanak ve imkanlar siber güç ve siber etkinliğin sadece sanal düzeyde değil, hayatın tamamını kuşatmak üzere alan oluşturduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, Greenwald'ın(2015) dediği gibi *"saklanacak yer yok"* gerçeği ile yüzleşmek zorunlu hale dönüşmektedir.

İletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak siber saldırılar için iletişim teknolojilerini yoğun bir biçimde kullanma, son dönemde dördüncü nesil savaşın özelliklerinden biri olarak gösterilmektedir (Akt. Gökçe O. 2017, Asmussen et al., 2015:22; Münkler, 2016:23). Çünkü siber saldırılar, propagandadan bir devletin altyapısını tahrif ederek yönetebilirlik sorunu ortaya çıkartmaya kadar çok geniş bir alan için çok uygun düşmektedir. Dördüncü nesil savaşta siber saldırıların askeri etkinliği şu açıdan tartışılmaktadır: Günlük yaşamda iletişim teknolojisine artan ilgiye paralel olarak orduda değişiklikler yenilikler söz konusu olmaktadır. Askeri üstünlük giderek C4ISR faktörleri olarak adlandırılan ilkeler üzerinden tanımlanmaktadır. Bunlar: Komuta, Kontrol, İletişim, Bilgisayar, İstihbarat, Gözetim ve Keşif (Wijk, 2012:362). Bu bağlamda siber saldırı, kara, hava ve deniz çatışma alanlarını tek bir çatı altında toplamaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da konvansiyonel açıdan güçlü olan devletlere dahi ciddi zararlar verilebilmektedir. Tam da bu nedenle siber saldırılar, devlet dışı aktörlere çok cazip gelmektedir. Bu durum karşısında ABD Savunma Bakanlığı 25 Mayıs 2010 yılında Siber Komutanlığı (US Cybercom) kurarak, kara, hava, deniz ve uzay alanından sonra 5. Muharebe alanı olarak siber alanı tasarlamıştır (Gürcan,2012:108). Diğeri ise, siber saldırıların devletlerin sorumluluk alanı dışına çıkması ve böylece devletlerin doğrudan sorumlu tutulamaması nedeniyle

dördüncü nesil savaşın önemli araçlarından biri haline dönüşmüştür. Çünkü siber saldırılar ya tamamen gizli yapılmakta ya da basitçe yalanlanabildiği için doğrudan bir kaynak göstermek, birini sorumlu tutmak pek mümkün olmamaktadır (Gökçe ve Şengönül, 2018). Yazılım olanakları ve tespit edilmesi zor olanlar da dahil olmak üzere virüslerin etkisi toplumları kargaşaya itmek için askeri operasyonlar kadar etkili sayılmaktadır (Lind, 2004:11). Bu durumlar da, siber saldırıları sıklıkla tercih edilen bir yöntem haline dönüştürmüştür.

Siber saldırıların olasılığı ve savaş alanı büyük tehdit oluşturmasına rağmen üzerinde bu zamana kadar sorunu çözmek adına yapılan teknik analizler de henüz kısıtlı haldedir. Bu bağlamda savaşı olası kıldığı ifade edilen üç boyut görülmektedir. Bunlar; internet tasarımdaki mevcut hatalar, donanım ve yazılımdaki hatalar ve giderek daha kritik sistemlerin (kamu güvenliği açısından) online erişilebilirliği olarak sıralanmaktadır (Clarke ve Knake, 2010:44).

Siber savaşın alanı, uzay düzeyinde tüm bilgisayar ağları ve onların bağlı bulunduğu, kontrol ettiği her şey olarak ifade edilmektedir. Tam da bu noktada internete bağlı olmayan bilgisayarların güvenli olduğuna ilişkin algının yanılgı olduğu vurgulanmaktadır. Zira siber uzay alanı, internete bağlı olmasa da tüm bilgisayarları kontrol ve kumanda edilebilme imkanı sağlamaktadır (Clarke ve Knake, 2010:45). Bu konuda Thomas Friedman'ın *Dünya Düzdür (2006)* kitabında aldığı bir bilgisayarın tüm parçalarını sökerek parçaların menşeine ilişkin açıklamaları ne kadar büyük bir etki sahasının olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bilgisayar ağlarına girmenin sonucunda riskleri de kritik önem taşımaktadır. Para akışlarının kontrol etmek, enerji kanallarına yönelik sabotajlar, borsa sistemlerini çökertme, istihbarat planlarını deşifre etmek, ülke içerisinde kaotik bir ortam oluşturmak gibi büyük tehditleri de barındırmaktadır. Dahası bu sistemle mücadele edecek askeri yapılar kurulma safhasında olsa da bilgisayar korsanları sistem açıklarını bulmak konusunda daha ileri aşamalara geçmişlerdir.

Bu burumun ülkemizde de hukuki açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu zamana hukuki çerçevede bu konuya ilişkin tek kaynak Doç. Dr. Ali KARAGÜLMEZ tarafından kaleme alınan *Bilişim Suçları ve Soruşturma – Kovuşturma Evreleri* adlı

eser tek olma özelliğini sürdürmektedir. Bahsedilen eserde ise siber saldırılara ilişkin çok ilginç bir boyuta temas edilmektedir. Şöyle ki; Kitabın 2011 baskısının önsözünde şu ifade yer almaktadır: "*Ülkemizde 2010 yılında ortaya çıkan ulusal bir sınav merkezinin (ÖSYM) yaptığı çeşitli sınavlarda, soru ve cevapların bilişim sistemleri vasıtasıyla elde edildiği ve kazanç karşılığı dağıtılması iddiaları ve sonrasında yaşananlar, bunun önemli bir örneğini teşkil etmektedir."* Ülkemizde 2010 yılında yapılan bazı sınavlarda soruların çalındığına ilişkin haberlerin o dönemde hızla kapatılıp işlem yapılmamasının ardından 2016 yılında bir takım sınavların iptali süreçleri yaşanmıştır.

Ülkemizde bu bağlamda yaşanan bir soru hırsızlığının etkileri ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan hain ve melun bir darbe girişimi sonucunda anlaşılabilmiştir. Ancak bundan daha önce yapılan ve yapılmayan atamalar, haksız erişimin meydana getirdiği olumsuz etkinin birçok kişi, kurum ve hatta ülkeyi etkilediği açıkça ortaya konulmaktadır (Karagülmez, 2013:209)[*].

Dünyadaki büyük askeri güçlerin birbirlerinin ticari ortakları olduklarını düşündükleri için düşmanca ilişkilere gireceklerine inanmaktadırlar. ABD'nin de Irak ve Afganistan'da ateşli savaşta olması sonucu siber savaş göz ardı edilmiştir. Bu çerçevede siber savaşın halkın ve yöneticilerin görmediği ama ülke içerisine sızan askeri birlikler olarak kabul edildiği ifade edilmektedir (Clarke ve Knake, 2010:145). Bu durumun için en önemli çözüm önerisi ise kamu kesiminden başlayarak tüm kesimlerin dikkatine sunulan "farkındalık" olarak gösterilmektedir (Karagülmez, 2012:9).

2.6.4. Hukuki Boyut

Dördüncü nesil savaşta, çoğunlukla devlet dışı kuvvetler yer aldığı için ilk üç nesil savaşla ilgili uluslararası hukukun temel kurallarının geçerli olduğu söylenemez.

[*] Ülkemizde, sistemin içerisine sızıp darbe yapmaya kadar cüret eden FETÖ yapılanmasının en güçlü olduğu dönemlerde böyle bir itiraz ve tespitin – özellikle görev başındaki yüksek yargı üyesi tarafından- açıkça dile getirilmesi de dikkat çekmektedir. Doç. Dr. Karagülmez, bu yapının karşısında sergilediği tavırla beraber ortaya koyduğu ifadelerin ne anlama geldiği ancak 15 Temmuz başarısız darbe girişiminden sonra anlaşılabilmiştir. Fakat henüz yeterli bir düzenleme yapılmadığının da altını çizmek gerekmektedir.

Başka bir anlatımla devlet dışı taraf ya da tarafların yer aldığı dördüncü nesil savaşlarda, savaş hukukunun uygulanabilmesi önemli bir sorundur.

Dördüncü nesil savaşın asimetrik niteliği, en başta *"silahların eşitsizliği*"ni anlatır. Aslında (savaşan) savaşçılar arasındaki önemli farklılık (asimetrik oluş), günümüzün çeşitli silahlı çatışmalarının belirgin bir özelliği haline gelmiştir. Günümüz savaşının yapısal bir özelliği olan asimetrik çatışma yapıları, uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerinin uygulanmasını da zorlaştırır (Robin Geiß, 2006 :757).

Dördüncü nesil savaşta çatışan taraflarda meşru bir devlet yapısı olmadığı (devlet dışı kuvvetler bulunduğu) zaman, bunlar devletler arasındaki hukuka taraf değildirler (Draft, 2009:33). Bu husus, dördüncü nesil savaşın önemli bir zafiyetidir. Bu durumda dördüncü nesil savaşa hedef olan bir ülke, devlet dışı kuvvetlerden ulusal ve uluslararası hukuk bağlamında örneğin tazminat haklarını istemede sonuç alamayacaktır. Çünkü zarar verenlerin hukuki bir kişiliği (tüzel kişiliği) bulunmadığı için yasal yollara gidebilmek mümkün olamaz. Diğer yandan ulusal hukukta lehte bir mahkeme karar verilmiş olsa bile, karar icra edilemeyecektir.

Belirlenmiş veya belirgin hale gelmiş genel kabul gören kuralları bulunmadığı için dördüncü nesil savaşın mahiyeti dahi tartışmalıdır. Bu yapısı itibarıyla uluslararası alanda oluşturulmuş, dördüncü nesil savaşın kendisine has hukuki kurallarına bugün büyük bir ihtiyaç vardır.

Dördüncü nesil savaşla ilgili olarak elbette Birleşmiş Milletler veya benzeri uluslararası kurum ve kuruluşlar savaş ve insan haklarına dair genel kurallar çerçevesinde tavır ve kararlar alabilirler. Ancak bunun gücü ve etkisi, istenilen veya mağduriyetleri giderecek düzeyde değildir. Esasında dördüncü nesil savaşın, uluslararası hukuk ekseninde, kendisine özgü ayrıntılı, yeterli, genel kabul gören ve en önemlisi de icra edilebilir kurallarının bulunmaması, kimi devlet ya da legal yapıların bu savaşa başvurmalarının da nedeni olabilmektir.

Dördüncü nesil savaşın hukuki düzlemde tartışılmasının ardından hukuki boyutun, bileşen olarak kullanılmasında hali hazırda spesifik bir örneği, literatürde tam manasıyla görülmemektedir. Bunun yanı sıra devleti ele geçirmenin ve istediği gibi

yönlendirmenin peşinde olan güçler, o devletlerin hukuk sistemleri, askeri yapıları, eğitim sistemleri ve basın kuruluşları başta olmak üzere, hakimiyeti altına almayı tasarlamaktadırlar (Gökçe G. 2007, Arslanoğlu, 20017, Gökçe O, ve Şengönül, 2018).

Dünyada ve Ülkemizde yargı yoluyla toplumsal infiale sebep olan birçok olay görülmektedir. Meşru yapıya haiz ülkelerin hedef konumuna oturtulması durumunda askeri ve siyasi yapılarına yönelik operasyonların hukuki boyutları önemli görülmektedir. Dördüncü nesil savaşta savaş dışı kalmak diye bir anlayış yoktur (Lind, 2004, Williamson, 2009). Dolayısıyla henüz hukuki normları olmayan ve hukuki durumun dışında savaş ahlakının "*jus in bello*" dolaylı olarak terk edildiği bir anlayışta hukuk düzenine yapılan saldırılar ülkelerin ritmini ve ahengini bozmak üzere tasarlanmış eylemleri öne çıkartmaktadır. Çünkü bu hususta devletlerarası meşru bir hukuk düzenlemesi mevcut değildir (Robin Geiß, 2006 :757).

Dördüncü nesil savaş anlayışının hukuki bileşen boyutunda tartışılması iki pencereden ele alınmaktadır. Birincisinde bizatihi dördüncü nesil savaşın hukuki varlığına ilişkin tartışmalar yer almaktadır. İkincisinde ise dördüncü nesil savaş kapsamında hukuki boyutun kullanılması ve sansasyonel etkilerle devletin insicamını bozma çaba ve mücadeleleri ekseninde değerlendirilmektedir. Öteden beri yaşanan 28 Şubat süreci, Refah Partisi ve Fazilet Partisi'nin kapatılması davaları, Başbakan merhum Prof. Dr. Necmeddin ERBAKAN'ın siyasi yasaklı hale getirilmesi, Ergenekon ve Balyoz davaları, Genel Kurmay Başkanı Org. İlker BAŞBUĞ'un tutuklanması, yargının içine sızan çeteler, 15 Temmuza götüren süreçler de bu bağlamda devletin bekasını zedelemeye yönelik hamleler olarak görülmektedir. Ayrıca şunu da ehemmiyetle vurgulamak gerekir ki, devletin içine sızmış bir terör örgütünü temizlemek oldukça meşakkatli bir uğraşı gerektirmektedir. Bu bağlamda 2018 yılında dahi halen asıl müsebbib ve faillerin tamamının tespit edildiğini ve yakalandığını söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Gelinen nokta itibariyle bu örgütün en büyük özelliklerinden birisi "bukalemun stratejisi" izlemesinden dolayı olayların faillerinin tam olarak bilinmesi yargı önüne çıkarılmaları da oldukça zor bir mücadeleye sahne olmaktadır. Hatta devletin bu şok karşısında OHAL ilan ederek aldığı tedbirler zanlı/fail ya da suçluların yanı sır beraber birçok masum insan da

işinden ve özgürlüğünden mahrum bırakılmasına yol açmıştır[*]. Devletin süratli davranması gereken asıl noktanın bu çerçevede ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Bahsedilen sorunların çözümününe ilişkin çalışmanın üçüncü bölümünde de görüldüğü üzere devletin eğitimli insan gücü konusunda daha nitelikli bir yaklaşım sergileme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin Polis Meslek Eğitim Merkezlerinde 4-5 aylık eğitimlerle polis yetiştirilmesi ve Adalet Akademisinde 6-8 ay gibi bir sürede hakim savcı yetiştirilmesi en önemli eksikliklerdendir. Koçi Bey Risalelerinden 11. "Kadılara Dair" Risalede bir kadının göreve başlatılması ve bugünün ifadesiyle merkeze alındıktan sonraki süreçte iki yıl boyunca mülazemet[**] ettirildiği görülmektedir (Koçi Bey, 2007:133). Ayrıca büyük vezir Nizamü'l-Mülk (2017)'ün efsane eseri Siyasetname'de 7. Fasıl Kadıların yetişirilmesi ve teftişine dair mülahazaları içermektedir.

Netice itibarıyla yapılan değerlendirmeler sonucunda, ortaya çıkan manzarayı özetlemek için bir cümle öne çıkmaktadır:

"Devletin ömrü adalet, gücü de eğitimle ölçülür…"

2.6.5. İstihbari Boyut

İstihbaratın hedefi geniş bir perspektifte tarihsel süreç kullanılarak birçok kaynakta defaten ifade edilmiş ve detayları ile tartışılmıştır. Kısaca ortaya çıkan sonuç; düşman ya da düşman olma ihtimali bulunan hedeflere ilişkin, her türlü araç ve insanı kullanarak bilgi toplama, doğrulamak, yorumlayarak enformasyona dönüştürerek taktik ve planlarını geliştiren, devletin hayati ihtiyacı olarak belirtilmektedir (Kaynak, 2016:13 MİT, 2018; Serim 1940; Yunusoğlu, 1987; Adams, 1995; Çınar, 1997). İstihbarat, uygulama düzeyi, amaçları ve sahip olduğu yöntemler ve imkanlar

[*] Burada bahsi geçenler sadece masumlardır. Başbakan ve bakan düzeyinde de birçok yetkili bu mağduriyetleri dile getirmiştir. Hatta Mor Bein adlı bir yazılım firmasının uygulamaları ile By-Lock adlı kripto haberleşme programının teknik benzeşmesinin tespit edilmesi sonucu tutuklu ve ihraç vaziyetinde bulunan insanlar ancak ankalanabilmiştir. Devlete sürat ve titiz adalet telkin edilmesinin amacı, FETÖ mensuplarının yargıda yaptığı oyalamaların benzerini yapmamak ve aynı duruma düşmemek için oldukça önemlidir. Bu bağlamda kurulan itiraz komisyonu da benzer mağduriyetlerin giderilmesi açısından devletin olası hataları kabul ettiği ve düzeltme çaba ve arzusu taşıdığını göstermektedir.

[**] Bir memurluğa geçme veya yeniden değerlendirilmek için bir daireye ücretsiz olarak gidip gelme, maaşsız acemilik hizmeti anlamında kullanılan bir terim.

dolayısıyla stratejik, operasyonel ve taktiksel nitelik ve donanıma sahiptir (Beşe ve Seren, 2011:124). Dördüncü nesil savaşın istihbarı boyutunda ise daha çok geçmişten gelen fikirlerin doğrultusunda yeni araç ve olanakların kullanılması suretiyle geliştirilen mücadeleler görülmektedir.

İstihbarat boyutu özellikle diğer bileşenler üzerinde katalizör vazifesi üstlenmektedir. Örneğin ABD'nin *Suç Önleme ve Gizlilik Koruması Arasındaki Dengeleme Yasası* 32-34. Maddelerinde bireyin kişisel verilerinin dokunulmazlığı ve haklarının ihlal edilmeyeceği belirtilir. Buna karşılık dönemin ABD Başkanı Bush'un 2002'de CIA'ya gizlice talimat verdiği ve bazı kişisel verilerin takip edilmesini sağladığı belirtilmektedir (Stuessi:30). Devletler kendisine yönelik tehditlerin devlet dışı aktörler tarafından salgılanması halinde hukuki normları özellikle istihbarat düzeyinde "rutin dışına"* çıkmak üzere bertaraf etmeye zorlanmış gözükmektedir.

Devletler, bilgi toplar, işler ve bunları istihbarat amacıyla kullanır. Bu duruma, savaş dışında haberdar olma isteği, savaşta ise özellikle hedefi ve hedefinin arkasında yer alanları tespit etmek için ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir (Keagen, 1987:325). İstihbaratın geçmişten beri sahip olduğu iki önemli kaynak vardır: birisi İnsan kaynakları ikincisi de özellikle son yıllarda daha da fazlaca etkisi hissedilen teknolojik imkanlar olarak görülmektedir (Gordon ve Traino, 1995:154).

İstihbarat konusunun tarihsel serüvenine göz atıldığında özellikle Sun Zi (2016) tarafından ele alındığı boyutları dikkat çekmektedir. Sun Zi, *"Savaş Sanatı"* Bölüm 13'te casus kullanımını ele almaktadır. Bu bağlamda istihbaratın insanlar(casuslar) aracılığı ile toplanarak hükümdara iletilmesi, harekat planlaması açısından hayati öneme sahip olarak gösterilmektedir. Casus kullanacak hükümdarların, adil, insani sezgi ve zekaya sahip olmamaları halinde elde edilen bilgilerinden yararlanmayacağı ifade edilmektedir. Hatta casusların gizliliğinin ifşa olması, bilgiyi zamanı gelmeden açığa vurmaları durumunda hem casusu hem de bilgiyi ve sırrı paylaştığı kişileri öldürmesi öğütlenmektedir. İstihbaratın boyutunda ise karşı tarafı tanımakla beraber onları yönlendirmeye, yanıltmaya ve düşman içinden birilerini kendi tarafına çekmeye yönelik istihbari stratejiler önerilmektedir. (Sun Zi,

* Rutin dışına çıkmak ifadesi birçok kez dile getirilmesine rağmen 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından 2000 yılı Şubat ayında dile gitirilmiş ve o dönemde kamuoyunda bir süre tartışılmıştır.

2016: 137-140) Sun Zi tarafından binlerce yıl önce ortaya konulan ve hala birçok harp akademisinde temel eserlerden birisi olan *"Savaş Sanatı"* içerisinde yer alan bakış açısının teknolojik imkanlarla donatılarak devam ettirildiği belirtilmektedir (Okay, 2016:145)

İstihbaratın temel stratejisi, çevreyi, dost ve düşmanları tanımak, olanakları ve planlarından haberdar olmak biçiminde tartışılmaktadır (Greene ve Elffers, 2014:309-310). Savaş durumu olup olmadığına bakılmaksızın, yönetici ya da başkomutanların en önemli vazifelerinden birisi olabildiğince geniş bir dünyayı tanıyacak istihbarat ağı oluşturarak bilgi toplayacak teşkilat kurmak olarak nitelendirilmektedir (Lundendorff, 2017: 146-149). Uygulama çerçevesinde ise stratejinin temel hedefi orduların düzen ve imkanlarından daha çok, liderin aklından geçenlere odaklanarak, psikolojik zayıflarını tespit etmek ya da psikolojik zayıflığa uğratmak üzere yanıltıcı tekniklere yöneltmek olarak gösterilmektedir (Greene ve Efflers, 2014: 308). İstihbaratın bir diğer çalışma alanı ise kamu diplomasisi çerçevesinde toplumun algı ve anlayışını yönlendirmek üzere olay (suikastler vb.) tertip etmek, diğer taraftan da toplumun bir kesimini harekete geçirerek gösteriler düzenleyerek kargaşa ve kaos oluşturmak üzere, medya araçlarını da kullanarak provokasyonlar organize etmek olarak gösterilmektedir (Newson 2014:2; Gökçe ve Şengönül 2018).

Dördüncü nesil savaş ekseninde istihbari değerlendirmelerde soğuk savaş döneminin etkileri hissedilmektedir. Özellikle ABD ve SSCB arasında yaşanan gelişmeler dikkat çekmektedir. 1971 yılında Londra'da diplomatik görevli olarak gösterilen 105 personel diplomatik faaliyet yerine casusluk faaliyetlerinde bulundukları gerekçesiyle kovulmaları sonucu ilişkiler dondurulmuştur (Godievsky, 1990:257). Benzer kovulmalar PNG (Persona Non Grata) usulüyle 1980 yılında ABD, Londra ve Pariste de görülmüş, ancak 1971 yılındaki gibi geniş etki uyandırmamıştır Hermen, (1996:258, 1998:13).

Soğuk savaş sonrası ise istihbaratın özellikle devlet dışı aktörleri, oluşturmak, tertip etmek, hedef ülkelere tehdit aracı olarak sunmak amacıyla fikirler geliştirmek üzere kullanılma çabaları görülmektedir (Hermen, 2001-28-32). Bunun karşısında düşman ya da düşman olma ihtimali olan devletlerin de aynı metotları kullanma ihtimalleri de doğmuştur. Terörizmin doğuşunda istihbarat organizasyonlarının da bu

kapsamda payı olduğu öne sürülmekte, örneği olarak ise El Kaide'nin Saddam Hüseyin ile temasları gösterilmektedir (Hermen, 2004, Risen, 2003).

Dördüncü nesil savaş kapsamında istihbaratın öneminin, devletlerarası ilişkilerde kontrol etme ve tehdit oluşturma potansiyeli olanları önceden anlamaya yönelik eylemler konsepti olduğu anlaşılmaktadır. Devlet dışı aktörler üzerinde ise özellikle terör örgütlerinin hedef ülkeye tehdit oluşturması amaçlanmakta, destekleyen ülkenin ise örtülü kalmayı tercih ettiği gözlemlenmektedir.

Diğer taraftan teknolojik imkanların da etkisiyle devlet dışı aktörlerin devlet için salgıladığı tehdidin anlaşılabilmesi için bilginin önemi artmaktadır. Dolayısıyla istihbari faaliyetler daha çok örgütlerin içerisine sızmak yoluyla tehdidi önceden tespit etme çabalarını da kapsamaktadır. Devletlerin birbirinin istihbarat servislerine ya da tehdit oluşturan terör örgütünün içerisine sızma girişimleri öteden beri var olan ve bilinen bir durumdur (Kaynak, 2016:50-51).

Bahsedilen gelişmeler ışığında, dördüncü nesil savaş ile istihbari boyuta yüklendiği düşünülen ana esaslar, hedef devlet ya da devlet dışı aktörün, hedeflenen amaca ulaşılması adına kullanılması veya yönlendirilmesi için teknik geliştirmesi ekseninde değerlendirilmektedir. Bunun sağlanmasında kullanılacak yöntemin ise Boyd'un OODA döngüsünde yer alan zihin karıştırma projeksiyonundan yer aldığı anlaşılmaktadır.

2.6.6. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi kavramı gün geçtikçe daha da artan bir önemle karşımıza çıkmaktadır. Kavram, konum olarak halka ilişkiler ve uluslararası ilişkiler disiplinin arasında konuşlandırılmaktadır (Yağmurlu:2007:11). İlk ortaya çıkışı konusunda, 1965'de Tufts Üniversitesi Hukuk ve Diplomasi Fakültesi Dekanı Edmund Gullion kaynak gösterilmekle birlikte, kaynak olarak 1856 yılında Londra'da ifade edildiği ve hatta 17. Yüzyıla uzandığı da ifade edilmektedir (Akçadağ, 2011; Cull, 2008a, 2008b, Waller, 2008). Temel olarak, bir aktörün (devlet ya da devlet dışı) hedef ülke veya toplumun ulaşabildiği tüm kesimlerini, belirlediği hedeflerine ve politikalarına uygun biçimde yönlendirmesi, kendini kültürel, sosyal ve siyasi açıdan ilgi çekecek düzeyde

tanıtması olarak açıklanmakta ve tanımlanmaktadır (Yağmurlu, 2007; Akçadağ, 2008; Potter, 2003; Tuch, 1990).

Kamu diplomasisi kavramı, özellikle teknolojik gelişmeler ile birlikte hedef ülke veya toplum üzerinde bırakmak istediği etki için öncelikle o topluma kendisini tanıtma ihtiyacı duymaktadır. Bunu yaparken de hedefindeki toplumun değer yargıları, kültürel müktesebatını, tarihini, dini inançlarını, ekonomik durumunu, sosyo-psikolojik düzeylerini çok iyi tespit etmesi ve değerlendirmesi gerekmektedir (Mallon, 1988:15).

Kamu diplomasisi faaliyetleri kapsamında Türkiye'de 30 Ocak 2010tarih ve 27478 sayılı Resmi Gazete 'de 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurulmuş ve tüm kamu kurum ve kuruluşlarına destek olunması emredilmiştir. Genelge kapsamında kamu diplomasisinin önemine vurgu yapılmış, uluslararası toplum nezdinde oluşan yeni durumun fırsat ve tehditler penceresinden taşıdığı önem ortaya konulmuştur. Aynı zamanda dönemin Başbakanlık Başdanışmanı Doç. Dr. İbrahim Kalın tarafından kaleme alınan "*Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi"* (2010) adlı makalesinde daha önce bahsedilen yumuşak güç kavramının yanı sıra "*ince güç"* kavramını da ekleyerek Türkiye'nin bu alanda yükselen bir güç olmasını, devlet kademelerinden başlayarak, medya, akademik camia, sanatçılar, STK'lar insan hakları ve insani yardım kuruluşlarına kadar geniş bir manzumede ele alarak oluşturulacak konsepte bağladığı görülmektedir.

Yazın ve literatür ikliminde fikir mahsulünün bol olduğu bu alanda maalesef hasat için yeterli mücadele ve marifet sayılacak netice henüz elde edilememiştir. Kamu kurumlarına özgü bürokratik hantallık burada da baş göstermekte ve etkinlikler açısından çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Nitekim 24.02.2018 tarihinde Haber Türk televizyonunda yayınlanan "Enine Boyuna" adlı siyasi tartışma programına Polis Akademisi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Şahin kamu diplomasisi faaliyetlerinin yeterliliğine ilişkin soruya doğrudan "*hiç yok"* yanıtını vermiştir. Emekli Büyükelçi Uluç Özülker ise ülkemizde konunun yanlış anlaşıldığını ve bu alanda en büyük sorumluluğun sivil toplum kuruluşlarına, yurt dışında diaspora faaliyeti gösteren kuruluşlara düştüğünü ifade etmektedir. Burada çarpıcı bir hatıraya yer verilmektedir. Büyükelçi Uluç, dönemin Fransa İçişleri Bakanı Sarkozy'nin kendisini çağırarak

Fransa'da taleplerin gerçekleşmesi için sokağa çıkıp gösteri yapılması gerektiği söylemesi üzerine Büyükelçi Uluç, 17 farklı topluluk olduğunu ve bunların bir araya gelmediği gibi sürekli birbiri ile çekişme içerisinde bulunduğunu ifade etmiştir. Bir örnek olarak orta çıkan bu manzara Ülkemizin sistematik bir organ olarak teşekkül ettirdiği yapıyı halen doğru kullanmadığının dikkat çekici bir örneği olarak karşımızda olduğu anlaşılmaktadır[*].

Dördüncü nesil savaş kapsamında kamu diplomasisi alanı önemli bir yere sahiptir. Toplum gözünde yöneticilere yönelik olumsuz algı oluşturulması, dünya kamuoyunda imajının zedelenmesi, topluma kendi ülkesi dışında başka ülkeleri daha iyi gösterilerek devlet ile toplum bağlarının zedelenmesi gibi hususlar dördüncü nesil savaşın özellikleri arasında yer almaktadır (Gökçe, 2017, Gökçe ve Şengönül, 2018). Bu bağlamda kamu diplomasisi ve araçları toplumun yönlendirilmesi açısında savaşın en etkili bileşenlerinden birisi olarak göze çarpmaktadır. Warden'in (1993) EOH halkalarından *"society"* ekseninde Boyd'un(1976) OODA döngüsüde yer alan "orient" kısmı yine Boyd'un(1995) savaş alanı olarak gösterdiği *"zihin" ve "moral"* çarpışmalarının tam kesişim kümelerinden birinin kamu diplomasisinde buluştuğu anlaşılmaktadır.

Ülkemizde bu konuda da farkındalık düzeyi diğer bileşenlere nazaran daha fazla gözükmektedir. Konuyu savaş bağlamında olmasa da ele alanlar arasında Prof. Gökçe'nin 1996 tarihli "*Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı"* adlı çalışması

[*] İki olaylı bir Örnek; Suriyeli bir grup mülteci Eylül 2015'te Macaristan sınırına geldiklerinde oradan kaçmayı başaran Osama Abdul Mohsen adlı mülteci ve 7 yaşındaki oğlu Zaid, Macar gazeteci Petra Laszlo'nun çelmesi ile yere düşürülmüş, bu durum dünyada büyük infial oluşturmuş gazeteci işten atılmış ve 3 yıl hapis cezasına çarptırılmış, cezası da ertelenmiştir. Bu olayın ardından baba ve oğlu Real Madrid futbol kulübüne davet edilmiş ve orada iş verilmiştir. Basın açıklamalarında ise hayallerinin Almanya'ya gitmek olduğunu Türkiye'nin kendileri için çok zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifade bile Türkiye'nin kamu diplomasisinde daha çok mesafe alması gerektiğinin açık ispatıdır. Bunun karşısında sahilde bulunan Aylan bebek cesedi de yine Türkiye açısından insanlık dramı olarak gösterilmiştir. Oysa yaklaşık 4 milyon mültecinin yaşadığı Ülkemiz, durumu daha iyi değerlendirebilir. Bunun için kendi ajanslarımızın yaptıkları haberlerin otonom yayın olduğu kabulü sebebiyle yabancı yayın kuruluşlarından nitelikli ve objektif olanları sürece dahil etmek gerekmektedir. Bu durumun eksikliğini ise 23 Şubat 2018 tarihinde Zeytin Dalı Barış Harekatında PKK/PYD/YPG vs alfabe kombinasyonlu terör örgütünün üzerine ve etrafına bombalı düzenek kurduğu ihtiyarlar masum insanları Türk Silahlı Kuvvetlerimizin Kahraman Askerleri hiçbir zarar vermeden kurtarmış ve tedavi etmiştir. Aynı gün sivillerinde bulunduğu bir terör konvoyunu siviller ayrılana değin takip edip sonrasında nokta operasyonu ile müdahale ederek etkisiz hale getirdiği görüntüler yayınlanmış ancak dünya kamuoyunda yeterli yer bulamamıştır. Bahsedilen örnekler, fikri altyapının kurulduğu ancak işletilebilirliğin olmadığının bariz ispatları olarak görülmektedir.

başta olmak üzere, Mehmet Şahin, Meltem Ünal Erzen Akçadağ (2008), Yağmurlu (2007), Sanberk ve Altınay (2008) çalışmaları önemli yer tutmaktadır.

Kamu diplomasisi boyutunun özellikleri ortaya çıkarıldığında bu durumun bir takım çarpıcı varyans içerdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle savaşla ilgisinin ayrıca işlenmesinin kamu politikaları açısından daha etkili olacağı kanaati de oluşmaktadır.

2.6.7. Ekonomik ve Mali Boyut

Dördüncü nesil savaş için ekonomik ve mali boyut en önemli mücadele alanlarından birisidir (Gökçe,2017). Çalışma içerisinde savaşın esasları arasında yer alan *"ekonomik esaslar"* bu değerlendirmenin bir tezahürü mahiyetindedir. Dördüncü nesil savaşta bir bileşen olarak ekonomik ve mali boyut kapsamında savaşın finanse edilmesi hususunda mali yöntemler karşımıza çıkmaktadır (Kaldor, 2010:2). Önceki nesil savaşların finansmanı doğrudan devlet tarafından sağlanmaktadır. Hatta 17 ve 18. YY savaşları rakibin finansal kaynaklarını kurutmayı amaçlamaktadır (Chailand, 2009:24). Bu durumda hedef ülkelerin kaynaklarını savaşa aktarması sağlanarak halka daha çok vergi yükü getirilmesi ile ekonomik temelli ahenk bozucu eylemler tasarlanır (Kaldor, 2010:3). Vatandaşın devlete olan bakışının bu bağlamda zedelenmesi sonucu (vergilerin doğru kullanılmadığı düşüncesi) vergi gelirlerinde kaçaklar sonucu kayıplara yol açabilmektedir (Savaşan ve Odabaş, 2005:3).

Ekonomik kaynaklar, insanlar için, toplumlar ve ülkeler için zor kazanılan kolay sarf edilen niteliklere sahiptir. İktisat biliminin klasik öğretisinde olduğu gibi kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılaması olarak bilinmektedir. Savaş bağlamında ekonomik ve mali kaynaklar konusu da bu doğrultudan yola çıkarak çok boyutlu bir görünüm taşımaktadır. Savaş niyeti ve kararı verilirken veya savaş mecburiyeti doğduğunda en önce düşünülmesi gerekenlerden birisi de ekonomik durum ve mali kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Haddi zatında bu kaynaklar savaşın topyekûn politikalarında mütemmim cûz tabiatında olduğu belirtilmektedir (Lundendorff, 2017:49). Buradan da anlaşılacağı üzere savaşa girerken bu kaynakların durumuna bakılarak stratejiler geliştirilir. Örneğin Waterloo Savaşı'nda (1815) Napolyon, altın stokları eriyen ve borç batağındaki İngiltere'yi savaşta mağlup ederek ekonomik

açıdan tamamen çökertmeyi amaçlamıştır. Ancak savaşı Mayer Rothschild'in talimatları ile oğlu Nathan Rothscild'in destek olması sonucu Wellington Dükü Komutan Welleshey komutasındaki İngiliz ordusu kazanmıştır*(Kurtoğlu, 2017, Lundendorff, 2017, Tokalak, 2014).

Dördüncü nesil savaş ortamında devlet dışı aktörlerin ekonomik ve mali açıdan başta uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, insan ticareti gibi kalemlerle gelir elde edici alanlar oluşturulur. Şayet hedef ülke devleti ya da devlet dışı aktörleri saldırgan ülke ile ekonomik açıdan bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunuyorlarsa, saldırgan ülke bunu siyasi emelleri için kullanma yoluna gidebilir. Bu şekilde hedef ülke, saldırgan ülkenin çıkarlarına ters düşen her türlü politika ve eylemlerden vazgeçmeye ya da değişikliğe zorlanır. Bu tür önlemler genelde ya açıktan ambargolar, yaptırımlar, tehditler vb. aracılığıyla gerçekleşir ya da gerçek amaçlar gizlenerek başka amaçlar altında örtülü olarak yürütülür(Gökçe ve Şengönül, 2018).

Bunun en tipik örneği, geçmişte Türkiye Hükümeti'nin Kıbrıs'a yönelik ciddi olarak askeri bir operasyon/çıkarma yapmayı planlaması üzerine ABD Başkanı'nın Türkiye'yi açıktan sert bir biçimde tehdit etmesidir. Tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçen bu olay, ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson'ın Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964'te gönderdiği mektupta özetle Johnson, eğer harekâttan vazgeçmezseniz bu olay gizli kalamaz, NATO'yu ve BM Güvenlik Konseyini toplantıya çağırırım, NATO için verilmiş silahları ve NATO'ya ayrılmış talepleri kullandırtmayız, Türkiye'nin yapacağı bir harekat karşısında Sovyet Rusya çıkarsa, NATO'nun böyle bir Rus müdahalesini NATO'ya yapılmış addetmeyiz gibi ifadelerle

* Waterloo Savaşı İngilizlerin süper güç olma sürecinde zirveye gidişin anahtarı gibidir. Ülkemizde de birçok kişi tarafından komplo olarak gösterilen Rothschild ailesine ilişkin görüşler burada karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ekonomik manipülasyonların baş aktörleri komundaki ailede Baba Mayer, Frankfurtta, oğulları Nathan, Londra, James, Paris, Salamon'da Viyana'ya yerleşirken en küçük Şarl ise sürekli gezinti halinde koordinasyonu sağlamaktadır. Waterloo Savaşında borsalar ve piyasalar İngilizlerin yenileceğini düşünerek satış pozisyonuna geçmeyi düşünürken tam o esnada İngilizlerin yenildiği yönünde çıkarılan spekülasyonla borsa daha da fazla değer kaybetmiş, Londra borsasında Rothschild'ler büyük bir hisse toplamıştır. Ardından savaşın kazanıldığı haberi ile muazzam bir servet elde etmişlerdir. Bu spekülatif projeksiyonlar ve planlamalar savaşın ekonomik ve mali boyutu için belirleyici özelliklerdir. Rothschild'ler halen İngiliz Kraliyet Ailesi'nin kaynaklarını yönetmektedirler. Hatta ünlü spekülatör ve açık toplum enstitülerinin kurucusu George Soros'un Rothschild Ailes'nin emrinde çalıştığı belirtilmektedir. Deteylı Bilgi için bkz Ramazan Kurtoğlu Para Oyunu (2016 Asi Kitap ve Ejder Çelik Rothschild Ailesi ppt sunumu)

Türkiye'yi açıktan tehdit ederek operasyondan vazgeçirmeye çalışmıştır (Gökçe, 2017:8).

Yine yakın zamanda ABD'nin Suriye'de terör örgütü YPG'ye askeri yardımını ve Ordumuzun düzenlediği Zeytin Dalı Barış Harekatını bu çerçevede bu açıdan okumak gerekir. Bu bağlamda, Kaldor'un (2010) ve Chailand'ın (2009) ifade ettiği gibi ekonomik kaynakların savaş ve terörle müdahale gibi alanlara yönlendirilmesine yönelik bir operasyona yönlendirildiğimizi ve bunun Ülkemiz için mecburiyet arz ettiği de ayrıca değerlendirilmelidir.

Ekonomik ve Mali kaynakların kullanımında yöntemler tartışılıp değerlendirildiğinde şu başlıklar ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

- Savaş kararı ve mecburiyetinde kaynakların durumuna bakılır. Silah vs mühimmat ihtiyacında dışa bağımlılık ve tedarik durumları her zaman tartışılmalıdır. Çünkü savaş pahalı ve süresinin siz tayin etmediğiniz sürece uzun ve yorucudur. Stratejiler buna göre belirlenmelidir (Lundendorff, 2017).
- Dördüncü nesil savaş anlayışında rakibin toplumsal varlıklarını ortaya çıkarması ve bunlarında ekonomik spekülasyonlarla eritilmesi ve dış borç almaya zorlanarak faiz yükü altında kontrol edilmesi tasarlanır (Kurtoğlu, 2016). Ayrıca doğal kaynakları ve yeraltı/yerüstü zenginliklerinin kullanılmasına nüfuz edilir. Başta teknoloji ve alt yapı için ülke yöneticileri üzerinde tahakküm kurularak dolaylı bir hakimiyet sahası oluşturulur. Hatta bu ülkelerin savunma ihtiyacının karşılanması için satışlar yapılması da planlanabilir (Chailand, 2009:81-85). Yöneticilerin şahsi servet ve zenginlik sahibi olmasına müsaade edilerek ülke yönetiminde müşavirlik hizmetlerini tahakküm kuran güçler yürütür. Toplumun ekonomik gelirler açısından farklılıklar yerine belli bir sektöre doğru biriktirilmesi çabaları da toplumsal farklılıkları azaltmak üzere bir strateji olarak değerlendirilebilir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere sömürgeciliğin modernizasyonu sağlanmaktadır.
- Hedef ülke ya da yapının sürekli çatışma ve çarpışmalar içerisinde kalması sağlanmalıdır. Hatta bu çatışmalarda zaman zaman küçük zaferler kazanmasına müsaade edilerek, ordusunu ve kaynaklarını belli bir bölgede

tüketmeye zorlayarak yıpratma faaliyetleri gerçekleştirilir. Bu anlayışı iyi takip ederek, düşmanın savaş ganimeti elde etmemesine ve zaferlerle motive olmamasına dikkat edilmelidir. Bu yaklaşım, çarpışmaları kaybedip savaşı kazanmayı öğütleyen teknik *"müthiş strateji"* olarak adlandırılmaktadır (Greene ve Efflers, 2014:277).

- Ekonomik ve mali kaynaklar, dördüncü nesil savaş ekseninde devletlerin siyasi kararlarının bir sonucu ve siyasi bir karara yönlendirmenin aracı olarak da kullanılabilir. Örneğin Türkiye'nin IMF ile stand-by anlaşmalarını yenilememesi sonucu doğrudan ve dolaylı yaptırımlara tabi tutulması ekonomik ve mali kaynakların bileşeninin siyasi karar sonucu kullanılmasına bir örnek teşkil etmektedir. Siyasi bir karara yönlendirme örneği ise 2001 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz sonrası IMF ile anlaşmaya sürecinde Kemal Derviş'in göreve getirilmesi, Irak'a müdahale için topraklarımızın kullanılması ve askeri destek sağlanması amacını taşıdığı anlaşılmaktadır.

Dördüncü Nesil Savaş bileşeni olarak ekonomik ve mali kaynaklar boyutunda son zamanlarda daha sık duyulmaya başlanan *"ticaret savaşları"* da önemli bir yer tutmaktadır. Kavram, başlangıçta ülkeler arasında kur savaşı olarak ele alınmış olsa da ticaret savaşı kavramı daha çok tercih edilmektedir (Başaran, 2015:1). Ticaret savaşı ile kast edilen daha çok iki ülke arasında ticaret hacminde daha fazla ödeme yapan ülkenin bu durumu lehine değiştirme çabalarını konu edindiği anlaşılmaktadır.

Ticaret savaşlarının tarihsel süreçte en çarpıcı örneklerinden birisi İngiltere ve Çin arasında 1839 yılında yaşananlar ekseninde gözlemlenmektedir. Yaklaşık 3 asırdır ithalata kapalı olan Çin, ihracatla büyük servet sahibi olmuştur. Çin yabancılara mal satışını serbest bırakırken yabancılardan mal alımını kısıtlamalara tabi tutmuştur. 400 milyon nüfuslu Çin'den çay aldığı için sürekli ödeme yapmak yerine karşılığında mal satmaya çalışan İngiltere'nin çabaları göze çarpmaktadır. Çay alımı karşılığında ticaret açığı veren ve kaynakları tükenmek üzere olan İngiltere (Britanya) ödemeyi gümüş olarak yapmak istemekte ve ödediği gümüşleri geri alabilmek için Çin'e mal satması gerekmektedir. İngiltere, çaydan daha çok tiryakilik oluşturan ve Çin'e kaçak yollarla getirttiği Hint afyonu ile aynı yıl (1839) kısa zamanda 20 milyon müptela oluşmasını

sağlamıştır. Bu durumun Çin'in tarihinde ilk kez ihracatından çok ithalat yapması ile sonuçlanmıştır.

Çin İmparatorluğu afyonu yasaklayan kararname yayınlayarak sert önlemler almış ve tüccarların elindeki mallara el koyarak mücadele başlatmıştır. İngilizler tüccarlarına karşı bu muamele karşısında tarihte ilk kez demir gemilerin kullanıldığı bir donanma operasyonu ile 2 yıldan uzun bir süre Çin sahil kasabalarını ve donanmasını bombalamıştır. 1842'de Çin İmparatoru barış istemiş, bunun karşısında imha edilen afyon ve savaş bedelini ödemeye zorlanmıştır. 5 liman ve Hong Kong'un idaresi dolaylı yoldan İngilizlerin eline geçmiştir. Savaşın sonucunda verilen mesaj; "*pazarlarınızı açın, aksi halde çağdaş savaşın en ileri düzeyde yıkımına maruz kalırsınız*" biçimde resmedilmiştir[*].

Ticaret savaşlarının modern dünya için önemli örneklerinden olan ticaret savaşları yeniden gündeme gelmektedir. Bu kez ABD Başkanı Trump tarafından çelik ticaretinden dolayı ticari açık verildiği iddiasıyla ithalatın daha nitelikli vergilendirme sürecine girilmesi ile nüksetmektedir. Bu durum Trump tarafından 2 Mart 2018'de atılan bir tweetle "Ticaret savaşları iyidir" ifadesiyle öne sürülmüştür (BBC, 2018). Trump'ın bu tepkisi Çin'in başlattığı kur temelli savaşlarının uluslararası eksende ticaret savaşları olarak yansıması olarak da gösterilmektedir (Ertürk, 2017:104).

2.6.8. Terörizm ve Gerilla Taktikleri

Terörizmin, dördüncü nesil savaşın en temel unsurlarından biri olduğu konusunda geniş bir uzlaşı vardır (Akt. Gökçe, 2017, Alamir, 2015:3; Shirreff, 2012:374; Glenn, 2009:2; Christansen 2015:8; Asmussen et. al., 2015:5; Maigre, 2015:1; Martin, 2016:18). Terör ve Terörizm konusunda çok fazla bilimsel çalışma ve buna bağlı tanım mevcuttur. Burada bu tanımlara girmeden genel bir açıklama ile yetinilmeye çalışılmaktadır. Ancak özellikle algı boyutunda farklı değerlendirmelere yol açan "gerilla" kavramını ele almakta fayda görülmektedir.

[*] Detaylı bilgi için; BBC tarafından yapılan History Of The World belgeseli, NTV Yayınları http://www.haberturk.com/yazarlar/cuneyt-basaran/1144108-ticaret-savaslari

Gerilla kavramı TDK sözlüğünde *"Düzenli bir orduya karşı küçük birlikler hâlinde çatışan, hafif silahlarla donatılmış topluluk. Bu topluluktan olan kimse ve bağımsız bir biçimde hareket eden çete"* biçiminde tanımlanmaktadır(2018). Kavramın etimolojik kökeni ise İspanyolca savaşın küçültülmüş hali ifadesini karşılamakta, Napolyon ile birlikte Fransızca'da kullanılmakta ve 1809 yılında düzensiz birlik ve sokak çetelerini, elemanlarını ve faaliyetlerini tanımlamak üzere İngilizce'de kullanılmaktadır (Simandan, 2017:2).

Gerilla taktikleri, açıktan bir saldırıyı içermez; bu nedenle askeri taktik ve donanımlarla ilgili değildir. Tam tersine gerilla taktiğinin temel stratejisi, vur-kaç taktiğidir (Akt. Gökçe, 2017, Freudenberg, 2008:245). Gerilla tipi saldırı, taktik ya da savaş rakipler arasındaki güç ve imkan eşitsizliğine bağlı olarak daha çok dördüncü nesil savaşın etkisinde gelişimini devam ettirdiği düşünülen asimetrik savaş anlayışının yöntemi olarak da görülmektedir (Bell, 2001; Hoffman, 2007c, ; Tomes, 2004). Ayrıca gerilla taktikleri yeni değildir. Sun Zi'ye kadar uzanan bir serüvene sahip olduğu görülmektedir (2016).

Dördüncü nesil savaşa yönelik yeni olmadığı yönündeki önemli eleştirilerden birisi de bu noktda görülmektedir (Hoffman 2007b, Echevarria, 2005, 2010). Bunun karşısında Lind (2004) tarafından daha önce yapılan açıklamada dördüncü nesil savaşın taktiklerinin yeni olduğuna dair iddianın bulunmadığını pek çok taktiğin standart gerilla taktikleri olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Yine de tartışmayı toparlayan Mary Kaldor (2013:4), savaşın yeni olmasını imkanlara bağlamış, fikrinin ise geçmişten mutlaka etkilenmek zorunda olduğunu belirterek gerilla taktiklerini kullanım amaçları ve teknolojik olanaklar dolayısıyla yenilendiğini ifade ederek sunmuştur (Kaldor ve Shannon, 2010:46).

Fikir temelli dördüncü nesil savaşın başlangıcı ilk kez terörizm ile ortaya çıktığı belirtilmektedir. Dördüncü nesil savaş terörizm demek değildir, fakat bilakis terörizmin unsurları dördüncü nesil savaşı işaret ediyor olabilir (Lind vd. 1989:19).

Terörizmin bazı unsurları, üçüncü nesil savaşın günümüze kalan bakiyesi olarak görülebilir. En başarılı teröristler, en asli görev emirlerini bireysel seviyede icra edebilenlerdir. Savaş alanı oldukça geniş sahaya yayılmıştır ve düşmanın tüm

toplumunu içerir. Terörist nerdeyse tamamıyla düşmanının sırtından geçinir ve onun imkânlarından sonuna kadar faydalanır. Terörizm, savaş taktik ve manevralarından daha fazlasıdır: teröristin ateş gücü azdır; kritik olan şey onun bu sınırlı gücü ile nerede ve ne zaman harekete geçtiğidir (Lind vd., 1989, 1994).

Terörizm, devlet dışı bir aktörlerin sivillere yönelik bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanarak toplumda korku ve kaos oluşturarak kargaşa yaratmak ve bu sayede devleti politika değişimine zorlamaya çalıştığı bir araç olarak betimlenebilir (Waldmann, 2005; Hoffman, 2006, Lacquer, 2003). Konvansiyonel olmayan ya da düzensiz şiddet araçlarının konvansiyonel yöntemlerle birleştirilmesi, dördüncü nesil savaşın en temel öğesi olarak değerlendirilmektedir (Hoffman, 2007:29; Martin, 2016:19). Çünkü terör örgütleri üzerinden devletler, hedef devlete baskı uygulayacak, askeri-taktik ve stratejik boyutta da bir politika değişikliğine zorlayacak eylemleri gerçekleştirmekte, ancak kendisi uluslararası ve ulusal kamuoyunda doğrudan bu eylemden sorumlu tutulamamaktadır. Bu şekilde de imajını ve itibarını korumaktadır.

Terör eylemlerinin hazırlığı ve uygulanması aslında çok maliyetli değildir. Lind'in (2004) bahsettiği gibi 500 milyon dolarlık hayalet uçak ile araca gizlenmiş bomba maliyet olarak uçurumları ifade etse de etki olarak eşdeğer olma ihtimali yüksek görülmektedir. Bu açıdan çatışmayı hedef ülkenin konvansiyonel gücü vasıtasıyla kontrol ettiği bölgelere yaymak için terör eylemleri çok uygun düşmektedir. Bu bölgelerde özellikle kontrol açısından zayıf noktalarda gerçekleştirilen terör eylemleri, toplum üzerinde önemli bir psikolojik etkiye, daha açıkçası şok ve korku yaratıcı bir etkiye sahiptir (Gökce, O., 2016). Bu açıdan terörizm, "iktidara/güce karşı bir silah" olarak da niteldirilir (Akt. Gökçe, 2017, Scheerer, 2002:30; Hoffman, 2007a:8).

Terörizm, dördüncü nesil savaşın önemli unsurlarından birisi olan gerilla taktikleri kullanmaktadır (Martin, 2016:18). Terör örgütleri küçük gruplar halinde, kendi istedikleri yer ve zamanda, hafif silahlarla, çoğunlukla baskın tarzında kendi devletlerinin askeri alanlarına, konvoylarına, üs bölgelerine, ikmal merkezlerine, komuta ve kontrol merkezlerine, cephaneliklerine vb. taarruz ederler. Amaçları da, saldırdıkları devletlerin güvenlik güçlerini ümitsizliğe, kararsızlığa ve yorgunluğa sevk ederek yıpratmak ve bu sayede alan ve etkinlik kazanarak istedikleri tavizleri

koparmaya çalışmaktır. Bu açıdan gerilla taktikleri de dördüncü nesil savaşın önemli unsurlarından biri konumundadır. Hatta izahı verilen bileşenler arasında bir bakıma izahtan vareste tutulacak boyutlardan birisi olarak da görülmektedir. Zira dördüncü nesil savaşın birçok özelliği terörizmi, ikameti ile müsemma itibarında nakşetmektedir.

Dünyada terör ile mücadelede neredeyse son yarım yüzyıl içerisinde en fazla uğraş veren ya da verdirilen ülke Türkiye'dir. Bu bağlamda daha önce belirtildiği gibi dördüncü nesil savaşın dışında kalmak diye bir dünya mümkün gözükmemektedir. Ya savaşın kaynağı ya da hedefi olmak tüm ülkelerin mecburi konumlandırılmasıdır. Dolayısıyla dördüncü nesil savaş anlayışına ilişkin tüm veriler doğrultusunda ülkemiz açısından analiz eden bir çalışma bölüm sonunda yer almaktadır.

2.6.9. Kamuoyu

Kamuoyu kavramı hemen her platformda ifade edilen, savaş araştırma ve çalışmalarında her geçen gün daha fazla önem taşıyan bir konuma getirilmektedir. Kavramın tanımlanmasında, siyaset bilimi açısından ve diğer sosyal bilimler açısından ayrı ayrı bakılması gerekmektedir. Politika bilimi açısından kamuoyu, devletin yasama, yürütme ve yargı erklerinin davranışlarını belirleyen veya kanaat önderleri tarafından oluşturulan normları açıklamaktır. Bireyden başlayarak ailesi, çalışma hayatı, içinde bulunduğu çevresi ve bireyin aidiyet ile bağlı olduğu sosyal grubun davranış ve kanaatlerinin oluşumundan etkilerine varan süreci incelemek ve tanımlamak da diğer sosyal bilimlerin kamuoyu anlayışını yansıtmaktadır (Gökçe, 1996:211).

Dördüncü nesil savaş temel olarak savaşın alanında yaşanan değişiklikleri vurgulamaktadır. Dördüncü nesil savaş kapsamında yapılan mücadeleler üç farklı zemin ve alanda gerçekleşmektedir:

- Konvansiyonel savaş alanları;
- Hedef/Saldırılan ülkenin kamuoyu;
- Saldıran ülkenin kendi kamuoyu ve halkında ile uluslararası kamuoyu

olmak üzere ifade edilmektedir (McGuen, 2008:107).

Bu durumda savaşın sıçradığı ya da sıçratıldığı kamuoyu alanında, idrak/bilişsel ve toplum düzeyine yönelik olarak gerçekleşebilecektir. Zira Boyd (1995) savaşın, fiziki, bilgi, İdrak/bilişsel ve toplum düzeylerine sahip olduğunu belirtmiştir. Bunun devamında dördüncü nesil savaşın temel işleyişinde, düşmanı içerden çökermek (Lind vd. 1989:17), sosyo-kültürel ve toplumsal sahasına yayılmak (Gray2010:7), gerçekleri ve kurguları ayırmayacak kadar algı körlüğü sağlamak (Greene ve Elffers, 2014:525) vb. hususlar yer almaktadır. Bu itibarla savaşın değişim ve evriminde, yöntem ve araçlar bazında en fazla farklılık gösteren alanlardan birisinin kamuoyu bileşeninde vuku bulduğuna inanılmaktadır.

Konvansiyonel yapının karşısında unkonvansiyonel alanların tertip edilmesi sonucunda savaş ahlakının kaybedildiği savunulmaktadır (Lind,1989:16). Bu husus önemli bir tartışmayı barındırmaktadır. Güçlü olanlar, savaşta davranış ahlakının bozulmasında zayıf ya da terörist hedefleri suçlarken, zayıf olanlar ise güçlü olanların sahip olduğu imkanlar karşısında kendilerini ifade edemediklerinden ve demokratik varlıklarını sürdüremediklerinden dolayı, yaşam hakkına saldırının da bir savaş ahlakı ihlali olduğunu iddia etmeleri biçiminde tartışma şekillenmektedir.

Dördüncü nesil savaşın kamuoyu boyutunda yaşanan değişim ve yeni etkileri izlemek ve değerlendirmek üzere *medya, algı, propaganda ve sosyal medya* araçları öne çıkmaktadır. Sayılan araçların etkileri özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte daha da artmıştır. Çalışmanın sınırlarını aşamak adına kavramların doğrudan anlamlarına girmek yerine dördüncü nesil savaş bağlamında etkilerinin tartışılmasına yer verilmektedir.

Medya, günlük hayatın içerisinde ayrılmaz bir parça olarak yerleşmiş ve hayatın tüm alanlarına nüfuz etmiştir. Postmodern, bilgi ve medya çağı kavramlarıyla nitelendirilen bu dönemin en belirgin özelliği; karmaşık bir yapı sergilemesi oalrak ifade edilmektedir. Bireyin bu karmaşık yapıyı öznel gözlemlerine dayalı ve bilgiden ari olarak anlaması ve algılaması mümkün gözükmemektedir (Gökçe O, Demiray, 2006:1). Medyanın sosyal yaşamı kontrol etmekte elde ettiği bu roller savaşı topluma yaymak stratejisi içinde önemli bir araç olmasını sağlamaktadır.

Propaganda, olayları yönlendirmek ve olayların yorumu üzerine rekabette üstün gelmek için verilen mücadeledir. Propaganda, bir yandan saldırgan ülkenin kendi toplumunun hem de ordusunun görüşünü ve moralini, aynı zamanda hedef ülkenin toplum ve ordusunu ve dünya kamuoyunu etkilemeyi amaçlamaktadır (Gökçe O. 2012) Bu gerekçelerle kamuoyunu etkilemenin en etkili araçlarından birisi de teknolojik gelişmelerle etkisini daha da artıran propagandadır ya da modern deyimle algı yönetimidir (Akt. Gökçe, 2017, Asmussen et al., 2015:22). Bunun da temel nedeni Hoffman'a göre, "bu algı fiziksel savaş alanındaki sonuçlardan daha önemli" olmasıdır (2007:53).

Algı ve propaganda ile hedef ya da düşman toplumun, güçlü zayıf yönlerini test etmek, gündemini oluşturmak, toplum kesimleri arasında güvensizlik ve çatışma için zemin oluşturmak gibi faaliyetlere girişilebilir (Reardon, 2006:16). Aynı zamanda hedefin dünyaya tehlikeli gösterilmesi, ilerde yapılması muhtemel müdahalelerin haklı görülmesi için verilen çabalar için kamuoyu üzerinde yapılacak algı ve propaganda çalışmaları tasarlanır (Richards, 2016:68) Bunun için özellikle terör faaliyetlerinin medyada yer alması için konsept hazırlanır. Bir başka ifadeyle terörün görüntüleri ve görüntülerin terörü analizi ile tespit edilen medya-terör ilişkileri kullanılmaktadır. (Gökçe O., ve Demiray 2006). Toplumu ve uluslararası kamuoyunu bu duruma alıştırma, ikna etmek üzere de değer yargıları gibi temalarla algı yönetimi planlanmaktadır (Simons, 2010:395).

McCuen, bu bağlamda ilk kez hem hedef ülke hem kendi ülkesi ve hem de uluslararası toplumu etkilemeye yönelik bilgi ve manipülasyon savaşına (yani günümüz deyimiyle algı yönetimine) dikkati çekmektedir. Dördüncü nesil savaşın daha çok toplumda kazanıldığı düşüncesiyle McCuen savaş araçlarının hem müdahale edilen bölge halkının direnç göstermesini engellemek ve ordu mensuplarının moralini bozarak cesaretlerini kırmak, hem de müdahale eden ülkenin kendi halkında oluşacak olası direncin önüne geçerek desteği arttırmak, ayrıca hem de uluslararası kamuoyunun müdahale şansını azaltmak ve uluslararası destek sağlamak amacıyla bilgi esaslı savaşın ve manipülasyonun yoğun kullanıldığına işaret etmektedir (2008:107-108).

Sosyal medya, teknolojik gelişmelerle birlikte kamuoyu oluşturma ve iletişim kurma konularında oldukça önemli bir konuma ulaşmaktadır. Bireyler arasında, belli bir düşünce ve ideolojiye sahip grupların buluşma eksenine ve işletmelerin tanıtım platformu arayışlarının yeni mecrası haline dönüşmektedir. Aynı zamanda, devlet toplum ilişkisinde de şeffaflık ve katılım ilkeleri zemininde iki yönlü bilgi alış verişi için ideal bir araç haline dönüşmektedir (Mergel, 2013:33). İnsanların sosyal medya olanaklarına erişmeden önce fikirlerini ve kendilerini ifade etmek üzere somut kamusal alan platformlarında (gazeteler, dergiler, okur-yazar kulüpleri ve kahvehaneler gibi) kamuoyu oluşturmaktadır (Habermas, 2010:100). Sosyal medya ise kamuoyu oluşturulmasına imkan tanıyan yeni bir kamusal alan platformu olarak karşımıza çıkmaktadır (Göksu, 2016:38).

Dördüncü nesil savaş ekseninde sosyal medyanın etkilerinin değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İnternet alt yapısı ve teknolojilerinin gün geçtikçe gelişip yayılması siber güç bileşeninde olduğu gibi sağladığı avantajların yanı sıra bir takım riskleri hem birey güvenliğini hem de toplum ve devlet güvenliğini tehdit edecek boyutlara kadar ulaştırabilmektedir.

Sosyal medyanın özellikle bilgilerin toplanması, kişisel mahremiyeti tehdit etmesi, düşman ve hasım sıfatı taşıyan odakların eline geçmesi halinde önemli bir tehdit ve risk unsuru taşıyacağı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra kandırmaca ve yanıltma içeren enformasyonlarla toplumsal kargaşa ve kaotik ortam kurgulanması için müsait bir zemin hazırladığı ifade edilmektedir (Morozov, 2011). Bu durumun tezahürlerini 25 Ocak 2011 tarihinde Mısır Devrimi ve 2013 yılında Ülkemizde yaşanan gezi provokasyonları teşhir etmektedir (Göksu:2016:2). Sosyal medyanın kullanımında da provokasyonlar gibi propaganda ve algı oluşturmak adına da aktörü belli olmayan, ancak sosyal medyada iletişimin insicamı bozan, zihin karıştırıcı kasıtlı ya da fevri tevatür mahfili kişiler ve tezviratlarına rastlanılmaktadır. Bu tür belli bir amaca hizmet eden, kimlik aldatmacası ya da gizlemesi ile malum, heterojen, münferit odakların mümessillerine "troll" adı verilmektedir (Karataş ve Binark, 2016:430)

Sosyal medya görüldüğü gibi, kimlik bilgilerinin çalınması, toplumun galeyana getirilmesi, yanlış veya kasıtlı yanıltma sıfatlı enformasyon yayılmasına sebep olan ve

toplumun zihin muhakemesini hedef alarak etkilemeyi amaçlayan riskleri taşıdığı anlaşılmaktadır.

2.6.10. Özel Askeri Birlikler ve Para-Militer Yapılar

Son yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle de Ortadoğu öznelinde düzensiz saldırılar ve gerilla taktiklerini kullanan çatışma gruplarının varlığı göze çarpmaktadır. Özellikle Suriye'de 2011 den beri yaşanan iç savaş ya da vekalet savaşları kapsamında paralı askerler veya para-militer gruplar esasında 15. Yüzyıla dayanmaktadır.

Hanedanlık sistemine dayalı devletlerin kurulması ile birlikte savaş gerçekte ücretli bir hale gelmekte; bu bağlamda, ücretli askerler aracılığı ile yürütülen savaşların Avrupalılar arası bir hale dönüştüğü de gözlemlenmektedir. Bu dönemde birçok topluluk temin ettiği savaşçılarla saldırlar ve savaşlar düzenlemektedir. Hatta savaş esnasında daha fazla para veren tarafa geçişlerin de mümkün olduğu durumlar izlenmektedir. Paralı askerlerin başında komutan sıfatında bulunan "*condottierler"* savaşacakları amaç ve ücret anlaşmalarını yapmak suretiyle devletlere oldukça pahalıya mal olan bu süreci işletmektedirler (Chailand, 2009:24-32).

Dördüncü nesil savaşın fikir ve taktiksel açıdan eskiye dönüşü, teknoloji ve uygulama bakımından da yenilikler barındırdığı ifade edilmektedir (Lind, 1989:24). Dolayısıyla geçmişte savaşların icrası içerisinde para militer yapıların tekrar görülmesi bir yenilik değil taktiksel açıdan geriye dönüştür. Ancak bu durum her zaman sadace paraya dayalı olarak teşekkül ettirilmez. Özel askeri birlikler, savaşın amaçları ile kendi hedefleri doğrultusunda paradigma uyuşmasına inanır ya da inandırılırsa savaş meydanlarında gönüllülük esasına göre bulunabilirler. Bu ifadelerin ispatı ise savaşlarda taraftarınızı çoğaltmak için *haçlı seferi* fikrinin olabildiğince geniş kitlelere yayılmasının gerekliliğine işaret eden Greene ve Elffers 7. stratejisinde görmek mümkündür (2014:165).

Para-militer yapılar ve özel askeri birliklerin varlığına ilişkin genel bir kabul mevcuttur. Ancak devletler bu grupların kendi milleti ve milliyetine mensup olsa da ordu ve askeri gücü olarak kabul etmedikleri görülmektedir. Örneğin 16.02.2018

tarihinde ajanslara düşen ve BBC Rusça servisi kaynaklı bir haberde[*] Suriye'de ABD tarafından düzenlenen hava saldırısında 300 paralı Rus askerin öldüğü ve yaralandığı öne sürülmektedir. Haberin doğrulanmasının ardından Rusya tarafından herhangi tepki ya da nota verilmemiş olması devletlerin bu yapıları ordu mensubu olarak görmediğinin kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

Bahsi geçen olaya ilişkin 26.02.2018 tarihinde Haber Türk internet sitesinde yer alan Harvard Üniversitesi Rusya uzmanı Dimitri Bechev ve Dr. Kerim Has'ın röportajında[**] bu birliklerin isim ve şekil değiştirmek suretiyle daha önce Ukrayna ve Kırım'da görüldüğü şimdilerde ise Suriye'de bulundukları ifade edilmektedir. Atfedilen özellik ise üniforma giydiklerinde bile Rusya ile organik ya da formel herhangi bir bağlarının olmadıklarını, ele geçirdikleri bölgelerde kaynakların (örneğin Suriye'de Deyr Ez-Zor'da petrolün ¼'ünü kullanmaktadırlar) bir kısmı kendi ihtiyaçları için kullanmaktadır. Rusya bu birliklerin kendine bağlı olduğunu doğrudan kabul etmemektedir. Fakat saldırılar sonucunda yaralılar Rusya'da ve bölgedeki Rus sağlık tesislerinde tedavi edilirken, cenazeler ise mühürlü tabutlarla ailelerine gönderilmekte ve tören yapılmadan defnedilmektedir.

Aynı röportajda, özel askeri birlik ve şirketlerin Rusya'da uluslararası hukuk gereğince yasaklanmış olmasına rağmen informel ya da illegal kompozisyonlarda teşekkül ettirilmektedir. Ukrayna ve Kırım'da "slav" ismini kullanan grubun idaresi, ABD'nin terör yaptırım listesinde yer alan eski bir Rus istihbarat yarbayı Dmitry Utkin tarafından sağlanmaktadır. Grubun Suriye'de faaliyetleri esnasında aldığı isim *"Wagner"* olarak gösterilmektedir. Adolf Hitler'in en sevdiği müzisyen olan Wagner'a nazire eden bir ismin belirlenmesi de oldukça önemlidir. Çünkü savaşta gizlilik ve gri alanda yapılan faaliyetler, dördüncü nesil savaşın özellikleri açısından anlamlı görülmektedir. Bu durum Rus Genel Kurmay Başkanı Valeri Gerasimov (2013) hibrit savaş projeksiyonunda önemli bir gereklilik taşıdığı yönünde ele alınırken, izlenen yöntemin *"hibritlilik"* (Gökçe O., 2017) olduğu anlaşılmaktadır.

---

[*] Haberin linki: https://m.mynet.com/suriyede-300-parali-rus-askeri-oldu-ya-da-yaralandi-haber-3736282 Erişim Tarihi: 16.02.2018

[**] Röportajın linki: http://www.haberturk.com/wagner-grubu-nedir-rusya-uzmanlari-putinin-parali-askerleri-olan-wagner-grubu-nu-anlatti-1853055 Erişim Tarihi: 26.02.2018

Netice itibarıyla, geçmişte para karşılığı ya da gönüllülük esasına göre davranan savaşçılar yine varlığını göstermektedir. Savaş alanında resmi bir bağ ile iltisak ettirilmeleri hukuken mümkün olmadığı için eylemleri sonucunda da hukuki müeyyidelerle müdahale olanağı görülmemektedir. Çalışmanın hukuki boyut bileşeninde ilk bakış açısında değinildiği gibi dördüncü nesil savaşın uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmaması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu savaşçıların bir kısmının emekli askerlerden ya da ordudan kendi isteği ile ayrılanlardan olduğu düşünüldüğünde, ülkelerin hem kendi vatandaşlarına hem de düşman unsurları arasında bulunan bu gruplara karşı koyma yollarının güçlü istihbarat ağı ile mümkün olacağına inanılmaktadır.

2.6.11. Diğer Bileşenler

Hayatın tamamını kuşatmayı hedefleyen, eski metotların güncel araçlarla yeniden anlamlandığı ve bilinçli bir geriye dönüşün incelenmesinde her bakış açısı ve değerlendirme ayrı bir bileşenler kümesini kurabilir. Bu çalışma kapsamında öne çıktığı tespit edilen bileşenler ele alınmaya çalışmıştır. Henüz yeterli tasnif ve değerlendirmeler yapılmadığından dolayı gelecekte genişletilme ve güncellenme olasılığı oldukça yüksektir. Bu eksende yapılacak genişletme çalışmalarında tıpkı buraya kadar yapılan değerlendirmelerde olduğu gibi ana belirteç dördüncü nesil savaşın amaç ve yöntemleri temelinde ve özelliklerine bağlı doğrultuda yapılacak her türlü çıkarım, savaşın bileşenleri içerisine konumlandırılabilir. Dolayısıyla bileşenlere kesin bir evren çizmek hayatın tamamını kapsayan bir yaklaşım için mümkün gözükmemektedir.

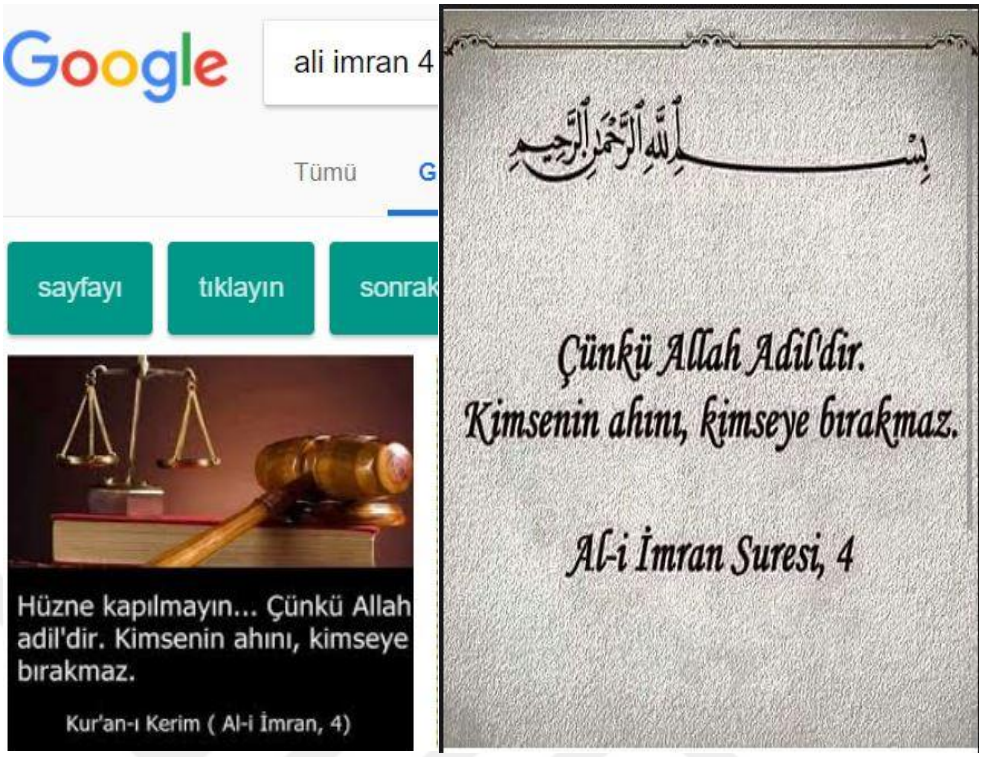
Hedef/hasım veya düşman, devlet/yapı, örgüt veya organizasyonlara yönelik özellikler ve yöntem çerçevede gizli ya da açıktan yapılan planlı her müdahalenin kavramsal konsepti dördüncü nesil savaşın esas ve bileşenleri arasında değerlendirilmesi kanaatimizce müsbet minvalde netice verebilecektir. Bu bağlamda bileşenlerin bazılarının mütemmim cûz bazılarının da müştemilat mevhumunda mülahaza edilmesi isabetli olabilir. Ancak bu yönde bir tasnifin henüz teferruatlı kaynakları olmayan mesele için tereddüt oluşturacağı hasebiyle kıymet takdiri yapılması şuan için ertelenmektedir. Bu kısımda verilen bazı kavramların bileşen olma

olasılığı sebebiyle yer aldığını belirtmekte fayda görülmektedir. Dolayısıyla ana hatları ile bahsedilen kavramlar sıralanmaktadır. Bu kavramlar:

Toplumsal Şiddet, ülke içindeki isyancı ve ayrıcalıklı gruplar, siyasi veya dini aşırılıklar (radikalizm), etnik ve mezhep farklılıkları, memnuniyetsiz ve marjinalize edilmiş azınlık grupların harekete geçirilmesi sonucu ortaya çıkan eylemler bütünü olarak ifade edilmektedir (Gökçe, 2017:7)

Beşinci kol, düşman topluma yönelik, birliğini beraberliğini manevi direnişini ve direnme gücünü, moral ve gündem açısından çökertmek üzere yapılan propagandadan farklı olarak toplumun içerisine sızan ve toplumun parçası olmayı başarmış unsurlar tarafından yürütülen ve daha büyük bir saldırı için yumuşatma ve zemin hazırlama faaliyetleri olarak ifade edilmektedir (Wright, 2003:127, Hemingway, 2008:26) Kavram, Hitler tarafından Norveç'e yönelik (1939) ve General Franco tarafından da Madrid kuşatması (1936) esnasında dile getirilmiş ve kullanılmıştır (Tolischus, 1940). Beşinci Kol faaliyetleri birçok bileşnden etkilenerek ortaya çıkan değerlerin zedelenmesi, unutulması ya da yozlaştırılması ve topluma saldırı planlayanların ilk yumuşatma hamlelerini içermektedir. Özellikle son yıllarda Batı'da yükselen İslamofobi ile beraber Müslüman imajının terör ile bağdaştırılması bu faaliyetlerin bir yüzünü gösterirken, menşei belirsiz saldırılarla İslam dininin tahrifata uğratılması belirsiz odaklarca tasavvur edilmektedir. Bu durumun bir örneğini sergilemek gerekirse;

Google arama motoruna "Ali İmran 4" ifadesi sorgulandığında öncelikli ve sayıca fazla olarak şu görseller öne çıkmaktadır:



Yukarıda her ikisi de farklı ancak yapılan gözlemlere yurtdışı kaynaklı olarak ortaya atılan popüler tabirle "*caps"* resimleri ile Âl-i İmrân Suresi 4. Ayet'i bu şekilde resmedilmektedir. Oysa Ayet'in esası, Diyanet Meali'ne göre Âl-i İmrân 3-4. Ayetler: *"O, sana Kitab'ı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. O, daha önce Tevrat'ı ve İncil'i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti.Furkan'ı da indirdi. Şüphesiz, Allah'ın âyetlerini inkar edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir."* olarak yer almaktadır. Bu durumun bir troll oraganizasyonu mu yoksa tahrifat amaçlı ve bilinçli bir tezvirat mı olduğu, ilgili birimlerce mutlaka araşırılmalıdır. Haddi zatında benzer biçimde birçok Ayet ve Hadis-i Şerif'in bulunması bahsedilen saldırıların hem düzeyini hem de tehlikesini ifade etmetkedir.

Dördüncü nesil savaşın bileşenlerine ilişkin yukarıda verilen kritik eşiğinde bir çok başlık üretilebilir. Bu başlıkların hali hazırda nitelikli bilimsel ispatı olmadığından ve konuyu komplo teorisi ve paranoya gibi maganizel hale getirmemek adına yer verilmemesi düşünülmketedir. Ancak bazı konulara ilişkin kuşkular günden güne artarak karşımızda gelişmektedir. Örnek vermeke gerekirse, Hong Kong'da Kasım

2002 ve Temmuz 2003 arasında görülen SARS vakaları, Afrika'da Ebola Virüsü, Türkiye'de Kene, domuz giribi, kuş gribi, Güney Amerika'da Zika Virüsü gibi geçmişte bilinmeyen ama günümüzde türeyen birçok vakanın biyolojik silah etkisi tartışlmaya devam etmektedir. Hatta bu tartışmaların bazılarında Dr. Babuna'nın Türkiye'nın kan ve gen çalışmaları ile genetik kodlarına ilişkin verilerinin ABD'de kontrolünden çıkması sonucu farklı mahfiller tarafından kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu ve benzer minvalde yapılacak değerlendirmeler için henüz erken ya da zeminden yoksunluğu gerekçesiyle daha detaylı araştırılmasına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

2.7. Değerlendirmeler

Savaşın bileşenleri ele alınırken, bileşenlerin hem belirlenmesi hem de savaşın evrimi açısından öne çıkan teknoloji, fikir, ekonomik kaynaklar, bilgi/enformasyon ve ahlak/moral esasları belirlenmiştir. Bu doğrultuda da savaşın bileşenlerine yer verilmektedir. Bu akış içerisinde esaslar birbirleri ile etkileşim içerisinde olabilmekte, bileşenler birbirine tesir etmekte ve her iki kümede yer alan esaslar ve bileşenler karşılıklı etki ilişkisi içerisinde bulunabilmektedir. Bu durum dördüncü nesil savaşın, sahip olduğu araçları aynı anda kullanması ile ortaya çıktığı gerçeği ile açıklanmaktadır. Bir saldırı planlamasında ya da analizin dördüncü nesil savaş boyutunda ele alınabilmesi için en az iki esas ya da bileşenin kombinasyonu tespit edilmelidir (Gökçe, 2017).

Dördüncü nesil savaşın yaşayan bir organizma olarak toplumu, askeri yapısından başlayarak tüm kesimlerine kadar yapılan gözlem sonucunda *"observe"* (Boyd, 1976) tespit edilen güçlü ve zayıf noktalarının üzerinde (Greene ve Elffers, 2014:409), zihinsel, fiziki, ahlak ve moral düzeylerine yönelik hızlı (Boyd, 1995), saldırılarla, halkalar biçiminde tasavvur edilen hedef güçleri arasında önce ordu ve topluma (Warden, 1993) tahribatlar yaşatarak, direnişini kırmak üzere (Richards, 2006:40-44), içten çökertmek (Lind vd. 1989) için yapılan yönlendirmeler *"orient"* sonucunda verilen karar "*decide"* ile harekete geçerek *"act"* (Boyd, 1976) kaba kuvvet ve imha stratejileri (Schelling 1996:21) eşliğinde düşmanı felç ederek kendi istediği hale dönüştürmek veya tamamen

ortadan kaldırmak (Hillaker, 1997:6) üzere etkinleştirilmiş bir döngüyle (OODA) (Boyd, 1995, 1976) varlığını ortaya koyduğu bu çalışma kapsamında tespit edilmiştir.

Dördüncü nesil savaşa ilişkin buraya kadar yapılan araştırma ve değerlendirmeler bazı çarpıcı gözlemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Öyle ki; Lind vd.(1989) dördüncü nesil savaşta teknolojik ve askeri üstünlüğü sahip olanların avantajlı değil tam aksine dezavantajlı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca yeryüzünde varlık ve meşruiyet hükmüne sahip tüm yapılar bu savaşın tarafı olmak zorundadır. Bu savaşın alanı, başlangıcı ve sürdürülüşü bakımından, cephesi, hasmı ve müttefiki mahfuz ve belirsizdir (Hammes, 2006:2014, Herta, 2017:140-141).

Savaşın son evresinde, muteber güçlerin bu konuya yaklaşımları da dikkat çekmektedir. Özellikle ABD ordusunda bu savaşı anlayan ve tehlikesini fark eden kimsenin bulunmadığı iddiası (Lind, 1994) farklı bir düşünce boyutu geliştirmeye sevk etmektedir. Yeryüzünde ekonomik, diplomatik, politik ve askeri unsurlar başta olmak üzere söz sahibi olanların, karşısında buldukları unkonvansiyonel tarzda yeni savaş biçimi tüm boyutları ile tarif etmek tanımak ve tanımlamak sorunu ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bir başka ifade ile Westphalia Barışından (1648) beri süre gelen savaş anlayışı "*Blitzkrieg"* türü hıza dayalı küçük ve mobilze birliklerin yürüttüğü manevra harekatlarını içeren üçüncü nesil savaştan sonra yeni dönem de askeri ve teknolojik üstünlükleri olanların savaş gücü tekelini başta ABD olmak üzere kaybettiği ifade edilmektedir (Lind, 2004). ABD'nin Vietnam, Afganistan, Irak ve Suriye'de yaptığı mücadelelerde sonuç elde edememesinin dördüncü nesil savaş anlayışına hakim olamaması ve algılayamamasına bağlanmaktadır (Lind, 1994, 2004).

Netice itibarıyla, dördüncü nesil savaşın kapsamı mahiyetinde elde edilen bulgular doğrultusunda özellikle Boyd(1976, 1995) ve Warden'in (1993) öğretileri yeni dönem için savaş alanı ve boyutlarındaki değişimin tespit edilmesi açısından oldukça büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkan temel sorun bu savaş anlayışına nasıl katılmak gerektiği yönünde gözlemlenmektedir. Bu savaşta saldıran ya da saldırılan pozisyonlarında neler yapılmasının sistematik bir anlayışla belirlenmesi gerekmektedir. Kuşkusuz bu soruların sayısız cevap ve analizi vardır. Bu

çalışmanın evreninde Türkiye açısından durum değerlendirilmesi yapılarak 3 .Bölüm kısmında detaylı bir çözümleme ve strateji analizi yer almaktadır.

Dördüncü nesil savaşın Türkiye üzerinde stratejilerini geliştirmek adına özellikle son yarım yüzyılına damga vurmuş terör boyutunu tartışılması düşünülmektedir. Bu bağlamda yer verilen analizde Türkiye'nin terörle mücadelesinde görülen ve bölücü terör örgütü (PKK/PYD/YPG/KCK vs.) üzerinde yapılacak analiz, bileşenlerin pratikte icrasını muhakeme etmek ve süreci izlemek açısından önemli görülmektedir.

2.8. Dördüncü Nesil Savaş Ekseninde Devlet Dışı Aktör Analizi: Bölücü Terör Örgütü Örneği

Türkiye'nin dünyada terör sorunu yaşayan ve terörle mücadele eden ülkeler arasında son 50 yıl boyunca ilk sırada yer aldığını ifade etmek mümkün gözükmektedir. Bu süreç içerisinde siyasi, askeri, toplumsal, ekonomik ve daha bir çok boyutta Ülkemize olumsuz etkileri olmuştur. Örgüt için dolaylı da olsa propaganda veya görünürlük sağlamamak için başlık kısmında örgüt ismine yer verilmemiştir. Bu analiz içerisinde irdelenen terör örgütü ifadesi, alfabede üç-dört harfi yan yana getirerek oluşturulan bir çok kombinasyon türeten PKK/YPG/PYD/KCK vs. düzeyinde farklı isme ancak aynı amaca sahip terör odağını işaret etmektedir. Çalışma içerisinde de bundan böyle bölücü terör örgütü ifadesi bahsedilen gerekçelerle tercih edilmektedir.

Bölücü terör örgütünün kuruluş serüveninden, felsefesine, arkasında güçlerden veya sahiplerinden destekçilerine ve gelir kaynaklarına kadar hemen her boyutuna ilişkin akademik çalışmalar mevcuttur. Devletimizin ve Milletimizin bekasına doğrudan kast eden/ettirilen örgütün her bir çalışmada başka bir yönü açığa kavuşturulduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla malumun ilamının icrası yerine dördüncü nesil savaş kapsamında analizine yer verilmektedir. Bu bağlamda daha farklı bir anekdot paylaşarak literatüre kazandırılması da düşünülmektedir.

15 Ağustos 1984 tarihinde bölücü terör örgütü ilk silahlı eylemini Siirt ilimizin Eruh ilçesinde şahsına münhasır kahpelik/kalleşlikle müsamere etmiştir. Arşiv

kayıtlarına ulaşılan gazetelerde yapılan araştırmalarda olay ilk kez 18 Ağustos 1984 tarihli Hürriyet Gazetesinde yer almıştır. Ancak bu olayın tanıkları tarafından anlatılan kısmı, tarama yapılan gazete ya da diğer kaynaklarda görülmemektedir.

Güvenlik gerekçesiyle ismi açıklanmayan olayın tanıkları ile yapılan görüşmeler oldukça çarpıcı bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda detayları ile yer verilen olay bölgede yaşayan ve yaşı hatırlamak için uygun olan birçok kişi tarafından da bilinmektedir.

15 Ağustos 1984 tarihinde Siirt İlimiz Eruh İlçesinde bulunan jandarma karakolunda görevli askerlerin bir kısmı çeşitli intikal görevleri gerekçesiyle ilçeden ayrılmıştır. Karakolda az sayıda askerin bulunduğu halde bir anda bir grup tarafından karakola saldırı düzenlenmiştir. Mukavemet göstermeye fırsat dahi kalmadan askerler derdest edilmiş ve ilçe meydanına toplanmıştır. Bu esnada olay, İl Merkezine bildirilmesine rağmen destek yetiştirilememiş ve İlçe Kaymakamı bir yolunu bulup Valiliğe ulaşmıştır. İlçede saldırıyı düzenleyen grup, Erzincan nüfusuna kayıtlı er Süleyman Aydın'ı şehit etmiş, ilçede uzun süre Kaymakam aranmış ancak bulunamamıştır. Daha sonra propaganda yaparak amaç ve emellerini halka duyurmaya başlamışlardır. Akabinde darp ve şiddet eylemlerine kalkıştıklarında, askerlerden birisi; "Neden bunu yapıyorsunuz? Sebebi nedir?" diye sormuştur. Eylemi gerçekleştirenler arasından birisi halkın da duyacağı biçimde "1915'in intikamını bundan sonra böyle ödeyeceksiniz!"[*] cevabını vermiştir.

Saldırı düzenlenip, Camiden halka propagandası HRK kuruluş bildirisi okunduktan sonra Ziraat Bankası Şubesi'ne yönelerek personelin ziynet eşyaları gasp edilmiştir (Alan, 2016:21).

[*] Bu ifade rastgele ya da münferit bir taassup ürünü olarak değerlendirilmemektedir. Zira Ermeni milletvekili ve Ermeni-Kürt dostluğunu savunan Garo Sasuni (aynı zamanda Taşnak üyesidir) 1969 yılında yayınladığı "Kürt ulusal hareketi ve Ermeni Kürt ilişkileri" kitabında Ermeni ve Kürtlerin Türkiye'ye karşı bağımsızlık mücadelesi ve haklarını almak üzere harekete geçmesini, bunun zor koşullar altında da olsa kararlıkla devam ettirilmesini önermektedir. Bu durumun bir diğer tezahürü de Şükrü Kaya Seferoğlu'nun "Milli Birliğimizi Parçalama Gayretleri"(1982) başlıklı yazısında ermeni ve kürtlerin tek ortak çıkarının Türkiye'ye ortak saldırı olduğu ifade edilmektedir. Tam da bu noktada bölücü terör örgütünün, İran, Irak ve Suriye'ye yönelik eylemlerinin bulunmaması ya da önemsiz düzeyde kalmasının sebebi örgütün asıl sahibinin ermeniler olduğu, işletmecilerinin de zaman içerisinde değişmekle birlikte kahir ekseriyet batı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Nazım Budak, Varlığımızı Hedef Alan Tehdit Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994

Teröristler, İlçe'nin hemen karşısında bulunan tepeye yerleşerek en az iki gün boyunca orada piknik yapmış, eğlenmiş kutlamalar düzenlemişlerdir. Ancak bu süre içerisinde hiçbir askeri müdahale olmamış, yukarıda da belirtildiği gibi ilk kez 18 Ağustos 1984 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde sadece saldırı olduğuna ilişkin bir haber yer almıştır. (Bu ifadenin desteği mahiyetinde, Engin Alan (2016:21) 16 Ağustos sabahından itibaren ülke gündeminden düşmediğini de ifade etmektedir.) Eruh saldırısı ile koordineli olarak neredeyse aynı saatlerde Şemdinli İlçemizde saldırı düzenlenmiş ve 1 Astsubayımız Şehit olmuş 3 Askerimiz de ağır yaralanmıştır. Şemdinli'de de benzer propagandalar yapıldıktan sonra ilçe çıkışına bombalı pankart asarak ilçeyi terk etmişlerdir. O günden beri 15 Ağustos, bölücü terör örgütü tarafından "ilk kurşun" günü olarak değerlendirilir.

Bölücü terör örgütünün kuruluş serüveni özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren şekillenmektedir. Kuruluş amacı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini Türkiye'den ayırarak, İran, Irak ve Suriye topraklarının da bir kısmını içerisine alan Marksist – Leninist ilkeler doğrultusunda sözde bir devlet kurmak olarak ifade edilmektedir (Gül, 2012:111).

Terör örgütü, eylemlerini yürütmek üzere parti-cephe- ordu ekseninde yapılanmayı tesis etmiştir (Korkmaz, 1999:138). Strateji olarak da kuvvet-zaman-mekan ayakları üzerine kurgulamaktadır (Alan, 2016:23). Bölücü terör örgütünün 1892, 1925 ve 1935 dönemi başkaldırıları yerine gerilla tipi çatışmaya yönelmesi de Rus terör teorisyenleri Debray ve Stepinack tarafından ileri sürülen savaş biçimi olarak terör öğretilerinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir (Türkdoğan, 2016:367-368). Zaten 20 Mart 1979 yılında terör örgütü elebaşının Meydan Gazetesine verdiği mülakatta, kitle savaşı ile sadece bölgeye değil tüm Türkiye'ye çatışmaları sıçratma amacı da ileri sürülen stratejilerinin tezahürü olarak anlaşılmaktadır. Türkiye'nin bu sürece başında müdahale etmemesi ya da edememesi ise istihbari olarak yetersizliğinden ve teşhis hatalarından kaynaklanmaktadır (Budak, 1994:237).

Bölücü terör örgütü, kuruluşunda ve yukarıda anlatılan ilk eylem olayından da anlaşılacağı üzere doğrudan ya da dolaylı olarak Kürt halkının ya da bölgenin demokratik durumunu değiştirmek için çabalamamaktadır. Kuruluşunda özellikle ermeni örgütlerinin taşeronu olduğu, fikirlerinde Marksist- Leninist perspektifin etkili

olduğu ve finansmanında ise oldukça geniş bir yelpazede uluslararası destekçilerinin olduğu görülmektedir. Zira her devlet, hedef ya da hasımlarını zayıflatmak için kullanabilecekleri araçları değerlendirmektedir (Çınar, 1997:76-77). Bu gerçeklere dayanarak bölücü terör örgütünün bölge halkının manevi ve mukaddes değerleri ile uyuşmadığı ve ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak olduğunu gözler önüne sermektedir. Kendisine destek bulmak için ortaya koyduğu etnik çözümlemeler de tek başına yeterli olmadığı için her propagandalarında tehdit ve şiddet unsurlarının ön plana çıkması varlığını dayandırdığı esasları da ortaya koymaktadır.

Geçmişten beri oldukça detaylı analiz edilen terör örgütünün, dördüncü nesil savaş konsepti bağlamında yer alan bileşenler etrafında değerlendirilmesi ile son tahlil de görünümünü ortaya oymak açısından önem taşımaktadır. Böylece dördüncü nesil savaş anlayışının terör örgütü kapsamında icrasını somut değerlendirmelerle açıklanmak amaçlanmaktadır.

Dördüncü nesil savaş anlayışında temel amaç elde bulunan imkanlar ve araçlarla hedef ya da hasım ülke veya grubun varlığını yok etmek, felç etmek ve sürekli bir tehdit ve mücadeleye maruz bırakarak yormak olarak görülmektedir. Bunu yaparken de özellikle zihin karıştırmak ve fiili müdahalelere maruz bırakmak üzere stratejiler geliştirilmektedir.

Bölücü terör örgütü, dördüncü nesil savaş konseptinde devlet dışı aktör sıfatı ile karşımıza çıkmaktadır. Devlet dışı aktörlerin, askeri boyutta kullandığı taktikler genellikle gerilla tipi çatışmalar bağlamında yer almaktadır. Bir başka ifadeyle terörizm, Carlos Marighella'ya göre gerilla savaşından ayrılmalıdır. Ancak silahlı mücadele kısmında ise gerilla savaşının bir parçası olarak görülmektedir (Türkdoğan, 368). Diğer yandan gerilla tipi savaş anlayışı da son yıllarda asimetrik savaş bünyesinde değerlendirilmektedir. Çalışma içerisinde yer verilen değerlendirmelerle asimetrik savaşların teknik özellikleri bazında dördüncü nesil savaş konsepti içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Böylece aktör bağlamında yapılan gözlemlere göre bölücü terör örgütünün devlet dışı aktör olduğu açıkça görülmektedir.

Terörizm temel olarak, hedef devlet ve toplumlar için tehdit aracı olarak da yansıtılmaktadır (Gökçe O, 2006, 2017; Çınar, 1998; Budak, 1994). Ahlakın hiçbir

boyutunu dolayısıyla savaş ahlakı kavramlarını da tanımayan, genellikle aralarında doğrudan çatışma kurmak yerine dolaylı tutumlarla (Hart, 2015:511) birbirini tesir altına almayı amaçlayan devletlerin silahı olarak değerlendirilmektedir (Okur, 2017:139). Böylece finansman ve silah ihtiyacının karşılanmasında da yasa dışı yollar ve dolaylı olarak tehdit unsuru olarak kullanmak isteyen devletlerin katkısı öne çıkmaktadır (Çakır, 2013:87). Son olarak 2018 yılı başında ABD tarafından bölgeye gönderilen en az 4000 tır askeri malzemenin DEAŞ ile mücadele adı altına terör örgütüne teslim edilmesi bu zaman kadar görülen destekler içerisinde en dikkat çekici olanlarının başında gelmektedir.

Türkiye'nin uzun yıllardan beri sürekli gündeminde olan terörizmin özne objesi bölücü terör örgütü, eylemlerini gerçekleştirirken, askeri boyutta ortaya koyduğu gayri nizami çatışma disiplinini özellikle Suriye ve Irak'ta konuşlanarak elde etmiştir. Ancak sadece askeri boyutta çatışmalar ve saldırılarla ele alınması yeterli görülmemektedir. Bu bağlamda terör örgütünün, siyasi ve sosyolojik açıdan da ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Terör örgütü siyasal boyutta amacına ulaşmak adına demokratik yolları dezenformasyona uğratarak mücadele etmektedir. Türkiye'de özellikle 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra terör örgütü sempatizan ve hatta militanlarının seçilerek TBMM'de yer alması sonucu dikkat çekici açıklamaları mevcuttur. Bu açıklamalarda bundan sonra siyasi özerkliğin inşa edileceği, ayrı bir devlet kurma yönünde adımlar atılacağı bahsi ile harekete geçildiği, toplum içerisinde kaos ve kargaşaya yol açacak çağrıların olduğu görülmektedir (Başbuğ, 2017:38). Dördüncü nesil savaşın siyasi boyutunda yer alan ana temanın, mevcut ve meşru devletin çökertilmesi ya da zayıflatılması esası ile terör örgütü uzantısı siyasi hareketin eylemleriyle de uyuştuğu anlaşılmaktadır. Bunun en somut örneklerinden birisi de 2015 ve 2016 yılında bazı bölgelerde yürütülen ve adı kamuoyunda hendek operasyonu olarak bilinen temizleme harekatında terör örgütüne destek veren belediyelerin araçlarının kullanılması da devlet imkanları ile devlete savaş açmak üzere geliştirilmiş bir stratejinin ürünü olarak göze çarpmaktadır.

Dördüncü nesil savaşın bileşenlerinden siber güç boyutu da terör örgütü tarafından hem kamuoyu hem de istihbari bileşenleri de içine alacak nitelikte

kullanılmaktadır. Teknolojik imkanların sağladığı avantajlar sadece devletleri değil aynı zamanda devlet dışı aktörleri de etkilemektedir. Bölücü terör örgütünün özellikle sosyal medya üzerinden yaptığı algı çalışmaları ve propagandalar bu durumun tezahürü mahiyetindedir.

Terör örgütü uluslararası kamuoyunda da varlığını etkin olarak sürdürmek ve taraftar toplamak üzere faaliyetler göstermektedir. Kamu diplomasisi bağlamında yürütüldüğü değerlendirilen bu gayretlerin özellikle batı toplumlarında ve yandaşlarında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Afrin'e düzenlenen Zeytin Dalı Barış Harekatı kapsamında asılsız fotoğraflarla Türk Askeri'nin sivilleri öldürdüğü iddiaları ortaya atılmıştır. Bunun karşısında Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün hızlı hamlesiyle birlikte terör örgütünün gerçek dışı beyan ve algı çabaları sonuçsuz bırakılmıştır. Bu durum da kamu diplomasisi boyutunun kullanılma çabaları olarak değerlendirilmektedir.

Ekonomik ve mali boyutlarda terör örgütünün, para basma, vergi toplama, kaçakçılık gibi yolarla meşru devlete karşı illegal alternatif kurma çabaları bilinmektedir. Ayrıca en büyük gelir kaynakları arasında olan, uyuşturucu ticaret ve insan kaçakçılığı da ekonomik ve mali boyutta gelir elde ettikleri sahalar olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Devletimizin sunduğu demokratik imkanları istismar ederek, kamu kaynaklarını terörist emellerine göre kullanmaları da görülmektedir. Sürekli askeri müdahale ve operasyonlarla kamu olanaklarını yatırım ve kalkınma yerine savunmaya kullanma zorunluluğu da devletin zayıflatılması ve güçsüz düşürülmesi amacını taşımaktadır.

Terör örgütünün son yıllarda etkisiz hale getirilen militanları hakkında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kamuoyuna yapılan açıklamalarda yabancı uyruklu terörist militanlarının olduğu bildirilmektedir. Yabancı uyruklu teröristlerin birçoğu para karşılığı bölgede eylemlere katılmakta olduklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda video paylaşım sitesi "You Tube" muhtelif tarihlerde yayınlanan video görüntülerinde ABD, İngiltere, Rusya, Çin, İran, Çekya, Almanya vs. ülkelere mensup kişilerin bulunduğu görülmektedir[*]. Bunun yanı sıra Greene ve Elffers'in(2014) önerdiği gibi

[*] Muhtelif videoların propagandasına alet olmamak adına sadece bir tanesine ait linke yer verilmiştir: https://www.youtube.com/watch?v=8bPItgjvldI Erişim Tarihi: 12.02.2018

haçlı seferi mantığı ile gönüllü olarak sadece Türkiye'ye zarar vermek amacını taşıyan başta ermeni menşeili olmak mücadeleye katılanların bulunduğu da görülmektedir.

Genel bir değerlendirme ile dördüncü nesil savaş konsepti etrafında bölücü terör örgütünün, askeri boyut başta olmak üzere, siyasi, siber, ekonomik ve mali, terörizm ve gerilla taktikleri, kamuoyu ve paramiliter yapı bileşenleri etrafında teşekkül ettiği veya ettirildiği anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle dördüncü nesil savaş konsepti bağlamında Türkiye'nin savaş açılan ve savaşa maruz kalan bir pozisyonda olduğu gözlemlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ NESİL SAVAŞ KAPSAMINDA TÜRKİYE İÇİN STRATEJİ ÖNERİLERİ

3.1. Dördüncü Nesil Savaşın Etkileri

Fikirler ve teknolojilerin tarih boyunca değişmesine bağlı olarak, insanların savaşı yürütme şekilleri de değişim göstermiştir. Bu değişim, Sovyetler Birliği'nin dağılması, bünyesindeki pek çok etnik ve ulusal toplulukların bağımsızlıklarını elde etmesi ve iki kutuplu dünyanın sona ermesi şeklindeki büyük jeopolitik kaymayla hızlanmıştır. Dördüncü nesil savaş kavramının ortaya çıkmasında, dünyadaki iki kutuplu yapının ve buna bağlı olarak *"soğuk savaş"* olgusunun ortadan kalkması belirleyici bir etken olmuştur (Williamson, 2009:9).

Bilgi teknolojilerindeki (bilişim alanındaki) benzersiz devrimin ortaya çıkardığı dünyadaki baş döndürücü gelişmeler, dördüncü nesil savaş kavramının kapsamını ve etkilerini tetiklemiştir (Nofi, 2006:1).

Dördüncü nesil savaş, dünyadaki 20. yüzyılın son çeyreğinde dillendirilmeye başlanılan, kendisine has hususiyetleri olan bir olgudur. İlk üç nesil savaşla mücadelede tarihi süreçte yaşanan tecrübeler, yeni tür savaşla mücadelede bir noktadan sonra başarı sağlamayacaktır.

Diğer yandan 21. yüzyılda savaş, yeni bir tür olan dördüncü nesil savaşı içermektedir ve devletler bununla mücadele hazırlığında zorluklar ve rahatsızlıklar yaşamaktadır. 20. yüzyılın son on yılından beri askeri reformcular, gelecekteki savaşın ve bunun askeri yapıya etkilerinin nasıl olacağı konusunda çalışmalar yapmakta, fikirler üretmektedirler (Jamison, 2006:5).

Belirli hedeflere odaklansa da boyutlarının dünya çapında olabilmesi karşısında bir görüşe göre dördüncü nesil savaş, 20. yüzyılın sonlarında anılmaya başlansa da şimdilerde oldukça faal durumdadır ve kısa sürede büyük atılımlar yapmıştır (Gould - Spinney, 2001). Özellikle dördüncü nesil savaş olarak kabul edilen

dünya çapındaki (çeşitli ülkelerdeki bombalama olayları, intihar saldırıları gibi) pek çok olay bunda etkili olmuştur.

21. Yüzyılın başından itibaren dördüncü nesil savaş, savaşın en önemli biçimi olma görünümünü üstleniştir. Bir taraftan doktrinde geniş bir yeni çalışma alanı ortaya çıkmış, diğer taraftan kimi ülkeler savaş alanındaki bu yeni savaş biçimine çabucak uyum sağlamaya gayret göstermektedirler. Yabancı ülkelerde çoğu kişi, üçüncü nesil savaşın ortaya çıkmasıyla birlikte, yıpranma savaşlarının geçmişe ait bir şey olduğuna inanmaktadır (Bhargava, 2017 : 2).

Dördüncü nesil savaş her şeyi değiştirmiştir. Ülkeleri sadece iç tehditlere karşı değil aynı zamanda etnik gruplar, mafya, uyuşturucu kaçakçılığı ve benzerlerini de içeren ulusal olmayan organizasyonlara karşı da duyarlı olmaya yöneltir. Dış tehditlerin evrimsel kökenlerinin, gerilla savaşları, farklı iç karışıklık teorileri ve eski tür terör olaylarına dayandırılabilir; ancak bilgisayarlar ve kitle iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı teknoloji ve imkânlarla, dördüncü nesil savaş çok daha yaygın ve etkili hale gelmiştir (Gould – Spinney, 2001 : 6.1.2018).

Dördüncü nesil savaşla mücadele, yeni ve güncel stratejileri gerekli kılmaktadır.

3.2. Strateji Kavramı

Strateji, Latince kökenli olup daha çok savaş bilimi alanında kullanılan bir kavramdır. En kısa ifadeyle strateji, amaca ulaştıracak yol ve yöntemlerdir. Strateji kavramı, önceden ya da hiç olmazsa ihtiyaç esnasında düşünmeyi gerektirir.

Özellikle savaş eksenli konularda kavramsal olarak strateji, *"sonuçlar, yöntemler (yollar) ve araçlar arasındaki ilişki olarak"* tanımlanmaktadır. Sonuçlar, aranan hedefler veya amaçları ifade eder. Araçlar, aranan amaçlara erişebilme kaynaklarıdır. Yöntemler veya yollar, kaynakların nasıl düzenleneceğini ve uygulanacağını içerir (Dorff, 2001 : 10).

Arthur LYKKE'ye göre herhangi bir seviyedeki strateji, amaç ya da amaçtan, yollardan ya da kavramlardan ve araçlardan ya da kaynaklardan oluşur. Esasında bu üç unsurlu çerçeve, bitiş ve araçların hesaplanan ilişkisi olarak geleneksel strateji

tanımının yeniden işlenmesinden başka bir şey değildir (Jablonsky, Why is Strategy Difficult?, 2001 : 143).

Strateji, sıradan veya gelişigüzel olmamalıdır. Stratejinin olmazsa olmazları arasında, *"düşünme"* ve *"planlama"* gelmelidir. Düşünme, stratejinin başarısıyla doğru orantılıdır. Düşünme safhasında ne kadar başarılı olunabilirse, planlama safhası da bir o kadar yararlı ve verimli olacaktır.

Robert H. DORFF'a göre strateji tanımındaki bileşenlerin her biri, konuyla ilgili bir soru ortaya koyar. Bu sonuçlarla ne istiyoruz? Yöntemler nasıldır? Araçlar ne ile ilgilidir? Bu çok basit çerçeve, çeşitli uygulamalar için yararlıdır. Spor dünyasından çizilen ortak bir örneği ele alalım. Bir basketbol oyununda çoğu takım, kazanmak için basit bir amacı olan bir oyuna başlarlar. Her iki takımın da nispeten eşit şekilde eşleştirildiği ve her ikisinin de oyunu kazanma amacı ile girdiği iddiasını basit bir yaklaşım olarak varsayıyoruz. Açıktır ki, her iki takımda da öncelikle oyuncuların kendi kadrolarında bulunan kaynakları vardır. Bu oyuncuların özellikleri oyunun oynanışında bulunan kaynakların ek boyutlarını sağlar (örneğin hız, yükseklik, hızlılık, vb.). Oyunun kuralları, yalnızca oyunun oynandığı bağlamı değil, koçların kullanabileceği ilave kaynakları da sağlar. Örneğin, atış saati, atış yapmadan önce bir takımın topu ne kadar süre kaldırabileceğini belirleyen bir kural değildir; aynı zamanda bir antrenörün bir takımın diğerinden avantajlı kılmak için kullanabileceği bir şeydir. Çoğu kural, antrenörlerin kaynaklarını nasıl kullandıklarına ilişkin seçenekleri etkiler. Esasen, bir takım rakibin dışına çıkarak oyunu kazanma amacına ulaşır. Bunu hem saldırgan, hem de savunmacı (diğer takımın puan almasını nasıl engellediği) *"yollar"* veya *"yöntemler"* kullanan bir strateji ile başarabilirler. Başarılı *"stratejik"* antrenörler, araçlarını kullanmanın yollarını bulanlardır ve daha etkili bir şekilde hedeflerini daha sık karşılayabilenlerdir. (Tabii ki, başarılı antrenörler de rakiplerinden daha iyi "aracı" seçmektedir.) Bir koçun yaptığı tüm seçimleri, hedefin peşinde aracıların nasıl kullanılacağı ile ilgili tüm kararlarla ilişkilendirdiğini görebiliriz. Stratejiyi, düşünmesi gereken antrenör planlar ve ekip bu strateji yürütür. Ülkeler de örnekteki basketbol takımlarının yaptığı gibi stratejiler kullanır. Bununla birlikte oyunun yapısı ve stratejinin unsurları, bir basketbol oyunundan çok daha karmaşıktır; elbette zorlukları çok daha fazladır ve bu nedenle başarısızlık riski daha

büyüktür. Çünkü bir basketbol maçında en fazla takım o maçı kaybeder; ancak bir ülke söz konusu olduğunda egemenliğin elden gitmesi, örnekle mukayese edilemeyecek kadar muazzam bir risk ve felakettir. Bununla birlikte strateji açısından temel çerçeve aynı kalmaktadır (Dorff, 2001 : 10-11).

Sonuçlar, yöntemler ve araçlar, bilimsel süreçle elde edilen bir ürünün karıştırılmasını önlemek için strateji düzeyinin her aşamasında bir yapı da sağladığı anlamına gelmektedir. İlki zaman ve mekân üzerinde mantıksal olarak ilişkili olan ve geçerli olan üretim önermelerini içerir. Strateji oluştururken sadece fiziksel eksenli askeri yaklaşımları değil, aynı zamanda günün ihtiyaçlarına göre tasavvur ve düşünce eksenli yaklaşımları da kullanmak gereklidir (Jablonsky, 2001:143).

Strateji bir sanattır ve bunun bileşenlerini tanımlamak ve ustalaşmak, başarıda esaslı bir belirleyici role sahiptir. Bir konuda strateji oluşturmak, hele bu konu dördüncü nesil ile mücadelede strateji ise ayrı bir beceri, gayret ve tecrübe gerektirir (Chilcoat, 2001 : 203).

Stratejinin bir safhası da, *"uygulama"*dır. Herhangi bir konuda üretilen bir stratejinin başarılı (iyi ve güzel) olması, uygulanması ve sonrasındaki sonuçlarıyla belirlenebilir. Esasında uygulama, başarı açısından stratejinin alacağı notun belirlendiği en önemli safhadır. En iyi üretilmiş bir strateji, kötü uygulama ile en kötü stratejiden daha kötü sonuçlara maruz kalabilir. Bu noktada, bir stratejinin iyi uygulanması da, başlı başına ayrı bir stratejidir.

3.3. Dördüncü Nesil Savaşla Mücadelede Stratejiler Oluşturma İhtiyacı

Dördüncü nesil savaşa maruz kalmayan ya da kalmayacak olan bir ülke söz konusu değildir. Türkiye de bu savaş türüne her zaman maruz kalmış ve kalmaktadır. Özellikle dünya üzerindeki jeopolitik konumu, komşuları, tarihsel durumu, nüfus yapısı ve diğer nedenler Ülkemizi, dördüncü nesil savaşa daha çok hedef olan konumda bırakmıştır. Bu nedenle bu savaşla mücadelede strateji üretmek, stratejik davranmak ve stratejileri iyi uygulamak oldukça önem taşımaktadır.

Rupert SMITH, günümüzde geleneksel güçlerle savaşın mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Aslında Rupert SMITH, günümüzde ya da gelecekte pek çok durumda

(olayda) gücün, başarılı olmak için gerekli sonuçları sağlamayacağına inanmaktadır. Bunun yerine özellikle nüfusun seçilmiş kesimleri, savaş alanı veya çatışmanın hedefi olmaktadır. Bu kesimler eksenindeki savaşlar, zamansız ve muhtemelen sonlanmama (olma) eğilimindedir. Bu nedenlerle stratejistler, herhangi bir savaşta *"siyasi bağlamı"* enine boyuna (derin şekilde) değerlendirmek zorundadırlar. Mats BERDAL ve David MALONE ise gelecekteki savaşlarda (açgözlülük ve şikâyet eksenli), ekonomik gündemlerin önemine odaklanmaktadırlar. Berdal ve Malone, gerçek ya da algılanan şikâyetlerin, güçlü ekonomik güdülere ve gündemlere yol açabildiğini tartışmaktadırlar. Küreselleşmenin yaygınlaşması, paydaş sayısını artırarak ve hisselerini çoğaltarak ekonomik farklılıkları artırmıştır (Williamson, 2009 : 18).

İlk üç nesil savaş türündekinden farklı olarak dördüncü nesil savaşla mücadelede yeni stratejiler oluşturmak kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Stratejilerin belirlenmesinde dördüncü nesil savaşın kendisine özgü yapısı ve özellikleri gözetilmek durumundadır. Çünkü klasik ya da geleneksel mücadele ekseninde oluşturulan ya da uygulanan stratejiler yetersiz ve etkisiz kalacaktır.

Bu bağlamda örneğin dördüncü nesil savaşın tarihi nedenleri arasında kabul edilen dünyada soğuk savaşın sona ermesiyle ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri (genel) stratejisini yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin kapsamlı koruma stratejisinde, uluslararası güvenlik ortamının bu derin dönüşümü, yeni uluslararası güvenlik ortamının kritik özelliklerini yakalayabilen ve soğuk savaş sonrası dünyadaki güvenlik araştırmalarını organize etmek ve yürütmek için uygun amaçları, yolları ve araçları tanımlayan yeni bir genel stratejinin belirlenmesi hedeflenmiştir (Dorff, 2001 : 13).

3.3.1. Doktrindeki Görüşler

"Geleceğin Savaşı" adlı çalışmasında Colin GRAY, *"bir dönemde savaşın karakterinin, askeri bilimlerde yaşanan değişimlerden çok, siyasi, sosyolojik ve stratejik bağlamlarda şekillendirildiği ve hatta sürdürüldüğü"* uyarısında bulunmuştur. O'na göre savaş kategorilerinin daha da bulanıklaşması beklendiğinden, savaş, ifade edilen içeriklerden ayrı düşünülemeyecektir. Savunma stratejilerinde

(kurgularında), düşmanların olası çatışmaya girme biçimlerine sadece askeri çözümler geliştirme çabaları bırakılmak zorundadır. Gray, *"tehlike, gayret, belirsizlik ve risk"*in savaşın kalıcı özelliklerinden olmayı sürdürdüğüne inanmaktadır; fakat O, zeki düşmanların askeri güçten sıyrılabileceğini de vurgulamaktadır. GRAY'a göre, muhtemelen yakın gelecekte ABD'nin düşmanlarının çoğu, en azından geçen son onbeş yılda olduğu gibi belirsiz asimetrik saldırılara devam edecektir. GRAY'a göre geçen son onbeş (yirmi) yıldaki, söz konusu çatışmalar ve diğer uluslararası olaylar, stratejik bir güç dengesini ortaya koymuştur. ABD halâ dünyanın tek süper gücü olduğu için, onun gücüne meydan okuyan uluslar ve diğer gruplar bulunmaktadır. Bununla birlikte Gray'a göre, ABD'nin dünyada büyük güç hegemonyasına sahip olması karşısında potansiyel rakipleri sıcak savaş yerine asimetrik dördüncü nesil savaşları tercih etmektedirler (Williamson, 2009 : 18-19).

Yüzyıllar boyunca, stratejistler düşmanı yenmek için en iyi yolu araştırmışlardır. Günümüzde hâlâ okunan ve öğretilen teorilerin çoğunda, en etkili stratejileri bulma arayışı sürmektedir. Sun TZU, *"düşman direnişini savaşmadan bozmak"* konusunu yazmış ve diğer birçok askeri teorisyen, düşmanın daha fazla direniş isteğinin kırılmasını, asgari hedef alarak tam bir zaferi hayal etmiştir. Carl von Clausewitz bir ülkeyi yenmek için önemli olan hususları tespit etmeye çalışmış; savaşın, düşmanın isteği kırılmadığı sürece sonlandırılmadığını söylemiştir (Studer, 2005 : 17).

Devlet dışı aktörler, şiddet içerikli savaşlarda devlet aktörlerinden çok farklı özelliklere sahiptir. Dünyada devlet dışı aktörlerin yükselişi hızlı olmuştur ve yalnızca savaşın temel doğasını değil, aynı zamanda dünyanın siyasi manzarasını da değiştirmiştir. Bunların güçleri vardır ve ateş güçlerinde rakiplerinden farklılık söz konusu olabilir. Devlet dışı aktörlere karşı, (sadece) askeri eylem planları, bunlara karşı yeterince başarılı olmayabilmektedir. Bu olgu, eldeki soruna askeri çözüm bulma olasılığını ortadan azaltmakta ya da kaldırmaktadır. Bunlarla askeri yapıda savaşmanın etkisiz olduğu defalarca tecrübe edilmiş ve farklı çözümlerin gerekli olduğu kanıtlanmıştır. Birleşmiş Milletler, devletler ve şiddet içeren Devlet dışı aktörler arasındaki çatışmalarda ortaya çıkan mülteci krizi gibi sorunun semptomlarını tekrar tekrar hafifletmeye çalışmış, ancak sorunun temel nedenini çözmede başarısız

olmuştur; Dünyada, Meksika'dan Afganistan'a kadar uzanan ülkelerdeki rahatsız eden sorunların çözümü için bir araya gelmelidir. Birleşmiş Milletler, bu krize çözüm bulma platformunu sağlama sorumluluğuna sahiptir (Bhargava, 2017 : 3-4).

3.3.1.1. Dördüncü Nesil Savaşta Bazı Stratejiler

20. yüzyılın etkili stratejistlerinden görülen John R. BOYD, bir grubun hedeflerini gerçekleştirmesi için genellikle şunları yaptığını gözlemlemiştir:

- Düşmanlarının bağımsız eylem için kapasitelerini azaltmak ya da

- Onlara kendi koşulları ile hayatta kalma imkânını vermemek veya

- Onların hayatta kalma hakkını inkar etmek (Richards, 25.2.2018 : 1).

Bazı yazarlar geleceği, dördüncü nesil bir savaşta oldukça karanlık ve kültür çatışması olarak görüyorlar. Diğerleri, gelecekteki dördüncü nesil savaşı, *"küresel ölçekte toplam savaş"* olarak görürler. Bazıları ise bazı insanlar operasyonel ve taktiksel seviyelerde çözümler üretmenin önemini belirtirler (Studer, 2005 : 18).

Dördüncü nesil savaşlarda (örneğin hibrid savaşta), rakibi henüz mücadeleye adapte olamadan boğmak ve etkisiz hale getirmek niyeti hâkimdir. HOFFMAN'a göre bu düşmanlar, Batı'nın askeri güçlerinin zayıf noktalarına yönelerek savaşın herhangi bir şeklini kullanarak onları tuzağa düşürebilirler. O'na göre konvansiyonel savaş, geçmişteki bir şey (bir savaş türü) değildir. Melez savaş türlerini takiben düşmanlar, daha gelişmiş askeri birlikleri doğrudan doğruya meşgul etmenin avantajlı olduğunu anladıkları anda, daha geleneksel savaş biçimleri başvuracaklardır. İşte böyle bir değişim ve kalıcı çatışma döneminde başarıya ulaşabilmenin anahtarı, çok çeşitli yeteneklere dayanan çevik bir stratejik yaklaşımdır (Williamson, 2009 : 30).

WARDEN'ın *"beş yüzük modeli"*[*], felç stratejisi kavramını da kapsar ve bunu başarmak için liderliğin önemine vurgu yapar. Warden'in teorisi, esasen fiziksel yıkım yoluyla stratejik felce ulaşmayı hedefler (Studer, 2005 : 17).

[*] Warden'in *"beş yüzük modeli"* hakkında geniş bilgi için bkz.: Kenneth R. Thompson, ATIS: Transition from 5-Rings Methodology to Predictive Analyses of Intentional Systems, Indiana University, 2015, http://educology.indiana.edu/Thompson/5-Rings%20to%20Predictive%20System.pdf (26.2.2018).

3.3.1.2. Felç Stratejisi Modeli

Felç stratejisi, düşmanı yoketmek yerine engellemeyi isteyen fiziksel, zihinsel ve moral boyutlara sahip bir askeri seçenektir. (Studer, 2005 : 18-19).

David FADOK tarafından felç stratejisi, *"düşmanı yoketmek yerine engellemek isteyen fiziksel, zihinsel ve moral boyutlara sahip bir askeri seçenek"* olarak tanımlanır. Mümkün olan en üst düzeyde siyasi etki ya da asgari askeri çabayla ya da masrafla yarar sağlamak amaçlanır. Karşı tarafın direnişine karşı, moral seviyesini (mücadele iradesini) azaltmak için savaş çabalarını sürdürebilmesi ve kontrol altına alması için fiziksel ve zihinsel yeteneğine karşı yönlendirilen "manevra-savaşı" yoluyla hızlı karar almak amaçlanır (Keithley, 2015 : 28).

Dördüncü nesil savaşta felç stratejisi, hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Birincisi, asimetrik oyuncunun çabası, düşmanı stratejik olarak felce uğratmak suretiyle politika yapıcıların düşüncelerini değiştirmektir. Hedeflenen felç gerçekleştirildiğinde ise düşman, savaşmak (ya da savaşla mücadele etmek) isteğini kaybedecektir. Tarih, bunun pek çok örneğini göstermektedir (Studer, 2005 : 18).

3.3.2. Düşmanın Stratejilerini Belirlemek

Dördüncü nesil savaşla mücadelede başarılı olabilmede, vazgeçilmez stratejilerin başında, düşmanın stratejilerini belirlemek gelir. Düşmanın stratejilerini iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Birincisi, şu ana kadar uyguladığı ve uygulamakta olduğu (saldırı) stratejileri, ikincisi ise henüz uygulamaya geçirmediği uygulayabileceği diğer stratejileridir.

Tarihte, her iki başlığın da örneklerini bulmak mümkündür. Bu örnekler (yaşanmış tecrübeler), hem dördüncü nesil savaşa maruz kalan bir ülkenin ve hem de dünyadaki diğer ülkelerin yaşadıkları, en doğru ve en maliyetsiz olgulardır.

İleride ülkemizde kurulması önerilen Stratejik Araştırma Merkezinin bir görevi de, bu örnekleri (tecrübeleri), derlemek ve toplamak olmalıdır[†].

[†] Bu konuda bkz.: İleride *"Stratejik Araştırma Merkezi"* başlığına.

Dördüncü nesil savaşı yapan konturgerilla ve yerel güçler, yerel ve bölgesel otorite ve güç kaynaklarını bir araya getiren stratejiler formüle etmektedirler (Draft : 33).

Dördüncü nesil savaşı yapanlar, başlangıçta ve savaşın icrası sırasında stratejiler hazırlamakta ve icrası sırasında bunlarda değişikler yapmaktadırlar. Bu olgu karşısında üretilecek stratejiler, aktif ve güncel olmalıdır; durağan yaklaşımlar ile başarı elde edebilmek bir hayalden öteye geçemeyecektir.

Strateji üretirken ortaya çıkan olası yüksek maliyetler, yapılacak çalışmaları engellememeli, duraksatmamalıdır. Özellikle maruz kalınan dördüncü nesil savaş sonrasında ortaya çıkabilecek kayıplar, mücadele stratejileri üretirken katlanılmak istenilmeyen maliyetlerden kat kat fazla olabilir (Echevarria, 2005:111).

Stratejiler önceden düşünülmeli ve taktik, operasyonel ve dördüncü nesil savaşın olası düzeylerini kapsamalıdır. Strateji plânı, politikadaki hızlı değişimlere, çatışan hiziplerin yükselişine ve düşüşüne, düşman ve dış aktörlerin durum üzerindeki etkilerine uyacak kadar esnek olmalıdır. Akıllı planlama olmadan, taktiksel başarı stratejik başarıya dönüşmez. Dördüncü nesil savaşla mücadele için oluşturulacak stratejilerde, devletin tümünün askeri ve askeri olmayan kaynaklarının bir araya getirilmesi, harcanacak zaman ve çabaların gerçekçi değerlendirmelerinin yapılması ve en üst düzeyde kapsayıcı olmasına dikkat edilmelidir (Draft : 33, 38-39).

Tarihsel açıdan bakıldığında geleneksel savaşlarda, düşmanın hasara uğratılmasından ziyade, düşmanın direnme iradesinin yok edilmesine öncelik verildiği görülür. Çünkü bir savaşta *"siyasi irade"* olmazsa olmazlardan kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında dördüncü nesil savaşta, küreselleşme ve bilgi iletişim başta olmak üzere günümüzdeki teknolojik gelişme ve imkânlar, siyasi iradeyi doğrudan hedef almayı bile başlangıçta gerekli kılmayabilir. Özellikle HAMMES'a göre bu olanak, dördüncü nesil savaşın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur; en başta internet ağının kullanımıyla, politik, ekonomik, sosyal ve askeri alanlarda hedef alınan (ülkenin) insanlarından yola çıkılarak karar vericiler yönlendirilebilmekte, fazla bir mali külfete katlanılmadan sonuç elde edilebilmektedir (Khan, 2010 : 7-8).

Dördüncü nesil savaş karşısında stratejik davranmak zorunludur. Bir görüşe göre Amerika Birleşik Devletleri bu kapsamdaki *"bilinen tehditler"*e karşı önceden oluşturulan bir planlama altında stratejik davranmamaktadır. Çünkü ABD, şu anda her biri farklı kapasitede ve farklı maksatlara dayalı geniş bir alanda düşmanlarla yüzyüzedir. ABD'nin karşı karşıya olduğu bu ve benzeri tehlikeli ve olası pek çok tehditin listesi, şiddete dayanan aşırı gruplar ve onların ideolojileri (maksatlarıyla) başlamaktadır. Bu ayrılıkçı, milliyetçi ve radikal gruplar, dünyanın mahrumiyet yaşayan bölgelerinden güçlerini elde etmektedirler. Bu alanlar içerisinde aktif olarak değişim arayan ve ekonomik açıdan dezavantajlı gençler, teknolojik ilerlemenin de etkisiyle devlet dışı liderler tarafından yetkilendirilmektedir (yönlendirilmektedirler). Geleneksel olmayan bu aktörler, küresel internet ağına katılan bazı terörist gruplar, devlet kontrolünün ötesinde faaliyet göstermekte ve uluslararası sınırları gözardı ederek normları ve anlaşmaları etkisiz hale getirebilmektedirler. Birçoğu, operasyonları finanse etmek ve hedeflenen bölgeleri daha da istikrarsızlaştırmak için suç gruplarıyla birlikte çalışabilirler. Bu gruplar, bir çatışmanın fiziksel elementlerinin ötesinde medyayı manupule ederek, interneti kullanarak ve stratejik iletişim programları kullanarak bilgi işlemlerini birleştirmek suretiyle *"anlatıların savaşı"*nın patronları olmaktadırlar. İstikrarı tehdit eden diğer nedenler arasında zayıf ve başarısız devletler yer almaktadır. Esasında bu devletleri çökmesi, birçok kanlı ve uzun süreli iç çatışmalara ve istikrarsızlıklara yol açacaktır. Aslında istikrarsızlık, savaşan aktörler tarafından istenmektedir (Williamson, 2009 : 15).

3.4. Zorluklarının Gözetilmesi Gerekliliği

Dördüncü nesil savaşa maruz kalmak, önceki nesil savaş türleriyle karşılaştırıldığında çok daha güncel ve karmaşık özellik ve sonuçları gündeme getirmektedir. İlk üç savaş türünde muhatapların önceden gerekli hazırlıkları yapmaları önemli ise de, dördüncü nesil savaşta sadece hazırlık yeterli olmayabilir ve bu savaşın suigeneris (kendisine özgü) özelliklerinin gözetilmesi de icap etmektedir.

İlk üç nesil savaşın bugüne kadarki yapılma şekilleri genel olarak belirgindir ve buna karşı alınacak tedbirlerin neler olabileceği ve yürütülmesi gereken yaklaşımlar da büyük oranda sınırlıdır. Yeterince bilinmeyen dördüncü nesil savaşta durum bu

kadar kolay değildir. Dördüncü nesil savaşın yapılma şekilleri (neredeyse) kalın çizgilere sahip değildir ve bu özelliği dahi bununla mücadelede yapılması gerekenlerin daha ciddi ve kapsamlı biçimde ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır.

Önceki nesil savaş türlerine göre dördüncü nesil savaşın aktörleri de farklılık arzetmektedir. Bu farklılık, hem savaşı başlatan (yapan) ve hem de savaşa muhatap olan (savaşla mücadele eden) aktörler için geçerli olabilir. Hatta savaşın hedef aldığı kitleler de aynı kapsamda değildir.

İlk üç nesil savaşta savaşı başlatanlar genel olarak karar verici konumundaki iktidar sahipleri ile icrasını gerçekleştiren askeri unsurlardır. İlk üç nesil savaşla mücadeleyi de çoğunlukla askeri unsurlar yapmaktadır. Dördüncü nesil savaşta ise başlatma kararını verenler belirgin olmadığı gibi icra edenler de açık değildir; mücadeleyi ise sadece askeri unsurlar değil, çok daha farklı ve geniş kapsamlı bir kesim yapmak durumundadır.

Kimi zaman mücadelede askeri unsurlar dahi yer almamaktadır. Hatta dördüncü nesil savaşla baş edebilmek, alışılagelmiş klasik (geleneksel) çabalarla mümkün olamamaktadır.

Dördüncü nesil savaş, bilinen savaş alanlarında veya geleneksel taktikleri kolaylaştıran alanlarda gerçekleşmeyebilir. Dördüncü nesil savaş, doğal veya yapay arazinin ve nüfusun mevcudiyetinin karışımıyla bozulduğu bir ortamda bir toplumla savaşır. Bu savaş alanı, kaos olabilir. Dördüncü nesil savaşta, geleneksel bir zihniyetle savaşın taraftarı için savaş alanı ortamı kaotiktir. Onun kavrayışının ötesindedir, çünkü onun doktrini ve eğitimi, kendisine mahsustur (Katoch, 2005 : 125).

Savaş teorisyenleri, dördüncü nesil savaşın siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri tüm alanları aynı anda dahi kullanabildiğine dikkat çekmektedirler (Jamison, 2006 : 5).

Dördüncü nesil savaşla, asimetrik saldırılarla mücadelede kötümser yaklaşımlar (düşünceler), mücadeleyi olumsuz etkilememelidir. Bununla birlikte dördüncü nesil savaşın zorlukları, değişken yapısı gözetilmelidir (Nofi, 2006 : 81).

İlk üç nesil savaşın olup olmadığının tespitinde sorun olmazken, dördüncü nesil savaşın kendisine özgü yapısından dolayı *"algılanma sorunu"* ciddi bir analiz gerektirmektedir.

Sıcak savaşa dayanan geleneksel savaş türlerinde hedef, çoğunlukla fiziksel eksenlidir; insanın ve coğrafi bölgenin yok edilerek ele geçirilmesi şeklinde kendisini göstermiş ve göstermektedir. Dördüncü nesil savaşta hedef ise *"insan tabiatı"*dır. Bu genel belirlemenin özelinde ise (hedef toplumun) *"insanın manevi/ruhani yapısı"*na yönelme söz konusudur.

Genel olarak dördüncü nesil savaşın odağında, hedef alan ya da alanlardaki insanın/insanların (toplum ya da toplumların); tabiatı, ruh yapısı, manevi dünyası, psikolojisi, algıları, düşünce dünyası, tercihleri, sözleri, davranışları ve diğer unsurlar yer almaktadır. Buradaki insan unsuru çoğu zaman, *"kamuoyu"* biçiminde ortaya çıkmakta ve hedeflenmektedir.

3.4.1. Yeni Stratejik Çevre (Ortam)

Bazı sorgulamalar (tartışmalar) olsa da dördüncü nesil savaş, *"yeni bir stratejik çevre"* ortaya çıkarmıştır ve onun dünyanın çevresini değiştirmesiyle ilgili olarak bazı kaygılar ve tahminler söz konusudur. Gelecekteki savaşlarla ilgili araştırmacılar (uzmanlar), yeni savaş modelinin günümüzün karmaşık ve dinamik ortamında gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Genellikle devlet, devlet dışı ve bireysel süjelerin (aktörlerin), siyasi ve ideolojik hedeflerini sürdürmek için şiddete başvurduğu ve çatışma risklerinin arttığı çoğunlukla dile getirilmektedir. Araştırmacılara göre önümüzdeki on yıllar boyunca belirli küresel eğilimler, mevcut yerel ve bölgesel gerginlikler, dünyadaki çatışma potansiyelini, yoğunluğunu ve kapsamını artırmaya götürecektir (Williamson, 2009 : 13).

Küreselleşen çevre 1990'lardan itibaren güçlü bir şekilde ve kapsamda önemli ölçüde artmıştır. Bilgisayarlaşma yoluyla iletişim ağı, Dünya Çapında Ağ ve ulusal sınırların ötesindeki uluslararası ticaret ve suçlardaki büyüme, savaşın temel ortamını değiştirmiştir. Değişim, ulus devletin egemenliğinde ve uyguladığı güçte ya da özneden talep ettiği sadakatte bir düşüşü içerir. Bu, sosyal sınırların, devlet sınırlarının,

sınırlarından bağımsız olarak dinlere, klanlara ve etnik kökenlere doğru kaymasına yol açmıştır. Bu değişimlerle birleşen kentleşme olgusu ve artan kaynak eksikliği etkili olmuştur. Çevredeki değişim, savaş yöntemleri de dahil olmak üzere tüm insan çabalarını etkilemektedir. Aslında dördüncü nesil savaş, evrimleşmiş ortama uyum sağlamada evrim geçirmiş bir savaş biçimidir (Katoch, 2005 : 33).

Yeni tehdit çevresi olarak da ifade edilen dördüncü nesil savaş ortamı, olası tarafları, özellikle devlet dışı aktörleri, kültürel ve ideolojik özellikleri, hareket halindeki unsurları, asimetrik yapısı ve sair hususları iyi algılanıp, analiz edilmeli, olası çatışma türleri irdelenmeli, küresel eğilimleri gözetilmelidir (Nofi, 2006 : 81).

En öne çıkan küresel eğilimlerden birisi, küresel bağlantının ve bilimsel gelişmelerin dünya çapında (refah oluşturma ve diğer) etkilerine neden olan küreselleşmenin ve teknolojinin hızla mesafe kat etmiş olmasıdır; bununla birlikte insanlar ve toplumlar arasındaki zenginlik (gelir dağılımı) ve güç farklılıkları da belirginleşmektedir. Bu iki ayrı fenomenin (yani küreselleşmenin ve teknolojinin) bir araya gelmesi, farklı yapılarda dünya çapında aşırılıklara, terör olaylarına ortam sağlamıştır. Ayrıca çeşitli kültürlerde, ırkçılığın artma eğilimi görülmektedir. Günümüzün post-modern dünyasında küreselleşmenin kültürel ve ekonomik etkileriyle tehdit edilen ve mağduriyet hisseden çeşitli kişi ve grupların radikal yapılara kaydığı (yöneldiği) görülmektedir (Williamson, 2009 : 13-14).

Dördüncü nesil savaş, klasik ayaklanma ve gerilla savaş biçiminde geleneksel düşük yoğunluklu çatışmalar ile çok fazla benzerlik gösterebilir. Bu küçük savaşlarda olduğu gibi çatışma, zayıf konumdaki *"saldırgan"* taraftan eylemler yoluyla başlatılır. Aradaki fark, dördüncü nesil savaş muhaliflerinin bu geleneksel konseptleri günümüz koşullarına uyarlama biçiminde yatar. Bu koşullar teknoloji, küreselleşme, ideolojiler ve daha önce savaşın yürütülmesiyle ilgili kısıtlamalar olarak görülen belirli konulara meşruiyet getiren ahlaki ve etik normların değiştirilmesi ile şekillenmektedir. Bu birleşim ve metamorfoz, hem hücumdaki hem de savunmadaki yeni savaş yolları üretir (Katoch, 2005 : 24).

Günümüzde *"savaş"* olgusu gelişmekte olmasına rağmen, dünyanın sosyal, siyasi ve ekonomik koşullarındaki değişikliklere ve yeni teknolojilerin getirilmesine

tepki olarak, hâlâ farklı bir savaş olduğunu, özellikle farklı yöntemlerle normal şartlarda yapmayı tercih etmeyecekleri bir şeyleri yapmaya zorlamak şeklinde, bir başkasını (ya da bir grup insanı) zorlama girişimi olduğunu akılda tutmak önemlidir (Richards, 25.2.2018 : 1).

Geleneksel savaşın altında kalan devletler veya gruplar ile devletler arasındaki rutin ve barışçıl rekabetin üstündeki siyasi-askeri çatışmalar, sıklıkla, rekabet halindeki ilkelerin ve ideolojilerin uzun süren mücadelelerini içerir. Dördüncü nesil savaş, yıkıcılıktan silahlı kuvvetlerin kullanımına kadar uzanabilir; siyasi, ekonomik, enformasyonel ve askeri araçlar kullanan araçların bir kombinasyonu ile yürütülebilir. Dördüncü nesil çatışmalar genellikle Üçüncü Dünya'da yerelleştirilir; ancak bölgesel ve küresel güvenlik sonuçları olabilir (Gilboa, 2010 : 91).

Bazı az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışındaki dengesiz görünüm kısa sürede nüfusu neredeyse iki katına çıkaracak bir boyuttadır. Diğer yandan dünya nüfusunda, 2025 yılına kadar kentsel nüfusta da % 60 oranında artış bekleyen bir oynaklık söz konusu olabilir. Dünyada pek çok devlet nüfus patlamasından muzdariptir ve bu olgu da, devletlerin iktidarlarında zafiyetlere, kontrol edemedikleri alanların çoğalmasına ve dolayısıyla dördüncü nesil savaştaki süjelere, ilgi çeken kesimler oluşturmaktadır. Özellikle bu alanlar suçlulara ve tehdit içeren gruplara hareket imkânı sağlayabilmektedir. Bir başka konu da dünyadaki su, enerji, emtia ve yiyecek gibi sınırlı kaynaklar için rekabetin her geçen gün artması ve buna bağlı olarak da çatışma potansiyelinin her geçen gün yükselmesidir. Bu temel kaynaklar için rekabetin varoluşsal özelliği şiddete yönelmeyi gittikçe daha sık ortaya çıkaracak ve bölgesel istikrarsızlık ihtimalini artıracaktır. Ayrıca, iklim değişikliği ve doğal felaketler istikrarı bozan olgulardır. Her ikisi de gelişmekte olan birçok ülkede altyapı zayıflığını artırmakta ve insani kriz ihtimalini, salgın hastalıkların potansiyelini ve bölgede nüfus göçünü istikrarsızlaştırma ihtimalini artırmaktadır. Kitle imha silahlarının her biçiminin yaygınlaşması veya artan erişim, felaket saldırıları olasılığını artırmaktadır. Bu tür saldırılar potansiyel mağdur sayısını ve hasar alanını önemli ölçüde artırdığından, bu saldırıların olasılığı bile istikrarı bozabilir. Bu tür saldırıları önlemek için ulusal liderler muhtemelen önleyici veya hatta önleyici askeri operasyonlarla yaptırımda bulunabilirler. Son olarak, kitle imha silahlarının tüm şekillerinin

çoğalması veya bunların yaygınlaşması, büyük kapsamlı saldırı potansiyellerini artırmaktadır (Williamson, 2009 : 14).

Asimetriler (asimetrik yapılar), günümüzde birçok çatışmada tartışmasız şekilde yaygınlık kazanmaktadır. Tarihsel olarak, bu tür çatışma kalıplarının benzeri görülmemiş ve yan etkileri tümüyle bilinmemektedir. Belirli bir çatışmada askeri dengesizlikler, zayıf savaşçılara, düşmanlıkların uygulanması için kabul edilmiş yasal standartların önüne geçmek suretiyle kısa vadeli bir avantaj aramak için her zaman teşvik edici olmuştur. Uluslararası silahlı çatışmalarda, giderek genişleyen teknolojik uçurum söz konusudur. Buna örnek olarak ABD'nin 2006 yılı için toplam 500 milyar ABD Doları savunma bütçesi ile dünyanın geri kalan kısmını geride bırakması gösterilmiştir. Böyle ezici bir durum, bu savaşlarda, dünya kamuoyunun gözünde *"inanılırlık ve meşruluğu"* tartışmalı kılmaktadır. Çünkü bir taraf daha büyük askeri üstünlüğünü ortaya çıkarabiliyorsa, zayıf rakibin kullandığı karmaşık taktikler askeri açıdan uygun olarak algılanır (Geiß, 2006 : 775-776).

3.4.2. Gelecekteki (Dördüncü Nesil) Savaşın Sonuçları ve Gelişen Görünümleri

Dünyada yeni ve önemli entelektüel yapılar, genellikle karmaşık tehditler ortaya çıktığında ve temel değişim ya da kaymalar belirginleştiğinde ortaya çıkar. Bu kuramlar, eski teorileri inkâr eden yeni bir realitenin yorumlanması ve ele alınmasına yardımcı olması bakımından önemlidir. Son yirmi yılda birçok yabancı ülkelerdeki önde gelen akademisyen, değişen stratejik çevrenin gelecekteki çatışma için önemini değerlendirmiştir. Dünyada çok fazla olmasa da bazı akademisyenler dördüncü nesil savaşla meşgul olmuşlardır. Bütün bu çalışmaların, gelecekte planlanan savaşların nasıl olabileceğini anlamaya ve farkındalığa katkı sağladığı kabul edilmektedir (Williamson, 2009 : 15).

1995 yılında, Japon Halkı, terörist grupların gelecekteki tehdidinin nasıl olabileceğine dair bir tecrübe yaşamıştır. Radikal bir Budist dini grup olan Aum Shinrikyo, Tokyo metrosunda bir Sarin gaz saldırısı düzenleyerek 12 kişiyi öldürmüştür. Öldürmeden beklenenler, etkileyici değildir ve saldırının nedenleri

belirsizliğini korumaktadır; ancak kesin kabul gören noktanın, saldırganların Pandora'nın Kutusunu (Pandora's Box) açtıklarıdır (Studer, 2005 : 11).

Ülkemiz de, 1984 yılından beri PKK terör örgütünün sayısız terör saldırısına maruz kalmış, Milletimiz, sayısız can ve mal kaybını yaşamış ve halen de yaşamaktadır.

Yeni ve eski savaşların yazarlarından Mary KALDOR *"Yeni Savaşlar"* adlı çalışmasında, dördüncü nesil savaşa dikkat çekmiştir. KALDOR, gelecekteki savaşların, devletlerin parçalanması ve küreselleşmenin yaygınlaşması bağlamında yürütülen siyasi unsur üzerinde yoğunlaşacağını ileri sürmüştür. Şiddet, mevcut bir düzeni baltalamak ve yeni mezhepsel kimlikler oluşturmak amacıyla devletler ve devlet dışı aktörler tarafından sık sık sivillere karşı kullanılmaktadır. Dünyada bir kısım yeni siyasi topluluklar, korku ve nefret oluşturmak yoluyla *"çatışma döngüsü"* oluşturup devam ettirmek suretiyle yıpratıcı ve bölücü amaçlarla ortaya çıkmaktadır (Williamson, 2009 : 17).

Dördüncü nesil savaş gelecekte, kimyasal, biyolojik, radyolojik, nükleer veya yüksek patlayıcı (CBRNE) silahların kullanımını içerebilir. Topluma ve nüfusa verilen zarar, Tokyo'daki kadar sınırlı olabilir, ancak potansiyel bir yıkıcı etkisi olabilir. New York Limanı'ndaki küçük bir gemiye konan kirli radyolojik bomba, dünyanın en büyük limanlarından birinin yanı sıra şehrin ve finans merkezlerinin bir kısmını kapatabilir (Studer, 2005 : 11).

Kaldor'a göre bu yeni savaşlar, Avrupa'nın modern dönem öncesindeki savaşlarıyla çok fazla ortak yönü olduğunu iddia etmektedir. Buna göre kasıtlı olarak düşmanlar, devletler arasında kesin olarak çarpışmanın olduğu üniformalı kişiler arasındaki eski savaş konvansiyonlarına karşı savaşta bulunmaktadırlar. Yeni Savaşlarda Herfried Muenkler, Kaldor ile aynı fikirdedir. Muenkler dahi gelecekteki savaşların, şiddetin bir tekel olarak devletler tarafından kullanılmasından önceki savaşlara benzer olduğuna inanmaktadır. Büyük ya da küçük - devlet, devlet dışı organizasyonlar veya uluslararası - gruplar; etnik ve kültürel nedenler, dini inançlar ve sosyal ideolojiler ekseninde mücadele vermektedir. Bu alanda pek çok grup, cepheleri

belirlenmemiş asimetrik şekilde bazı çatışmacı angajmanlar ve şiddet amaçlı olarak doğrudan sivilleri hedef almaktadır (Williamson, 2009 17).

Gelecekteki tehditlerin temel hedefi, *"bilgi işlemleri"*ni içerecektir. Bilgi işlemleri, bir nesneyi değil, tamamen zihni etkilemeyi hedeflemektedir. Kosova için savaş sırasında bilgi işlemlerinin gücü görülebilmiştir. Yolcu treni ve daha sonra bir mülteci, konvoyun kazara bombalanmasından sonra Sırplar, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) uyumunu neredeyse kıran ve NATO hava kuvvetinin kullanımıyla ilgili ciddi kısıtlamaları uygulayan bir bilgi kampanyası başlatmıştır. Bilgi işlemlerinin, dördüncü nesil savaşta etkisini kimi zaman tahmin edebilmek hayalleri zorlayabililecek boyutlarda olabilir (Studer, 2005:11-12).

Bu bağlamda örneğin Amerika'nın teknolojik olarak gelişmiş silahlara olan güveni, bir düşmanın bilgi teknolojilerine dayalı olarak böyle bir sistemi devre dışı bırakma yollarını, özellikle donanım ve yazılım açıklarından kaynaklanan ilerlemeler nedeniyle olumsuz etkilemektedir. Bir devletin mevcut savunma gücüne yönelik olarak ölçüsüz bir güveni, potansiyel düşmanlarını, asimetrik önlemler almaya teşvik edebilir. (Keithley, 2015:28).

Richard Shultz ve Andrea Dew, isyancılar, teröristler ve milislerin gelecekte çok esnek, uyarlanabilir ve çeşitli şekillere dönüştürülebilir operasyonlara yönelebileceklerine inanmaktadırlar. Qiao Liang ve Wang Xiangsui ise gelecekteki sınırsız savaşların, askeri alanla sınırlı kalmayacağını iddia etmektedirler. Hedef alınan bir ulus dışarıdan, halkı da içeriden hava, uzay ve siber saldırılara maruz kalabilir. Askeri alan başta olmak üzere kamuda ve (şirketler ve özel teşebbüsler başta olmak üzere) özel alanda çok boyutlu bir koordinasyon gereklidir ve ayrıca düşmanı tamamen yok edecek şekilde senkronize edilmiş operasyonlara ihtiyaç olabilir. Oluşturulacak söz konusu kolektif gücün belirli bir stratejik varlığın veya sürecin kontrolünü üstlenmek için kullanılması gereklidir (Williamson, 2009:19).

Qiao Liang ve Wang Xiangsui ve daha fazla akademisyenler, daha karmaşık, birbirine bağlı, dinamik ve her zamankinden daha uçucu olan bir savaşın geleceğini öngörmektedirler. Birçoğu mevcut ve gelecekteki stratejik ortamda savaşın karakterini sürdürmeye devam etmesi konusunda eğilim göstermektedir. Çoğu, devlet başkanları

arasındaki büyük çatışmaların yakın dönemde düşük olasılıklı görmektedirler; bunun yerine örneğin ABD, çoğunlukla devlet dışı ve bireysel aktörlerle karşı karşıya gelecektir. Söz konusu düşmanlar mevcut bütün siyasi, ekonomik, bilgilendirici ve askeri araçlar da dahil olmak üzere tüm imkân ve araçları kullanacaklardır. Bunu yaparken, şiddetin kullanımıyla ilgili sınırlamalara tabi olmamaları beklenmektedir. Bu gruplar, çevrelerinden ziyade yerli halklar arasında giderek daha fazla savaşa devam edecek ve sonuç nüfus üzerindeki etkileri açısından ölçülecektir. Bu düşmanlar, hedef devletin askeri avantajlarına karşı, muhtemelen geleneksel askeri yeteneklerle birlikte asimetrik yaklaşımları kullanacaklardır. Son olarak ve daha belirgin hale gelen bir ayrım, çatışmanın tüm yelpazesinde operasyonlar ortaya çıkacak ve düşmanların hedeflerine ulaşmak için eşzamanlı olarak geleneksel, yıkıcı, felaket ve / veya düzensiz yetenekleri kullanmaya teşebbüs eden bir tür hibrid savaşı ortaya çıkacaktır (Williamson, 2009:19-20). Bunun sonucu olarak bunlara karşı alınacak tedbirler ve uygulanacak stratejiler de olası dördüncü nesil savaştaki yaklaşımlar gözetilmelidir.

3.5. Moral Düzeyinin Hedef Alınması

Dördüncü nesil savaşta hedef alınan kesimin, ülkenin ya da insanların *"moral düzeyi"*, savaşın aktörleri tarafından asla gözardı edilmemektedir. Moral düzeyi, dördüncü nesil savaşta, en çok hedef alınan olgulardan birisidir.

Moral, bir insanın iç dünyasındaki önemli bir gerçeklik ve ivmedir. Toplum açısından bakıldığında ise moral düzeyi, örneğin dördüncü nesil savaşa karşı koyma konusunda toplumsal direncin temellerindendir.

Savaş aktörleri, hedefteki moral düzeyini önceden tahlil etmekte, etkileşime açık alanları, bunların düzeylerini belirleyerek, müdahale öncesinde uygulayacakları stratejiler geliştirmektedirler.

Moral düzeyi, toplumlar açısından farklılıklar taşımakta ise de her toplum için kesişen ortak konular da bulunmaktadır. Özellikle toplu insan ve mal kaybına neden olan saldırılar, dünya çapında moral düzeyini olumsuz etkileyen ortak mahiyet taşımaktadır.

Moral düzeyinde, bir taraftan toplumu oluşturan bireylerin zihinleri, hisleri, inançları ve kısacası *"manevi yapıları"* belirleyici olurken, diğer taraftan da devlet, toplumsal etkenler, komşular ve benzeri somut hususlar ile yaşanılan zamana ve dünyaya bağlı unsurlar da etkili olmaktadır.

Moral düzeyi, muhtemelen dördüncü nesil savaşta, en önemli hususlardan birisidir. Moral düzeyi, en başta kültürel standartları, insanın ve toplumun içsel dünyasını, davranma etkenlerini kapsamaktadır. Dördüncü nesil bir savaşta, savaşan tarafın, hedef ülkenin moral düzeyini bozan tuzaklarına düşmemek gerekmektedir (Studer, 2005:14). Esasında bu konuda dünyada yaşanan pek çok örnek iyi irdelenmelidir. Örneğin Vietnam Savaşında, ABD'nin bu alanda yaşadıkları analizlere tâbi tutulmuştur.

3.5.1. Psikolojik Savaş

Psikolojik savaş, bir tarafın ahlaka ilişkin tutum, inanç, davranış, duygu ve düşüncelerini, başta medyanın kullanılması olmak üzere değişik vasıtalarla değiştirmeye çalıştığı bir savaş ya da çatışma yönünü ifade eder. Psikolojik savaşın hedefinde, devletler, bireyler ve hatta her şey olabilir; psikolojik savaşın hedefinde bulunmayan bir şey yoktur denilebilir (Research Report : 3).

Sun Zi'dan Clausewitz'a kadar pek çok yazarın da kabul ettiği üzere (mücadele konusundaki) *"irade"*, savaştaki en önemli faktördür. Bir savaşta, fiziksel yıkım, *"psikolojik yıkım"*dan daha çok önemli görünebilir; bunun temel nedeni siyasi iradenin başarıda fiziksel sonucu ölçü alması ve bunu dillendirmek istemesidir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda tarafların hasımlarına büyük yıkımlar yaşatarak, ayakta durma, mücadele etme iradelerini ortadan kaldırmayı amaçlamaları da bunun bir sonucudur (Khan, 2010:8).

J.F.C. Fuller, zafer için *"beyin felci"*ni önermiştir. Basil H. Liddell Hart generallerin öldürmeyi değil, rakibi felç etmeyi düşünmeleri gerektiğini yazmıştır (Studer, 2005:17).

Psikolojik savaş, bazı siyasi veya ekonomik değişiklikleri veya avantajları elde etmek için çatışma dışı durumlarda da kullanılabilir ve bu nedenle sadece devletler

tarafından değil, aynı zamanda bireyler veya devlet dışı aktörler tarafından da kullanılabilir. Bu yüzden psikolojik savaş genellikle gözden kaçırılabilir ve savaş olarak dahi kabul edilemez. Psikolojik savaşın hedefleri çok farklı olabilir; Düşmanın ahlaki ve motivasyonunu düşürmek için değil aynı zamanda seçimleri etkilemek için dahi kullanılabilir (Research Report : 3).

Boyd (1995), ağırlıklı olarak savaşın moral ve zihinsel seviyesine odaklanmaktadır. Boyd'a göre, düşmanın mücadele gücünü azaltmak amacıyla felç oluşturtmanın yolu, moral, zihinsel ve fiziksel izolasyonu sağlanarak düşman stratejik felce uğrayacaktır ve dolayısıyla düşmanın politik, ekonomik ve sosyal davranışlarını çökertmek veya değiştirmek mümkün olacaktır (Studer, 2005:17).

3.5.2. Algı

Algı, 20. yüzyıldan itibaren hemen her sahada ayrı bir kavram ve hedef haline gelmiştir. Özellikle globalleşen (ve küçülen) dünyada, bilgi ve iletişim alanı başta olmak üzere her alandaki teknolojik gelişme ve rekabet ortamının artması, hedef kitleyi ikna etmede, *"algı"*ya yönelmeyi çok cazip hale getirmiştir.

Günümüzde algı, en yüksek değere sahip hedeftir ve algı yönetimi, yeni bir askeri güç haline gelmiştir (Somkuti, 2016:255).

John Boyd (özellikle ABD askerine savaş hakkında) yeni bir düşünce ileri sürmüştür. O'na göre sadece taktiksel uygulamalar değil, aynı zamanda savaş sanatının teorik boyutuna da odaklanılmalıdır. John Boyd'a göre savaş;

a) Fiziksel,

b) Zihinsel

c) Moral

açılarından üç yöne sahiptir. Savaşın fiziksel yönü (geleneksel) savaşı gerektirir. Zihinsel savaş, savaş fikrinde nasıl düşündüğümüzü içerir; bu, süreklilik içinde düşman izlenmelidir ve tepki vermesine neden olacak bir zaman döngüsü söz konusudur. Moral alanda savaş ise duygusal ve zihinsel tepkilerimizi sınırlayan, sürdüren ve odaklayan davranış kurallarını veya davranış standartlarını temsil eder. Bu

bağlamda dördüncü nesil savaşçılarının amacı, hedeftekilerin moralini bozmak ve kazanamayacaklarına ikna edebilmek için mümkün olduğunca düşmana fazla kayıp verdirmek, yaralamak ve zarar vermektir. John BOYD bu savaştaki tehdidi, moral alandaki çatışma analizi özünde ele almıştır (Wilcox, 2003:3-4).

John Boyd'un savaş modeli, her askeri kararın, savaşın gidişatını belirleyecek moral, zihinsel ve fiziksel etkilere sahip olduğunu ve fiziksel olarak en güçsüz olduğu halde moralin, en belirleyici ve en güçlü etken olabildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ABD ordusunun, savaş alanının fiziksel yönlerine hâkim olduğu halde, kaybettiği savaşlarda moral bakımından yaşadığı zafiyetlerin birincil etkiye sahip olduğu ileri sürülmüştür (Draft,2009:33-34).

Algıda, pek çok husus ve özellikle de hedef alınan ülkenin ya da topluluğun istenilen yönde harekete geçirilebileceği konular gündeme getirilebilir. Bununla birlikte dünyada her zaman etkili olan hususlar da bulunmaktadır.

Bu bağlamda dördüncü nesil savaşa başvuranların kullandığı her zaman geçerli bir strateji, *"ideolojiler"* ve *"dini inançlar"*dır. Hedef alınan ülke ya da ülkelerde, öne çıkan ya da etkili olan ideolojiler, lehte ve aleyhte gündem ve tartışma konusu haline getirilebilmektedir (Studer, 2005:13).

Diğer taraftan dördüncü nesil savaşta örneğin çoklu aktörlerin bulunduğu bir ayaklanmada, *"yürekleri ve zihinleri kazanmanın"* özellikle hedefe ulaşmada önemi göz ardı edilemez; bu yaklaşım abartı sayılmaz. Savaşın aktörleri, hedef nüfusun en önemli ilgi alanlarını dikkate almaya yönelebilirler. (Draft, 209:34). Doğal olarak hedef nüfusun ortak ve yerel bazda ilgi alanlarındaki farklılıklar da gözetilmektedir. Örneğin dördüncü nesil savaşta hedefte bir ulus varsa, ortak en önemli ilgi alanları genel düzeydedir; oysa şehirlere, ilçelere, kırsal kesime inildikçe en önemli ilgi alanları değişiklikler içerebilecektir (Draft, 2009:35). Toplumun moral düzeyine yönelik saldırıları defedebilmek ve daha da önemlisi önleyebilmek dinamik bir konudur ve durağan/sabit yaklaşımlarla başarı elde edilebilmesi mümkün görünmemektedir. İçinde yaşadığımız 21. yüzyılın bilgi iletişim çağında ülke sınırlarına bağlı olmayan dünya çapındaki etkileşim olanakları, bu alanda strateji oluşturmayı zorlaştırmaktadır (Draft,2009:35).

Daha çok hava savaşının operasyonel yönüne odaklanan Giulio Douhet, Thomas Greer'ın *"bir düşmanın büyük sinir merkezlerine ... onları felce uğratmak için vurmanın"* büyük önem taşıdığını söyleyen Billy MITCHELL'in aktardığı sözlerinde, kazanmak için *"düşmanın maddi ve manevi direncini ezmek"* zorunda kalmamız gerekiyor demiştir (Studer, 2005:17).

Dördüncü nesil savaşçılar, genellikle geleneksel (konvansiyonel) askeri donanımın büyük bölümünü bulamadıkları için, bir devletin askeri güçlerini ayağa kaldırıp savaşlarda yenerek asla zafere ulaşmaya çalışmayacaklardır. Bunun yerine farklı yöntemler uygulayabilirler. Örneğin bir devletin muhaliflerini ikna etmeye çalışacaklardır. Modern çağlarda başarılı dördüncü nesil savaş kampanyalarında, direnişçilerin hiçbir zaman büyük bir savaşta yabancı ordulara asla yenilemediğine ilişkin örneklerle doludur. Örneğin Cezayir'de Fransızlar, Vietnam'da ABD ve Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele veren savaşçılar, onları geri çekilme konusunda ikna etmişlerdir (Richards, 2006:2).

3.5.3. Zihinsel Moral Operasyonel Taktik Stratejileri

(Mental Moral Tactical Operational Strategic)

Savaşın zihinsel seviyesi, moral seviye ve fiziki seviye arasındaki bağlantıda belirleyici bir etkiye sahiptir. Moral seviye üzerindeki fiziki eylemlerin etkilerine erişmek ve savaşın fiziki seviyesiyle başedebilmek için entelektüel davranışlar önemlidir. Entelektüel savaş, fiziksel savaş ve moral savaş üzerindeki fiziksel eylemlerin etkilerine erişimle ilgilenmeyi ifade eder. Amaç, onu *"gözlemleme, yönlendirme ve karar verme hareketleri"* yoluyla düşmanı kendi kendine (belirli bir döngüde) tutabilmek için düşmanı enine boyuna düşünmektir. Muhtemelen en çok hoşlanılan fakat en önemsiz seviyedeki savaş, fiziksel seviyedeki savaştır. Bu seviye, ölçülebilir rakamlar, istatistikler ve sonuçlar verir. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, yıkılan fabrika binalarının sayısı Alman ekonomisindeki net etkiyi yansıtmamaktadır, öldürülen isyancıların sayısı da karşı istihdam için başarılı bir işaret değildir. Eğer öldürülen her bir dördüncü nesil savaşçısı, arkasında iki yeni dördüncü nesil savaşçısı üretirse, bu sonuç başarı değildir (Studer, 2005:14-15).

Diğer yandan her çatışmanın (savaşın) bir gerginlik olduğu ve düzeni bozduğu, yeni düşmanlara ve düşmanlıklara zemin oluşturabildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim hedef alandakileri fiziken öldürmek, kural olarak gelebilecek tehditleri azaltır; hedeftekilerin bazıları, savaşı yürütenlerden korkabilirler; bununla birlikte bazı hedeflerde öldürülenlerin yakınları, *"kan davasını gütme psikolojisi"* içerisinde bunun karşılığını vermekle kendilerini yükümlü sayabilmektedirler (Draft, 2009:35).

3.6. Mevcut Ulusal Stratejiler Güncellenmelidir

Geleneksel savaşlarda (ilk üç nesil savaşta), her ülkenin stratejileri olduğunda tereddüt yoktur. Dördüncü nesil savaşla mücadelede, anılan (ilk üç nesil savaşla ilgili) stratejiler yeterli olamaz. Kendisine özgü özellikleri bünyesinde barındıran, sürekli yenilenen ve kapsamı değişen dördüncü nesil savaşa karşı, ülkemiz için de mevcut ulusal stratejiler güncellenmelidir.

Savaş konusundaki ulusal stratejiler, dördüncü nesil savaş kavramı karşısında yeniden gözden geçirilmeli, mevcut kuvvet yapıları değerlendirilmeli ve güncellenmelidir (Williamson, 2009:30).

Eski ABD Savunma Bakanı Robert GATES'e göre, gerçek dünyada geleneksel savaş ile düzensiz (dördüncü nesil) savaş arasındaki ayırım, siyah ve beyaz arasındaki ayırım kadar belirgin değildir. ABD'nin ileri bir askeri güce sahip olması, özellikle Irak'taki stratejik hedeflerini başarmasının bir garantisi değildir. 20. yüzyıl boyunca ABD ordusu, cephede (savaş alanlarında) olan rakipleriyle mücadele endeksli olarak yapılandırılmıştır; bu yapı dördüncü nesil savaşla mücadelede yeterli sayılamaz. Günümüzde bilgiye erişim ve bilginin kontrolü, geleneksel arazi savaşlarını değiştirmiştir (Knopf – Ziegelmayer, 2012:3).

Mevcut ulusal stratejiler yenilenip güncellenirken farklı yaklaşım ve çalışmalar mümkündür. Bunlara bir sınırlama çizebilmek de olası görünmemektedir.

3.6.1. Sınırlarınızı Bilmek (Know Your Limits)

Bir ülkenin dördüncü nesil savaşla mücadelede, *"hangi kaynaklara sahip olduğunu bilmesi"* başarılı bir strateji oluşturabilmede gözden kaçırılmaması gereken bir husustur (Dorff, 2001:11).

Dördüncü nesil savaşla mücadelede strateji oluşturabilmenin olmazsa olmazlarından birisi devlet olarak*"sınırlarınızı bilmek"*tir. Bu sınırlama bir taraftan bir devletin elindeki güçleri (kapasitesini) bilmesidir, diğer taraftan ise kendi topraklarındaki (sınırlarındaki) sosyo-kültürel yapıyı göz önünde tutmasıdır. Özellikle bir devletin sınırları içerindeki *"nüfus yapısının gözetilmesi"*, dördüncü nesil savaşta en çok hedef alan olmasından kaynaklanmaktadır. Düşmanın bu noktadaki yaklaşım ve taktiklerini iyi belirleyebilmek, oluşturulacak stratejilerin başarılı olabilmesinde doğrudan etkili olacaktır (Draft, 2009:39).

Burada doktrindeki *"ulusal güç"* (national power) kavramı gündeme gelecektir. Bir ulusun dördüncü nesil savaşla mücadele konusunda sahip olduğu imkân ve kaynaklar olarak ifade edilebilen ulusal güç, görecelidir. Bir ulus, birçok askeri varlığa sahip olduğu için güçlü görünebilir, ancak varlıkların potansiyel bir düşmana karşı veya çatışmanın niteliğine uygun olmayan yetersizliği söz konusu olabilir. Ulusal güç, tarihsel olarak, askeri kapasite ile bağlantılıdır ve savaş ile ulusal güç arasında uluslararası arenada doğal bir ilişki görülür. Bununla birlikte, yalnızca bir güç unsuru ulusal gücü belirleyemez. Örneğin Brezilya'nın büyüklüğü, Pakistan'ın büyük nüfusu, Belçika'nın endüstriyel yapımı ve birinci sınıf İsviçre ordusundan söz edilir; ancak bu devletlerden hiçbiri birinci derece bir güç değildir. MORGENTHAU, bu gücün, bir unsura dayalı olarak tanımlanmasını *"tek faktörün yanlışlığı"* olarak niteleyerek ulusal gücün tanımlanmasına yönelik yanlış girişimi dile getirmektedir. Bu yanlışın bir diğer yönü, potansiyel ile fiili güç arasında ayrım yapılmamasıdır. Sorunun bir kısmı, mevcut güçle, hem bir şeyler yapma kapasitesinin hem de kapasitenin gerçek bir şekilde kullanılmasının önemli olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Yine de bir ülkenin potansiyel gücünü, operasyonel güce dönüştürme yeteneği pek çok hususa dayanır. (Jablonsky, National Power, 2001:88-89).

Bir ülkenin maruz kaldığı (dördüncü nesil) bir savaşla mücadele edecek mevcut gücünün analizini de iyi yapması gereklidir. Bu bağlamda örneğin ABD'de, resmi ve akademik alanda, sürekli değerlendirme ve analizler, öz eleştiriler yapılmakta, bunlardan sonuçlar çıkarılmaktadır (Knopf – Ziegelmayer, 2012:15 vd.).

Dördüncü nesil savaş kapsamındaki konturgerilla liderleri, neler yapabilecekleri konusunda gerçekçi bir beklentiye de sahip olmak durumundadırlar.

Pek çok devlet kendi sınırları içerisinde, az ya da çok etnik ve kültürel yapılardan oluşan coğrafi bir konuma sahiptir. Bir devlette pek çok etnik, dini ve diğer gruplar, kadim farklılık ve düşmanlıklara rağmen *"tek bir çatı"* altında yer almakta olabilir. Bu durumların bazılarında bir devleti istikrara kavuşturmak mümkün olmayabilir ve konturgerilla bu sonucu hazırlamayı isteyecektir. Devletin meşruiyeti, koturgerilla tarafından değil, çoğunlukla toplum tarafından belirlenir ve bir devletin bu seviyesi, toplumu oluşturan bireylerin kararlarıyla sürdürülür. Konturgerilla planlayıcıları, kendi güçlerinin sadece geçici olarak yerel düzeyde devletin meşruiyetini ya da otoritesini etkileyebileceğini kabul etmek zorundadırlar. Dördüncü nesil savaştaki pek çok kesim (grup), kısmen ya da daha fazla hedeflerine ulaşmayı amaçlar ve bunun için de hedef ülkede (ya da ülkelerde) iç karışıklık veya istikrarsızlık çıkarmak ister. Söz konusu karar ve değişim döneminde pek çok konturgerilla, istikrarsızlığı yönetmek için karışıklık çıkarabilir (Draft,2009:39).

3.6.2. Bürokrasiden Arındırma

Bürokrasinin aşılamadığı hallerde ilk üç nesil savaş türünde dahi mücadelede, başarının olumsuz etkilendiği gözlemlenmiştir. Bürokrasiden arındırılmış bir mücadelde ise başarıya ulaşılmanın sayısız örneği dünyada görülmüştür.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede, kamuda bürokrasiden arındırılmış daha pratik ve dinamik bir yapıya ihtiyaç olacağı gözden kaçırılmamalıdır. Bürokrasinin, hemen her alanda zaman ve güç kaybına neden olabildiği, her ülkede defalarca tecrübe edilmiştir.

Modern bilgi çağında özellikle bilgi iletişim teknolojilerinin dördüncü nesil savaşta kullanılması karşısında, bu alanın kendisine özgü hız ve yeniliği de vurgulanarak, örneğin Pentagon'un bürokratik yapısının geri kaldığı ileri sürülmüştür. İlk tepki veren bürokratik kuruluşların kendileri de bilgi savaşı operasyonlarının hedefi olabilir. (Richards, 2006:3).

3.6.3. Liderlik ve Koordinasyon

Liderlik ve koordinasyon kavramları, ayrı başlıkta ele alınabilirse de, birbiriyle yakın ilgisi nedeniyle tek başlık altında incelemek daha yararlı olacaktır.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede uygulanacak stratejilerin başarılı olmasında, liderlik ve koordinasyon tahminlerin ötesinde etkilidir. En iyi stratejiler bile, kötü uygulamalarla, beklenmedik biçimde başarısız sonuçlar doğurabilir.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede tek karar mercii ve mücadele unsurlarının koordinasyonu, farklı alanlarda saldırıları bünyesinde taşıyan dördüncü nesil savaşta mağlup olmamak için kaçınılmazdır.

Liderlik, stratejik olmalıdır ve bu, strateji sanatının etkili uygulamasıdır. Stratejistler, stratejiler hakkında düşünebilir ve yardım edebilirler, ancak sanatı uygulayan ve bunu gerçekleştiren stratejik liderdir‡. Üst düzey liderler olan askeri ve siviller tarafından strateji ve strateji sanatının ustalığı için başarılı bir arayış, bir ulus için hayati önem taşımaktadır (Chilcoat, 2001:203).

Koordinasyon açısından da *"liderlik"*, göz ardı edilmemesi gereken ayrılmaz bir unsurdur. Liderlik, dördüncü nesil savaşla mücadelede koordinasyonun, verimli ve başarılı olmasının öncelikli şartıdır. Başarılı bir liderlik, öncelikle koordinasyonun başarı düzeyi ile ölçülebilir.

Nitekim Warden *"beş yüzük modeli"*nde, dördüncü nesil savaşla mücadelede başarılı olmak için liderliğin önemine vurgu yapmaktadır. (Studer, 2005:17).

Liderlik ve koordinasyon, öncelikle dördüncü nesil savaşta hedef alınan alan içerisinde gereklidir. Dördüncü nesil savaşla mücadelede liderlik ve koordinasyonun gerekli olmasının başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Dördüncü nesil savaşla mücadele, bir fert ile tek başına yapılamaz.

- Mücadele eden unsurların uyumlu birlikteliği gereklidir.

‡ Stratejik liderlik, formüle eder, koordine eder ve uygular. Stratejik liderlik konusunda geniş bilgi için bkz.: Richard A. CHILCOAT, Strategic Art: The New Discipline for 21st Century Leaders, Chapter 15, in U.S. Army War College Guide to Strategy, ed. Joseph R. Cerami and James F. Holcomb Jr. (Carlisle Barracks, PA: Department of National Security and Strategy, US Army War College, February 2001), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/00354.pdf. (05.02.2018), s.203-219.

- Birliktelikte liderlik, uyumsuzluğu ve hataları engeller.

- Farklı alanlarda koordineli mücadele gereklidir.

- Dördüncü nesil savaşla mücadelede en başarılı sonuçlar, ülke düzeyinde, karar merciince (liderlikçe) iyi koordine edilmiş çabalarla alınabilir.

- İyi koordine edilmeyen imkânlar (kaynaklar, güçler), dördüncü nesil savaşla mücadelede beklenmedik kötü sonuçlara neden olabilir.

- Diğer nedenler.

Esasında koordinasyon, dördüncü nesil savaşla mücadelede, ayrı bir stratejidir. Koordinasyonun da başarılı olabilmesinin olmazsa olmazlarından birisi, bürokrasiye takılmamasıdır. Bürokrasiden arındırma, başarılı bir koordinasyonun temelini de oluşturmaktadır.

Koordinasyonda, ülkemizde kurulması önerilen Stratejik Araştırma Merkezinden yararlanılmalıdır.

3.6.4. Uluslararası İşbirliği

Bir ülkenin tek başına dördüncü nesil savaşla mücadelesi her zaman yeterli olmayabilir; ayrıca dost ve müttefik ülkeler başta olmak üzere belli kurum ve kuruluşlarla uluslararası alanda işbirliğine de ihtiyaç duyulabilir.

Uluslararası işbirliği, bir taraftan örneğin ülkemiz açısından NATO ile mevcut anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilebilirken, diğer taraftan da yeni oluşturulacak işbirlikleri söz konusu olabilir.

Dünyanın fiziksel anlamda güçlü ülkesi görülen ABD için dahi, stratejistler ve dördüncü nesil savaşı inceleyen uzmanlar, ABD'nin gelişmiş kurumlararası ve çok uluslu yeteneklerini ve koordinasyonunu geliştirmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Küresel savunma sağlanmalıdır. Bu kapsamda, küresel savunma yapısı ve konumlandırılması yeniden düzenlenmeli, daha uyarlanabilir planlama ve operasyonel savaş sanatı gözden geçirilmelidir (Williamson, 2009:30).

3.6.5. Eğitim ve Eğitilmiş Personel

Dördüncü nesil savaşla mücadelede eğitim, oldukça esaslı bir stratejidir. Bu alanda eğitim iki ana sütunda toplanmalıdır. Birincisi görevli personelin eğitimi, ikincisi ise halkın eğitimidir.

Ülkemizde halkın eğitiminde, ilk olarak dördüncü nesil savaş konusunda *"farkındalık"* oluşturmak hedeflenmeli; daha sonra aşama aşama yeni eğitim konularına geçilmelidir. Çünkü dördüncü nesil savaş, özellikle Batı Dünyası ile karşılaştırıldığında, ülkemizde çok da duyulmamış olan yeni bir kavramdır.

Halkın eğitiminde çeşitli metotlar ve araçlar kullanılabilir. Görsel ve yazılı medya ile eğitime öncelik verilmelidir. Televizyonlarda, örneğin ilgi çeken dizi filmlerde zaman zaman *"dördüncü nesil savaş"* kavramından bahsedilerek halkın bu konuda hafızasında, algısında farkındalık oluşturulmaya çalışılabilir. Yazılı basında, köşe yazarları başta olmak üzere konuya yer verilmelidir. Farklı düzeylerde, sempozyum, konferans, seminer vb. etkinlikler düzenlenebilir. Dünyadaki yaşanan dördüncü nesil savaş örnekleri, mücadele yaklaşımları, yapılması gerekenler anlatılmalıdır.

Bu savaş türünde, çoğu zaman hedeflerden birisinin halk olduğu konusu üzerinde durulmalıdır. Kişi bilmediğinin yabancısıdır ya da bilgisi olmayan konuda çaresiz kalabilir. Bu açıdan halkın dördüncü nesil savai konusunda farkındalığının tesisinde statik yaklaşımlarla değil, dinamik ve sürekli güncellenen eğitim programları gerçekleştirilip, uygulanmalıdır.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede görevli personelin eğitimi, daha özel eğitim programlarını gerektirir. Bu eğitim programları, iç ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelere göre güncellenmeli ve geliştirilmelidir.

Eğitim, o ülkenin (mücadele gücünün) doktrininin temel taşını oluşturan savaşla mücadelenin oluşumunu gösterir. Orduların eğitimini, savaşın yürütülmesindeki başlıca görevi olarak dördüncü nesil savaşla mücadeleye odaklamak ve yapılandırmak gereklidir. Bunun için eğitimin başlıca konuları (yabancı alandaki bir yaklaşımda) şöyle olabilir (Katoch, 2005 :151-155) :

a) Temel Eğitim : Temel eğitim, ordunun geleneksel olmayan savaşa dönüşen dördüncü nesil savaş için hazırlanmasını amaçlamalıdır. Dördüncü nesil savaş alanında yetkin bir eğitimin yapılması, sivillerin dördüncü nesil savaş alanında bulunacakları ve desteklerini sürdürmelerinin hayati derecede önemli olduğunun fark edilmesiyle yapılmalıdır.

b) Doktriner Eğitim : Dördüncü nesil savaş doktrini, görevli personelin eğitim müfredatının bir parçası olmalıdır. Dördüncü nesil savaşla mücadele için eğitimin zorunlulukları gözetilmelidir. Polis için de, insani ve idari operasyonlarda ve ayrıca saldırganlara yönelik operasyonlarda eğitim gereklidir.

c) Kurumlar arası İşbirliği Eğitimi: Dördüncü nesil savaş, kurumlar arası işlemler ve işbirliğini içerir. Sadece gerekli kurumlar arasında değil, daha da önemlisi ordu, polis ve yönetim arasında kapsamlı etkileşim ve birliktelik gerekir. Bu bağlamda, orduya, diğer devlet kurumlarının mücadelenin usul, teknik ve yöntemleri hakkında eğitim vermesini gerektirir. Bu eğitim, yalnızca birim düzeyinde değil aynı zamanda irtibat ve koordinasyonda önemli görevleri olan personel düzeyinde de gereklidir.

d) İstihbarat Eğitimi : Askerlerin, insan zekasını kullanarak, istihbarat edinimi için teknolojik yardımları entegre etmede yetkin olması gerekir. İnsan zekasının toplanması ivme kazanmalıdır; çünkü dördüncü nesil savaşta daha fazla gayret gereklidir. Eğitim, sezgisel zekânın uygulanmasına yardımcı olan kapsamlı bir alan ve kültürel alıştırma içermelidir.

e) Teknolojik Eğitim : Dördüncü nesil savaş yöntemlerini adapte ederken veya bunlara karşı koyarken, dördüncü nesil savaşta kullanılabilecek ticari teknolojinin farkına varmak ve bunları kullanmak için eğitim gereklidir. Eğitim, teknolojinin eylemlerin verimliliğini arttırmak için bir kol olarak kullanılmasını vurgulamalıdır. Diğer yandan dördüncü nesil savaşta düşman, eylemlerini gerçekleştirmek için ilkel araçlar kullanıyor olabilir. Askerler, kullanılabilecek ilkel vasıtaları tanımak için eğitilmedikçe, düşman eylemlerini tahmin edemeyecekler ve dördüncü nesil savaş düşmanı tarafından şaşırtılacakları için asimetri kurbanı olabileceklerdir.

f) Sonuç Yönetiminde Eğitim : Bir düşman saldırısından (ya da doğal bir felaketten) sonra işleyişin herhangi bir etkilenen alanına işlev kazandırmak için

kullanılan bir terim olan *"sonuç yönetimi"* konusunda eğitim gereklidir. Bu eğitimin en önemli parçası, geçici bir gerilemeyi, kalıcı bir yenilgi olarak görmemeye odaklanmakta, böylece moral kaybına neden olmamakta veya körü körüne yıkıcı tepkiye yol açmamaktadır. Eğitim, geleneksel savaştaki eğitime kıyasla dördüncü nesil savaşın uzun zaman dilimini vurgulamalı ve operasyonların hızlı bir şekilde sona erdirilmesinin önemini kavramış olmalıdır.

g) Psikolojik Harekât Eğitimi : Dördüncü nesil savaşta psikolojik harekât eğitimi oldukça önemlidir.

h) Kültürel Eğitim : Dördüncü nesil savaş, nüfus içinde gerçekleşmektedir. Nüfusun desteği son derece önemlidir ve zafer veya yenilginin temelini oluşturabilir. Her kültürün kendine özgü davranış kuralları vardır. Bir ülkede bile farklı toplulukların farklı değerleri vardır. Bunlar bilinmedikçe, nüfusu idare etmek ve etkileşimde bulunmanın doğru yolu belirlenemez. Bir toplumda faaliyet gösteren ağları anlamak için kültürel eğitim gereklidir. Bu tür ağlara ilişkin bilgi, eylemleri önlemek, destek kaynaklarını kesmek veya kaçakları bulmak için gereklidir.

ı) Dil Eğitimi : Dil eğitimi, insan istihbaratının edinilmesi, kültürel farkındalığın özümsenmesi ve halkla birlikte çalışılması için şarttır.

i) Etik ve Yasa Eğitimi : Orduların, etkileşim ve toplulukların işleyişinde uymaları gereken sınırları ve standartları bilmelerini sağlamak için etik hususlarda eğitim ve disiplin şarttır. Bu durum, dördüncü nesil savaşın, diğer tarafın vahşet, yasadışılık veya duyarsızlığı vurgulayarak yabancılaştırmaya teşebbüs stratejisinin reddedilmesinin sağlanması için şarttır.

Yabancı doktrinde bazıları, operasyonel ve taktiksel seviyelerde çözümler üretmenin yanı sıra personel sisteminin, eğitimin ve personel eğitiminin temel bir reformunu teşvik etmektedirler. Bazı çağdaş yazarlar, dördüncü nesil savaşta uygulanan felç stratejisine[§] karşı, dördüncü nesil savaştaki aktörlerle savaşmak için eğitimin önemine vurgu yapmaktadırlar (Studer, 2005:18).

[§] Bu konuda bkz.: yuk. *"Felç Stratejisi Modeli"* başlığına.

Geliştirilmiş eğitim ve eğitim programları; daha çevik, profesyonel, çok amaçlı ve düzensiz savaşı takdir etme ve kapasitesini yenileme odaklı olmalıdır. Uzun ve orta vadede hâkim olabilecek melez çatışmalara bu yetenekler uyarlanabilmeli ve etkin bir biçimde birleştirilebilmelidir (Williamson, 2009:30).

Dördüncü nesil savaşla mücadele edecek personelin eğitiminde,

Halkın ve görevli personelin eğitiminde, kurulması önerilen Stratejik Araştırma Merkezi ile sürekli işbirliği sağlanıp, sürdürülmelidir.

3.6.6. Sosyal Medya

Sosyal medya, dördüncü nesil savaşın (yürütülmesinin) ve karşı konulmasının en temel araçlarındandır. Özellikle dünya çapındaki internet ağı ve bilgi iletişim imkânları, sosyal medyayı dördüncü nesil savaşın ve bununla mücadelenin vazgeçilmezi haline getirmiştir.

İletişim teknolojilerindeki baş döndürücü ve ileri düzeydeki gelişmeler, çatışma, savaş ve uyuşmazlık çözümünün davranışlarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Erken yaştaki insanlara kıyasla bugün dünyanın dört bir yanındaki insanlar, uluslararası ilişkilerdeki önemli gelişmeler hakkında çok daha önceden bilgi sahibi olmaktadır. Dünyanın dört bir yanından ve İnternet üzerinden canlı olarak yayın yapan global haber ağı, dünyadaki olaylara derhal erişmemizi sağlamaktadır ve bu durum, belirli koşullar altında bu olayların gelişme ve sona ermesini etkileyebilir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, uluslararası ilişkilerde iktidarın anlamını, uluslararası siyasi süreçlere katılan aktörlerin sayısını ve niteliğini ve bu aktörlerin amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları stratejileri değiştirmiştir (Gilboa, 2010:87).

Dördüncü nesil savaş organizasyonlarının birbirleriyle iletişim kurma ve bilgi paylaşımında, özellikle de nelerin yapılmasına dair en yeni bilgi araçlarını kullanıyor olmasıdır. Bu kapsamda şifreli veya şifresiz mesajlar olabilir. Modern bilgi savaşında, bilgi iletişim teknolojileri, klasik imkânlarla karşılaştırılamayacak seviyede yüksek kolaylıklar ve yenilikler sağlamaktadır. Dördüncü nesil savaşta, genellikle yeni teknikler icat edilmektedir (Richards, 2006:3).

Dördüncü nesil savaşta ve mücadelede medya yönetimi son derece önemlidir. Ordular, medyanın sahip olduğu etkiden ve medyayı doğru şekilde kullanmanın farkında olmalıdır. 4GW'daki psikolojik savaş, ancak yeterli bir kültürel farkındalık varsa etkili bir şekilde kullanılabilir (Katoch, 2005:154).

Çatışma ve çatışma çözümünde medyanın oynadığı rollerin kritik önemine rağmen, bu alan hem bilim adamları hem de uygulayıcılar tarafından görmezden gelinmiştir. Mevcut çalışmaların çoğu, medyanın, çatışmanın tırmanma ve şiddet aşamalarına genellikle olumsuz katkılarına odaklanmaktadır. Çok az çalışma, çatışma çözümüne ve uzlaşmaya gerçek veya potansiyel açıdan medyanın katkılarına ilgi göstermektedir. Gerçekten de medya, özellikle radyo ve televizyon, Ruanda ve Bosna gibi yerlerde çatışma ve şiddeti kışkırtmakta etkili olmuştur. Bilim adamları ve uygulayıcılar medyanın çatışmayı nasıl alevlendirdiğini ve medyanın rolünün nasıl sonuçlandığını fark etmişlerdir. İyi kullanılan bir medya ile gerilimler tersine çevrilebilir ve çatışma çözümüne pozitif katkılar sağlanabilir; ancak bunun başarılması daha zor olabilir. Çatışmayı kışkırtmak, çatışmayı çözmekten daha kolaydır ve medyanın çatışmayı çözmedeki rolü, şiddet evresine egemen olanların rollerinden daha karmaşık görülmektedir (Gilboa, 2010:88).

3.6.6.1. İnternet Ağlarında Savaş

İnternet ağlarında savaş, 20. yüzyılın son yıllarında kullanılmaya başlanılan dünya çapındaki internet ile birlikte ortaya çıkmış olan, *"siber savaş", "online savaş", "dijital savaş"* gibi farklı kavramlarla dillendirilen sanal alandaki çatışmaları ifade eder. Siber alan, dördüncü nesil savaşta inanılmaz düzeyde kullanılmaktadır.

Dördüncü nesil savaşta siber alanı ilgi çekici kılan pek çok özellik söz konusudur. Bir taraftan engellenemeyen ve denetlenemeyen dünya çapında bir sanal alem vardır; diğer taraftan ise hem bireysel düzeyde, hem de resmi ve özel kurumsal düzeyde sanal alemle inanılmaz seviyedeki bağımlılık, özellikle devlet dışı aktörleri bu alana çekmektedir.

Siber alan, tamamen yeni bir alan değildir ve bir görüşe göre kendisine özgü fiziksel alan özelliğine de sahiptir. Başka bir anlatımla aslında, diğer herhangi bir arazi

gibi, tamamen fiziksel bir yapıdır. Siber ortamın tartışmalı bir alan olarak ortaya çıkması, askeri doktrin üzerinde önemli etkilere sahiptir. Saldırı ve savunma amaçlı askeri operasyonlar için bilgisayar ve bilgi teknolojileri uygulanmaktadır. Dördüncü nesil savaşta kullanılan siber varlıklar, ayrı bir alan teşkil etmektedir. İletişim altyapısı ve dördüncü nesil savaş arasında doğal bir bağlantı vardır. Bu noktada teknologların bilgisayar/bilişim teknolojisi konusunda göreceli yaklaşımlar olsa da, bilgi teknolojisi ve bilgisayarların yalnızca masaüstü/dizüstü kişisel bilgisayarında değil, tüm seviyelerde var olduğunu belirtmek önemlidir. Birçok askeri cihaz ve şifreleme sistemi de bilgisayarlarla doludur (Liles – Rogers, vd., 2012:172).

İçinde yaşadığımız 21. yüzyılın bilgi iletişim çağında ülke sınırlarına bağlı olmayan dünya çapındaki etkileşim olanakları, bu alanda strateji oluşturmayı zorlaştırmaktadır (Draft:35).

Siber savaş, askeri açıdan bakıldığında, bilgi ile ilgili bir çatışma olarak tanımlanmaktadır. Düşman bilgi ve iletişim sistemlerini bozmak veya yok etmek için, askeri operasyonları bilgi ile ilgili prensiplere göre yürütmeyi içerir. Siber savaş, özellikle de yüksek teknolojili bir savaş olarak nitelendirilir. İletişim ve istihbarat, ordunun birbirine bağlı bir ağ yapısında kurumsal hiyerarşileri olarak işlev görmesini gerektirir. Daha basit terimlerle ifade edilen *"siber savaş"*, aslında bilişim teknolojisinin kullanımıyla çok daha ölümcül hale getirilen dördüncü nesil savaş olarak da bilinir. Savaş, çoğunlukla devlet dışı aktörler tarafından düşük yoğunluklu çatışmalarla ilişkilendirilen toplumsal mücadeleler için geçerlidir. Bir hedef nüfusu, kendisini ve etrafındaki dünyayı bildiğini veya düşündüğünü, düşündüğü şeyleri bozmaya, zarar vermeye veya değiştirmeye çalışır. Siber savaş, hedefleri elit propaganda ve psikolojik kampanyalar yoluyla politik ve kültürel yapılar ve/veya kamuoyu, yerel medya ile aldatma ya da müdahale ve bilgisayar ağları arasında muhalif hareketler ya da muhalefet hareketlerini teşvik etme çabaları vd. şekillerde görülebilir (Jamison, 2006:3).

Bilgi teknolojisinin ve bilgisayara endeksli aygıtların eklenmesi, yeni teknolojinin kazançlarıyla birlikte yeni riskler setine neden olmuştur. Teknolojinin eleştirmenleri riskleri aşabilir. Büyük olasılıkla abartılmış bir unsur, artan bilgi teknolojisi yeteneği ile ilişkili birincil risk olarak *"çöküş teorisi"*nin öne çıkması ya da

baskınlığını ortaya çıkarmıştır. Büyük ölçekli bilgi işlem sistemleri ve iletişim sistemleri, iyiniyetli kullanımlar ve ölçeklenebilir kapasite ile üretilmiştir. Bu sistemleri ezmek mümkündür; ancak çöküş teorisi fikri, bunların kötüye kullanılabileceği görüşünü ileri sürer. Karar desteği ve iletişim için her yerde kullanılabilen bilgi işlemini, savaş alanından kullanma yeteneği, *"ağ merkezli savaş"* olarak ifade edilmektedir (Liles – Rogers vd., 2012:172).

İnternet, dünyanın dört bir yanındaki insanlara erişimi olan, birçok devlet dışı aktöre ve dolayısıyla hem iç hem de dış siyasi oluşumları olay ve süreçleri değiştirmek ve tartışmak için sonsuz fırsatlar sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları arasındaki, sivil toplum örgütleri, uluslararası ajanslar, ittifaklar, çok uluslu şirketler, terör örgütleri, suç örgütleri, küresel haber ağları ve hatta bireyler bulunmaktadır. İnternet, insanlara çeşitli kaynaklardan haberleri, olaylara ve süreçlere dair güncel bilgilere ve farklı bakış açılarına sahip olmalarını sağlar. Ayrıca, basit konuşmalardan bloglara ve metin yerleşimlerinden benzeri görülmemiş bir etkileşime olanak tanır. Twitter ve YouTube, Facebook ve MySpace gibi hızla büyüyen sosyal ağlar üzerine video, resim ve video Dahası, cep telefonları insanların e-postalar göndermelerine, bilgi almalarına ve fotoğraf ve video üretmelerine izin verir. Gelişmiş cep telefonları ve sosyal ağların birleşimi, her zaman evlerden ve sokaklardan tüm dünyaya olayları raporlayabilen *"gazetesi olmayan gazetecilerin"* ortaya çıkmasına ilham kaynağı olur. İnternet, en kapalı ve otoriter toplumların bile ulusal sınırlarına nüfuz edebilir (Gilboa, 2010:97-98).

Devlet dışı aktörlerin, (gevşek) bir sosyal ağda çalışmasında başka avantajlar da vardır. Açıkçası, bir sosyal ağda saldırganı aramak, sabit bir altyapı gerektiren ve üniforma giyen bir organizasyondan daha zor olduğu kabul edilmektedir. Ancak belki de güçlü olan kuvvetlere karşı savaşlarda en önemlisi, ağlar oldukça esnektir, bu yüzden liderlerini etkisiz hale getirmek ve ağın bazı bölümlerini yok etmek, geri kalanını farklı yerlerde yeni liderlik altında yeniden canlandırmaya bırakabilir. İnternet ağında, dördüncü nesil savaş bağlamında bilinen ve bilinmeyen hususiyetler olabilir (Richards, 2006:3-4).

Hükümetler, bilgi tekellerini kaybetmiştir ve devlet dışı aktörler ve kişiler hem savaş hem de çatışma çözümü konusunda dünya meselelerinde daha aktif ve önemli

katılımcılar haline gelmişlerdir. Devlet ve eyalet dışı aktörler, *"yumuşak güç"* ve *"sert güç"*ü[**] bütünleştiren *"güç"* veya *"zeka gücü"* ile yumuşak güç varlıklarını somut eylemlere çeviren kamu diplomasisini giderek daha çok kullanmaktadırlar (Gilboa, 2010:87).

ABD'de son zamanlarda savaş planlarında World Wide Web kullanılmaya başlanılmıştır. Esasında internerin küresel medyada büyümesi, kronolojik olarak 1048 tarihli (Smith-Mundt Kanunu olarak da bilinen) ABD Bilgi ve Eğitim Alışverişi Kanununda yapılan değişiklikler yoluyla kamu diplomasisinin küçültülmesi çabalarıyla aynı zamana denk gelmiştir. İnternet tabanlı sosyal ağlar, 2001 ilâ 2004 yılları arasında Wikipedia, Friendster ve Myspace'nin geliştirilmesiyle bir fenomen olmuştur. Son zamanlarda ABD askerlerinin, gizliliği olmayan kişisel e-posta gönderimleri haricinde YouTube'da gizli içerikli blog vb. yazıları paylaşmaları yasaklanmıştır (Knopf – Ziegelmayer, 2012:8-9).

Siber alan yoluyla verilebilecek zarar, fiziki savaşla verilenden çok daha daha düşmanca bir hal alabilir. Siber alan olan bağımlılık artıkça, doğal olarak siber terörizm gibi olgular da ortaya çıkmaktadır. ROBOT'un *"Global Guerrilla taktikleri"* dediği yönündeki eğilimin yanı sıra, bireyler ve küçük gruplar için siber alan olağanüstü dördüncü nesil savaş olanakları sunmaktadır. Buradaki alınması gereken ders, bu tür saldırılar için çevrimiçi kritik sanal altyapı çalışmalarını önceden hazırlamak gerekliliğidir. Saldırıların geleceğini ve saldırıların başarılı olacağını varsayaldığında; bu, kritik servislerin saldırı sırasında bile hizmet verme yeteneğine sahip olması gerektiği anlamına gelir (Eijndhoven, 2011).

3.6.6.2.İdeoloji ve Dini İnançları Kullanma

Sosyal medya, dördüncü nesil savaşta kullanılan stratejilerden olan *"ideoloji ve dini inançlar"*ın araç olarak kullanılmasında önemli bir etkendir. Özellikle bu savaşın aktörleri, örneğin gündeme taşımak istedikleri ideolojiler için, sosyal medyayı

[**] Yumuşak güç, oyuncuların cazibe ve ikna yoluyla istediklerini yapabilmelerini sağlarken, sert güç aynı hedefleri askeri güç ve yaptırımlar, yardımlar ve rüşvet de dahil olmak üzere ekonomik yollarla elde etme kabiliyetidir; Joseph S. NYE, Soft Power : The Means to Success in World Politics, at x, 2004, s.5–6.

sıklıkla kullanırlar (Studer, 2005:13). Açıkçası sosyal medya, gündem oluşturmada, gündem değiştirmede ve daha da ötesi gündemi araç olarak kullanarak amaca ulaşmada hayal ötesi imkânlar sunmaktadır.

Dördüncü nesil savaşta, ideoloji ve/veya dini inançlar, hedefe ulaşmada sıklıkla sosyal medya üzerinden etkili bir biçimde öne çıkarılmaktadır. Dördüncü nesil savaşın aktörleri, hedeflerini gerçekleştirmek isterken, mevcut ya da tesis edilen ideolojileri vasıta kılmaktadırlar.

Söz konusu ideolojiler ve/veya dini inançlar, dördüncü nesil savaşta hedef kitleyi etkilemek, yönlendirmek, etkisiz hale getirmek, istenilen düzeye eriştirmek ya da tutmak veya başka yönlere kanalize etmek için, sosyal medya üzerinden kolaylıkla kullanılabilmektedir. Bütün bunlar, dördüncü nesil savaşı yürütenlerin gözardı edilmemesi gereken stratejilerindendir.

Pek çok açıdan ele alınarak sosyal medya ile ilgili olarak dördüncü nesil savaşa karşı stratejiler geliştirilmelidir. Bir taraftan sosyal medyanın dördüncü nesil savaşın yürütülmesinde dinamik olarak farklı alanlarda kullanıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Diğer taraftan başta askeri personel olmak üzere internet kullanımında güvenliğe dikkat edilmelidir. Özellikle global ağda bilgi güvenliğinin olası riskleri asla akıldan çıkarılmamalıdır.

Bu bağlamda, özellikle operasyonel güvenlik tehditlerine karşı ABD ordusunda askerlerin internet kullanımı, endişeyle karşılanmaktadır. 2007 yılında ABD Savunma Bakanı Gates, aleyhteki sosyal medya nedeniyle (Amerika'nın), dünyanın geri kalanında nasıl bir toplum oldukları konusunda kaygı ve üzüntü içerisinde olduğunu, El Kaidenin ise internet iletişimini ve internette vermek istedikleri mesajlarını Amerika'dan daha iyi kullandığını belirterek bu durumdan yakınmıştır. 2008 yılının başlarında ABD Beşinci Ordu Komutanı Lt Gen William B. Caldwell, Pentagon'un politikasına karşı durarak, askerlere sosyal medyaya erişmek ve katkı sağlamak konusunda izin verilmesini dillendirmeye başlamıştır. O'nun planı, cesaretlendirme, güçlendirme, eğitim ve donanım şeklinde ifade edilmiştir. Askerlere yaşadıkları hikâyelerini sosyal medyada anlatmaları konusunda izin verilerek ordunun imajı güçlendirilecek ve ast rütbeli askerlere daha fazla inisiyatif kullanma konusunda

imkân sağlayabilir, personelin eylemlerinin sonuçları üzerinde eğitimine katkı ve destek sağlayabilir; bu amaçlara ulaşmak için teknoloji kullanılabilir. 2009'a gelindiğinde ABD ordu üslerinde Twitter, Facebook veya Flickr kullanımı engellenmemeye başlamıştır. 2010 yılında ABD Savunma Bakanlığı (DOD), sosyal medyayı tamamen serbest (açık) bırakmasa da askerlerin sosyal medya kullanımında daha hoşgörülü bir politika izleneceğini duyurmuştur. 2010 yılına kadar aşağıdaki olaylar meydana gelmiştir: Savunma Bakanı Yardımcısı Adm Mike Mullen, online ve sosyal medya araçları konusunda dört bölümlü bir *"sosyal medya stratejisi"*ni açıklamıştır. Buna göre Savunma Bakanı Yardımcısı internet tabanlı araçların sorumlu ve etkili kullanımı konusunda mutabakat sağlandığını belirten bir memorandum yayımlamıştır; ordunun online ve sosyal medya bölümü, sosyal medyanın en iyi uygulamaları üzerine taktik, teknik ve prosedürler içeren bir doküman hazırlamıştır; komuta ve genel kurmay kolejindeki müfredatta *"bilgi paylaşım görevleri"* konusu yer alıyorken, sosyal medya, başlangıç (ilk) askeri eğitime dahil edilmiştir. 2011 yılına gelindiğinde ABD Dışişleri Bakanlığı *"statik"* (konumdaki) America.gov web sitesini interaktif ve proaktif şekilde sosyal medyanın geliştirilmesi lehine terk etmiştir. (Knopf – Ziegelmayer, 2012:9).

3.6.6.3.İkna Amacı

Dördüncü nesil savaş aktörlerinin temel stratejilerinden biri *"düşman politika yapıcılarının zihnini değiştirmek"*tir. Ancak batı demokrasilerindeki düşman politika yapıcıları, seçmenleri olan insanlara bağımlıdır. Bu nedenle, sıklıkla dördüncü nesil savaş aktörlerinin stratejisi, siyasetçileri sokağın sesi üzerine karar vermeye zorlamak; bu kapsamda da kamuoyunu etkilemektir (Studer, 2005:12).

Kamuoyunu etkilemede *"ikna"*, hedefe ulaşmada en yaygın kullanılabilen bir yöntemdir. Özellikle kamuoyu gücünü, hedeflere kanalize edebilmede insanların, hükümetdışı organizasyonların vd. ikna edilebilmesi dördüncü nesil savaş aktörlerinin stratejileri arasında yer alabilir.

Dördüncü nesil savaş kapsamında yapılan her şey, genellikle kavga etmek ve zaman zaman büyük savaşı kaybetmek de dahil bu hedefi destekleyecektir. Onları

savaş alanında yenmekten çok hedef alınan ülkeyi, örneğin güçlerini çekmeye ikna etmek, *"bilgi çağında"* bir hedef olarak kabul edilmektedir. Herhangi bir konudaki gerekli ikna seviyesini başarmak için dördüncü nesil savaş uygulayıcıları, bulabilecekleri her bilgi aracını, mesajlarını düşman nüfusuna ve karar vericilere yayabilecektir. Dördüncü savaş nesil organizasyonları, bu mesajları global haber hizmetlerini ve tabii ki web siteleri, bloglar ve toplu e-postalar gibi yeni kanallar yoluyla yaymakta ustalık kazanmaktadır (Richards, 2006:3).

3.7. Farkındalık

Dördüncü nesil savaş olgusunun ülkemizde yeterince bilindiği söylenemez. Yabancı ülkelerle (özellikle de Batı Dünyası ile) karşılaştırıldığında ülkemizde akademik ortamda dahi bu kavrama gereken önemin verilmediği ve yeterince zaman ayrılmadığı açıktır. Ülkemizde bu konuda yazılmış ve yayımlanmış bir kitap dahi bulunmamaktadır.

Bir kısım teoriler açısından dördüncü nesil bir savaşta;

1) Kitlesel insan gücünün kullanımı,

2) Mali güvence,

3) Manevra ve mevcut durumun değerlendirilmesi,

4) Halihazırdaki politik, ekonomik ve sosyal alanlara yönelme,

söz konusu olabilir (Echevarria, 2005).

Dördüncü nesil savaşta kitlesel insan gücünün kullanımı, bir yönüyle hedef alınan ülkedeki kitlesel insan gücünü ifade etmektedir.

Genellikle dördüncü nesil savaşın hedefinde (odağında), bir ülkedeki halk (insanlar) yer almaktadır. Bu bağlamda söz konusu savaşla mücadelede, hedef alınan halkın, en başta nasıl bir savaşla karşı karşıya kaldığının farkında olması elzemdir. Farkında olunmayan bir savaşla mücadeleden ve başarıdan söz edilemez.

Farkındalığın tesisinde ise ülkemiz açısından en başta aşağıdaki hususların gözetilmesi gerekli ve yararlı olacaktır.

3.7.1. Anlama ve Anlatma

Ülkemizdeki halkın, ilk önce dördüncü nesil savaş kavramını duyması, bilmesi, öğrenmesi ve anlaması sağlanmalıdır. Halkın gerekli düzeyde farkındalığının tesisinin öncesinde ise dördüncü nesil savaşın, bunu halka anlatacak kurum ve kişiler tarafından iyi bir şekilde anlaşılması şarttır. Anlamayanın anlatabilmesi hayalden öteye geçemez.

Farkındalık, dördüncü nesil savaşla mücadele için üretilecek stratejilerin temellerinden birisini teşkil etmektedir. Kapsamına göre dördüncü nesil savaşla mücadele için, halkın farkındalığını sağlamak ve desteğini elde etmek olmazsa olmaz bir stratejidir.

Dördüncü nesil savaşı anlamak için, bu savaşa detaylı bir şekilde bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda, savaşa neyin sebep olduğunu, doğasının ne olduğunu, neleri içerdiğini ve evriminin dinamiklerini anlamak önem taşır. Dördüncü nesil savaş, alışılmamış bir savaştır; geleneksel savaş kavramının antitezidir. Dördüncü nesil savaşta, savaş ve barış arasındaki ayrım, ufuk noktasına kadar bulanıklaşır. Kesin savaş alanlarının veya cephelerinin olmadığı bir uç noktaya doğrusal değildir. *"Sivil"* ve *"asker"* arasındaki ayrım kaybolur. Eylemler, tüm katılımcıların kendi toplumları dahil olmak üzere faaliyetlerinin yapıldığı alan boyunca eşzamanlı olarak gerçekleşebilir ve kültürlerin çatıştığı bir savaş söz konusu olabilir. Düşmanlar, hedef alandaki mücadele (karşı koyma isteğini) yenmek için politik, sosyal, askeri ve ekonomik araçlardan oluşan bir karışım kullanabilir. Devletler tarafından ve aynı zamanda ulusötesi veya alt ulusal olmayan devlet dışı kuruluşlar tarafından da yürütülebilir (Katoch, 2005:15-21).

Dördüncü nesil savaş, kendisine özgü yapısı gözetilmeden anlaşılamaz. Dördüncü nesil savaşın gereği gibi anlaşılabilmesi için, teorik alandaki düşünce ve tartışmalar gözardı edilmemelidir (Cooper, 2009:11).

Kaldor'a göre(2005), eski savaşların penceresinden yeni çerçeveyi anlamaya yönelik girişimler, stratejistlerin günümüzün küreselleşen dünyasının gerçeklerine hitap etmemektedir. Savunma planlamacıları, yalnızca bu mücadelelerin, önceki çatışma ve savaşlardan farklı olduğunu kavradıklarında yeni savaşlar için stratejiler oluşturabileceklerdir (Williamson, 2009:17).

Dördüncü nesil savaşı anlamak, her şeyden çok *"eğitimli akıl"* gerektirir. Dördüncü nesil savaşın farklarını anlamadaki başarısız, geleneksel orduların onunla mücadelesinde bariz bir hayal kırıklığına yol açmıştır (Katoch, 2005:152).

Yabancı akademik çevrede, halkın desteğinin askeri güçten daha önemli olabileceği tartışılmaktadır. Kimileri askeri gücün birincil olduğunu savunurken, karşı görüşte olanlar ise halk gücünün birincil olduğunu ileri sürmektedirler. Halk yanlısı olanlar, dördüncü nesil savaşta kullanılan sosyal, finansal ve ideolojik krizlerin, süper bir fırtına şekilleri olduğunu, bunda da halkın belirleyici bir güç olduğunu, dolayısıyla da halkın duygu ve düşüncelerinin, desteğinin öncelikli geldiğini belirtirler. Gerçekten de bilgi iletişim teknolojilerinin küresel alanda 7/24 yaygın kullanımı halkın (insanların) hedef alındığının ve etkilendiğinin açık bir göstergesidir (Somkuti, 2016:249 vd).

Devlet dışı aktörler hem öncekinden daha fazla sayıda hem de çok sayıda öldürücü silahla silahlandırılabilir; Savaşanların ve savaşçı olmayanların ayırt edilmeleri gittikçe zorlaşmaktadır, Dördüncü nesil savaş, karmaşık bir ortam olarak görülebilir. Öte yandan, düşmanların elindeki silahlar hem öldürücü hem de gizlenebilir. Aksine, karmaşıklığın bu yönünün anlamı, düzenli güçlerin herhangi bir operasyonda uyarı yapılmadan çok ölümcül düşmanlarla karşılaşabilmesidir (Cooper, 2009:14-15).

3.7.2. Aydınlatma

Dördüncü nesil savaş konusunda farkındalık belirli bir düzeye geldikten sonra, toplumun dinamik biçimde aydınlatılmaya devam edilmesi yararlı olacaktır. Özellikle mevcut ve olası dördüncü nesil savaşın muhtevası hakkında yetkililerce, sosyal medya başta olmak üzere üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve diğer iletişim imkânlarıyla insanların bilgilendirilmesi, kamuoyunun oluşturulmasında ve harekete geçirilmesinde önemli ve gerekli bir stratejidir.

Halkın aydınlatılmasında görsel ve film içerikli iletişim vasıtaları kullanılmalıdır. Özellikle dünyada yaşanmış dördüncü nesil savaş örnekleri halka

anlatılmalıdır. Dördüncü nesil savaşla mücadelede, bir taraftan halkın bilinç düzeyi yükseltilirken, diğer taraftan da desteği artırılmalıdır.

3.7.3. Tarama / Değerlendirme

Tesis edilecek Stratejik Araştırma Merkezi başta olmak üzere devletin yetkili kurum ve kuruluşları tarafından, en başta ülkemize yönelik mevcut ya da olası dördüncü nesil savaş tehditleri taramaya tâbi tutulmalıdır. Bu taramalar belirli periyotlarla değerlendirmeye alınmalı ve uygulamaya geçirilecek sonuçlar elde edilebilmelidir. Varılan sonuçlara göre gerekli önlemlere vakit geçirilmeden başvurulmalıdır.

Tarama ve değerlendirmeler sürekli olmalıdır. Farklı kurum ve kuruluşların elde ettiği bilgiler, kurulacak Stratejik Araştırma Merkezi ile paylaşılmalı, mevcut stratejiler gözden geçirilmeli ve ayrıca ihtiyaç duyulacak stratejiler düşünülüp oluşturulmalıdır.

3.8. Stratejik Araştırma Merkezi

Ülkemizde dördüncü nesil savaşla mücadelede bir *"Stratejik Araştırma Merkezi"* (SAM) kurulmalıdır.

3.8.1. Oluşumu

SAM'ın teşkilinde, farklılıklar olabilir ise de, içerisinde sivil ve askeri strateji uzmanları, akademik yapıdan kişiler, bilişim uzmanları, sosyal medya görevlileri, farklı konularda analistler, düşünce ve fikir üretiminde öne çıkan kimseler başta olmak üzere ihtiyaç duyulan diğer alanlardan kişilerin bulunması gereklidir.

Ülkemizin teşkilât yapısı içerisinde SAM'ın kurumsal düzeyi, özerk ya da bağlı olma niteliği, organik yapısı ve diğer konular siyasi iradenin belirleyebileceği bir hususdur. Bununla birlikte SAM'ın başarılı çalışmalar yapabilmesi için, özerk ve bilimsel yapıya sahip bir kurum olması gereklidir.

SAM'ın en başta gelen görevleri, ülkemizin dördüncü nesil savaşla mücadelesinde strateji üretmek, mevcut stratejileri değerlendirmek ve görüşlerde bulunmak, koordinasyon ve diğer hususlar olmalıdır.

Dördüncü nesil savaşın dinamik yapısı da gözetildiğinde SAM'ın görevlerini yerine getirirken, çalışmalarında gözetilmesi gereken pek çok husus olabilir. Aşağıda önemli olan başlıca konular ele alınmıştır.

3.8.2. Stratejik Düşünmeye Önem Verilmelidir

Düşünme, insanı diğer canlılardan ayıran bir özelliktir ve insan olmanın vazgeçilmez bir temel taşıdır. Kopya ile elde edilen bir şey, özgün olamadığı gibi, bilinen ve bilinmeyen riskleri de beraberinde taşır. Düşünmek, bir yönüyle akletmek iken diğer yönüyle de aklı sonuca götüren bir iştir.

Kur'an-ı Kerim'de, insanın yapması istenilen en önemli işlerden birisi, *"düşünmek"*tir. Doğru düşünebilmek ve düşünce merhalesinden iyi ürünler (stratejiler) elde edebilmek için, düşünme ortamının, ihtiyaç duyulacak olgu ve bilgilerin ve en önemlisi düşünmekle görevlendirilecek insanların işin ehli olmasına özen gösterilmelidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Nisa Suresi'nin 58. Ayeti'nde *" Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ... emreder..."* denilmiştir.

Düşünmek, tasavvurda gerçekleştirilen, elde bulunanlar (olgular, bilgiler, tespitler vs) ile mevcut hükümler çerçevesinde aklın kullanıldığı, sonuca götüren önemli bir ameliyedir. Düşünmede kullanılan, tümden gelim, tüme varım ve kıyas şeklinde yöntemler söz konusudur.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede, düşünce ekseninde daha büyük hedeflere odaklanılmalıdır: Örneğin bu saldırıyı kim yapıyor? Niye yapıyor? Onları kim destekliyor? Niye destek veriyor? Sorunların nihai olarak nasıl çözümlenmesi yararlı olur? Diğer yandan dördüncü nesil savaşı etkisiz hale getirebilmek için, yaşanmakta olan savaşın özelliklerine göre daha geniş bir hedefe konsantre olunmalıdır (Richards, 2006:6).

3.8.3. Mevcut ve Olası Tehditleri Algılama

SAM, ülkemize yönelik mevcut ve olası dördüncü nesil savaşları tespit etmeli, raporlamalı, etkisiz hale getirilmesi için strateji üretmelidir.

Dördüncü nesil savaşta ülkemize yönelik mevcut tehditleri algılamak, strateji üretmek için gereklidir. Dördüncü nesil savaşın kimi zaman fiziki cephesi bulunmayacağından, mevcudiyetinin algılamada zafiyet yaşanabilir. Bu açıdan SAM, 7/24 esasına göre sürekli çalışmalıdır.

Olası tehditleri algılamak ise çok daha önemlidir. Hastalık başlamadan ya da ilerlemeden belirlendiğinde nasıl ki tedavisi daha kolay ve başarı şansı çok yüksek ise ülkemize yönelik olası bir dördüncü nesil savaşı da, henüz aktif hale gelmeden algılamak ve aktif hale gelmesini engellemek büyük bir başarı olacaktır.

3.8.4. Başetme Yaklaşım ve Yolları

SAM, mevcut ve olası dördüncü nesil savaşla başetme yaklaşım ve yollarını çok yönlü olarak belirlemeye çalışmalıdır. İlk üç nesil savaşla mücadele konusundaki stratejilerin, dördüncü nesil savaşla başetmede yeterli olmayacağı unutulmamalıdır.

Dördüncü nesil savaşla başetmede oluşturulacak stratejiler, statik olmamalı, dinamik olmalı ve devamlı güncellenmelidir.

Başetmede tespit edilen yollar birden fazla olabilir; bunların en verimlisini ve ihtiyaca uygun olanını öne çıkarmak yararlı olabilir.

Bir görüşe göre dördüncü nesil savaşla mücadelede, öncelikle manevra, ateş gücü, liderlik, koruma ve bilgi gereklidir. Manevra, komutanlar tarafından sürpriz, şok, ivme ve egemenliği sağlamaya yönelik muharebe gücüne yoğunlaşmak için kullanılan bir araçtır. Manevraların amacı, birliklerin yakın dövüş için uygun bir konuma getirilmesidir, çünkü herhangi bir eylemin nihai sonucu yakın mücadele gerektirir. Bir unsur olarak manevra farklıdır. Ateş gücü, manevra, etkili bir ateş gücü kullanımı şartlarını oluşturur. Ateş gücü, düşmanın yeteneklerinin üstesinden gelmek ve savaşmak için gerekli olan yıkıcı gücü sağlar. Liderlik, takım çalışması ve güven, zafer için şarttır; bunlar, iyi liderlik vasıtasıyla geliştirilir. Bu nedenle, liderliğin eğitimle beslenmesi, rafine edilmesi ve fonlanması gerekmektedir. Koruma, bir

kuvvetin savaşma potansiyelinin korunmasıdır, böylece komutan, belirleyici zaman ve yerde maksimum kuvvet uygulayabilir. Bu unsurun arkasındaki temel felsefe, iyi ve pratik tatbikatlar, eğitim, prosedürler ve muharebe gücünün uygulanması yoluyla kaynak israfını önlemektir. Bilgi, liderliği geliştirir ve manevra, ateş gücü ve korumanın etkilerini büyütür (Katoch, 2005:127-128).

3.8.5. Aktif Saldırıları Durdurma ve Sona Erdirme

İlk üç nesil savaştan farklı olarak dördüncü nesil savaşın temel bir özelliğinin, kimi zaman bitip bitmediğinin kolaylıkla tespit edilememesidir. Özellikle bilişim ve internet ortamında yapılan dördüncü nesil savaş türünde, saldırının sona erip ermediği her zaman bilinemez; bunun için uzman kurum ve kişilerin bu konuda teknik araştırma ve tespiti gerekebilir.

Nitekim Rupert Smith, dördüncü nesil savaşı yürütenlerin, bu savaşı bitirmeme ve sürekli kılma niyet ve davranışında olduklarını ifade etmiştir (Williamson, 2009:18).

Diğer yandan fiziki olarak konturgerilla şeklindeki saldırılarda, bunun tamamen bitirilmesi de hemen mümkün olamamaktadır.

Dördüncü nesil savaşın yapılma şekline göre, tümüyle sona erip ermediğinin belirlenmesi, onunla başetmede zafiyete düşülmemesi için oldukça gereklidir.

3.8.6. Mücadelede Doğru Adımları Belirleme

Dördüncü nesil savaşla mücadelede SAM doğru adımları belirlemeye özen göstermelidir. Kimi zaman dördüncü nesil savaşın belirgin bir cephesinin olmaması, mücadelede, zamanında ve doğru adımların atılmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Sadece doğru stratejileri belirlemek yeterli olmayacaktır. Stratejilerinin doğru adımlarla uygulanabilmesi de, başarıda belirleyici olacaktır.

3.8.7. Öngörülerde Bulunma

Dördüncü nesil savaşla mücadele bir açıdan satranç maçına benzetilebilir. Bilindiği üzere bir satranç oyununda galibiyeti, rakibin olası hamle sayısından en az bir fazlasını öngörebilmek ve buna tedbir almak belirleyicidir. Tıpkı bunun gibi dördüncü nesil savaşla mücadelede, saldırganların sanal (online) ortam ve fiziki alandaki saldırılarını etkisiz hale getirebilmek, saldırganların olası hareketleri konusunda belirli öngörülerde bulunmayı gerektirmektedir.

Öngörülere dair olasılıklar ve bunlara önceden çözüm içeren öneri ve stratejiler, başarının kapısını teşkil edebilir.

3.8.8. Dünyada Uygulanan Stratejilerden Yararlanma

Savaşla mücadele daima stratejileri gündeme getirmiştir. Bu alanda *"direnç ve dayanıklılık stratejisi", "esneklik stratejisi", "felç stratejisi"*[*] gibi pek çok genel olarak adlandırılan stratejilerden söz edilebilir.

Direnç stratejisi, yoğun kaynağa ihtiyaç gösterir ve pahalıdır. Düşmanı belirli kapıların ötesinde tutmak için tasarlanmıştır. Bu, bir bakıma çevre savunmasıdır. Sınırda bir duvar inşa etmek de bir direniş stratejisidir. Aynı şekilde bilgisayarınız için anti-virüs yüklemek de bir direnç stratejisidir. Direnç stratejisi neredeyse her zaman dar bir ön veya davranış dizisine odaklanır ve her zaman statiktir. Direnç stratejileri, yenilenme, adapte ve öğrenme yeteneğinden yoksundur. Bazı durumlarda faydalıdırlar; ama genel olarak dördüncü nesil savaş ve terörizmle mücadele için optimal olmadıkları kabul edilir. Diğer yandan direnç için bir şey inşa edildiğinde (fiziksel olarak ya da daha soyut olarak, doktrin ya da iş modeli açısından), düşman onu atlatmanın bir yolunu bulacaktır. Esneklik ise uyum sağlama kapasitesiyle ilgilidir. Esneklik stratejileri, karmaşıklık, belirsizlik ve dinamik birbirine bağlı ilişkilerle dolu tehditler için uygun görülmektedir. Esneklik stratejilerinin özellikleri şunlardır:

• Basit, esnek planlar içerir.

[*] Felç stratejisi konusunda bkz.: *"Felç Stratejisi Modeli"*

• Duruma göre birçok seçenek yer alır.

• Tüm yumurtaları bir sepete koymamak esastır (Hedging stratejileri).

• Tanımlı Çalışma Prosedürleri içerir.

• Girişimi teşvik eder.

• Ortak bir yönelimin geliştirilmesi, bakış açısı aranır.

• "Saha" operatörlerine, yani atıcılara ve ilk müdahale görevlilerine sorumluluk yüklenir.

• Çeşitli tehditler için çalışılır (Marke, 2018).

3.8.8.1.Mücadele Modelleri

Dördüncü nesil savaşları ile mücadelede bir görüşe göre iki temel modelden söz edilmektedir. Birincisi çoğunlukla *"de-escalation model"* olarak adlandırılmaktadır; ikincisi ise *"hama modeli"* olarak ifade edilmektedir (Draft, 2009:25).

Gerginlik (escalation), bir çatışmada şiddetin veya buna bağlı olayların daha sık yaşanması durumunda ortaya çıkar. Çatışmada kullanılan taktikler, daha ciddi ve potansiyel olarak daha zararlı hale gelir; sorun sayısı çoğalır ve taraflar çatışmada giderek daha fazla zarar görür. De-escalation ise asgariye indirmek ve gerginliği gidermek anlamına gelir. (Last, 1995:30-31).

De-escalation modelinde, dördüncü nesil savaşın beslendiği gerginliği azaltmak ve tamamen ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır. Gerginliği gidermede, olayın özellikleri, yaşandığı yer ve diğer hususlar belirleyici role sahip olmalıdır.

Hama modeli Suriye'nin Hama kentindeki yaşananlara bağlı olarak bu ismi almıştır. 1982 yılında Suriye'nin Hama şehrindeki sünni bir yapının güç kazanması ve bunun sonucuda ortaya atılan iddialara bağlı olarak 2 Şubat 1982 tarihinde Suriye ordusu, Hama şehrini kuşatmış ve üç hafta içinde farklı kaynakların verdikleri bilgilere bağlı olarak 10.000 ilâ 25.000 kişinin ölümüyle sonuçlanan şehrin harap edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sonuçta, ağır silahlar, zırhlı kuvvetler ve muhtemelen zehirli gaz

kullanımı, büyük ölçekli yıkıma neden oldu. Operasyon bittikten sonra hayatta olan bir Hama vatandaşının, *"Artık burada siyaset yapmıyoruz, sadece din yapıyoruz"* dediği basında yer almıştır. Hama modelini ayıran şey, kasıtlı olarak büyük kayıplara ve yıkıma neden olmak için hızlı bir şekilde aşırı güç kullanmaktır. Hız, Hama modelinin özüdür. Bir Hama tipi operasyonun yapılmasına izin verilirse ahlaki açıdan felakete dönüşecektir. Hedefe, o kadar hızlı bir şekilde ulaşılmaktır ki, başkalarının tepki vermesine bile imkân tanınmamakta, hatta neler olup bittiğini farketmek bile mümkün olmamaktadır (Draft 2009:25).

Hama modeli, suçlu/suçsuz (savaşan/savaşmayan) ayırımı olmaksızın hedefi tamamen imha etmeye dayandığı için uluslararası hukuk kurallarına uygun olmadığı gibi insancıl yaklaşımlarla da bağdaşmaz. Diğer yandan hama modelinin görünenin aksine dezavantajları da söz konusudur.

Tarihçi Martin Van CREVELD, devasa bir ordunun, hedefe karşı ölümcüllüğündeki muazzam üstünlüğüyle, yetersiz donanımlı Dördüncü nesil muhalifler üzerindeki ateş gücünü, kamuya açık bir yerde bir çocuğa uzun süreli şiddet uygulayan bir yetişkin ile karşılaştırmaktadır. Öncelikle çocuğun ne kadar kötü olduğundan ya da bunu hak edip etmediğinden bağımsız olarak, her gözlemci öncelikle çocuğa sempati duyar; kısa sürede, çevredeki insanlar (yabancılar) müdahale eder ve yetişkin tutuklanır. Olayda uyumsuzluk o kadar büyüktür ki, yetişkinin eylemi bir suç olarak değerlendirilir. Bu, bir devletin silahlı kuvvetlerinin Hama'da olduğu gibi ezici gücünü zayıf bir gruba karşı kullanmasına benzer ve öncelikle o devlet dünya kamuoyunda suçlanabilir. Görünüşte bir yerdeki zayıf muhalefet gösterileri ve kaçınılmaz olarak, yerel ordunun ezici gücü tarafından öldürülen yerel siviller, ahlaki açıdan devleti yenmiş olmaktadır (Draft, 2009:26).

Nitekim Cengiz Han'ın dediği gibi, saklanacak yeri kalmayan, korkmaktan vazgeçer. Bir başka anlatımla, insanın kaçacak yeri kalmadığında gücünü ve yapabileceklerini kestiremezsiniz.

3.8.8.2. Yabancı Ülkelerdeki Doktrin ve Stratejik Çalışmalar

SAM, strateji üretirken, ülkemizde ve dünyada yaşanan dördüncü nesil savaş ve bununla mücadele örneklerine özel bir önem vermelidir.

Yabancı ülkelerdeki stratejik çalışmalar, SAM ile benzer kurumlardaki yaklaşımlar, doktrin, akademik alanlardaki yayınlar, görüş ve düşünceler sürekli taranmalı, analiz edilip değerlendirilmeli ve sonuçlar çıkarılmalıdır.

Yabancı ülkelerin dördüncü nesil savaşla mücadeledeki stratejileri ve bu stratejilerin başarı yüzdeleri takip edilmeli, özellikle de başarı sağlamayan stratejiler ve başarısızlığın nedenleri irdelenmeli, ders çıkartılmalıdır. Bütün bunlarda yabancı ülkelerdeki doktrin gözden uzak tutulmamalıdır.

Doktrin, resmi politikanın bir ifadesi olarak tanımlanabilir. Bir doktrin, hedeflerin başarılması için strateji oluşturulmasını sağlar. Ulusal strateji askeri doktrini yönlendirir. Askeri doktrin ve *"savaş prensipleri"*, (bir yaklaşımla) eş anlamlı kullanılabilir; çünkü doktrin, yol gösterici eylemler için uygun temel ilkelere yol açar. Dolayısıyla, doktrin, savaş ilkelerinin uygulanmasına yön verir. Doktrin, yön vermek için yeterince açık olmalıdır, ancak aynı zamanda, ortamdaki değişikliklere hitap etme esnekliğine de izin vermelidir. Askeri doktrin, prensiplerin belli bir zamandaki göreceli önemine dair bir kılavuz sunar. Bu nedenle, doktrin, uzun zaman zarfında evrensel geçerliliği olan doktrin yönlerine dayanan ilkeler kadar zamansız değildir. Bu nedenle, doktrinin periyodik olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Doktrin prensiplerden daha fazlasını kapsar; ilkelerin, ordunun eğitim ve deneyiminin sonucu olduğu yerde, doktrinin kendisi, jeopolitik, ideoloji, kaynaklar ve hükümetin doğasına bağlı olan ulusal strateji tarafından belirlenir. Organizasyonu, donanımı ve eğitimi de dahil olmak üzere ordunun tüm yönlerini etkiler (Katoch, 2005:126). Bu açıdan ülkemizde dördüncü nesil savaş ve mücadele alanında doktrin tesisine yoğunlaşılmalıdır.

Uluslararası çatışma, birkaç farklı aşama veya aşamada hareket eden dinamik bir süreçtir. Akademisyenler ve uygulayıcılar çatışmaların yaşam döngüsünü tanımlamaya çalışmışlar ve bunları kronolojik olarak analiz etmişlerdir. Birçok akademisyen ve uygulayıcı bunu üç temel aşamaya ayırmıştır: a) Çatışma öncesi, b)

Çatışma ve c) Çatışma sonrası, ya da a) Şiddet öncesi, b) Şiddet ve c) Şiddet sonrası. Bu yaklaşımlar, sadece *"şiddet"*e odaklanıldığı ve diğer aşamaların, çatışma ya da şiddet öncesinde ya da sonrasında kronolojik olarak ortaya çıkan önemsiz aşamalar olarak ele alınması nedeniyle eleştiriye uğramışlardır. Daha yararlı bir yaklaşımda, ön ve son aşamaları eşit derecede önemli olarak ele alacak ve bunları yeterli ve alâkalı içerikle doldurmaya çalışacaktır. Bu madde, uluslararası çatışmaların dört aşamasını farklı kritik koşullara ve temel müdahale hedeflerine dayalı olarak ayırt etmeyi önermektedir: (1) Başlangıçtan korunma, (2) Gerilim yönetimi, (3) Gerilimin çözümü ve (4) Sonlandırma ve uzlaşma (Gilboa, 2010:93).

2004'te William S. Lind, ABD'nin bazı denizciler ve yüksek rütbeli subaylarla birlikte çalıştığı ve ABD dışındaki diğer uluslar için de çok yararlı olabileceği kabul edilen dördüncü nesil savaş ile ABD'nin nasıl mücadele etmesi gerektiği konusundaki bazı olası fikir ve çözüm önerileri şöyledir (Research Report : 8-9):

- Üçüncü nesil savaş kuvvetleri, olayın özelliklerini, kuşatma içeren dördüncü nesil savaşla mücadelede kullanılabilir.

- Dördüncü nesil savaşın dayandırılacağı uluslararası bir sözleşmeye ihtiyaç vardır.

- Dördüncü nesil savaşla mücadelede *"kültürel istihabarat"* hayati önem taşımaktadır.

- Mücadelede ne tür insanlara ihtiyaç duyulacağı öngörülmelidir.

- Kuvvet koruma sorunu ile başa çıkmanın iki yolu vardır. Birincisi kendinizi nüfustan ayırmak ve onları ateş gücünüzle korkutmaktır. Daha uygun bir alternatif ise karşıt yaklaşıma sahip toplulukla bütünleştirmek olabilir. Bu şekilde, neler olup bittiğini öğrenirsiniz ve (karşıt) nüfus sizi koruyabilir.

- Dördüncü nesil savaşla mücadelede operasyonel, stratejik, zihinsel ve ahlaki seviyelerde taktiksel ve fiziksel seviyelerde kâr zarar analizi yapılmalı, sonuçlar çıkartılmalıdır. Martin van Creveld, İngilizlerin Kuzey İrlanda'da kaybetmelerinin bir sebebinin İngiliz Ordusu'nun kazandıklarından daha fazla zayiat aldığını iddia etmiştir.

- Dördüncü nesil savaşın olası halleri tanınmak zorundadır; üstün teknoloji ve ateş gücüne rağmen güçlü taraf değil, daha zayıf taraf olunabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

- Dünyadaki yaşanmış savaşlardan ders çıkartılmalı, bu savaşlarda yer alan ülkelerin tutum ve davranışları ile sonuçları iyi analiz edilmelidir.

3.8.9. Stratejileri Kontrol ve Güncelleme

SAM, ülkemizin dördüncü nesil savaş konusundaki stratejilerini belirli periyotlarla kontrol etmeli, ülkemizde ve dünyadaki gelişmeler ve yaşanan olayları dikkate alarak ihtiyaç duyulan güncellemeleri belirlemeli ve gerçekleştirmelidir.

Stratejilerin kontrol ve güncellemelerinde gecikme olmamalıdır. Bunun temel bir nedeni, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürekli gelişme ve yenilenme göstermesinin de sonucu olarak dördüncü nesil savaşın asimetrik ve kendisine özgü yapısının sürekli değişime açık olmasıdır.

Dördüncü nesil savaşta özellikle hedef alınan toplumun moral düzeyine yönelik saldırıları defedebilmek ve daha da önemlisi önleyebilmek, dinamik bir konudur ve durağan/sabit yaklaşımlarla başarı elde edilebilmesi mümkün görünmemektedir (Draft, 2009:35).

3.8.10. Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Stratejiler

Ülkemize yönelik mevcut ve olası dördüncü nesil savaşlarla mücadele konusunda kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler üretilmelidir. Üretilecek stratejiler, ülkemizde ve dünyadaki siyasi, ekonomik, kültürel, teknoloji başta olmak üzere hemen her alandaki gelişmeler gözetilerek sürekli güncellenip yenilenmelidir.

Dördüncü nesil savaş çok uyarlanabilir ve esnek olabilir. Bu nedenle öncelikle kısa vadeli stratejiler gereklidir; dolayısıyla dördüncü nesil savaşla mücadeleye büyük özen gösterilmelidir ve kısa vadeli çözümlerün öncelikle ele alınması ve iyi bir uzun vadeli çözüm bulmak için her adımın değerlendirilmesi gerekir. Bulunacak çözümlerde beklenmedik durumlara uyum sağlayabilecek akıl ve yedekleme planlarında daima birkaç çözüm bulunmalıdır. Her dördüncü nesil savaş uyuşmazlığı farklı olduğu için, her çatışmada bu konuyla tartışılmayan kendisine özgün çözümler bulunmalıdır (Research Report t.y. : 7-8).

Büyük bir ölçüde, dördüncü nesil savaşı yapan bir rakibe karşı *"zafer"* elde edebilmek, geleneksel savaştaki kadar kolay ve kesin olmayabilir. Zaferi elde edebilmek, savunma analistleri ve askeri tarihçilerin *"büyük strateji"* dediği şeydir. Bu tarihsel açıdan son derece eski bir fikirdir. Sun Tzu, ittifaklara savaş üstünlüğü

hakkında konuştuğunda, büyük bir stratejinden söz etmiştir. Çoğunlukla büyük strateji, çatışmada bir tarafın kapsadığı eylemleri kapsamaktadır; kendi moralini artırmalı ve mücadele içerisinde kalınmalıdır. Taktik ve stratejik savaş düzeyindeki muazzam başarısızlıklar, savaşların *"kazananı"*nı, nihayet savaş sona erse bile, büyük stratejik zaferle telâfi edilebilir (Richards, 2006:6).

3.8.11. Sabırlı Olmak

Sabır, zorluğa (bir şeye) katlanmaktan çok direnmektir; (herhangi bir konudaki) mücadelede dik duruşu bozmamaktır. Sabır, girilen yolda sonuca götüren ölçülemeyen pozitif bir güçtür.

Sabırlı olmak, dördüncü nesil savaşla mücadelede strateji üretirken gerekli olduğu gibi, üretilen stratejilerin uygulanmasında da önemli ve gereklidir.

Sabırlı olmak, dördüncü nesil savaşla mücadelede, başlı başına bir stratejidir. Sabırlı olmak, mücadeleyi kazanmanın görünmeyen bir teminatıdır.

Dördüncü Nesil savaşla (mücadelede) elde edilmek istenilen sonuçlar, genellikle yavaş meydana gelir. Örneğin Amerikan Deniz Kuvvetlerinin, Vietnam Savaşında uyguladığı yerel halkla entegrasyon programının sonuçları hemen alınamamıştır. (Draft, 2009:30).

Dördüncü nesil savaş çoğunlukla anlık (kısa süreli) olmadığı için, bununla mücadelede hedeflenen sonuçlar ve başarı da hemen gerçekleşmeyecektir. Başarının elde edilmesinde dezavantaj niteliğindeki bu hususiyeti aşabilmek için sabırlı olmak gerekmektedir.

3.9. Diğer Stratejiler

Dünyada dördüncü nesil savaş, henüz çerçevesi çizilememiş bir kavramdır. Bu savaşla mücadelede oluşturulacak stratejilerin de tamamen öngörülebilmesi mümkün değildir. Bu açıdan şu ana kadar ortaya konulan stratejiler önerileri, bu tezde ulaşılabilen başlıcalarıdır.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede üretilen, iyi ve verimli olduğuna inanılan bir strateji, hiçbir zaman daha iyisinin aranmasına engel olmamalıdır.

Olayın özelliklerine, ülkemizde ve dünyadaki gelişmelere göre dördüncü nesil savaşla mücadelede her zaman yeni stratejilere ihtiyaç bulunduğu da tartışmasızdır. İşte bu noktada SAM'a önemli görevler düşmektedir. SAM, sürekli strateji üretmeli, mevcut (ya da üretilen) stratejileri sürekli güncellemelidir. Herhangi bir stratejinin güncellenmesi, aynı zamanda daha iyisinin aranması anlamına da gelmektedir.

Dördüncü nesil savaşla mücadelede, mevcut stratejilerin dışında *"diğer stratejiler"* başlığı bulunmalı ve bu, SAM tarafından ayrıca çalışılmalıdır.

SONUÇ

Savaşlar, tarihin gidişatında bir değişim aracıdır. Dün olduğu gibi bugün de ve yarın da savaş olacaktır. Savaşın, politik, sosyal ve kültürel mücadelelere dayanan temel tabiatı değişmeyecek ise de niteliği ve yürütülme şekilleri değişme temayülünü hep korumuştur. Günümüzde ve gelecekte dünyadaki pek çok belirsizlik ve etkileşime açık ortamlar, savaşın yürütülme biçimlerinde değişimi tetiklemektedir.

Savaş, her türü ve tarihin her evresinde nihai olarak çatışmalara bağlı şiddet ve bunun sonucunda da insanlık için büyük bir tahribat meydana getirmiştir. Savaş, kimi zaman kaçınılmaz bir hadise kimi zamanda haksız emellerin gerçekleştirilmesinin aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle gerekçesi ne olursa olsun savaş yıkım ve tahribattır. Değişim ve dönüşüm geçirdiği net olarak anlaşılan savaşın, tarih boyunca hiç değişmeyen yanı, kazanan ve kaybeden diye iki sonuç çıkarmasıdır. Şunu da ifade etmek gerekir ki, kaybeden tarafın daima medeniyetler, şehirler ve insanlık olduğu da anlaşılmaktadır.

Barış zamanında devletlerin ve orduların temel uğraşıları arasında olası bir savaş hazırlanma zorunluluğu ifade edilmektedir (Lind, 1994). Buradan da anlaşılacağı üzere yeryüzünde varlığını devam ettirmek isteyen bütün meşru otoriteler savaşın kaçınılmazlığı ile yüzleşmek ve bütün planlamalarında savaş ihtimalini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Savaşın nedenleri konusunda da geçmişten günümüze kadar birçok farklı gerekçe ve unsur ortaya atılmıştır. Bu gerekçeler, zaman, coğrafya, imkanlar, inançlar tehditler gibi birçok başlıkta telaffuz edilmektedir. Bir taraftan, zayıfların güçlenme arzusu, meşruiyet kazanma istekleri gözlemlenirken, diğer taraftan, güçlülerin de statükoyu devam ettirme, pozisyonunu güçlendirerek sürdürme gibi emelleri öne çıkmaktadır.

Mevcut (icra edilen) ya da muhtemel bir savaşın, tabiatını ve karakterini ayırt edebilmek gereklidir. Esasında ayakta durabilmek için bu, kaçınılmazdır. 20. Yüzyılın son on yılı içinde bazı savaş kuramcıları, dördüncü nesil savaşı açıkça dillendirmişler ve bunun savaşın yeni bir türü olduğunu vurgulamışlardır. Dünyadaki akademik

çevrelerde çoğunlukla 1989 yılında ABD'de Lind'in *"dördüncü nesil savaş"* kavramını teknik olarak ilk ileri süren kişi olduğu kabul edilmektedir.

Dünyadaki küreselleşme, bilgi ve iletişim alanı başta olmak üzere teknolojik gelişmeler, ülkelerin, grupların, çatışan kişilerin ve diğerlerinin mücadele yollarını ve sebeplerini kökünden değiştirmiştir. Bir taraftan dördüncü nesil savaş kavramı ve buna bağlı konular akademik alanda güçlü tezlerin ileri sürülmesine ve tartışmalara neden olurken, diğer taraftan ise bazı ülkelerin geleneksel askeri yapılarında ve mücadele biçimlerinde bu konuda somut değişimler görülmeye başlanılmıştır.

Dördüncü nesil savaşın görünümü tek düze değildir. Genellikle terörizm şeklinde ortaya çıkabilir; ancak bu zorunlu değildir. Bunun dışında ulusal ya da uluslararası temele dayanabilir. Burada en çok görülen konular, ideolojik veya dinidir. Diğer yandan hedef alınan ülkenin kültürüne saldırı yapılabilir. Ayrıca özellikle medya manipüle edilerek yüksek düzeyde sofistike psikolojik bir savaş şeklinde ortaya çıkabilir (Wilcox, 2003:1).

Zaman içinde bir takım askeri düşünürler, özellikle de savaşın değişen tabiatında dördüncü nesil savaş kuramcılarının düşüncelerine itirazlar yönelttiler. Bu itirazlar özellikle modern dünyada gelecekteki savaşların, küçük angajmanları bünyesinde taşıyabileceği ve 21. yüzyılın başlarında daha büyük savaşlarla soğuk savaş sonrası dönemlere benzeme olabileceği şeklinde olmuştur. Modern savaş şeklinde de adlandırılan 21. yüzyıldaki savaşlar daha stratejik ve kapsamlı olarak ortaya çıkabilir. Bu bağlamda Frank Hoffman, gelecekteki savaş tartışmalarının odaklandığı *"stratejik yaklaşımlar"*da kendisini göstermiştir. Frank Hoffman'a göre(2007), gelecekteki savaşlar, farklı sebeplere dayalı olarak farklı gruplar savaşsalar da farklı biçimlere (modlara) ayrılmayacaktır; bunun yerine savaşlar birbirine yaklaşarak harmanlama olarak dördüncü nesil şekline dönüşecektir. Savaşan taraflar, yok etme (zarar verme) konusunda ellerindeki tüm imkânları kullanacaklardır. Frank Hoffman, aslında ileri teknolojinin de bir sonucu olarak savaşan tarafların ellerindeki imkânlarını aynı anda ve çoğu durumda aynı yerde kullanmalarını sağladığını da ileri sürmüştür (Williamson, 2009:29).

Dördüncü nesil savaş her şeyi değiştirmiştir. Ülkeleri sadece iç tehditlere karşı değil aynı zamanda etnik gruplar, mafya, uyuşturucu kaçakçılığı ve benzerlerini de içeren ulusal olmayan organizasyonlara karşı da duyarlı olmaya yöneltir. Dış tehditlerin evrimsel kökenlerinin, gerilla savaşları, farklı iç karışıklık teorileri ve eski tür terör olaylarına dayandırılabilir; ancak bilgisayarlar ve kitle iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı teknoloji ve imkânlarla, dördüncü nesil savaş çok daha yaygın ve etkili hale gelmiştir (Gould – Spinney, 2001 : 6.1.2018).

Dördüncü nesil savaşa dair yapılan incelemelerde en önemli sorunun esasında "anlamak ve anlatmak" konusunda ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Hatta Lind, 1994 yılında ABD ordusunda dördüncü nesil savaşı anlayan birinin bulunamayacağını ifade etmektedir (1994:14). Ülkelerin birçoğu anlayamadığı için maruz kaldığı etkilerini tespit edememekte dolayısıyla da mücadele stratejisi geliştirememektedir. Böylece Boyd'un OODA döngüsü ile kapıldığı girdapta ilk adımda zihin karışıklığı, ardından moral ve motivasyon bozukluğu ile devam eden fiziksel müdahaleye maruz kalma sonucu içinden çıkılmaz girdaplarda felç stratejisiyle etkisizleştirilmektedir.

Dördüncü nesil savaşın yalın bir ifadeyle hızlı ve çok boyutlu kuşatmasına maruz kaldıktan sonra kurtulma olasılığı çaresizlik düzeyine çok yakın görülmektedir. Bu sebeple son bölümde belirtilen mücadele stratejileri oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Ülkemizde de tıpkı dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi dördüncü nesil savaşın çoklu boyutları ve bileşenleri konusunda önemli bir boşluk ve dağınıklık görülmektedir. Halbuki dördüncü nesil savaşa maruz kalınma ihtimali dahi olduğunda topyekûn bir konsept kurgulanmazsa mücadelenin akamete uğrayacağı çalışma içerisinde birçok kez vurgulanmıştır. Türkiye'de kamu bürokrasisi, istihbarat birimleri, askeri birimler ve akademi çevreleri kollektif akılla birlikte strateji geliştirmelidir. Bu bağlam SAM mutlaka tesis ettirilmelidir. Aksi takdirde, dördüncü nesil savaşa maruz kalındığını dahi anlamak çok zor gözükmektedir. Ülkemizin bu eksikliği, yarım asırdır süren terör belası ve 15 Temmuz sürecinde görüldüğü gibi kamu kaynaklarından beslenerek devleti yok etmeye çalışan tehditlerle uğraşmasından anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Barış Harekâtlarında

görüldüğü gibi gücümüzü Şehitler vererek ve oldukça pahalı maliyetlere göstermeye kalkışmamız işimizi zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, dördüncü nesil savaş, siyasi, ekonomik, askeri ve teknolojik alanlar başta olmak üzere diğer birçok alanda üstün güçlerin mevcut konumlarına yönelik tehditler ve risklere yol açan faktörleri tespit etmek, onlara yönelik tedbir almak arzularının ürünüdür.

Tartışmalarda mevcut üstünlüğün kaybedileceği endişenin verdiği anksiyete ile hareket edilmektedir. Üstünlük ve güçlülük sıfatının en önemli odağı olan fikir boyutunun bir gün başka coğrafyalar, kimlikler ve kültürlerin eline geçmesi halinde tarihin seyrinin değişeceği, üsttekilerin alta, altakilerin de üste geçeceği bir şekilde devranın döndürüleceği birçok bakış açısıyla da ifade edilmektedir. Bu bakış açısı tez içerisinde atıf yapılan birçok dünür tarafından da dile getirilmekte ve hatta desteklenmektedir.

Teknolojik ve askeri güç düzeyini, ekonomik enstrümanlarla destekleyen Batı dünyası, sahip olduğu değerlerin birgün mutlaka başkalarının eline geçeceğine inanmaktadır. Tüm mücadelenin, bu zamanı geciktirmek ve gelecekte yeni koşullar sayesinde yine öncüsü olmak üzere çalışmayı amaçlamaktadır. Bu mücadele sürecinde ise diğer kültür, medeniyet ve inanç mensuplarına karşı katı ve orantısız tedbirler almaktadırlar. Oysa dünyada huzur ve barışın hakim olduğu, bütün dünya halklarının, temel hak ve özgürlüklerini dürüstçe savunmalarını eftal olanıdır. Aksi takdirde bu güç düzensizleşen savaş alanında askeri ve teknolojik imkanların tek başına yetersiz kaldığı durumlar sayesinde farklı kültür ve medeniyetlerin eline geçince farklı coğrafyalardaki insanların zorluklar yaşamasına sebep olabilir.

Özellikle savaşın değişiminde kendisinden başka diğerlerini sürekli tahakküm altında tutarak istediği gibi yaşatmaya çalışan bir sistem muhakkak yok olmaya mahkumdur. Zira bu iddiayı tarihin hemen her safhasında görmek mümkündür. Şayet inançlar başta olmak üzere medeniyet çatışmasına çıkıldığı durumda tez içerisinde birçok kez ifade edildiği gibi Batı toplumlarının daha zararlı çıkacağı anlaşılmaktadır. Örneğin, Lind (1994) ifade ettiği gibi ABD İç Savaşı'nın modern formuna girildiğinde çöküşün hızı ve tahribat faturası sanıldığından daha fazla olabilecektir. Bu kapsamda

Batı'nın fikir ve kanaat önderleri, stratejist ve siyasetçileri bir an evvel ayrıştırıcı ve ötekileştirici tutumlardan vazgeçmelidir. Aksi takdirde dünyayı karışık bir çoğrafi projeksiyonda daha çok kanlı ve puslu savaş merkezi haline çevirebilirler. Ancak günümüzde halen birçok düşünür, stratejist ve teorisyen inanç ve kanaat düşmanlığı ile gelecekte yaşanması muhtemel savaşların fitilini ateşlemekten geri durmamaktadır. Elbette her sistem kendi müdaffa ve taarruz kaynaklarını kullanarak varlığını devam ettirmenin yollarını arayacaktır.

Nitekim Lind'in(1989) de ifade ettiğine göre Batının karşısında artık düşman olarak İslam toplumları görülmektedir. Bu kabulüne karşılık tezimizin son cümlesi olarak Kur'an-ı Kerim Saff Suresi 8. Ayeti hem bir cevap hem de bir ümit niteliğinde şöyledir:

"Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır."

KAYNAKÇA

Admomeit, H. (2014), "Collapse of Russia's Image in Germany: Who is to Blame?", Eurasia Outlook, Carnegia Moscow Center, Feb. 18, 2014, http://carnegia.ru/eurasiaoutlook/?fa=54540.

Akçadağ, E. (2011). Türkiye'de ve Dünya'da Kamu Diplomasisi. *Kamu Diplomasisi Enstitüsü (www. kamudiplomasisi. org ErişimTarihi: 16.11.2017). İstanbul*.

Akkan, Tamer ve Küçükşahin, Ahmet (2007) "Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 05, s: 41-66

Aksu, M., & Turhan, F. (2012). Yeni tehditler, güvenliğin genişleme boyutları ve insani güvenlik. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C*, *4*(2), 69-80.

Alamir, F. M. (2015), "Hybride Kriegführung" – ein möglicher Trigger für Vernetzungsfortschritte?", Ethik und Militär 2 (2), S. 3–7.

Anonim, (2016), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 35, Aralık 2016, s. 19-34

Armağan, Mustafa. (2009). Korku Duvarını Yıkmak (1.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Arquilla, John, and David Ronfeldt, (2000). *Swarming and the Future of Conflict* (No. Rand/D8-311-Osd). Rand Corp Santa Monıca Ca.

Arreguin-Toft, I. (2001). How the weak win wars: A theory of asymmetric conflict. International security, 26(1), 93-128.

Aslan M. Yasin (2008). "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s. 79 235-274.

Asmussen, J./Hansen, S./Meiser, J. (2015), Hybride Kriegsführung-eine neue Herausforderung? Kieler Analysen zur Sicherheitspolitik Nr. 43, Kiel, ISPK.

Aydın, Mustafa ve Fulya Ereker (2013). Türkiye'de Güvenlik Algı, Politika, Yapı (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bachmann, Sascha-Dominik ve Håkan Gunneriusson (2015). Hybrid Wars: The 21st-Century's New Threats To Global Peace and Security, Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies, Vol 43, No. 1, pp. 77 – 98.

Bağlı, Mazhar ve Özensel, Ertan. (2005). Çok Kültürlü Vatandaşlık. (1.Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Barfi, B. (2016), "The Military Doctrine of the Islamic State and the Limits of Ba'athist Influence", CTC Sentinel 9, 2016 (2), S. 18–22.

Başaran, Cüneyt, (2015). http://www.haberturk.com/yazarlar/cuneyt-basaran/1144108-ticaret-savaslari (Erişim Tarihi, 11.01.2018)

Bayart, D. (2001) Walter Andrew Shewhart, Statisticians of the Centuries (ed. CC Heyde and E. Seneta) pp. 398–401.

BBC, Türkçe (2018). http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43256207 Erişim Tarihi, 03.03.2018

Beckhusen, R. (2014), "To Beat Russian Tanks, the Baltic States Study the Georgia War: 2008 conflict with Russia proves that anti-tank missiles rule", 24.10.2014, https://medium.com/ war-is-boring/to-beat-russian-tanks-the-balticstates-study-another-war-710812d7e5b8.

Bell, Colleen (2011). Civilianising warfare: ways of war and peace in modern counterinsurgency. *Journal of International Relations and Development*, *14*(3), 309-332.

Berdal, Mates (2003). How" new" are" new wars"? Global economic change and the study of civil war. *Global Governance*, *9*(4), 477-502.

Berdal, Mates (2011) The 'new wars' thesis revisited. In: Strachan, H and Scheipers, S The Changing Character of War. Oxford: Oxford University Press.

Beren, Fatih (2013). Demokratikleşen Güvenlik (1.Baskı). Ankara: Karınca Yayınları.

Beşe, E., ve Seren, M. (2011). Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları Ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, *13*(3).

Bhargava, Rishabh (2017), Combatting the rise of VNSAs and Fourth Generation Warfare, Research Report, Disarmament and International Security Committee, Dhirubhai Ambani International Model Unite Nations, 12th October 2017 – 15th October 2017, http://Combatting%20the%20rise%20of%20VNSAs%20and%20Fourth%20Generation%20Warfare.pdf (6.1.2018).

Bıçakçı, S. (2012). Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu. *Uluslararası İlişkiler*, *9*(34), 205-226.

Bieber, Michael, Fabio Vitali, Helen Ashman, V. Balasubramanıan, Harri Oınas-Kukkonen (1997). Fourth Generation Hypermedia: Some Missing Links For The World Wide Web, Int. J. Human—Computer Studies 47, pp: 31—65.

Bilican, N. (2005). Pentagon'un Yeni Yol Haritası ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikalarına Etkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *1*(1), Sayfa-60.

Boyd, John Richard. (1976). Destruction and Creation U.S. Army Command and General Staff College.

Boyd, John, Richards,(1995) The Essence of Winning and Losing, 28 June 1995(Kendi Hazırladığı Beş Slayt)

Breen, Micheal, ve Geltzer, Joshua. A. (2011). Asymmetric strategies as strategies of the strong. Parameters, 41(1), 41-55

Brian Orend, (2008) "War," in Edward N. Zalta (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Fall 2008 Edition, Stanford, CA: Center for the Study of Language and Information, Stanford University

Brown, Seyom (2016). Purposes and pitfalls of war by proxy: A systemic analysis. *Small Wars ve Insurgencies*, *27*(2), 243-257.

Budak, Nazım.(1994). Varlığımızı Hedef Alan Tehdit (1.Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Chaliand, Gerard.(2010). Yeni Savaş Sanatı. (1.Baskı). Çeviren: Nihat Nuyan. İstanbul: Avesta Yayınları.

Chamberlain Robert,(2016), “The Mud of Verdun: Falkenhayn and the Future of American Landpower,” Military Review, July-August 2016, pp. 78-87.

Chilcoat, Richard A.,(2001), Strategic Art: The New Discipline for 21st Century Leaders, Chapter 15, in U.S. Army War College Guide to Strategy, ed. Joseph R. Cerami and James F. Holcomb Jr. (Carlisle Barracks, PA: Department of National Security and Strategy, US Army War College, February 2001), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/00354.pdf. (05.02.2018).

Christiansen, D. (2015), ”Just Peacemaking und hybride Kriege”, Ethik und Militär 2 (2), S. 8–13.

Clark, Lloyd (2012). Kursk: The Greatest Battle: Eastern Front 1943. London Headline. ISBN 978-0-7553-3639-5.

Clarke, Rıchard A. ve Knake, K. Robert. (2011). Siber Savaş, Çeviren: Murat Erduran. (1.Baskı). İstanbul: İKÜ Yayınevi.

Clausewitz, Carl Von, (2015) Savaş Üzerine, Çev. Selma Koçak, 1. Baskı, İstanbul, Doruk Yayınevi

Colish, M. L. (1990). The Stoic Tradition from Antiquity to the Early Middle Ages: Stoicism in Classical Latin Literature. I (Vol. 1). Brill.

Cooper Barry,(2009), Democracies and Small Wars, Canadian Defence & Foreign Affairs Institute, December, 2009.

Coram, Robert (2002). *Boyd: The fighter pilot who changed the art of war*. Hachette UK.

Creveld, Van Martin (2009). Transformation of war. Simon and Schuster. New Yor Free Press

Creveld, Van Martin (2010). Technology and war: From 2000 BC to the present. Simon and Schuster.

Creveld, Van Martin (2018) *“On Technology and War 1”* http://www.martin-van-creveld.com/technology-war-1/ Erişim Tarihi: 18.02.2018

Creveld, Van Martin (2018) *"On Technology and War 2"* http://www.martin-van-creveld.com/technology-war-2/ Erişim Tarihi: 18.02.2018

Creveld, Van Martin (2018) *"On Technology and War 3"* http://www.martin-van-creveld.com/technology-war-3/ Erişim Tarihi: 18.02.2018

Cull, N. J. (2008a). *The Cold War and the United States Information Agency: american propaganda and public diplomacy, 1945-1989*. Cambridge University Press.

Cull, N. J. (2008b). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The annals of the American academy of political and social science*, *616*(1), 31-54.

Çağlayan, Yusuf. (2017). Sosyolojik Savaş.(2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Çetin, M., ve TOPRAK, Y. E. (2016). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Medya: ABD ve Büyük Britanya Silahlı Kuvvetlerinde Facebook Kullanımı. TRT Akademi Dergisi, Dijital Medya Sayısı, Temmuz 2016, 1(02)

Çınar, Bekir. (1997). Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör (1.Baskı). Ankara: Sam Yayınları.

Çimen, Ali. (2011). Tarihi Değiştiren Olaylar (9. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Darıcılı, A. Burak (2014). Rusya Federasyonu Kaynaklı Olduğu İddia Edilen Siber Saldırıların Analizi, U.U. International Journal of Social Inquiry / U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt / Volume 7, Sayı / Issue 2 2014 ss./pp. 1-16

Daricili, A. Burak, ve Özdal, Barış. (2017). Enformasyon Savaşı Bağlamında Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkilerinin Analizi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 19-40.

Davis O.K., (1912). Our "Prisoners of War". The North American Review, Vol. 195, No. 676, pp. 356-367.

Dedemen, F. (2016) Geleceğin Güvenlik Ortamının Şekillenmesinde Hibrit Savaş Modelinin Değerlendirilmesi *Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2016,5 (1), 141-176*

Deming W. Edwards (1967) "Walter A. Shewhart, 1891–1967", American Statistician 21: 39–40.

Dengg, Anton/Schurian, Michael N. (2015), "Zum Begriff der Hybriden Bedrohungen", Dengg, A./Schurian, M. N. (ed.), Vernetzte Unsicherheit – Hybride Bedrohungen im 21. Jahrhundert, 2015, Wien, pp. 23-76.

Doğru, Ahmet (2017). Hibrit Savaş, DEAŞ ve Türkiye'nin Duruşu. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 130-160.

Dorff, Robert H., (2001) "A Primer in Strategy Development," in U.S. Army War College Guide to Strategy, ed. Joseph R. Cerami and James F. Holcomb Jr. (Carlisle Barracks, PA: Department of National Security and Strategy, US Army War College,), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/00354.pdf. (05.02.2018).

Draft (2009) How to Fight in a 4th Generation Insurgency Imperial and Royal Austro-Hungarian Marine Corps FMFM 3-25, Monteccucoli Hofkriegsrath, See Pola, July 2009, http://globalguerrillas.typepad.com/files/4gwmanuals/fmfm_3-25 _counterinsur gency.pdf (19.1.2018).

Duffield, M. (2014). *Global governance and the new wars: the merging of development and security*. Zed Books Ltd..

Earle, Edward M. (2015), Modern Stratejinin Ustaları, Çev. Selma Koçak, 1. Baskı, İstanbul: Doruk Yayınevi

Echevarrıa Antulio J. (2005) II, Fourth-Generatıon War and Other Myths, November 2005, http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub632.pdf (25.1.2018).

Echevarria, Antulio Joseph (2005), "Fourth-Generation War and Other Myths", *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College.s.1-22 http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub632.pdf Erişim: 12.01.2017

Echevarria, Antulio Joseph (2010). *Preparing for One War and Getting Another?*. Strategic Studies Institute.

Ecik, Hasan Hüseyin (2006). Etki Odaklı Harekât Konseptinin Tarihi Gelişimi, Kavramsal Çerçevesi ve Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Yeri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *3*(3), Sayfa-39.

Ehrhart, H.-G. (2014), "Russlands unkonventioneller Krieg in der Ukraine: Zum Wandel kollektiver Gewalt", Aus Politik und Zeitgeschichte 64 (47-48), S. 26–27.

Ehrhart, H.-G. (2015), "Hybride Kriege. Sie mögen nicht neu sein, sind aber eskalationsträchtig und brandgefährlich", ipg-journal der Friedrich Ebert Stiftung.

Ehrhart, H.-G. (2016), "Unkonventioneller und hybrider Krieg in der Ukraine, Zum Formenwandel des Krieges als Herausforderung für Politik und Wissenschaft", Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik 9 (35), S. 223–241.

Eijndhoven Don, (2011), Cyberspace and 4th Generation Warfare - A Marriage of Convenience, Thursday, August 25, 2011, http://www.infosecisland.com/blogview/16109-Cyberspace-and-4th-Generation-Warfare-A-Marriage-of-Convenience.html (6.1.18).

Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, *2*(1), 31-66.

Eppler, E. (2002). Vom Gewaktmärkte zum Gewaltmarkt. *Frankfurt: Suhrkmamp*.

Ertürk, Nuran, (2017), "Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri", Fiscaoeconomia, Vol.1(2), 88-112.

Erhan, Ç. (2005). ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrasi Yeni Açilimlari. *Der. Mustafa Aydin. Küresel Politikada Orta Asya. Ankara: Nobel Yay*, 13-42.

Erkem, G. Pınar. (2015). Savaş ve Savaşmak: Batı'nın Terörle Mücadele Pratiklerinin Paradoksu Üzerinde Düşünmek. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (10), 18-30.

Erol Mehmet Seyfettin ve Şafak Oğuz (2015). Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea (Hibrit Savaş Çalışmaları ve Kırım'daki Rusya Örneği), Akademik Bakış, 261, Cilt 9, Sayı 17, ss: 261-267.

Erol, Mehmet Seyettin, ve Şafak, Oğuz. (2015). Hibrit Savaş Çalışmaları ve Kırım'daki Rusya Örneği. *Gazi Akademik Bakış*, *9*(17).

Eslen, Nejat (2003). Tarih Boyu Savaş ve Strateji (2. Baskı). İstanbul: Q- Matris.

Fadok, D. S. (1995). *John Boyd and John Warden: Air Power's Quest for Strategic Paralysis*. AIR UNIV MAXWELL AFB AL SCHOOL OF ADVANCED AIRPOWER STUDIES.

For the Russian SVR the following day.

Fowler, William Warde (1965). The Roman Festivals of the Period of the Republic (London 1925), pp. 33ff.;

Fredman, Sandra (2001). *Discrimination and human rights: the case of racism*. Oxford University Press. s. 121

Freedman, Lawrance (2015). Strateji (2. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Freudenberg, D. (2008): Theorie des Irregulären, Wiesbaden.

Frieser, Karl-Heinz (2005). The Blitzkrieg Legend: The 1940 Campaign in the West [Blitzkrieg-legende: der westfeldzug 1940].Almancadan İngilizceye çeviren: J. T. Greenwood. Annapolis: Naval Institute Press. ISBN 978-1-59114-294-2.

Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: Neoliberalizm, şiddet ve kurumsal siyasetin tasfiyesi. *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, *40*(145), 143-164.

Gardner, Howard. (2008). *The mind's new science: A history of the cognitive revolution*. Basic books.

Geıß Robin,(2006), Asymmetric Conflict Structures, International Review of the Red Cross, Volume 88, Number 864,

Gerasimov, V. (2016), "The Value of Science Is in the Foresight; New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying Out Combat Operations", çev. Robert Coalson, Military Review, Jan-Feb 2016.

Gerasimow, V. (2013), "The value of science in prediction", Military-Industrial-Kurier, 27.02.2013, https://inmoscowsshadows.wordpress.com/201 4/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-nonlinear-war/.

Gilboa Eytan,(2010) Media and Conflict Resolution: A Framework For Analysis, Marquette Law Review, 93:87,

Glantz, David (November 2010). *Barbarossa Derailed: The Battle for Smolensk, 10 July – 10 September 1941: The German Advance to Smolensk, the Encirclement Battle and the First and Second Soviet Counter-Offensives, 10 July – 24 August 1941*.

Glenn, R. W. (2009), "Thoughts on Hybrid Conflict," Small Wars Journal, 2 March 2009, www.smallwarsjournal.com/jrnl/art/ thoughts-on-hybrid-conflict.

Gordievsky, Oleg, (1990). *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations From Lenin to Gorbachev*.

Gordon Michael R ve Traino Bernard E. r, The Generals' War, New York: Back Bay Books, 1995, p. 154.

Gould Harold A., Spinney Franklin C.,(2001), Fourth generation warfare, http://www.thehindu.com/2001/10/09/stories/05092523.htm (6.1.18).

Gökce, G. (2006a), "Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 11, Y. 6 (2006), pp. 343- 359.

Gökce, G. (2006b), "Devleti Yeniden Keşfetmek: Devlet Gücünün Göstergesi Olarak İdari Kapasite", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 3 (2006), ss.203-230.

Gökce, G. (2007), Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, Konya, Çizgi Kitabevi.

Gökce, G. (2016), "Critical Analysis Of Failed State Concept", The 2nd. International Conference on the Changing World and Social Research (ICWSR'2016) Conference Proceeding Book, Barcelona, Spain.

Gökce, G. (2017), "Phenomenon of Failed State and Refugee/Immigration Problem: Analysis on Syria Example",

Gökce, O. (2012), "Yeni Medya, Kamuoyu, Demokrasi", (Ed.), Edibe Sözen, Hepimiz Yereliz Hepimiz Globaliz, Alfa, İstanbul, pp.

Gökce, O. (2016), "Media and Terrorism – Is Media A Tool Rendering Service To The Purpose Of Terrorist Organizations?", The 2nd. International Conference on the Changing World and Social Research (ICWSR'2016) Conference Proceeding Book, Barcelona, Spain.

Gökce, O. (2017), "Defintion and Scope of Hyrbrid Threats",

Gökce, O./Şengönül, A. (2017), "Ukranya Krizi Işığında Hibrit Savaş",

Gökçe Orhan. (2006). Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü. (2.Baskı). Konya: Cizgi Kitabevi.

Gökçe, Gülse. (2007). Güçlü ve Zayıf Devlet Tartışmaları Bağlamında Türkiye, (1.baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Gökçe, Orhan (2016). Siyaset Sosyolojisi (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Göze, Ayferi. (2013). Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet. (6. Baskı) İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Yayınları.

Graaff, Bob de, (2005). Bringing the state back in. *Rethinking the Nature of War*, Ed. Isabelle Duyvesten ve Jan Agstrom Frank Cass, Londra/New York Bölüm 7 s. 159

Grange, David L. (2000). Asymmetrıc Warfare: Old Method, New Concern. National Strategy Forum Review, Erişim adresi: http://www.nationalstrategy.com /nsr/v10n2Winter00/100202.htm Erişim Tarihi: 12.08.2017

Gray, Halbey C, (2013). *Postmodern war: the new politics of conflict*. Routledge.

Greene, Robert (2011) "OODA and You." Power, Seduction and War: The Blog of Robert Greene. Erişim Tarihi: 25.12.2017

Greene, Robert ve Joost Elffers, (2014) 33 Stratejide Savaş, Çev. Füsun Doruker, 3. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

Gross, Leo, (1948) 'The Peace of Westphalia' The American Journal of International Law Vol. 42 Issue 1

Guba, Egon G. and Yvonna S. Lincol (2001). Guıdelınes And Checklıst For Constructıvıst (a.k.a. Fourth Generatıon) Evaluatıon, Erişim adresi: www.wmich.edu/evalctr/checklists Erişim Tarihi: 08.12.2017

Guthrie, Charles, and Michael Quinlan. (2007) *Just War: The just war tradition: ethics in modern warfare*. Bloomsbury Publishing USA

Güler, Zafer (2006). Alman Derin Devleti (2.Baskı). İstanbul: Truva Yayınları.

Gündoğdu, E. Uluslararası İlişkilerde Caydırma Teorisi Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science • Cilt 4, Sayı 2, Eylül 2016, ISSN 2147-6934, ss. 1-22 • DOI:

Gürcan, M. (2011). Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi. *Bilge Strateji*, *3*(5). S. 127-179

Gürcan, M. (2012). Savaşın evrimi ve teorik yaklaşımlar. Sandıklı (Ed.), Teoriler ışığında Güvenlik, savaş, barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul, Bilgesam Yayınlar, 71-133.

Hackett, J./Nicoll, A. (2015), "Um für hybride Kriege gerüstet zu sein, muss die NATO mehr tun", http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/!ut/p/c4/NYu7DsIwEAT_yBeLApmOyA2CioaEznEs58AvXS6h4eOxC3alKXa08ITaZHb0hjEnE2CA0eJpogp7l688kZ1FSvaxdHikNeSAzK4dGusxM2J8eN7BJjpSfDmUTJxKGZjagagTOMndR9J7t_5FcNV6Vv6nDUl_4OJcbzDzgNY6U!/.

Haddad, Yvonne Yazbeck (2002). *Muslims in the West: from sojourners to citizens*. Oxford [Oxfordshire]: Oxford University Press. s. 19

Haldeman, Joe (2017), Bitmeyen Savaş (1. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.

Haldun, İbn (2015). Devlet (6. Baskı). İstanbul: İlke Yayıncılık.

Hall, John A, ve Ikenberry, G. John (2005) Devlet. Çeviren: İsmail Çekem. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hammes, Thomas X. (2004) The Sling and the Stone: On War in the 21 st Century (St. Paul, MN: Zenith Press) Rupert Smith. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*.

Hammes, Thomas X. (2006). War Evolves İnto The Fourth Generation, Contemporary Security Policy, pp: 189-221.

Hanle, Donald J. (1987). *On terrorism: an analysis of terrorism as a form of warfare*. Naval Postgraduate School Monterey Ca.

Hart, Liddell, B. H., (2015) Strateji Dolaylı Tutum, Çev. Selma Koçak, İstanbul: Doruk Yayıncılık

Hashim, A. S. (2015), "Hybrid War. ISIS and Russia in Action, A Comparative Study of Non-State and State Forms of Non-Linear Warfare", Abstract for International Society for Military Sciences (ISMS). S. Rajaratnam School of International Studies (RSIS). https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/117602/HASHIM%20Ahmed_WG%206_Abstract_Hybrid%20WarISIS%20and%20Russia%20in%20Action,%20A%20Comparative%20Study%20of%20NonState%20and%20State%20Forms%20of%20Non-Linear%20Warfare.pdf?sequence=2. Erişim Tarihi 12.01.2018

Haşıloğlu, Selçuk Burak ve Sezgin Mete (2009). Japon İşletmeciliği ve Japonya Pazarına Yönelik Bir Uygulama (1.Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Hemingway, Ernest, (2008). *The fifth column*. Simon and Schuster.

Herța, Laura Maria (2017). Hybrid Warfare–A Form of Asymmetric Conflict. In *International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION* (Vol. 23, No. 1, pp. 135-143). De Gruyter Open.

Herman, M. (1998). Diplomacy and intelligence. *Diplomacy and statecraft*, *9*(2), 1-22.

Herman, Micheal (1996). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge University Press.London

Herman, Micheal (2004). Ethics and intelligence after September 2001. *Intelligence ve National Security*, *19*(2), 342-358.

Herman, Micheal. (2001). *Intelligence services in the information age: theory and practice*. Psychology Press.

Hoffman, B. (2006), Inside Terrorism, New York: Clumbia University Press,

Hoffman, Frank (2007a). 4GW as a Model of Future Conflict, Small Wars, Journal, Boyd 2007 Conference, 13 July 2007.

Hoffmann, F. G. (2007b), "Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars", Potomac Institute for Policy Studies, Arlington 2007, http://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf. (Erişim Tarihi: 14.07.2017)

Hoffman, Frank G. (2007c). Neo-classical counterinsurgency?. *Parameters*, *37*(2), 71.

Hoffman, Frank G. (2009). Hybrid vs. compound war. *Armed Forces Journal*, *1*.

Holsti, J. Kalevi (1996). The state, war, and the state of war (No. 51). Cambridge University Press.

Holsti, J. Kalevi, (2000) Peace and War: Armed Conflict and International Order 1948-1989. Cambiridge: Cambridge University Press.

Huggins William,(1993) "Deterrence After The Cold War: Conventional Arms And The Prevention Of War", Airpower Journal, Summer 1993

Huntington Samuel P.,(1981) The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations, 1957, Reprint, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1981, p. 254.

Istvan, Restperger (2016). Balint Somkuti: Hybrid Warfare or The Ever Changing face Of War, Defence Review, Volume 144.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, (2017) Osmanlı Bilim Mirası, 2 Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

İnalcık, Halil. (2013). Osmanlı ve Modern Türkiye. İstanbul: Timaş Yayınları.

İşyar, Ö. G. (2008). Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama. *Gazi Akademik Bakış*, (03), 1-42.

Jablonsky David, (2001), Why is Strategy Difficult?, Chapter 11, in U.S. Army War College Guide to Strategy, ed. Joseph R. Cerami and James F. Holcomb Jr. (Carlisle Barracks, PA: Department of National Security and Strategy, US Army War College, February 2001), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/00354.pdf. (05.02.2018).

Jack S. Levy and William R. Thompson, (2010) Causes of War, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell, , p. 5.

Jackson, David Micheal, (2011). Jus ad Bellum. In *Encyclopedia of Global Justice* (pp. 581-582). Springer Netherlands.

James, Patrick, Eric Solberg, and Murray Wolfson (1999). An identified systemic model of the democracy- peace nexus. Defence and Peace Economics, 10(1), 1-37.

Jamison Edward P., (2006), Intellligence Strategy For Fourth Generation Warfare, Usawc Strategy Research Project, U.S. Army War College, 31 January 2006, INTELLLIGENCE%20STRATEGY%20FOR%20FOURTH%20GENERATION%20WARFARE%20Edward%20P.%20Jamison.pdf (4.1.2018).

Jaunky, Vishal Chandr and Robert Lundmar (2017). Dynamics of Wood Pulp Production: Evidence from OECD Countrie, Forests, 8, 107, pp:2-10.

Jayachandran, C. J. (2009). Evolution of War into the Fourth Generation: A Historical Perspective. *CLAWS Journal*.

Johnson, D. (2015), "Russia´s approach to conflict – implications for deterrence and defense", NATO Defense College, Research Paper Nr.111/ 2015), Rom.

Josan, A./Voicu, C. (2015), "Hybrid Wars in the Age of Asymmetric Conflicts", Review of the Air Force Academy 28 (1), S. 49–52.

Junio, Timothy J. (2009). Military History and Fourth Generation Warfare. Journal of Strategic Studies, 32:2, pp: 243-269

Kaldor, M. (2013), In defence of new wars. *Stability: International Journal of Security and Development*, *2*(1). S. 1-16

Kaldor, Mary ve Beebe, Shannon. D. (2010). *The ultimate weapon is no weapon: Human security and the new rules of war and peace*. PublicAffairs.

Kaldor, Mary, Basker Vashee, (2001), (eds. on behalf of UNU World Institute for Development Economic Research), Restructuring the Global Military Sector. Volume I: Specially Issue New Wars, London, Washington: Pinter, 2001.

Kalyvas, Stathis, (2001). "New" and "Old" Civil Wars: A Valid Distinction? *World Politics*, 54(1), s. 99-118.

Kapani, Munci. (1978). Politika Bilimine Giriş. (16. Basım). Ankara: Bilgi Yayın Evi

Karabulut, Bilal, (2017). Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş Ve Rusya Örneği, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (55), 115-130.

Karataş, Şule, ve Binark, Mutlu, (2016). Yeni medyada yaratıcı kültür: Troller ve ürünleri 'Caps' ler. *TRT Akademi Dergisi*, *1*, 426-448.

Kaser M. (1949) Das altroemische Ius ed. P. Catalano. *Linee del sistema sovrannazionale romano*, 14ff. Goettingen

Katoch Ghanshyam Singh,(2005), Fourth Generation War Paradigm for Change, Master Of Science in Defense Analysis From The Naval Postgraduate School, Monterey, California.

Katzman, Joe (2002), 4GW: What Is 4th Generatıon Warfare?. Web adresi: http://www.windsofchange.net/archives/002736.html (Erişim Tarihi: 29.07.2017)

Kaymak, Hüseyin. (2004). Düzenleyici Etki Analizi. *Maliye Dergisi*, *146*.

Kaypak, Şafak, (2012). Güvenlikte yeni bir boyut; çevresel güvenlik. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Keegan, John(1987) The Mask of Command, London: Penguin,

Keıthley Chris, (2015), Technology, The Acquisitions Loop, And Strategic Paralysis, Thesis, School of Advanced Air and Space Studies Air University

Khan, Amos A., (2010) Response to Fourth Genetation War, RSIS Working Paper, No.211, 14 October 2010, Singapore.

Kılıç, Ecevit. (2010). Özel Harp Dairesi (7. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Knopf Christina M., Ziegelmayer Eric J.,(2012), Fourth Generation Warfare and the US Military's Social Media Strategy Promoting the Academic Conversation, ASPJ Africa & Francophonie -

Knox, MacGregor, and Williamson Murray, (2001). *The Dynamics of Military Revolution, 1300–2050*. Cambridge University Press.

Koç, M., ve Öztürk, L. (2014). Politik Risk Bileşeni Olarak Terörün Dünya Yatırımlarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Cag University Journal of Social Sciences*, *11*(1). S. 144-158

Kongar, Emre. (2016). Küresel Terör ve Türkiye (13.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Korkmaz, Hayriye (2012), War and Politics: The Future of Strategy in the World. Lund University Department of Political Science.

Kökalan Çımrın, (2010). Enformasyon çağında savaş medyası ve bağımsız/alternatif medya: Indymedia örneği. Medya barış ve savaş içinde (ss. 191-199). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Krepinevich, Andrew (1992). *The Military-technical revolution: A preliminary assessment*. Washington, DC: Center for Strategic and Budgetary Assessments.

Krepinevich, Andrew (1994). Cavalry to computer: The pattern of military revolutions. *The National Interest*, (37), 30-42.

Kurtoğlu, Ramazan. (2017). Tanrı İmparatorluğu ve Türkiye. İstanbul: Destek yayınları.

Kuster, M. (2015), "Die Ukraine Krise 2014/2015 aus militaerischer und operativer Sicht", Military Power Revue Nr. 2/2015, ss. 15-26.

Küçükşahin, Ahmet (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (04), 7-40.

Lacquer, W. (2003), No End To War, Terrorism in the Twenty-First Century, New York.

Lambakis Steven, Kiras James, Kolet Kristin, (2002): "Understanding 'Asymmetric' Threats to the United States." Comparative Strategy 21, no. 4 241-277.

Last David M.,(1995), Theory, Doctrıne, and Practıce Of-Conflıct De-Escalatıon In Peacekeepıng Operatıons, Master Thesis, Fort Leavenworth, Kansas,

Liles Samuel, Rogers, Marcus, (2012) Applying Traditional Military Principles to Cyber Warfare, 4th International Conference on Cyber Confl ict, C. Czosseck, R. Ottis, K. Ziolkowski (Eds.).

Lind, William S. (2004). Understanding Fourth Generation War, Mılıtary Revıew, September-October 2004, pp: 12-16.

Lind, William S., Maj John F. Schmitt, and Col Gary I. Wilson (1994). Fourth Generation Warfare: Another Look, Marine Corps Gazette, pp: 34-37.

Lind, William S., Keith Nightengale, John F Schmitt, Joseph W Sutton, Gary Wilson (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. Marine Corps Gazette (pre-1994), 73, 10; ProQuest Direct Complete, pp: 22-26.

Ludendorff, Erich von (2017). Topyekun Harp (1. Baskı). İstanbul. Dergah Yayınları.

Luvaas, J. Napoleon On the Art of War (New York: The Free Press, 1999).

Maigre, M. (2015), "Nothing new in Hybrid Warfare: The Estonian experience and recommendations for NATO", The German Marshall Fund of the United States, Policy Brief, February/2015), Washington.

Malone, Gifford. D. (1988). *Political advocacy and cultural communication: Organizing the nation's public diplomacy* (Vol. 11). Univ Pr of Amer.

Marke, John (2015), 4th Generation Warfare, Terrorism & Resilience - Strategies for Waging War and Homeland Security, Yayınlanma tarihi 18 Kasım 2015,

https://www.linkedin.com/pulse/4th-generation-warfare-terrorism-resilience-strategies-john-marke (06.01.2018).

Martin, H. (2016), "Der Islamische Staat und die Hybride Kriegsführung, Beitrag zur Schaerfung des Konzeptes hybrider Kriegsführung am Beispiel des nichtstaatlichen Gewaltakteurs Islamischer Staat", ZEUS 11, IFSH, Oktober 2016, Hamburg.

Matthews, Matt "We were caught unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli War". The Long War Series Occasional Paper No 26. Fort Leavenworth, KS: US Army Combined Arms Center, Combat Studies Institute Press, 2008.

McCuen, J. J (2008), "Hybrid Wars", Military Review, March-April 2008, http://www.au.af.mil/ au/awc/awcgate/milreview/mccuen08marapr.pdf.

McGuire, Martin C. (1995) Defense economics and international security, In Handbook of Defense Economics, edited by K. Hartley and T. Sandier. Amsterdam: Elsevier, 13-43.

McGuire, Martin C. (2000). Concepts of defense economics for the 21st century. *Defence and peace economics*, *11*(1), 17-30.

McMaster, Herbert, ve Williams, Jake (1997). *Dereliction of duty: Lyndon Johnson, Robert McNamara, the Joint Chiefs of Staff, and the lies that led to Vietnam* (Vol. 51). New York: HarperCollins.

Mellow, A. Patric, (2010) Review article: In search of new wars: The debate about the transformation of war. European Journal of International Relations,. Yıl: 16 Sayı: 2, s. 297-309

Mölling, C. (2015), "Von der hybriden Bedrohung zur hybriden Sicherheitspolitik", Ethik und Militär 2 (2), S. 18–21

Mumford, Andrew (2013). Proxy warfare and the future of conflict. *The RUSI Journal*, *158*(2), 40-46.

Münkler Herfried, (2010)*Yeni Savaşlar*, çev. Zehra Aksu Yılmazer, İstanbul: İletişim Yayınları, s.125-162.

Münkler, H. (2016), “Hybride Kriege. Die Auflösung der binären Ordnung von Krieg und Frieden und deren Folgen”, Ethik und Militär 2 (2), S. 22–25

Münkler, Herfried (2003) “The Wars of the 21st Century”, IRRC, Mart 2003, Vol.85, No.849, s. 7 – 22.

Nemeth, W. J. (2002), Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare, Master Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey. Online verfügbar unter http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf.

Neocleous, Mark (2011). Güvenlik, Şiddet Ve Savaş (1. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.

Newson, R. A. (2014), “Counter-Unconventional Warfare Is the Way of the Future. How Can We Get There?”, 23 October 2014, http://blogs.cfr.org/davidson/2014/10/23/counterunconventional-warfare-is-the-way-of-the-future-how-can-weget-there/.

Nofi, Albert A. (2006), Recent Trends in Thinking about Warfare, CRM D0014875.A1/Final September 2006, The CNA Corporation, Albert%20A.%20Nofi%20Recent%20Trends%20in%20Thinking%20about%20Warfare.pdf (3.1.2018).

Norword Paul R., Jensen, Benjamin M., and Barnes, Justin (2016) “Capturing the Character of Future War,” Parameters, Vol. 46, No. 2, Summer 2016, pp. 81-91.

Nye, Joseph S.(2004) Soft Power: The Means to Success in World Politics, at x, 5–6,

Oğuz, A. Yaşar (1976). Milli Doktrin ve Kalkınma Stratejisi. Ankara: İş Matbaacılık Ve Ticaret.

Oman, C.W.C. (1885). The Art of War. Oxford B.H. Blackwell, 50 Broad Street, ,London.

Ortaylı İlber. (2015). Tarihin İzinde (18. Baskı). İstanbul: Profil Yayıncılık.

Ortaylı, İlber,(2016). Osmanlıya Bakmak Osmanlı Çağdaşlaşması.(1. Baskı) İstanbul: İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş.

Ortaylı, İlber. (2017). Yakın Tarihin Gerçekleri. (15.baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Osinga, Frans.(2006) Science Strategy and War, The Strategic Theory of John Boyd. Abingdon, UK: Routledge. ISBN 0-415-37103-1.

Örselli, Erhan. (2016). Türkiye'de Yargıya Güven (1.Baskı). Konya: Çizgi kitabevi.

Özalp, G. O. (2016) Avrasya Bölgesinin Stratejik Önemi Ve Türkiye-Bölge Ülkelerin Savunma ve Güvenlik Alanlarında İlişkileri *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 54 Mart - Nisan

Özalp, O, N. (2011) Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikası', *Civil Academy Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış/Winter, s. 15-38.

Özdemir, H. (2011). 11 Eylül: Post Modern Savaşın Miladı Ya Da Dış Politika Mücadelelerinin Görünmeyen Boyutu. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi C. 7 S. 1 s. 153 – 173. 2002

Özer, Y. (2015). Terörizmle Mücadelede Istihbaratin Rolü: Kültürel Istihbarat Konsepti/The Role of Intelligence in Defence Against Terrorism: The Concept of Cultural Intelligence. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2 S.1, s. 51- 80

Papenfuhs, Steve (2017). "The OODA loop, reaction time, and decision making". www. policeone.com. Erişim: 24.12.2017

Paret, Peter, (2015), Napolyon ve Savaştaki Devrim, Ed. Peter Paret, Modern Strateji, Çev. Dorukcan Koçak, İstanbul: Doruk Yayınevi, s. 141-165

Phelan, Pat (2011). Fourth Generation Warfare and its Challenges for the Military and Societ. Web Adresi: http://www.tandfonline.com/loi/fdef20

Polišenský, Josef (1971). *The thirty years war*. Univ of California Press.

Polk, Robert B. (2000). Fourth Generation Warfare and Its Impact On The Army. School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas.

Popescu, N. (2015), "Hybrid tactics: neither new nor only Russian", European Union Institute for Security Studies: Issue Alert, Nr.4/2015, Paris.

Potter, Evan (2003). Canada and the new public diplomacy. *International Journal*, *58*(1), 43-64.

Qiao Liang, Xiangsui Wang, (2007) Unrestricted Warfare: China's Master Plan to Destroy America Dehradun: Natraj Publishers .

Quincy Wright, (1983), A Study of War, 1942, Chicago: University of Chicago Press, Abridged ed. 1983, p. 3; see also Christopher

Quraishi, Muzammil (2005). *Muslims and crime: a comparative study*. Aldershot, Hants, England: Ashgate. s. 60.

Racz, A. (2015), "Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist", The Finish Institute of International Affairs, Helsinki 2015, http://www.fiia.fi/en/publication/514/russia_s_hybrid_war_in_ukraine/.

Reardon, D. M. (2006). *Reorienting the GWOT to Win the Moral Level of War*. ARMY Command And General Staff Coll Fort Leavenworth Ks School Of Advanced Military Studıes

Research Report, (2013), General Assembly First Committee (International Security and Disarmament), Addressing fourth generation warfare, Model United Nations International School of The Hague 2013, Addressing%20fourth%20generation %20warfare%20MUNISH%202013%20Research%20Report.pdf (25.1.2018).

Richards Chet,(2006) Fourth Generation Warfare, http://STRATEJİLER%20Chet %20Richards.pdf (25.2.2018).

Richards, Chet, (2006). Conflict in the years ahead. *PPT Sunumu, Royal Norwegian Staff College, Bergen*, 172.

Ricks, Thomas E.(2014) "The Future of War (II): As the nature of war changes, the familiar dividing lines of our World are blurring across the board," Foreign Policy, January 15, 2014, available from foreignpolicy.com/2014/01/15/the-future-of-war-ii-as-the-nature-of-war-changes-the-familiar-dividing-lines-of-our-world-are-blurring-across-the-board/.

Risen James, New York Times, 20 January 2003. This was however denied by a spokesman

Robb, John, (2006) "Fourth Generation Warfare." Global Guerillas (May 2008): 1

Robert Wilde, (2015), "Mutually Assured Destruction." About Education. About.com, Erişim Tarihi: 12.12.2017

Robin, Geiß, Asymmetric Conflict Structures, İnternational Review of the Red Cross, Volume 88 Number 864

Russy, Candace de (2003). The Academy and Fourth Generation Warfare, Academic Questions, pp: 53-61.

Sakık, Ş. (2005). Apo (9. Baskı). Ankara: Şark Yayınları.

Sandıklı, A. (2016). Yumuşak Güç Savaşları. *Uluslararası Güvenlik Kongresi 08-09 Ekim 2013*, 183-205.

Saraçoğlu, M. Y. (2016) NATO'nun Bariyerleri: Terörizmle Mücadelede Yaşanan Dönüşüm ve İttifakın Etkinliğini Azaltan Faktörler, *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5 (1), s. 75-108*

Savaşan, Fatih ve Odabaş, Hakkı (2005). Türkiye'de Vergi Kayıp Ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *1*(10), 1-28.

Scheerer, S. (2002), Die Zukunft des Terrorismus. Drei Szenarien. Lüneburg.

Schelling Thomas C.(1996), Arms and Influence, New Haven, Yale University Press, 1966, s. 3.

Schwellenbach, Nick (2011) Air Force Colonel John Boyd's 1991 House Armed Services Committee Testimony."US Project On Government Oversight

Seib, Philip and Dana M. Janbek (2011). Global Terrorism and New Media, Routledge Taylorve Francis Group, London and New York.

Sever, Erşan. (2009). Finans, Dış Ticaret Ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi (1.Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Sheridan, Kerry. (2013) "War-related deaths near 500,000 in Iraq." Your Middle East. Your Middle East, 16 October 2013.

http://www.britannica.com/EBchecked/topic/558032/Spanish-Civil-War. Erişim Tarihi: 12.11.2017

Shirreff, R. (2012), "Conducting Joint Operations. In: Julian Lindley-French und Yves Boyer" (Ed.), The Oxford handbook of war, Oxford University Press, S. 373–386.

Shy, John ve Thomas Collier, (2015) Devrim Savaşı, Ed. Peter Paret, Modern Strateji, Çev. Dorukcan Koçak, İstanbul: Doruk Yayınevi, s. 977-1033

Simandan, Dragos (2017). Competition, contingency, and destabilization in urban assemblages and actor-networks. *Urban Geography*, 1-12.

Simon, Greg (2010). Fourth Generatıon Warfare And The Clash Of Cıvılızatıons. Journal of Islamic Studies, 21:3, pp. 391–412

Skocpol, Theda. (2004). Devletler ve Toplumsal Devrimler. Çeviren: S.Erdem Türközü. Ankara: İmge Yayınevi.

Sloane, Robert (2009). The cost of conflation: preserving the dualism of jus ad bellum and jus in bello in the contemporary law of war. *Yale J. Int'l L.*, *34*, 47.

Smith, Rupert, 2005 The Utility of Force, London: Alfred A. Knopf.

Somkuti Bálint,(2016), Irregular Warfare – Time, Space, Information and Terminology, Pro Patrıa Ad Mortem, Asymmetric Warfare Conflict of the Past, the Present, and the Future, Proceedings of the Conference in Budapest, Edited by Álmos Péter Kiss, Hungary, 9–10 November 2016.

Sputniknews, (2018a), https://tr.sputniknews.com/savunma/201803111032584740-rusya-putin-hipersonik-fuze-firlatilma-goruntu-paylasti/ Erişim Tarihi: 11.03.2018

Sputniknews, (2018b), https://tr.sputniknews.com/abd/201803081032554642-pentagondan-itiraf-putinin-acikladigi-silahlara-karsi-koyamayiz/ Erişim Tarihi, 11.03.2018

Stahn, Carsten, (2006). 'Jus ad bellum','jus in bello'...'jus post bellum'?–Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *The European Journal of International Law*, *17*(5), 921-943.

Stepanova, Evgenia, (2008). *Terrorism in asymmetrical conflict: Ideological and structural aspects* (Vol. 23). Oxford University Press.

Strachan Hew,(2006), "The Changing Character of War," Europaeum Lecture, held at The Graduate Institute of International Relations, Geneva, Oxford, UK: Europaeum, 2007, p. 2.

Studer, Juerg, (2005) A Study on the Application of Warden's or Boyd's Theories in 4GW, A Research Report, Maxwell Air Force Base, Alabama, Maxwell aır force base, alabama, june http://stratejik%20felç%20lt%20col%20chrıs%20keıthley.pdf (5.2.2018).

Stuessi, Marcel (2007). A Balancing Act Between Crime Prevention and Privacy Protection.

Şahinaslan, E., Kandemir, R., ve Kantürk, A. (2010). Bilgi Güvenliği Risk Yönetim Metodolojileri ve Uygulamaları Üzerine İnceleme. *ABGS 2010–Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumu*.

Şehitoğlu, O. H. (2016) Güvenlik Yaklaşımları Perspektifinde Meskûn Mahalde Harekât, *Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5(1), 1-33.*

Şener Esat, (2001), Hukuk Sözlüğü, Seçkin Yayınevi, Ankara,

Şenol, M. (2016) Siber Güçle Caydırıcılık Ama Nasıl?. Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi, Cilt:2, No:2, S:10--- 17,

Tacar, Pulat. Y. (1999). Terör ve demokrasi:" 1999 Yunus Nadi Sosyal Bilimler Ödülü (1.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tamminga, O. (2015), Hybride Kriegsführung. Zur Einordnung einer aktuellen Erscheinungsform des Krieges, SWP-Aktuell Nr. 27/2015, Berlin.

Tarhan, Nevzat (2010). Asimetrik Savaş Politik Psikoloji (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Tezkan, Yılmaz. (2000). Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik. (1.Baskı). İstanbul: Ülke Kitapları

Thompson, Kenneth R., (2015), ATIS: Transition from 5-Rings Methodology to Predictive Analyses of Intentional Systems, Indiana University, http://educology.indiana.edu/Thompson/5-Rings%20to%20Predictive%20System. pdf (26.2.2018).

Thornton, Rod (2006). Fourth generation: A 'new' form of 'warfare'?, Contemporary Security Policy, 26:2, pp: 270-278.

Toffler, Alvin and Toffler Heidi (1993) War and Anti-War: Making Sense of Today's Global Chaos. New York: Warner Books Inc.,

Toffler, Alvin, (1993) War and Anti-war: Survival at the dawn of the 21st Century Boston: Little Brown Company

Toksöz, Itır (2009). The Turkish Military's Perception of Instability as an External Threat and Terroris. Defence Against Terrorism Review , Vol. 2, No. 1, pp. 73-99.

Tolischus, Otto D. (1940). "How Hitler Made Ready: I - The Fifth Column". The New York Times (Mülakat tarihi 16 Haziran 1940)

Tomes, Robert (2004). "Relearning Counterinsurgency Warfare" *Parameters*. US Army War College. Archived from the original. (Erişim 12.11.2017)

Tuch Hans N., (1990) Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas, New York, St.Martin's Press

Tuncer; C. ve İ.Saruhan,2009. Biyolojik Silah Olarak Böcekler. I. KBRN Kongresi. 3 Aralık 2008. Fatih Üniversitesi, İstanbul. Ed.H.R.Öz,F.Karaca ve F.Eldemir. Bildiri Kitabı 85-95.

Turhan, F. Aksu, M. (2011) 11 Eylül Sonrası Abd'de Özgürlük Ve Güvenlik Dengesi Açısından Terörü Önleme Amaçlı Tedbirler/Özellikle Patriot Kanunu. S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi C.I, S.1, s. 47-90

Türkdoğan, Orhan ve Orhan Gökçe (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi (2. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Türkdoğan, Orhan.. (2005). İslâm Değerler Sistemi ve Max Weber. Konya: Çizgi Kitabevi.

U.S. Government Counteringsurgency Guide (2009). United States Government Interagency Counterinsurgency Initiative.

Ullman, Harlan, ve Wade, James, (2008). *Shock and Awe*. BiblioBazaar, LLC.

Ullman, Harlan, Wade, James, Edney, L. A., Franks, F. M., Horner, C. A., Howe, J. T., ve Brendley, K. (1996). *Shock and awe. Achieving rapid dominance*. National Defense Univ. Washıngton Dc.

United States Government Accountability Office (2010), "Hybrid Warfare: Briefing to the Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities", http://www.gao.gov/assets/100/97053.pdf, (14.08.2017).

Varlık, Ali Bilgin (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, *1*(2), 114-129.

Vest, J. (2001). Fourth-generation warfare. Atlantic Monthly, 13(3).

Waldmann, P. (2005), Terrorismus, Provaktion der Macht, 2. Edition, Murmann Verlag, Hamburg.

Waller, Michael (2008) The Public Diplomacy Reader. USA: The Institute of World Politics Press,

Warden, John A. (1993) "Strategic Warfare: The Enemy as a System", Concepts in Airpower for the Campaign Planner, Ed. Albert U. Mitchum, , Maxwell AFB, Alabama, Air Command and Staff College, 1993, s. 4.

Wilcox Greg, (2003), Fourth Generation Warfare and the Moral Imperative, LTC USA (Ret.) 2 October 2003; /Fourth%20Generation%20Warfare%20and%20the%20Moral%20 Imperative.pdf (9.2.2018).

Williamson Steven C.,(2009), From Fourth Generation Warfare to Hybrid War, Usawc Class of, Strategy Reshearch Project, from%20fourth%20generatıon %20to%20hybrid%20colonel%20steven%20c.%20wıllıamson.pdf (6.1.2018).

Wijk, R. de (2012), "Hybrid Conflict and the Changing Nature of Actors", (Ed.), Julian Lindley-French und Yves Boyer, The Oxford handbook of war, Oxford University Press, S. 358–372.

Williamson, Steven (2009). From fourth generation warfare to hybrid war. Army War Coll Carlısle Barracks Pa.

Wolf, T. (2016), "Hybride Kriegsführung im Lichte der Ukraine-Krise: Revolution der Kriegsführung und neue Herausforderung an die internationale Staatengemeinschaft?", Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universitaet Bonn (unveröfefntichte Hausarbeit).

Wright, Crispin. (2003). Vagueness: A fifth column approach. *Liars and heaps*, 84-105.

Yağmurlu, Aslı (2007). Halkla ilişkiler yöntemi olarak kamu diplomasisi. *İletişim Araştırmaları*, *5*(1), 9-38

Yalçıner, S. (2006) Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele. *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), s. 98-119

Yalçınkaya, H., ve Türkeş, K. T. (2008). Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, *7*(7), Sayfa-55.

Yılmaz, Malik (2017). Enformasyon ve bilgi kavramları bağlamında enformasyon yönetimi ve bilgi yönetimi. *DTCF Dergisi*, *49*(1).

Yılmaz, S. (2012). Türkiye'nin İç Güvenlik Yapılanmasında Değişim İhtiyacı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. *21* S. 3, s. 17 – 40

Yılmaz, S., ve SAĞIROĞLU, Ş. (2013). Siber Güvenlik Risk Analizi, Tehdit ve Hazırlık Seviyeleri. *6. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı Bildiriler Kitabı*, 158-166.

Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey (2016). Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini (1. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.

Zi Sun (2016). Savaş Sanatı. Çeviren: Bülent Okay. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım.

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah ŞENGÖNÜL

1985 yılında Yozgat İli Sarıkaya İlçesinde doğmuştur. İlköğretimi ilçede tamamladıktan sonra ortaöğretimini Kayseri'de, lisans ve lisansüstü eğitimini Konya'da Selçuk Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde tamamlamıştır.